

Mikes International

Magyar szellemi fórum

Hungarian Periodical for Art, Literature and Science

Alapítási év / Founded: 2001.

Internet: www.federatio.org/mikes_int.html

Email: mikes_int@federatio.org

P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Holland

VII. évfolyam, 3. szám

Volume VII., Issue 3.

2007. július – szeptember / July – September 2007

ISSN 1570-0070

Kiadó

'Stichting MIKES INTERNATIONAL' alapítvány, Hága, Hollandia.

Számlaszám: Postbank rek.nr. 7528240

Cégbejegyzés: Stichtingenregister: S 41158447 Kamer van Koophandel en Fabrieken Den Haag

Terjesztés

A lap a következő Internet-címről tölthető le: http://www.federatio.org/mikes_per.html

Aki az email-levelezési listánkon kíván szerepelni, a következő címen iratkozhat fel:

mikes_int-subscribe@yahoogroups.com

A kiadó nem rendelkezik anyagi forrásokkal. Többek áldozatos munkájából és adományaiból tartja fenn magát. Adományokat szívesen fogadunk.

Cím

A szerkesztőség, illetve a kiadó elérhető a következő címeken:

Email: mikes_int@federatio.org

Levelezési cím: P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Hollandia

Minden cikkért szerzője felel.

Publisher

Foundation 'Stichting MIKES INTERNATIONAL', established in The Hague, Holland.

Account: Postbank rek.nr. 7528240

Registered: Stichtingenregister: S 41158447 Kamer van Koophandel en Fabrieken Den Haag

Distribution

The periodical can be downloaded from the following Internet-address: http://www.federatio.org/mikes_per.html

If you wish to subscribe to the email mailing list, you can do it by sending an email to the following address:

mikes_int-subscribe@yahoogroups.com

The publisher has no financial sources. It is supported by many in the form of voluntary work and gifts. We kindly appreciate your gifts.

Address

The Editors and the Publisher can be contacted at the following addresses:

Email: mikes_int@federatio.org

Postal address: P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Holland

Individual authors are responsible for facts included and views expressed in their articles.

ISSN 1570-0070

© Mikes International, 2001-2007, All Rights Reserved

TARTALOM

CONTENTS

Kedves Olvasó!	5
Dear Reader,.....	6
Szerzőink / Our authors.....	7
Szerkesztőség / Editors	10
MIKES INTERNATIONAL PHILOSOPHIAI SYMPOSIUM 2007. — Műsor.....	11
MIKES TANULMÁNYI NAPOK 2007. — Műsor	13
TÓTH, Miklós : EMLÉKÜNNEPÉLY '50 ÉV MIKES	15
VERES, Ildikó : Előszó Böhm Károly esztétikai értékelméletéhez	18
PREFACE TO KÁROLY BÖHM'S THEORY OF THE AESTHETICAL VALUE	22
NEUBAUER, János : Mennyire hazai a föld, amelyen járunk?	23
MULTICULTURALITY IN HISTORICAL HUNGARY	28
BEKE, Albert : Népfő vagy kegyenc	29
POPULAR HERO OR MINION	37
ARDAY, Géza : A lélegeztetőkészüléken tartott magyarországi könyvkiadás	38
BOOK PUBLISHING IN HUNGARY ON KISS OF LIFE	39
SZITA, Szilvia : A nyelvsajátítás főbb kérdései	40
NATIVE LANGUAGE ACQUISITION	42
TÓTH, Alfréd : The Common Sumerian-Hungarian Substrate in Vietnamese (Annamese).	43
A KÖZÖS SUMÉR-MAGYAR RÉTEG A VIETNÁMI NYELVBEN	48
LENGYEL, Alfonz : Intangible Sources of Ancient Chinese Sexual Objects, a Spiritual and Material Patrimony	49
A KÍNAI SZEXUÁLIS TÁRGYAK TRANSCENDENTÁLIS ÉRTÉKE.....	53
SEGESVÁRY, Viktor : Democracy : What For?.....	54
MIRE JÓ A DEMOKRÁCIA?	64
CIVILIZATIONAL OUTLOOK	65
SEGESVÁRY, Viktor : Crossroad of Civilizations: Afghanistan	65
CIVILIZÁCIÓS KITEKINTŐ	66
KÖNYVAJÁNLÓ.....	67
ARDAY, Géza : „A tehetség az emberé, a nagyság a sorsé”	67
SEGESVÁRY, Viktor : Nagy hatalmak felemelkedése és bukása.....	75
BOOK REVIEW	79
GEOSTRATÉGIÁI & VILÁGGAZDASÁGI KÖNYVSZEMLE.....	80
FARKAS, Flórián : Zbigniew Brzezinski — Második esély	80
FARKAS, Flórián : Max Boot — Az újjászületett háború.....	82
FARKAS, Flórián : Edward Luce — Az istenek ellenében.....	83
FARKAS, Flórián : James Kynge — Kína megrengeti a világot.....	85
FARKAS, Flórián : Charles Fishman — A Wal-Mart hatás	87

FARKAS, Flórián : Peter Tertzakian — Ezer hordó másodpercenként	88
GEOSTRATEGICAL & WORLD ECONOMY BOOK REVIEW	90
<i>ÍGY ÍRTUNK MI.....</i>	91
A Magyar Szellemi Munkaközösség Nyilatkozata	92
BAKÓ, Elemér : Új magyar út	93
GOMBOS, Gyula : Szellemünk — s az ő propagandájuk.....	96
TELEKI, Géza : Magyar számkivetettek feladatai.....	99
HAJNÓCZY, Gergely : Szellem, erkölcs és — politika.....	105
CSEH, Tibor : Magyar ifjúság Braziliában.....	110
HIGHLIGHTS FROM THE 20 th CENTURY HUNGARIAN PRESS IN THE WEST.....	113

Kedves Olvasó!

A Mikes International 2007. szeptember 26-27. között filozófiai symposiumot szervez a Hollandiai Elspeetben *TEENDŐINK A MAGYAR FILOZÓFIA ÜGYÉBEN* címmel. A konferencia műsorát számunkban is közöljük. További információ a honlapon található:

http://www.federatio.org/mikes_symp.html

A Hollandiai Mikes Kelemen Kör és a Mikes International 2007. szeptember 27-30. között megrendezi a 48. Mikes Tanulmányi Napokat a Hollandiai Elspeetben *MAGYAR KULTÚRA II. — MAGYAR SZELLEMI MŰHELYEK WORLD-WIDE — Három pólus: Magyarország, Utódállamok, Nyugat* — címmel. A konferencia műsorát számunkban is közöljük. További információ a honlapon található:

<http://www.federatio.org/mikes3.html>

Számunkkal egyidőben kiadjuk a 2006. évi Mikes Tanulmányi Napok előadásainak anyagát gyűjteményes formában, különlenyomatban. A kötet, amelynek címe: *MAGYAR KULTÚRA I. — MAGYAR IRODALOM WORLDWIDE — Három pólus: Magyarország, Utódállamok, Nyugat* — a következő címről tölthető le:

http://www.federatio.org/mikes_bibl.html

Az elmúlt negyedévben a *Bibliotheca Mikes International* keretében a következő könyveket jelentettük meg:

- **Tóth Alfréd:** Hungarian, Sumerian and Penutian. — Second Addendum to 'Etymological Dictionary of Hungarian' (EDH)
- **Böhm Károly:** Az ember és világa ~ VI. Rész: Az esztetikai érték tana ~
- **Tóth Alfréd:** Hungarian, Sumerian and Indo-European. — Third Addendum to 'Etymological Dictionary of Hungarian' (EDH)
- **Tóth Alfréd:** Is the Turanian language family a phantom?
- **Tóth Alfréd:** Hungaro-Raetica

Könyveink a következő címről tölthetők le: http://www.federatio.org/mikes_bibl.html

A Szerkesztőség

Hága, 2007. július 16.

Dear Reader,

Mikes International organizes between 26-27 September 2007 a philosophical symposium in Elspeet, the Netherlands entitled *OUR DUTY FOR THE CAUSE OF HUNGARIAN PHILOSOPHY*. The program of the symposium is published in this issue. Further information can be obtained from the official site of the symposium:

http://www.federatio.org/mikes_symp.html

The Hollandiai Mikes Kelemen Kör [Association for Hungarian Art, Literature and Science in the Netherlands] and Mikes International organize between 27-30 September 2007 the 48th Study Week conference in Elspeet, the Netherlands entitled *HUNGARIAN CULTURE II. — CENTERS OF HUNGARIAN CULTURE WORLD-WIDE — Three Poles: Hungary, Territories in the Carpathian Basin outside Hungary, West* —. The program of the Study Week is published in this issue. Further information can be obtained from the official site of the Study Week:

<http://www.federatio.org/mikes3.html>

In the same time we also publish the material of the 47th Mikes Study Week international conference (held between 21-24 September 2006 in Elspeet, the Netherlands) entitled: *HUNGARIAN CULTURE I. — HUNGARIAN LITERATURE WORLD-WIDE — Three Poles: Hungary, Territories in the Carpathian Basin outside Hungary, West* —. The volume can be downloaded from the following address:

http://www.federatio.org/mikes_bibl.html

In the past quarter we published the following volumes:

- **TÓTH, Alfréd:** HUNGARIAN, SUMERIAN AND PENUTIAN — Second Addendum to ‘Etymological Dictionary of Hungarian’ (EDH) (in English)
- **BÖHM, Károly:** MAN AND HIS WORLD — Part VI: Theory of the Aesthetic Value (in Hungarian)
- **TÓTH, Alfréd:** HUNGARIAN, SUMERIAN AND INDO-EUROPEAN — Third Addendum to ‘Etymological Dictionary of Hungarian’ (EDH) (in English)
- **TÓTH, Alfréd:** IS THE TURANIAN LANGUAGE FAMILY A PHANTOM? (in English)
- **TÓTH, Alfréd:** HUNGARO-RAETICA (in English)

The publications of Bibliotheca Mikes International can be downloaded from: http://www.federatio.org/mikes_bibl.html

The Editors

The Hague, July 16, 2007

Szerzőink / Our authors**ARDAY, Géza**

1973-ban született Budapesten. Tanár, irodalomtörténész, minisztériumi tanácsos. A Károli Gáspár Református Egyetemen szerezte meg tanári diplomáját. Az Osztrák-Magyar Európaiskola tanára volt két évig, majd a Környezetvédelmi Minisztérium tanácsosaként szemléletformálással foglalkozott. Jelenleg az Európa 2000 Középiskola tanára. Számos irodalomtörténeti tanulmány szerzője, eddig két kötete látott napvilágot.

Born in 1973 in Budapest. Teacher, literary historian, ministerial counselor. Received his degree at the Károli Gáspár Reformed University. First he was with the Austro-Hungarian European School for two years then he worked as a counselor at the Ministry of Environment. At present he is with the Europe 2000 High School. Mr. Arday published numerous papers and two books in the field of literary history.

BEKE, Albert

1956-ban szerzett magyar szakos tanári diplomát a debreceni egyetemen, ahol 1959-ben doktorált. Az Adyról írt könyvével 1997-ben szerzett Ph.D. fokozatot. Öt évig a Debreceni Egyetem Könyvtárában dolgozott, majd budapesti középiskolákban tanított. 1994-től a Károli Gáspár Református Egyetemen tanára lett. Nyugdíjbavonulása után a Környezetvédelmi Minisztérium főosztályvezetője volt. 1953 óta jelennek meg publikációi (Irodalomtörténeti művek és kritikák). 1995-ben megkapta a Táncsics Mihály Alapítvány 'Irodalmi Kritikus Díj'-át. Eddig húsz kötete jelent meg (Adyról, Gyulai Párról, Illyésről, Latinovitsről, Márairól, Mikszáthról stb.); az első önálló könyve csak 1994-ben jelenhetett meg.

Received a university degree in the field of Hungarian language and literature from the University of Debrecen in 1956. With his volume on Ady wins a Ph.D.-degree in 1997. He was with the University Library of Debrecen for five years, and then he taught in high schools in Budapest. From 1994 on he was with the Károli Gáspár Reformed University. After his retirement worked as head of department of the Ministry of Environment. Mr. Beke publishes since 1953. In 1955 he was awarded the Táncsics Mihály Foundation's *Literary Critic Prize*. He is the author of 20 books.

FARKAS, Flórián

Okleveles villamosmérnök; MBA. IT és menedzsment konzultáns. 1992. óta Hollandiában él.

Electric engineer; MBA. IT and management consultant. Living in the Netherlands since 1992.

LENGYEL, Alfonz

Jogász, művészettörténész. 1944-ben Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémiát, 1948-ban jogot végzett (absolutorium). 1949-1950-ben a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium Múzeumok, Levéltárak és Tudományos Intézetek főosztályán, főelőadó. 1950-1956 között politikai fogoly. 1959-ben California Állami Egyetemén művészettörténetből Master Degree-t szerzett. 1964-ben a párizsi Sorbonne-on doktorált. Párizsban, Heidelbergben és Amerika több egyetemén mint egyetemi tanár tanított. Nyaranta Karthagoban (Tunisz), Sirmiumban (Jugoszlávia), Sienaban (Olaszország) és Xi'an-ban (Kína) ásatásokat vezetett. Jelenleg a Sino-American Field School of Archaeology-nak amerikai igazgatója.

Studied law and history of arts. Completed his studies in 1944 at the Hungarian Royal Ludovika Military Academy, then received a law degree in 1948. Between he was with the Ministry of Education. Between 1950 and 1956 he was held political prisoner. In 1959 he received a master degree in history of arts at the California State University then a Ph.D. in 1964 at Sorbonne. He taught as professor at the universities of Paris, Heidelberg and at several universities in the US. Led during the summers excavations in Tunisia, Yugoslavia, Italy and China. At present he is the American chairman of the Sino-American Field School of Archaeology.

NEUBAUER, János

1956-ban hagyta el Magyarországot, az Egyesült Államokban tanult és tanított. 1983-tól a Universiteit van Amsterdam professzora az összehasonlító irodalom területén. Publikációi között találhatók többek között a következő könyvek: *'The fin-de-siècle Culture of Adolescence'*, *'The Emancipation of Music from Language'*, *'Novalis'*. Kiadója egy négy kötetes, a közép-kelet-európai irodalomtörténetet feldolgozó műnek.

Left Hungary in 1956. Studied and taught in the US. Since 1983 he is professor of comparative literature at the Universiteit van Amsterdam. Among his publications one finds: *'The fin-de-siècle Culture of Adolescence'*, *'The Emancipation of Music from Language'*, *'Novalis'*. He is the publisher of a four-volume large book on the history of the literature of Central-Eastern-Europe.

SEGESVÁRY, Viktor

A budapesti Református Theológiai Akadémián nyert lelkészi oklevelet 1953-ban. A genfi egyetemen doktorált politikai tudományokból, majd református teológiából. 1971 és 1994 között az Egyesült Nemzetek gazdasági fejlesztési programjának igazgatója — Algéria, Afganisztán, Mali, — majd, korai nyugalomba vonulása után, mint konzultáns, az ENSZ Fejlesztési Programjának főtanácsadója afrikai és ázsiai országokban. 1994 óta a civilizációk közötti viszony és elkerülhetetlen dialógusuk feltételeit, valamint a globalizáció problematikáját tanulmányozza.

Born in Hungary, he left his homeland after the 1956 Revolution, and worked during 25 years with the United Nations in the field of economics and social development. His experiences in Asia and Africa familiarized him with the existence of different human worlds and taught him the necessity of understanding and tolerance in human relations. He obtained a Ph.D. in Political Science and International Relations from the Graduate School for International Studies and a D.D. from the Faculty of Protestant Theology, both at the University of Geneva (Switzerland).

SZITA, Szilvia

1996-ban végzett a szegedi József Attila Tudományegyetem magyar-német szakán. Jelenleg Hollandiában él és a rotterdami Goethe Intézetben német nyelvet tanít és nyelvkönyveket, nyelvtanulóknak szóló anyagokat ír. Emellett szépirodalmi műveket fordít magyarra.

Szilvia earned her diploma as a teacher for Hungarian and German literature and languages at the University of Szeged. She currently lives in The Netherlands where she works as a German language instructor at the Goethe Institute of Rotterdam. She also writes coursebooks and other teaching materials, and translates literary works into Hungarian.

TÓTH, Alfréd

1965-ben született St. Gallenben (Svájc), anyanyelve magyar. Két Ph.D.-fokozattal rendelkezik (1989 matematika, Zürichi Egyetem; 1992 filozófia, Stuttgarteri Egyetem) s egy masters fokozattal (Általános és Összehasonlító nyelvészet, Finn-Ugrisztika és Romanisztika, Zürichi Egyetem 1991). 2001 óta a matematika professzora Tucsonban (Arizona). Számos matematikai, szemiotikai, kibernetikai és nyelvészeti társaságnak, valamint nyolc nemzetközi tudományos lap szerkesztői bizottságának tagja. Tucsonban és Szombathelyen lakik, ahonnan családja származik.

Born in 1965 in St. Gallen (Switzerland), his native tongue is Hungarian. Received two PhD's (1989 Mathematics, University of Zurich; 1992 Philosophy, University of Stuttgart) and an MA (General and Comparative Linguistics, Finno-Ugristics and Romanistics, University of Zurich 1991). Mr. Tóth is since 2001 Professor of Mathematics (Algebraic Topology) in Tucson, Arizona. He is member of many mathematical, semiotic, cybernetic and linguistic societies and scientific board member of eight international journals. Lives in Tucson and Szombathely where his family comes from.

TÓTH, Miklós

Jogász, református teológus. 1949 óta Hollandiában él.

Studies: law and reformed theology. Living in the Netherlands since 1949.

VERES, Ildikó

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerzett oklevelet 1978-ban magyar és kulturális menedzsment szakon, majd 1981-ben a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetemen filozófia szakon. 1991-ben filozófiából kandidátusi fokozatot szerez, amelynek témája Tavaszy Sándor és a Kolozsvári Iskola. A Miskolci Egyetem Filozófiatörténeti Tanszékének docense, ahol többek között magyar filozófiatörténetet ad elő. Fő kutatási területei a Kolozsvári Iskola és Brandenstein Béla. Számos filozófiatörténeti könyv szerzője, illetve szerkesztője.

Graduated in 1978 at the Kossuth Lajos University, Debrecen (Hungarian and Cultural Management) and in 1981 at the Eötvös Loránd University, Budapest (Philosophy). She received a Ph.D.-degree in philosophy in 1991, which subject was Sándor Tavaszy and the Kolozsvár School of Philosophy. Ms. Veres is professor at the University of Miskolc (Department of History of Philosophy) where she teaches — among others — history of Hungarian philosophy. Her main research areas are the Kolozsvár School of Philosophy and Béla Brandenstein. She is the author and editor of numerous books on history of philosophy.

Szerkesztőség / Editors

FARKAS, Flórián	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland
KIBÉDI VARGA, Áron	Freiburg i.B., Németország	/	Freiburg i.B., Germany
TÓTH, Miklós	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland

Titkár / Secretary

CSANÁDY, Ágnes	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland
-----------------------	-----------------	---	--------------------

~ ~ ~ ~ ~ ~

MIKES INTERNATIONAL PHILOSOPHIAI SYMPOSIUM 2007. — Műsor

TEENDŐINK A MAGYAR FILOZÓFIA ÜGYÉBEN

„Ha a régiek mindent fel is fedeztek volna: mindenkor új lesz
mégis a mások által felfedezettek használata, tudása és rendszerezése.”

Seneca 64. leveléből
(Apáczai Csere János *Magyar Encyclopaedia*jának
címlapján)

Mennorode Konferenciaközpont, Elspeet, Hollandia
2007. szeptember 26 — 27.

Kedves Barátunk!

A hágai székhelyű Mikes International Alapítvány keretében működő Böhm-Bartók Társaság málnási Bartók György egy 1928-ból származó tanulmányának címét kölcsönözve filozófiai symposium-sorozatot indít el, amelynek célja kettős: egyrészt a magyar filozófia történetének szisztematikus, kritikai feldolgozása, másrészt, a magyar filozófiai hagyományokra és a magyar szellemiségre szervesen épülő filozófiai kultúra továbbfejlődésének elősegítése.

Bartók György e dolgozatában több előnyét sorolja fel a magyar filozófia története kutatásának. Elsőként említi, hogy a magyar filozófia kritikai története megvilágosítja és öntudatosítja a magyar művelődés történetét. Továbbá becses adalékokat szolgáltat a filozófia egyetemes története számára. Harmadsorban, a magyar filozófia története nagyban elősegíti a magyar nép szellemi habitusának ismeretét.

Mikor mi magyar filozófiáról, illetve filozófiai kultúráról beszélünk, két dolgot kell mindenképpen szem előtt tartanunk: először azt, hogy egy filozófiai mű, vagy rendszer nem elsősorban, vagy kizárólag attól magyar, hogy magyarul írta a szerzője. Másodsorban pedig azt, hogy itt semmiféle nacionalista beképzeltségről nincs szó: minden kultúrateremtő képességgel rendelkező népnek megvan a maga autochton filozófiája, ugyanis a filozófia a szellem önismerete. S ha megszívlelni kívánjuk a Delphiben levő jósdá feliratát: γνῶθι σεαυτὸν, akkor egyszerűen kötelességünk a magyar filozófia történetének kritikai feldolgozása.

Ezen az úton haladva juthatunk egyre közelebb ahhoz az ismerethez, hogy kik vagyunk mi magyarok, milyen a viszonyunk a világ többi népéhez, s végül a kérdések legfontosabbikához: mi a küldetésünk ebben a világban.

Sorozatindító symposiumunkon helyzetfelmérést kívánunk végezni. Tisztázni szeretnénk mindenekelőtt azt, hogy hol tart a mai magyar filozófia, milyen a hagyomány kontinuitásának kérdése, milyen fejlődési irányok lehetségesek. Mindezt természetesen az egyetemes filozófia keretébe ágyazva. Végül, de nem utolsósorban a sorozat tematikáját, illetve felépítését szeretnénk megállapítani.

Philosophiai Symposiumunkra minden barátunkat és érdeklődőt szeretettel hívjuk és várjuk.

A Vezetőség

Dátum	Idő	Előadó/Előadás	Előadás címe
Szeptember 26. Szerda	8:45	Tóth Miklós, elnök, HÁGA	A Philosophiai Symposium megnyitása
	9:00	Farkas Flórián, HÁGA	A Philosophiai Symposium témájának bevezetése
	9:30	Ungvári Zrínyi Imre, MAROSVÁSÁRHELY	Irányzatok, iskolák és szellemi alkotóközösségek a magyar filozófia történetében
	10:00	Mészáros András, ILLÉSHÁZA	A magyar filozófiai kultúra múltja és jelene a magyar filozófia történetírásának szemszögéből
	10:30	SZÜNET	
	11:00	Weiss János, PÉCS	A rendszerváltozás és a magyar filozófiai élet
	11:30	Mester Béla, BUDAPEST	A magyar filozófiatörténet újraírandó kánonja
	12:00	Kissné Novák Éva, SZEGED	Értékek tegnap és ma
	12:30	SZÜNET	
	14:00	Bodó Pál, MISKOLC	Irónia, nemzeti eszme és liberalizmus
	14:30	Mariska Zoltán, MISKOLC	A philosophia perennis lehetősége egykoron és ma
	15:00	Laczkó Sándor, SZEGED	A 'virtuális' magyar filozófiai hagyomány
	15:30	SZÜNET	
	16:00	Veress Károly, KOLOZSVÁR	Lehetséges-e erdélyi magyar filozófiai hagyomány?
	16:30	Tonk Márton, KOLOZSVÁR	„Van a filozófiának egészen erdélyi feladata is...” — Kolozsvári forráskutatások a magyar filozófia körében —
	17:00	Gál László, KOLOZSVÁR	Mi visszaszerzendő a magyar nyelvű logika történetéből, különösképpen Erdélyben a XVII. század közepétől a XX. század közepéig terjedő időszakban?
	17:30	Angi István, KOLOZSVÁR	Az erdélyi magyar filozófia esztétikatörténeti vonulata máig
	18:00	SZÜNET	
	20:00	Farkas Flórián, HÁGA	A Mikes International a magyar filozófia szolgálatában
	21:00	Plenáris beszélgetés	
Szeptember 27. Csütörtök	9:00	Veres Ildikó, BÜKKSZENTKERESZT	Filozófiai rendszerek: Böhm Károly és Brandenstein Béla
	9:30	Somos Róbert, PÉCS	Pauler Ákos logikai platonizmusa
	10:00	Tóth Miklós, HÁGA	Új theológia
	10:30	SZÜNET	
	11:00	Plenáris beszélgetés	
	12:00	Tóth Miklós, elnök, HÁGA	A Philosophiai Symposium bezárása

MIKES TANULMÁNYI NAPOK 2007. — Műsor

MAGYAR KULTÚRA II.

MAGYAR SZELLEMI MŰHELYEK WORLD-WIDE

*Három pólus:**Magyarország, Utódállamok, Nyugat*

Mennorode Konferenciaközpont, Elspeet, Hollandia
2007. szeptember 27 — 30.

Kedves Barátunk!

A 21. század elejére kialakult globális politikai-gazdasági rendszerben nagy civilizációs tömbök versengenek egymással az elsőbbségért. Az anyagi javak tömegfogyasztása mellett a különböző elektronikus médiumok gyökeresen változtatják meg és formálják át az emberiség nagy részének életét, a világról vallott felfogását. Gondoljunk csak az Internet adta lehetőségekre, a műholdas tévészésre, illetve rádiózásra, a mobil telefon világméretű elterjedésére. A technikai lehetőségek robbanásszerű kitágulása azonban nem jár(t) automatikusan a szellemi minőség növekedésével, ellenkezőleg, úgy tűnik, hogy közepszerűséghez, spirituális kiüresedéshez vezet. Ez elsősorban a nyugati civilizáción belül tapasztalható jelenség, amelynek elemzésére a teljes 2004. évi *Tanulmányi Napokat* szenteltük.

Éppen ezért égetőbb számunkra, magyarokra, a mindenkori sors-kérdés: mi a kötelességünk és teendők ebben a világban?

A magyarság 20. századi történelme egy viszonylag rövid, de annál erőteljesebb kibontakozási folyamatot szakított meg: a dualizmus koráét. Ekkor, a külpolitikailag determinált hosszú vegetálás után a magyarság lélegzethez jutott s kiderült, hogy micsoda hatalmas teljesítményre képes, ha nem verik béklyóba. A Kiegyezést követően Magyarország gazdaságilag egy *booming country*-vá vált, s a fejlődésnek a szellem terén is megvolt az eredménye. Ez volt az a kor, amelyik a legmagasabb világszínvonalal mérhető egyéniségeket nevelt ki, úm. Bartók Béla, Kodály Zoltán, Ady Endre, Tisza István, Eötvös Loránd, Böhm Károly és iskolája. Életműveik azok a magyar archimedesi fix pontok, amelyekre hétköznapijainkban is biztosan támaszkodhatunk.

Az I. világháború következtében ez a fejlődés megtorpant, s jelenünkben a magyarságnak három, jól elkülöníthető csoportja alakult ki: az egyik oldalon a jelenlegi Magyar Köztársaság lakossága, akikre tovább hat a szellemi élet kommunista államosítása és a több évszázados soknemzetiségű közeg eltűnése, míg a másik oldalon az utódállamok magyarsága a nyugati magyarsággal együtt, amit mi *Nagy Magyar Emigrációnak* nevezünk. Ez az emigráció egzisztenciális determináltsága következtében az immanensen magyar szellemi élet továbbélésének és kibontakozásának záloga.

A globális világ új lehetőségeket és kihívásokat kínál a világmagyarság számára is. A nagy civilizációs versengésben csak azok a csoportok képesek sikeresek lenni, amelyek rendelkeznek komoly szellemi, filozófiai bázissal. A hedonista életvitel ellenében ezért életbevágóan fontosak azok a szellemi műhelyek, amelyek küldetéstudatot, útmutatást, eligazodást képesek nyújtani. A kérdés az, hogy a különböző régiókban élő és alkotó magyar szellemi műhelyek hogyan tudják a jelenlegi technikai lehetőségeket az együttműködésre kihasználni, milyen összjáték alakul(hat) ki közöttük? Milyen összekötő világnézetre, küldetéstudatra, szellemi kovászra van ehhez szükség? Többek között ezekre a kérdésekre kívánnak válaszokat adni és útmutatást nyújtani felkért szakértő előadóink.

Körünk irodalmi díját, a *Magyar Irodalmi Figyelő*-t ezévből is odaítéljük egy magyar írónak, éljen bárhol a világon. 2006-ban a Kör Czigány Lóránt (London) laudatioja alapján a díjat Podmaniczky Szilárdnak ítélte oda. Előzetes: A 2008. évi Tanulmányi Napok témája, jelenlegi terveink szerint, a következő: *MAGYAR KULTÚRA III. — MAGYAR TUDOMÁNY ÉS GAZDASÁG WORLD-WIDE. Három pólus: Magyarország, Utódállamok, Nyugat.*

Tanulmányi Napjainkra minden tagunkat és barátunkat szeretettel hívjuk és várjuk.

A Vezetőség

Dátum	Idő	Előadó/Előadás	Előadás címe
Szeptember 27. Csütörtök	15:00	Tóth Miklós , elnök, HÁGA	A Tanulmányi Napok megnyitása
	15:15	Farkas Flórián , HÁGA	A Tanulmányi Napok témájának bevezetése
	16:00	Tóth Miklós , HÁGA	A magyarság jövője életmezője
	20:00	Orbán Anita , BUDAPEST Budapest Analyses Gy. Gyüre György , VESZPRÉM Internetes televíziók és rádiók Ferenczes István , CSÍKSZEREDA Székelyföld, főszerkesztő Sepsiszéki Nagy Balázs , SEPSISZENTGYÖRGY Székelyföld az ezredfordulón	'Magyar szellemi műhelyek world-wide'
Szeptember 28. Péntek	9:00	Marác László , AMSZTERDAM	Magyar lobbytársaságok történelmi szerepe
	11:00	Balla Bálint , BERLIN	A Szabadegyetem tegnap, ma és holnap
	15:00	Haynálné Kesserű Zsuzsanna , BUENOS AIRES	Jelentkezés Dél-Amerikából
	20:00	Cselényi László — elnök Pörös Géza — műsorokért felelős alelnök Katona Erika — elnöki kabinetfőnök Asbóth József — műsorvezető Horváth Tamás — rendező-operatőr	'Duna TV közönségtalálkozó'
Szeptember 29. Szombat	9:00	Káldos János , BUDAPEST	„Világkönyvtár” — „Magyar Elektronikus Könyvtár”
	11:00	Ungvári Zrínyi Imre , MAROSVÁSÁRHELY Filozófia-értelmezések és filozófiai műhelyek Laczkó Sándor , SZEGED A 'virtuális' magyar filozófiai hagyomány (A Böhm-Bartók Társaságról)	Magyar filozófiai műhelyek
	15:00	Tompa Gábor , KOLOZSVÁR	A folyamatos újítás hagyománya — A 215 éves Kolozsvári Magyar Színház a 21. században —
	19:30	Farkas Flórián , HÁGA	Beszámoló a Mikes International VI. évéről
	20:30	Arday Géza , BUDAPEST	Magyar Irodalmi Figyelő
	21:00		Irodalmi Est
	22:00		Fogadás
Szeptember 30. Vasárnap	10:00	Mariska Zoltán , MISKOLC	A nemzet filozófiai fogalma egykor és ma
	12:00	Tóth Miklós , elnök, HÁGA	A Tanulmányi Napok bezárása

TÓTH, Miklós : EMLÉKÜNNEPÉLY '50 ÉV MIKES*

VIVOS VOCO, MORTUOS PLANGO, FULGURA FRANGO

Nagy öröm számomra, és az egész Mikes Kelemen Kör számára, hogy itt ebben a családi, intim baráti közösségben együtt lehetünk. Nagy öröm a számomra, hogy itt üdvözölhetem a körünkben a Magyar Köztársaság nagykövetét, Gergely Andrást, aki nekünk régi jó barátunk.

Ötven év hosszú idő, de azoknak, akik átéltek, rövid. Rövid, mert úgy tűnik, mintha tegnap lett volna. Minden, ami annak idején történt, tegnap volt. Időközben a Mikes azzá vált, ami kezdetben volt. Úgy érzem, hogy nekem most a feladatom valami olyasmi, mint egy templomtorony harangjáé. A középkorban több harangnak a fölrata így csengett: *Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango*. Az élőket hívom, a halottakat elsíratom, a villámokat megtöröm. Ezzel a mottóval szeretnék erről az ötven évről, és a Mikes prespektíváiról beszélni. A múlt is perspektíva. A sorrend azonban más lesz, mint ezen a harangköriraton.

Azzal kezdem, hogy *'mortus plango', elsíratom a halottakat*. Kedves barátaim ötven év alatt nagyon sokan rakták le a szívük kincseit a Mikesbe. Bennünket ők követnek és köteleznek. A Biblia szavával szólva: 'a tanúknak a nagy felhője kísért bennünket'. Amikor több nevet említek most, tudom, hogy nem említek meg mindenkit, de mindenképpen úgy kell átélünk ezt az összejövetelt, hogy ők köztünk vannak. Három volt elnökünk búcsúzott el tőlünk: Zádor Alajos, Binecz Károly és Bohus Béla. Elhagyott bennünket első összejövetelünk bevezető előadásait tartó — és ezzel egész 'történelmünket' szellemi hozzáállásunk tekintetében alapvetően meghatározó — három barátunk, Szekeres Attila, Kerekes János és Bóné Gyula. Róluk megemlékeztünk a Kör 25. éves jubileumára készült első kötetünkben. Emlékeztünk Németh Sándorra. Németh Sándor, aki a tanulmányi hetek, aztán tanulmányi napok, egyik, sőt legegyszerűbb évről évre dolgozó szervezője volt. Emlékeztünk Lindenmayer Arisztidra, aki korszakalkotó, egyedülálló tudományos munkája mellett a Mikes titkára volt, mégpedig olyan időszakban, 1971-ben és azután, amelyben a Kör hajója viharos vizeken járt, de amelyben megtartotta eredeti útirányát, mert nem vesztette szem elől az Északi Sarkcsillagot, a magyar szellemvilág tiszta emberi erkölcsi értékű ragyogását. Emlékeztünk Mór Albertre, az egyik leghűségesebb Mikes tagunkra, akinek a költeményeit itt többször hallottuk. Emlékeztünk Prágayné Bakai Évára, akit 1956-ban a férje, Prágay Dezső mellett a Tanulmányi Napok gondolatának egyik kigondolója volt, és aki mindig megőrizte szoros kapcsolatát a Mikes Kelemen Körrel, akkor is, amikor Amerikában, és akkor is amikor Münchenben élt. Emlékeztünk Cs. Szabó Lászlóra, aki éveken keresztül hűségesen és nagy odaadással segített bennünket abban, hogy egy olyan nívót tartsunk a Mikesben, amelyet nem volt szabad semmi esetre sem elejteni, sem leszállítani. Őrá úgy tekintettünk, mint többször mondtuk, mint egy osztályfőnökre. Szabó Zoltánra, aki egészen más módon, de szintén nagyon lényegesen hozzájárult a Mikes Kelemen Kör atmoszférájának és tartalmának a megteremtéséhez. Kerényi Károlyra, aki többször tartott előadást, és vett részt a vitákban tanulmányi napjainkon. Thinsz Gézára, aki a Mikes egyik szerelmese volt, amint ez ki is tűnik egy verséből, amelyet az ezen összejövetel után megkapható 'Számadás' című jubileumi kötetünkben majd látni fogtok. Emlékeztünk Siklós Istvánra, aki évről évre itt volt, akire a BBC-nél mi mindig számíthattunk. Emlékeztünk a közelmúltban elhunyt Mészöly Miklósról, akiről már — Bohus Bélával együtt — ezen tanulmányi napok első percében megemlékeztünk. Mészöly Miklós a múltban nem csupán előadásával, hanem baráti tanácsaival a kulisszák mögött nagyon lényegesen hozzájárult ahhoz az úthoz, amelyet a Mikes Kör megjárta. Több nevet nem említek. Tudom, hogy többet kellene még említenem. Kérlek benneteket, álljunk fel, és emlékezzünk meg mindazokról, akik baráti körünkhöz tartoztak bárhol a világon, de akik vigyázva kísérik útunkat a mában és a holnapban.

Ötven esztendő át lehet és át is kell tekinteni. Világosan fölmutatható a Mikes munkájának két része: az egyik a belföldi munka, a másik a nemzetközi, a Tanulmányi Napok munkája. Ezeknek az alap gondolatát Prágay Dezső vetette fel. Azokat kezdetben vele együtt szervezte Németh Sándor, és utána pedig Németh Sándor, miután Prágay Dezső elment Amerikába. Németh Sándor óriási munkával építette ki évről évre a Mikes tanulmányi heteknek a rendszerét. Olyan munkát, ahova az emberek eljöttek azért, hogy egymással találkozzanak, hogy egymással komoly nívón a maguk világában szabadon és tisztán beszéljenek. Akkoriban, az ötvenes és a hatvanas években ez nem volt magától értetődő. Egy érdekes valamit fedeztünk fel akkor, amit így lehetne kifejezni: a tiszta lelkek hálózatát. Az elmúlt évtizedek alatt mindenkinek, aki benne élt valamilyen módon a magyar társadalmi és kulturális életben, leírhatatlan mennyiségű szennyen kellett keresztül lábalnia. És mire leltünk? Arra, hogy a sok szenny nagy mocsarában itt is, ott is gyémántok rejlenek. Ezek a gyémántok radioaktívak, és ezek egymást megtalálják. Így előáll a tiszta lelkek hálózata. Ha ebben a Mikes Kelemen Kör valamit tehetett, akkor úgy hiszem, hogy ez

* 2001. szeptember 8-án a hollandiai Elspeet-ben, a Hollandiai Mikes Kelemen Kör 42. Tanulmányi Napok konferenciáján szabadon elmondott ünnepi beszéd. A szöveget Gy. Gyüre György jegyezte le gyorsírással arról a videokazettáról, amelyet Juhász István készített a konferencia alatt.

komoly szolgálat volt a magyar szellemi élet higiéniájának a fönntartására, és folytatására. Ehhez egyszerűen szenvedni kellett, s ami minket illet, el kellett jönni Vaeshartelt-be avagy 'Vashartyánba' és enni egy héten keresztül főtt krumplit, és testileg gyakran még primitívebb módon is táplálkozni a szellemi táplálék kompenzációjával.

Nem volt az olyan egyszerű, amikor észrevette a világ, ideértve az akkori Magyarországot, hogy mi vagyunk és mi létrehoztunk egy önálló szellemi összjátékot. Ezt aktív értelemben fel is használtuk független szellemi terjeszkedésre. Magyarország felé is. Ahogy mi mondtuk, egész korán nyugatról keletre 'áttörtük a Vasfüggönyt'. Ezt külön így ki akarom hangsúlyozni, mert akkoriban a forradalom után magyart és magyart a Vasfüggöny két oldalán áthághatatlan fal választott el egymástól. Nekünk azonban fontosabb volt az, hogy tartalmilag megtaláljuk azokat, akik velünk egy töröl metszettek voltak. Ezért vállaltunk kockázatokat. Úgy gondolkodtunk, hogy velünk itt Hollandiában semmi sem történhet. Mi itt vagyunk otthon és itt nincs mitől tartanunk, itt mi teljesen szabadok vagyunk. Ha másnak ezzel problémája van, intézze el ezt saját magával. Ebből az egyszerű gondolatmenetből állt elő egy olyan gazdag és gazdagító szellemi fejlődés, amely akkoriban új és forradalmi volt.

A Mikes Hollandiában van otthon. Ez nagyon fontos tény, amely mint alapgondolat végigkíséri az egész utunkat. Az egyik első újságcikknek, amelyet Magyarországon publikáltak rólunk a nyolcvanas években — miután 1971-től kezdve a Mikes neve veszélyes tabu volt abban az országban — ez volt a címe: 'Magyarul éreznek, de hollandul gondolkodnak'. Nem hiszem, hogy mi csak hollandul gondolkodnánk. Mi hollandul és magyarul gondolkodunk. Mi egyszerűen emberileg gondolkodunk megtermékenyítve azáltal az óriási értékes tradíció és gondolatanyag által, amelyet mi Magyarországról magunkkal hoztunk, és ugyanakkor fölhasználva ennek az országnak, amelyben élünk, a gyakorlati, üzleti gondolkodásmódját. Ez a kettő, ennek a kettőnek az egysége teszi lehetővé, hogy pragmatikusak legyünk és valamit létrehozzunk. Fontos volt ugyanakkor számunkra, hogy megőrizzük magunkban a szellem tisztaságát.

Ez ki is tűnt, mikor az akkori Magyarok Világszövetsége — nem értve, vagy talán nagyonis jól megértve, gondolatmenetünket — 1971-ben be akarta szippantani a Hollandiai Mikes Kelemen Kört, és mi erre határozottan 'nem'-et mondtunk. Úgy visszavágtunk, hogy abból valóban baj lett. Nem itt, hanem Magyarországon. Mi pedig ebből a harcból szellemileg meggazdagodva és megerősödve kerültünk ki. (Lásd erre vonatkozóan a Kör 'Számadás' című jubileumi kiadványába felvett történelmi áttekintést.) Akkor született meg az a kifejezés, hogy *a Mikes magyar szellemi Vatikán*. Egy olyan hely, ahol a magyar történelem, a magyar kultúra alapértékeiből kivirágozva építjük a magyar kultúrvilág egy részét. Nem állítjuk azt, hogy mi találtuk ki a spanyolviaszt, de valamit kitaláltunk és azt nagyon földön járva igyekeztünk lépésről-lépésre megvalósítani. Egyedül soha sem megy ilyesmi. Veletek megy, közösen megy, együtt megy. Ez a közösség, amelyben egyben az buzdítja és az köti össze az embereket, hogy külön-külön mindenki másképp gondolkodik. Ere jellemző a horatiusi szó: 'Concordia Discors'. Itt soha nem volt szó politikáról, mert mi túl vagyunk a politikán. Ez minden, ami itt történt. Ez a '*fulgura frango*', a villámok megtörése. A villámokat megtörtük. Azért, mert hűek maradtunk önmagunkhoz, a magunk értékvilágához. A világ megváltozott. 1951 óta nagyon sokat változott a világ, csak a Mikes nem változott. Ugyanazon a vonalon megyünk tovább, amelyen 50 évvel ezelőtt útnak indultunk.

Barátaim, ha egy Mikes-elnök beszél, akkor menthetetlenül nem csak a Kör gondolatait mondja el, hanem elmondja a sajátjait is. Tehát, ha én most néhány olyan gondolatot fogok megpendíteni, amivel talán nem mindenki ért egyet, akkor azt mondom, hogy jó Mikes-munkát végeztem, mert lehet róla vitatkozni. Azt hiszem, hogy ma, amikor a szabad kommunikáció útjai nyitva vannak minden irányban, nekünk föl kell tennünk magunknak a kérdést, hogy mi magyarok a különböző világokban élven hol találjuk meg azt az alapvető szintézist, amely bennünket összeköt. Mindennapi munkám során sokat tárgyaltam nemzetközi sikon. Ha franciákkal tárgyaltam, francia üzletemberekkel, akkor nagyon jól tudtam, hogy Descartes-tal tárgyalok. Aki nem realizálja magának, hogy minden egyes francia személyében egy központi gondolatból logikusan felépített, descartesi, deduktív gondolatvilággal áll szemben, az nem érti meg a franciákat. Ha angollal tárgyalunk, akkor tudnunk kell, hogy Locke-kal tárgyalunk: egy tényekre alapuló és azokhoz idomuló, induktív gondolatvilággal. Ha németekkel tárgyalunk, akkor Kanttal és Hegellel tárgyalunk, egy tárgyilagos és logikus, a tényeket pontosan feldolgozó és rendszerező, mindig a mindenre és annak uralására törekvő szellemvilággal. A német Kantból, Hegelből és Goethéből érthető meg.

Miből érthető meg a magyar? Mi egy egészen másfajta képet nyújtunk, mint sok más nép, és talán a magyarság fragmentált képében tűnik ki első lépésre a magyaroknak, a magyarságnak a gondolatvilága. Realizáljuk mi magunknak annak a nagy fontosságát, hogy Közép-Európában Magyarország az egyedüli ország, amelyiknek demitologizált történelme van? Realizáljuk mi magunknak azt, hogy milyen jelentőségű az a tény, hogy Magyarországon különböző vallások élnek együtt? Ma hallottunk Szent Istvánról, illetve a Szent Istváni Gondolatról a nemzetiségek értelmében, azaz különböző nemzetiségeknek az együttélése értelmében. Ezt vallásilag szintén komolyan meg kell fontolnunk. Magyarország a vallások együttélésének a világa volt és maradt. Egy egészben, amelyben mindenki megértette azt, hogy a másik is van, és együttműködve, egymást elfogadva kell egymáshoz viszonyulniuk. De e mögött van még valami, és itt szeretnék mondani egy egészen személyes gondolatot. Azt hiszem, hogy nem ártana nekünk most, miután nagy ideológiai hullámok csaptak át a fejünk felett, mélyebbre néznünk mint a mindennapok síkja és filozófiailag gondolkodnunk. A marxizmusnak az egyik jelentősége számunkra nézetem szerint talán abban rejlik, hogy mindazok, akik ezen keresztülmentek, rákényszerültek filozófiailag gondolkodni. Filozófiáról szólna

szeretném itt fölhívni a figyelmet a 19. és a 20. század fordulóján kialakult kolozsvári filozófiai iskolára, és szeretném mindenkinek a lelkére kötni, olvassa el Böhm Károlyt és Bartók Györgyöt, és Makkai Sándort, és másokat, akik ehhez a tudományos, filozófiai iskolához tartoztak. Ez egy magyar filozófiai iskola volt. Ha elmerülünk benne, észrevevesszük, hogy ennek a talajából a legkülönbözőbb gondolatrendszerek világába kiágazó lehetőségek nyílnak, amiképpen más filozófiai rendszerekből nem. A Kolozsvári Iskola nyitott, rendszeres gondolatvilág, amelyből mindenfelé vezetnek utak anélkül, hogy magát, gondolatvilágát bárkire rákényszerítené, hiszen amit mond, mesterkéletlenül, emberileg evidens. Ezt, a pluralitást eleve magába foglaló egységes gondolkodást tekintem én jellegzetesen magyar életmagatartásnak. Ezt egy gondolatrendszeren belül a tetejében ékes, világos magyar nyelven, mint a magunk emberi tükörképét ismerjük fel. A Mikesben pedig többünknek a szellemi háttere, direkt vagy indirekt módon, a kolozsvári iskolában van.

Ha mi 'Mikes' voltunk és vagyunk, azért voltunk és vagyunk azok, mert a mi gyökereink 1949. előttiék. Mi a két világháború közötti magyar kultúrvilágból nőttünk ki. Egy önálló magyar kultúrából, amely nem nézett se jobbra, se balra, hanem ment a maga magyar gondolkodása útján. Nem nemzetieskedő módon mondom ezt — ez úgyszólván minden jelenlevő számára —, hanem abban az értelemben, ahogy a holland holland, a francia francia és a svájci svájci gondolatvilágban, jelentés- és értékvilágban gondolkodik, érez, lélekezik. Az a magyar világ nem volt osztrák-magyar, nem volt török-magyar, nem volt orosz-magyar, csak egyszerűen magyar volt. Úgy volt magyar, hogy általános emberi volt. Ebben a gondolatvilágban találtuk meg egymást, mert ugyanúgy gondolkodtunk és gondolkodunk. Ezzel összecsengett a holland gondolatvilág, amely hasonlóan van berendezve. Ahogy Csikós Imre mondta a Forradalom és Szabadságharc 25. évfordulóján: „Ismert mondás az, hogy 'Szívet cseréljen, ki hazát cserél'. Tőlem ebben az országban soha senki nem kívánta, hogy szívet cseréljek”. Ez a két kultúrvilág szimbiózisából előállt életmagatartás mutatta meg nekünk mindig azt az utat, amelyen járnunk kellett. Ez hozott bennünket össze, és azért vagyunk most itt, és vannak itt velünk lélekben azok is, akik nem lehetnek most itt testben jelen. Így állt elő ez a közösség, mert benne a magyar történelmi értékvilág fővonala maradtunk, amelyet tovább kell vinnünk a jövőbe. Sokan találták meg a helyüket közöttünk, mert itt megtalálták azt a szintézist is, amelyik őket a magyar világból jövőn, de egyben abban megmaradván, tovább viszi az általános emberi értékek egyetemes világában a jövőben bárhol a világon.

Ez, a dolgokat felülről tekinteni tudó, frázisoktól mentes alázatos magatartás az, amelyet mi szeretnénk a jövőben is megőrizni. Az internet lehetőségei kitágították egymás elérhetőségének a lehetőségeit. Ezért indítjuk el ma itt a 'Mikes International'-t. Ez nem minden. Személyes találkozásra lesz szükség. Személyes találkozásra, amelyben összjátékot hozunk létre emberekkel a világ minden sarkából. Meggyőződésünk, hogy ez a mi feladatunk ma a magyar szellemi élet egészében, ahogy mi ezt mondjuk: a Magyar Szellemi Haza egészében. Az a feladatunk, hogy innét, Nyugat-Európából tekintsük a problémákat, mondjuk ki gondolatainkat teljes függetlenségben. Apolitikusan. Politika nem a mi feladatunk, de nekünk az egyetemes emberi értékek mércéjével mindenről megvan a véleményünk. Mi nem vagyunk erkölcsileg semlegesek. Erre az elmúlt 50 esztendő 'történelme' a bizonyosság. A mi feladatunk az, hogy a magyarságnak ezer éves történelmében kikristályosodott egyetemes emberi értékeit őrizzük, és gyarapítsuk abból a világból, amelyikből kinőtt és abban a világban, amelyikbe az belenőtt — s velünk és általunk is nap-mint-nap újra belenő —, mert ez a kettő *együtt*, azaz azok egysége, a mi magunk szintézisében adja a magyarság teljes valóságos képét.

Ezekkel a gondolatokkal szeretnénk a jövőben a Mikest továbbvinni, de ezt csak akkor tudjuk megtenni, ha ezt Veletek összjátékban tesszük. Összjátékban azon a nívón, abban a szellemi függetlenségben, abban a szellemi tisztaságban, és azzal a bátorsággal, amellyel eddig ezt a munkát folytattuk. Ez a harang köriratából itt most a harmadik, de a szövegben és a valóságban az első szó: *'Vivos voco'!* *Hívom az élőket!* Hívom azokat, akik élnek, akik függetlenül, szabadon a jövőbe nézve gondolkodni, dolgozni, cselekedni akarnak. Bárhol a világon. Egy ember, két ember, három ember kevésnek tűnhet, de kezdetnek lehet elég is. Van egy olyan szó a bibliában, hogy 'ha van egyetlenegy igaz ember abban a városban, egy tiszta ember, akkor megkímélem azt a várost'. Ha van valahol egy ember, aki valamit tesz és maga körül embereket hoz össze, azokkal az emberekkel már lehet tenni valamit. Ez olyan összjáték, amely nem ideológia, nem önmagasztalás, hanem nagyon egyszerű, szerény, két lábbal a földön járó alázatos munka. Ezt igyekezett a Mikes megtenni. Ezt igyekeztünk mi megtenni. Együtt. Ezt szeretnénk folytatni a jövőben is. Együtt.

VERES, Ildikó : Előszó Böhm Károly esztétikai értékelméletéhez

„... a szép hatása nyugalmas öröm. A tárgy nem rendít meg, hanem egyenesen hozzá simul érzékeinkhez és értelmünkhöz; bele lopózik s *behízelgi magát az Én-be*. ...ha hiány volna ebben az állapotunkban, a kívánság tovább hajtana; de mert nem hajt, a szép hatása nyugodt öröm. Az én itt nem menekül a maga titokzatos határtalanságába, mint a fenségesnél; hanem abban a ragyogó fénykörben — *aprici campi* — sütkezik, amelybe a tárgyat elhelyezte.”¹

Utolsó, s valamilyen értelemben mégiscsak első, illetve munkássága alatt folyamatosan szem előtt tartott problémakomplexumához érkezünk Böhm Károly monumentális rendszerének. Utolsó, mert zárja a rendszert.

Ugyanakkor a művészetfilozófiai problémák kezdetektől alapmotívumokként jegyezhetők az életműben, egyrészt, azért mert maga a szerző egész életében szoros kapcsolatban állt a művészetekkel, különösen az irodalommal.² Esztétikai, esztétikatörténeti előadásokat tanári működésének kezdetétől egészen haláláig tartott. Másrészt az esztétikai szemlélet és a művészi alkotótevékenységet minden másnál magasabb rendűnek tartotta. Kiemelt tétele volt, hogy az esztétikai szemlélet folyamán annak univerzalizációjából eredendően a tárgy mindenfajta kényszerítése alól felszabadulunk, így az abszolút értelemben vett szabadság, szabad szemlélet jön létre. Ez az élmény az, amelyben az „öntét” a szabad individualitásában elmerül, s nem kiszolgáltatott a hiányok egyikének sem.

A szigorú rendszert alkotó mester *humorért és iróniáért* is az irodalomhoz fordult, hiszen úgy tűnik, számára is a kreativitás és a humor együtt járul hozzá a szellemi létteljességhez. Aristophanes és Cervantes a voltak a kedvelt szerzői. „...különösen Cervantes jóízű humorát élvezte, szívből kacagva Don Quijote balgaságain és Sancho nyers életbölcességén. Cervantes műveinek igen előkelő helyet biztosított az egyetemen tartott esztétikai előadásaiban s a Don Quijote kedvéért tanult meg spanyolul.”³

Mint ahogy Az erkölcsi érték tanának előszavában jeleztük, itt újra ki kell emelnünk azt, hogy több helyen is nyilvánvalóvá teszi azt, hogy az esztétikai problémák elemzéséhez az eddigi axiológiai fejtegetései mintegy bevezetésként szolgáltak. Az esztétikai értékhaló az erkölcsi és a vallási vonatkozásokat is feltételezi, az igazság megvalósulásával együtt. Az esztétikai alkotásban a szemlélet szabadsága valósul meg, amely egyben, „... az a felemelő hatalom is, amely a *valláshoz* vonzza az embereket. Nem az erkölcsiség a vallás lényege.... Az a belső vonzalom, amely az embert az istenhez ragadja, az esztétikai szabadság után való kiirihthatatlan vágy. Innen a művészet és a vallás örök összefüggése, a religió és az esztétikai élvezet elszakíthatatlan köteléke.”⁴ Lényegesnek tartom itt megjegyezni, hogy Böhm ambivalens viszonya az Abszolútumhoz, a keresztyén Istenhez, a Brahmanhoz és az Atmanhoz a mai napig nem kellően értelmezett és elemzett, ami megítélésom szerint kulcsfontosságú az életmű teljes megértéséhez.

Axiológiájában 1906-ban, több mint húsz évvel a Dialektika megjelenése után rájön, hogy az alkotás az ember világában ugyanolyan alapvető, konstitutív folyamat, mint az, amit a Más, a tárgy tesz benne. Ezért az emberben az alkotó erő megnyilvánulásai, különösképpen a *produktív művész* kezdte érdekelni, aki „... a világot saját tartalmából és saját formáiban alkotja meg;”⁵ Ezzel együtt elemzésre kerülnek az esztétika legáltalánosabb problémái; a művészi élmény, az élményt nyújtó mű struktúrája és értékrendszere. Az alábbiakban néhány olyan kérdéskörre fókuszálunk, amely különös jelentőséggel bír felfogásában.

A tanulmány az OTKA 046757 számú kutatás keretén belül készült.

A Mikes International 2007. április 24-én kiadta elektronikusan Böhm Károly hatkötetes 'Az Ember és Világa' művének hatodik, utolsó kötetét. A Mikes International felkérésére Veres Ildikó készített bevezető tanulmányt. Ezen tanulmányt jelen számunkban is közöljük.

¹ Böhm Károly: Az ember és világa /továbbiakban: EV./ VI. Az esztétikai érték tana, Budapest, 1942. 261.

² Itt jegyezzük meg, hogy pozsonyi diákévei alatt verseket, verses eposzokat írt, s foglalkozott Lessing drámaelméletével is. A helyi önképzőkör megbízásából Auróra címmel lapot alapít két társával, amelyben megjelennek kritikai írásai, versei. Pesten is több helyen próbálkozik írásainak megjelentetésével, de több helyről elutasítják. Az ellenzéki Ellenőr c. lap azonban sorra közli írásait. Jókai és Gyulai Pál válasza sem méltatják. Bővebben erről lásd Dr. Málnási Bartók György: Böhm Károly című könyvét, Mikes International, Hága 2003.

³ Málnási Bartók György: Böhm Károly, Mikes International, Hága 2003. 8.

⁴ EV/VI. Az esztétikai érték tana Budapest, 1942. 44.

⁵ Böhm Károly: EV/III. Axiológia vagy értékstan Mikes International, Hága, 2006. XV.

Az esztétikai szemlélés, mint ünnepi hangulat

Ebben a különlegesen kiemelt szituációban az Én megszabadul ösztöneiből fakadó hiányaitól, és „magához térve”, azokon felülemelkedik. A tiszta Én szemlél, megszabadulva mindenféle „salakiztól”. Szellemi és anyagi függetlenség, valamint az „öntudatos erő élénksége” a feltétele annak, hogy az esztétikai szemlélésben jelenlévő Én, az intelligencia megfelelően működjön, amely a *nagyoknak* és nem a *kiváltságosoknak* a privilégiuma. Igen szemléletesen és ironikusan érzékelteti mindezt a következő sorokban: „Aki egy vakondtúrásra áll, az is többet lát, mint az, aki egy árokban fetreng; s paraszt suhanc, amikor a birkanyáját, vagy a leányka, aki a libáit őrzi, jobban, élénkebben élvezheti, mint a fáradt idegzet, aki a bőrzejátéktól vagy a nappali üzletektől elcsigázva, a színházakban „üdülést” és „felvidulást” keres. Ennél alkalmasabb helyet ajánlhatnék: az orpheumok dohányfüstös extasisait!”⁶

Az esztétikai szemlélés lényeges vonásait összegezve, azokat a következőkben jelöli meg:

1. a tárgy uralma alól felszabadult ember szemlélő tevékenysége, a fejlettségnek bármely fokán álljon az Én.
2. nem cél a konkrét élvezet, hanem a megértő Én érdek nélküli, szabad viszonyulása az esztétikai tárgyhöz
3. a tömörítő intuícióval „az öntudat beleereszkedik” a képbe, amelyet beleérezésként értelmezhetünk, s amelynek folyamán benne vagyok és kibontom a tárgy részleteit úgy, hogy a szellemi egységet is megértem benne.

Mindezt érdek nélkül és szabadon teszem. Az esztétikai szemlélésben alapvetően tehát a produktív Én dominanciája valósul meg a tárgy felé fordulásakor.

Az *Én aktivitása Böhmnél* különböző lehet aszerint, ahogyan az általa síkoknak nevezett rétegeket felfogjuk illetve értelmezzük. „Én mindazon tárgyakat, amelyeket érzékeim vagy értelmem vagy önintuícióm szolgáltat, — azoknak összes viszonyait — *aesthetikailag is szemlélhetem*; ... az *aesthetikai szemlélés* ... minden más szemlélésre felépülhet;”⁷

A később N. Hartmann által is elemzett problémát⁸ Böhm a múlt század kilencszázad éveinek elején a következőképpen írja le: az adott tárgy szemlélésekor a felfogó alany az, aki általában szemlélheti a tárgyat; az esztétikai szemlélésekor ugyanazt a tárgyat észleli, tartalmilag nem különbözik a többi szemléleti folyamattól, azokra ráépül, vagy beépíti saját világába. Formailag azonban más, hiszen a tárgy kényszere alól felszabadult, nem valamely hiányát kényszerül vele megszüntetni. Ezt a fajta szemléletet nevezi Hartmann másodfokú szemléletnek, amelynek Böhm szerint is teremtő, vagy legalábbis reprodukáló szerepe van.

Az Énen belül az érzéki szemlélés mellett egy *belső szemlélés* is létrejön, amely a tárgynak ún. háttér-rétegeire irányul. Ez a másodfokú szemlélés „... az érzéki benyomás közvetítésével áll elő, de nem oldódik fel benne... az egyedi tárgyra, mint megismételhetetlen és individuális dologra irányul, azt látja meg benne, amit az érzékek képtelenek közvetlenül megragadni: a tájban, mondjuk, a hangulatnak, az emberben a lelki magatartásnak, a szenvedésnek vagy a szenvedélynek, a lejátszódó jelenetben pedig a konfliktusnak a mozzanatát.”⁹ Hartmann egy tavaszi vidéket szemlélő két ember közötti különbséget a következőben látja: az egyik arról gondolkodik, hogy mennyi termést hozhat a föld, „...a másiknak pedig csordultig teli a lelke a friss zölddel, a föld illatával és a kék messzeség látványával.”¹⁰

Tulajdonképpen a böhmi értelemben az utóbbi az az *ünnepi pillanat*, amelyben az Én belemerülve a tárgyba, a szituációba, felfüggesztve hiányait és azok megszüntetésére irányuló tevékenységeit, belemerül a szép és más esztétikai értékek szabad át- és megélésébe.

A tárgyak esztétikai szemléls tárgyaivá csak meghatározott feltételek mellett lehetnek. Az esztétikai tárgy nem közvetlenül reális tárgy, mondja Böhm, hanem „... annak ideális képe, amelyet én készítettem róla... jelenés. ... *A jelenés ennél fogva annyi, mint aesthetikai valóság, amint a szemre és a fülre való hatás által megnyilvánult a reális tárgy; tehát nem illusio.*”¹¹

Minden *jelenés* önmagában hordozza a különböző síkokban a sajátos *jelentéseket*. Alapvető szempontjai az elemzésének: a *síkok* jellege és egymásra vonatkozásuk, s ezek alapján a művészetek fajtái. A különböző síkokban, különböző szemlélési fokokon különböző képek jöhetnek létre. Ahogyan ő nevezi: a *centrálisban* az érzelmek, a *geometriaiban* a tér és idő, a *logikaiban* a jelentések dominánsak, amelyek a *fantázia* síkjában „domborodnak” ki, s az *érzékiben*, a látás és a hallás dimenzióiban válnak „jelenésekké”.¹²

⁶ EV/VI. 16.

⁷ EV/VI. 9.

⁸ N. Hartmann: Esztétika, Budapest, 1977.

⁹ uo. 33.

¹⁰ uo. 54.

¹¹ EV/VI. 47.

¹² uo. 75.

A böhmi síkok és N. Hartmann rétegelmélete között több tekintetben párhuzam vonható, amelyet egy készülő nagyobb terjedelmű írásban igyekszünk kibontani.

Az ünnepi hangulat ezen síkok fókuszában az értelmes, aktív szemlélő jelenlétét úgy is jelenti, hogy részt vesz az „indulatok és szenvedélyek tengerében”, a tiszta derű állapotában felülkerekedik önmagán, s ezen állapotban úgy tud magáról, mint szabad alkotóról. Vagyis egy drámai alkotás, egy festmény vagy egy zenei műalkotás hasonló produktív újrateremtő erőt vált ki a szemlélő Énből. Aktív, értelmező, élvező részese az élménynek, hiszen nélküle a műalkotás nem kelne „életre”.

Kérdés ezek után az tehát, hogy mi a *lényege* a fentiekén túl a művészi szemlélésnek, ami nem egyszerűen passzív aktus. Ez a műélvezet folyamatában nyilvánul meg, mondja Böhm, mert az alkotás folyamata és a művészi „felfogás” szerkezetileg hasonló aktus, a felfogás az alkotásnak utánképzése, megismétlése, de irányra fordított.

A *műélvezet fázisai* a következők: összbenyomás, mely alapvetően érzéki elemekből áll össze, mindezek segítségével a figyelem orientálása, a megértés, mindezzel együtt jár egy sajátos belső *feszültség* a műélmény folyamán, s végül a feszültség feloldása. Minden műélvezet központja a jelentés megértése, hiszen a böhmi alapállás szerint a művészet célja „... csak a megértett világ *reconstructiója* lehet.”¹³ Tulajdonképpen nem utánzunk semmit, hanem mindent újra teremtünk. Ez különösen érvényes a művészet térrénumában, amely nem korlátozódhat csak a *szép* megvalósulási területeire, hiszen beletartozik a tragikum is.

Bár azt mondja Böhm, hogy az esztétikum területén megszűnik mindenféle hiány, azonban sajátos módon mégis megjelenik. A művészetek ágait vizsgálva rávilágít arra, hogy az egyes fokok hiányait, hogyan szünteti meg egy következő szint. A tánc, az ének, a rajz, a festmény, a szobor, a zene, a líra, az eposz, a dráma a világ egyes részeit saját kifejezőeszközrendszerükkel tárják elénk, s a *világdráma* juthat el csak a teljesség egységének kifejezéséhez. Ez Böhm értelmezésében tulajdonképpen csak az Abszolútum munkája lehet, aki egyben a legfőbb „művész”, s mint ilyen az abszolút értelemmel alkotja meg művét.

Mindez igazán lírai megfogalmazást nyer a következőkben, amelyet azért is érdemes citálnunk, mert előbukkan a kolozsvári mester szépirói vénája. „A világdráma eszerint tartalmilag a világ mivoltának és nexusának megismerését, s erkölcsi viszonyainak összességét, causális és finális szövedékükben tételezi fel. Az Én, amely ezen munkának elvégzett összességére nyugalmas Szemlélőként, csendes „világ szem” gyanánt visszatekint s magasan lebeg felette, mint a sas, mely kifeszített szárnyakkal lebeg nyugodtan a tenger felett. Ő abszolút szempontból teljesen önura, nézi munkáját az általa megértett s magába felszívódott Világmindenség felett. Ennek a világdrámának megalkotója volna a legfőbb művész. Ez azonban csak az lehet, aki a világot reáliter megteremtette; rá nézve élő lények s a jelenések és viszonyaik, actusaik a reális összetartozás jelenései. Mi ezt csak értelmi formában utánozhatjuk a philosophiai rendszerben. ...a rendszer művészi alkotás, s a rendszeresség nemcsak logikai kényszerűség, hanem aesthetikai postulatum is.”¹⁴

Ő maga is úgy látta, hogy a saját rendszere teljességét nemcsak egy zárt logikai koncepció adja, hanem a részek és az egész harmonikus egysége is. A szónak ebben az értelmében is valóban feltételez esztétikai vonatkozásokat is.

A műalkotás mint a fantázia és az „izomprojekció” eredménye

Egyik kulcsproblémája, mint legtöbb esztétikának a művész alkatára, tehetségére, kreativitására vonatkozik, s emellett a sajátosan művészi-emberi élet apró mozzanatainak felfejtésével próbálkozik, amelyek meghatározóak lehetnek a személyiségben.

A fantázia és az „izomprojekció” gyökerei olyan személyiségjegyekből erednek meglátása szerint, mint például az erős intellektualitás, ugyanakkor a dionysosi izzó szenvedély, élvezetek a táplálkozás és a narkotikum terén, többnyire a szerelem központi eleme életüknek, impulzivitás, lelkiismeretesség, önbizalom, konstruktivitás, a gondolatok képszerűsége.¹⁵ Éppen az utóbbiak meghatározó volta miatt mondja ki Böhm a fantáziára vonatkozóan az alaptételét: „...a phantasia ... nem egyéb, mint a logicum explicációja a megvalósulás útján.”¹⁶

Azonban bármi legyen is a gyökere a művészi tehetségnek, mindenkor benne kell lennie Böhm szerint az *érzelmek erejének*, az *érzések határozott irányban való tökéletességének*, amely az adott művészeti ágban relevánsak, a gondolatok képszerűségének, a konstruktivitásnak, a kézügyességnek. Ez utóbbi már a böhmi szóhasználattal élve, az „izomprojectió” alapja.

¹³ uo. 207.

¹⁴ uo. 94.

¹⁵ A korabeli elméletek közül Wundt, Dessoir, Möbius, L. Arreat hat rá elsődlegesen, s itt újra találkozhatunk Kant, Schopenhauer és Nietzsche kritikájával.

¹⁶ uo. 135.

Az alkotónál mindig előbb van az „idea jelenése”, amely mindig valami alapjelentést hordoz — a szerelem Júliában, a féltékenységek Othellóban — s ezután az egyéni alakítás. A *belső forma* konstruálása után a *külső formába* öntés. Vagyis az első stádium a fantáziáig terjed, ahol már bizonyos mértékig zárt egységben van a *belső formán* belül, s ez jelenti a böhmi felfogásban a *művészi stádiumot*. A másodikban a kéz és a gégefő működésében, ahol az „*izomprojekció*” megvalósul, már csupán technikai jellegű folyamatok keretében teremődik meg a „*külső forma*”. Mindezeket a különböző művészeti ágak kapcsán is értelmezi és részletezi. A művész is azon síkok, rétegek vonatkozási pontjaiban teremti meg alkotásait, amelyekben a szemlélő Én részestül az élmény folyamán. Vagyis: az akusztikai és optikai vetületekben az Én a centrális, geometriai, logikai síkban valamint a fantázia és az érzékek birodalmában tevékeny, amely síkok egymásba épülnek. Az különbözteti meg a művészt a nem művésztől, hogy az utóbbi csak „izomprojectiót” hajt végre, s csupán csak mester. Az affektus a művészet apja, fogalmazza meg Wundt nyomán, s enélkül valamint originalitás, egyéni ihlet, gondolat nélkül nem jöhet létre művészi alkotás, csak technikailag jól sikerült munka. S mindezek alapján fogadja el A. Riegel alaptételét: „Kunst ist die Tätigkeit des Menschen, Vorstellungen (képek) seiner Phantasie in sinnlicher Erscheinung darstellen.”¹⁷

Az értékhaló részletes elemzése nem marad meg a pusztá elvontság szintjén, hanem konkrét példák széles tárházát vonultatja fel tételei igazolására.

Az *objektív* és a *szubjektív* esztétikai kategóriákat mint értékjelzőket értelmezi, idealisztikus jellegük van, s a már említett művészi projekciáló aktus folyamán a *belső formai* rögzülés után nyerik el végső *külső formájukat*. Több mással együtt ezekkel a tétélekkel, amelyek sok tekintetben nem újak az esztétika történetében, alapozza meg kategória-elméletét, amelyben a fenségest, a szépet, a rútat mint objektív, a tragikusát és a komikusát mint inkább a szubjektivitás térénumában érvényesülő kategóriákat tárgyalja.

A klasszikus értékdefiniók és kategóriák mellett felveszi rendszerébe a *humort*, mint a többivel azonos érvényű értéket. Mivel a komikus „mint olyan” nem kerül részletes kifejtésre, ezért a Böhm számára oly fontos humor jelenségéről is igen keveset tudunk meg.

A Szánkhja filozófia és Böhm

Az eddigi Böhm-értelmezésekben igen kevés figyelmet szenteltek a hindu filozófia hatásának a kolozsvári mester elméletére. Rendszerének egészét áttekintve egyre világosabbá válik, hogy sok összefüggés nem értelmezhető csupán a nyugat-európai filozófiai hagyomány felől. Feltehetően azért nem, mert az Upanisadokból is építkező Böhmnél gyakran a gyökereket jelentették a szánkhja gondolkodás hagyományai. Többek között a részletesen kimutatott Kant, Fichte, Schelling, Comte, Hegel, Schopenhauer és a korabeli filozófiák és elméletek hatása párhuzamosan jelenik meg az ind filozófia hatásával, illetve több tekintetben az alapelveit adja Böhm koncepciójának.

Itt csupán utalunk néhány, az esztétikai elmélete kapcsán olyan vonatkozási pontra, amelyek lényeges összefüggést jeleznek a Böhm gondolatrendszeré és az Upanisadok, a Szánkhja filozófia vonatkozó részei között. Igen komoly hermeneutikai problémát jelent, hogy Böhm gyakran európai értelemben használja az ind filozófia fogalmait, időnként nem is lehet követni utalásainak helyét. Mindez igen gyakran megnehezíti az adott gondolatmenet értelmezését.

Ha például az egyik alapfogalmat, a *tudás* jelentését vizsgáljuk meg, amely mindkét filozófiai kultúrában az egyik kulcsfogalom, akkor azt láthatjuk, hogy az európaiktól eltérően A Bhagavad-Gítában a következőket jelenti:

- „1./ Egyistenhitet (panteisztikus színezete), azaz Krisna-Visnu áhítatos tiszteletét.
- 2./ A Világlélek (brahman-átman) gondolatának ismeretét, mint az upanisadokban.
- 3./ Anyag és lélek különbözőségének felismerését, mint a szánkhjában.
- 4./ A jóga követését, a gondolkodás nélküli jóga-révélet elérését.”¹⁸

Böhmnél a *tudás* az „öntét”, az ember tudatos projekciáló tevékenységében, a hiányok kielégítésének folyamatában válik nyilvánvalóvá. Ugyanakkor jelenti a Világlélekről való ismeret is, hiszen mint „Kis lélek” részese az ember a „Nagy Léleknek”, a Világléleknek. A szubjektív tudás egyetemessége Böhm szerint az Atmannel való azonosságából ered. De a Szubjektum tudás-anyagának határai vannak, amelyen túl nem léphetünk. Ez az „isteni határ”, amelynél az „Én ereje megakad. Az Én egész az egyik oldalon, az Én megszűnése a másikon — ez a mi határunk.”¹⁹

¹⁷ uo. 78. idézi: Al. Riegel: Der bildenden Künste, 1895.5.

¹⁸ A Magasztos Szózata — Bhagavad-Gítá Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987. 191.

¹⁹ Az ember és világa IV. A logikai érték tana, Mikes International, Hága, 2006. 185.

Vagy a *lélek* fogalmát tekintve, amely sokkal absztraktabb az ind gondolkodásban, mint az európaiban, felvetődik az a dilemma is, hogy egyáltalán létezik-e, s ha igen, van-e sok lélek? Ha létezik, akkor „Mindenesetre ez a lélek nem feltétlenül ’tartalmatlan’..., hiszen „szemtani” (száksi), továbbá testünk és tudatunk legfőbb ura (adisthátri, „felügyelő”). Tulajdonképpen az öntudat, a személyiség, az akarat és az érzelmek legbelső magva, vagy ha úgy tetszik, absztrakciója.”²⁰

Böhm nem fogadja el az európai filozófia értelmezéseiben megjelenő test-lélek dualizmust. Az ember öntét, s mint ilyen logikai egység, s „tartalma” az egyes funkciók, amelyeket testének különböző részei ellátnak, formailag pedig a kiterjedés különböző fokai jellemzi. Öntudatos és öntudatlan funkciók szerves egysége tehát, egyik része mintegy véd- és dacszövetségben segíti a másikat, amelynek törvényeit a kapcsolás (asszociáció) törvényeiként értelmezi.

Vagyis „Mit adsz, ha megmentlek? Kérdi a gyomor és a láb; s mit nyerek, ha botló lépteidet vezérlem? Kérdi az én és a gondolkodás.”²¹

A *logikájában*, — amely alapvető összefüggéseket tárgyal az értékelmélet további részeihez, így az esztétikához is — elemzett megismerési processzusok, az új *tudásanyag* megértése, magyarázása, elrendezése és bizonyítása kapcsán a következőképpen hozza be érvelésébe az Upanisádok egy részletét: „Ezen munkában /ti. az ismeretek magyarázása és bizonyítása folyamán –V.I./ a magban rejlő Énnel nemcsak alanyi vetítőereje lép fel, hanem annak már megértett jelentései is projiciálódnak önerejükkel. Az ismerő funkciók maguk táguznak világfunkciókká..., az Én maga az egyéni korlátoltságot mind jobban áttöri, s Világénné szélesedik. ...qualitása az ismerő tényezők útján kosmikus jelentőségre emelkedik, s egyetemes valóvá, azaz egyetlenné sublimálódik. Úgy, ahogy a Nrisinha-Uttara tampaniya Úp. mondja „én vagyok ő és ő = én.”²²

Ez az azonosság az *esztétikai szemlélésnél*, amely mint fentebb láttuk, a szerint különböző elnevezésű, hogy milyen a tárgy és a sík, amelyet átfog /érzéki, értelmi, észbeli/, a *fénnyel* kapcsolódik össze, amiről Schelling is ír. A fény segít a lélek sötét mélyén rejlő képet megvilágítani, mondja Böhm. A Szánkhja filozófia szerint ez úgy történik, Böhm értelmezésében, hogy „... a kép az Énben tükröződik (azért reflex támad az Énben, reflexkép, chájá); az Én fényessége pedig visszasugárzik a képbe, összeolvad vele s ezzel a képnek utánzatát hozza létre, pratibimba. Ezen „bevilágítás” a léleknek „szavakkal le nem írható munkája”; a maga képét is tükrözheti.”²³

Az indiai hitvilágban a századok folyamán végbement változásokat figyelembe véve, szövegszerű, hermeneutikai elemzésekkel lehet csak kimutatni az Upanisádok, a Szánkhja filozófia és a böhmi elemzések összefüggéseit, a lényeges, és az egész rendszer szempontjából alapvető kapcsolódási pontokat.²⁴

S hogy mennyire ambivalens a különböző ind szövegek egymáshoz való viszonya is, arra álljon itt egy részlet a Számbavétel Verseiből.

„Mint ’ismeretes’, a Védákat követő módszer sem kielégítő,
mert nem nyújt megtisztulást: még több pusztulás jár vele;
az ellentétes út jobb, mivel,
felismeri a megnyilvánulót, a megnyilvánulatlant, megismerőt.”²⁵

PREFACE TO KÁROLY BÖHM’S THEORY OF THE AESTHETICAL VALUE

On April 24, 2007 we published electronically the sixth, and final, volume (entitled ‘*Theory of the Aesthetical Value*’) of the six-volume large opus magnum (entitled ‘MAN AND HIS WORLD’) of Károly Böhm, founder of the first authentic Hungarian school of philosophy. On request of Mikes International, Ildikó Veres, professor of philosophy at the University of Miskolc (Department of History of Philosophy) wrote an introductory essay to this volume that we publish here.

²⁰ Ruzsa Ferenc: A klasszikus Szánkhja filozófiája Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó, 1997. 112.

²¹ Böhm Károly: Az ember és világa II. A szellem élete, Mikes International, Hága 2004. XIV.

²² EV/IV. A logikai érték tana, Mikes International, Hága, 2006. 147.

²³ EV/VI. 9.

²⁴ Gyakori, hogy Böhm nem jelöli meg pontosan a forrásait, és ez gondot jelent a komparatív elemzésekkor.

²⁵ A Számbavétel Versei 2. in. Ruzsa Ferenc: A klasszikus Szánkhja filozófiája, Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó, 1997. 245.

NEUBAUER, János : Mennyire hazai a föld, amelyen járunk? *

Mennyire nemzetközi a kelet-közép-európai államoknak a régi és fontos városai a globalizáció mai világtrendjében? Az első benyomások meglehetősen pozitívak: a városokat elöntik a külföldi turisták, a nemzetközi vállalatok jelen vannak mindenhol, a legkülönbébb külföldi üzletek neve megtalálható az utcákon, és mindez azt hozza magával, hogy elég sok külföldi üzletember lakik a városokban, rövidebb-hosszabb időre. Ezek azonban csak felületes szimptómák, amelyek mögött egy mély provincializálódás rejtőzik, mert a legtöbb városból nagyjából eltűntek azok a kisebbségi lakosok, akik Londont, Párizst, New Yorkot vagy Berlint igazi világvárossá teszik. A különbség nem a nagyságban rejlik, hanem a pluralitásban. A mai kelet-közép-európai városoknak lakói nagyjából monokulturálisak és egynyelvűek.

Ez nem mindig volt így: alig két évszázaddal ezelőtt nemzetiségileg tarkábbak voltak ezek a városok, már azért is, mert 1800 körül egyetlen kelet-európai állam sem volt önálló. Ennek egyik következménye az volt, amint Sziklay László írja, „ennek a területnek alig van tájegysége, amelyen ekkor legalább két vagy több nemzetiség ne élt volna egymás mellett vagy együtt, egymással összekeveredve”. Az utolsó kétszáz évet e térségben a nemzeti ébredések és a nemzeti államok megalakulása jellemzi, úgyhogy ma független államok vannak ott ahol 1800 körül csak impériumok léteztek. A nemzeti ébredések politikailag és kulturális színvonalon sok pozitív fejlődéshez vezettek, de ugyanakkor negatív következményekkel is jártak. Ezek közé tartozik, hogy a városokban nagyjából eltűnt a többnyelvűség és a kulturális pluralizmus — bár az országhatárok ma sem tudják elválasztani a különböző nyelvi és nemzeti csoportokat. Ebből ered a kisebbségi kérdés, amely Magyarország számára Trianon óta annyira fájdalmas; de emlékezzünk arra, hogy kétszáz évvel ezelőtt a magyarországi kisebbségek egy hasonló dilemmával küszködtek, amelyet 1790-ben Kazinczy Ferenc következőképpen fogalmazott meg Fáy Ágoston kassai beszédjével kapcsolatban az *Orpheus* folyóiratban:

Ha a Deák Nyelvet vesszük-elő, úgy örökösen bé-zárjuk a Tudományok el-terjedése előtt az útát. ... Ellenben ha a Magyar nyelv hozattatik-bé, Nemzetünkől különös Nemzet válik, örökös fal lesz a Magyar és nem-Magyar közt vonva, s az Idegen vagy Magyarra lesz köztünk, vagy éhhel hal-el (*Első folyóirataink: Orpheus*, 57-58)

Magyarország történelmi hibája és tragédiája az lett, hogy a nemzetiségi lakosok közül ugyan sokan elfogadták a magyar nyelvet, még többen azonban elutasították, mint az asszimilációt, mint az éhhalált.

Ennek a komplikált történelemnek itt csak egy kiindulópontját szeretném felvázolni: egy képet kívánok adni arról, hogy a 19. század első évtizedeiben milyen nem magyar ajkú nemzetiségek és kultúrák léteztek Pest-Budán és környékén.

Tehát a nemzeti felújulás évtizedeiről fogok beszélni (1790-1848), ami azt jelenti, hogy sem Pest-Buda török kultúráját nem fogom tekintetbe venni (mert ez lényegében már eltűnt a 18. század végén), sem pedig a zsidó kultúrát, amely a 19. század második felében és a 20. első évtizedeiben bontakozott ki.

A szerbek és németek

Az 1686-os felszabadulás után főleg németek és szerbek települtek le Budán és Pesten. 1800 körül Pest-Buda lakosságának többsége német volt. Lipót császár eredeti rendelkezése értelmében „Budára csak német származású s anyanyelvű és római katolikus vallású polgári lakosság” települhetett le (Sziklay 26), de mivel a Vízivárosban és a Tabánban már éltek szerbek, és a rendelkezés nem lett szigorúan betartva, Pest-Buda a 19. század elején rendkívül sokszínű volt. Sziklay László ezt merészen fogalmazza meg: ha a német, magyar, és szerb lakosságon kívül „számba vesszük a többi: a szlovákokat, a románokat, a cseheket, a görögöket, a zsidókat s a Pest-Budán csak kis számban előforduló, de nyomtatványaikkal szereplő bolgárokat, ruszinokat (ukránokat) stb., akkor népek kaleidoszkópját kapjuk, amely — ki merjük mondani — Európának talán egyetlen másik városában sem található” (34). Ennél a „sokszínűségnél” még fontosabb, hogy a nemzetiségek közötti falak eléggé áthághatóak voltak. Mint Sziklay írja: „Hogy mi határozza meg egy személy nemzetiségét, arról egyesegyedül az illető öntudata dönt. Ezért van az, hogy nagyon sok esetben [...], az illető két — vagy esetleg több — nemzetiségnek is tagja” (Sziklay 35). Mivel Pest-Buda lakossága többnyelvű volt, érthető módon pl. sok többnyelvű ügyvéd működött a két városban.

Sziklay általános megjegyzését igen jól illusztrálja az, hogy a 19. század első évtizedeiben sok pest-budai író még két- és többnyelvű volt. Ezek között volt Jovan Muškatirović, a városi tanács tagja, aki szerbül és latinul írt, Schedius Lajos professzor, aki németül, magyarul és latinul írt, mint a németül író magyar arisztokraták Mednyánszky Alajos, Majláth János és Csaplovics János. A leghíresebb kétnyelvű (szerb-magyar) író persze Vitkovics Mihály (Mihailo Vitković) volt, aki Pesten végzett egyetemet és ott vezette majd fontos ügyvédi irodáját. Szemere Pállal és Horváth Istvánnal együtt ő képviselte Pesten

* Elhangzott a Hollandiai Mikes Kelemen Kör — Mikes International közös szervezésében megrendezett 2006. évi, 47. Tanulmányi Napok konferencián. („MAGYAR KULTÚRA I. — MAGYAR IRODALOM WORLD-WIDE. Három pólus: Magyarország, Utódállamok, Nyugat.”; 2006. szeptember 21-24., Ejspeet, Hollandia.).

Kazinczy nyelvújítását, de ugyanakkor kapcsolatot tartott fent különböző írói irányzatokkal és széleskörű levelezést folytatott. Vitkovics volt az, aki már egész korán, 1819-ben, felhívta a magyar írók figyelmét Vuk Štefanović Karadžić óriási horderejű népdalkutatói és nyelvészeti munkájára. „A szerbus, vagy Rác nyelvű” című cikkével és későbbi fordításokkal fontos közvetítő szerepet játszott, és hozzájárult ahhoz, hogy Bajza József és különösen Vörösmarty Mihály átvették több költészetükben az ún. *deseterac* (tíz lábú) versezetet, amely aztán „szerbus manier” név alatt lett ismert a magyar irodalomtörténetben.

Virág Benedek, egy a Tabánban szegényesen élő magyar költő talán még fontosabb közvetítő szerepet játszott a nemzetiségek között. Mindenki felkereste és kérte tanácsát: nemcsak az éppen említett szerb/magyar Vitkovics Mihály, hanem a szerb Mušicki Lukijan, a szlovák Bohuslav Tablic, és a román Petru Maior és Samuel Micu-Klein is, akik egy ideig mindnyájan Pest-Budán éltek. Micu-Klein egy nagy nemzetközi szótárt készített elő, amelynek magyar részével Virág segített neki.

Az Egyetem

II. József 1777-ben államosította és áthelyezte a nagyszombati jezsuita egyetemet Budára, és onnan 1784-ben Pestre. A német nyelvű egyetem megerősítette volna Pest-Budán a tervezett német adminisztrációs központot. A császár halála után azonban megint latin lett az egyetemi oktatás hivatalos nyelve.

Egyetemi professzor eleinte csak német származású katolikusok lehettek, de ezt a vallási megszorítást hamarosan feladták. Az első nyelv és irodalmi tanszék természetesen a német lett, 1784-ben. Az első professzor, Leopold Alois Hoffmann, többek között a császár megbízásából magyar-ellenes könyvecskéket publikált. A magyar irodalom és nyelv tanszéke csak hosszas viták után lett megalapítva. Az első tanszékvezető a geográfus Vályi K. András volt; utódja 1802-ben viszont már egy valódi és kitűnő filológus lett: Révai Miklós. Rövidesen már reformátusok is lehettek professzorok. A második nem-katolikus Schedius Lajos lett, akit 1792-ben neveztek ki a nyelvtan és az esztétika szakára.

Az egyetem valamivel későbbi életéből két nemzetiségi alapítványt kell még feltétlenül megemlíteni, a szerb Tekelijanumot (Tököljanum, Collegium Tököljanum) és a román Gojdu [Gozsdu] alapítványt. A első 1838-ban Tököli Popovics Száva (Sava Tekelija-Popović), egy gazdag aradmegyei szerb nemes és földbirtokos alapította Pesten tanuló szerb diákok számára. A Tököljanum ma is látható épülete a Veres Pálné utca 17-19 alatt épült 1908-ban, az eredeti klasszicista épület helyén. Tököli Száva, aki a 17. század végén bevándorolt szerbek leszármazottja volt, később magyar nemességet kapott. Az említett alapítványon kívül adakozott a szerb Matica kiadónak (*Matica Srpska*), a Magyar Tudományos Akadémiának és a debreceni Református Kollégiumnak is. A román/magyar Emanuil Gojdu [Gozsdu Manó] ügyvéd elsőként vezette be a magyart a latin helyett törvényszéki munkájába. Mérsékelt román hazafiként részt vett a politikai életben, és felgyűjtött vagyonából teremtette meg a Gojdu Alapítványt román diákok számára, hogy ösztöndíjjal tanulhassák ki az ortodox teológiát Pesten, Bécsben vagy máshol. Az ösztöndíjasok közt volt később a Román költő Octavian Goga is.

A budai egyetem királyi nyomdája

Az érseki nyomda 1644-ben Pozsonyból Nagyszombatra menekült a török veszély miatt, és az egyetemmel együtt, 1777-ben, aztán Budára költözött át. A nyomda 1796-ban cirill betűket vett egy bécsi vállalatától és monopóliumot kapott cirill betűs szövegek nyomtatására. 1796 és 1847 között 698 szerb könyvet adott ki. Széles ügynöki hálózata akkor lett igazán jövedelmező, mikor a nyomda monopóliumot kapott tankönyvnyomtatásra. Nem kevesebb mint 16 nyelven adott ki könyveket és folyóiratokat: latinul, magyarul, németül, franciául, olaszul, modern görögül, csehül, szlovákul, horvátul, szerbül, ukránul, bulgárul, szlovénul, románul, héberül és jiddisül.

A nyomda alapjában véve egy kapitalista kereskedelmi vállalkozás volt, amely ideológia és elfogultság nélkül hajlandó volt mindent kinyomtatni és kiadni, amit a megbízók hajlandóak voltak megfizetni. A nyomda/kiadó így 1777 és 1848 között egyensúlyt tudott tartani az ideológiák és művészi irányok között. Kiadta például 1827-ben a szerb Sava Tekelijének németül írt kritikáját a románok elméletére, hogy ők a rómaiaktól származnak le, utána pedig, 1830-ban, Eftimiu Murgu választást nyomtatták ki Tekelija kritikájára (Sziklay 85).

Az egyetemi nyomda/kiadó tehát néhány évtizedre a kelet-közép-európai felvilágosodás és klasszicizmus egyik központja lett. A szerzők névsora ekkor a térség íróinak egy „Ki kicsoda”-ja: a magyar között ott volt Bajza József, a két Kisfaludy, Révai Miklós, Táncsics Mihály, Verseghegy Ferenc és Virág Benedek; a külföldieket a horvát Ljudevit Gaj, a román Petru Maior és Gheorghe Șincai, a szerb Sima Sarajlija Milutinović, Lukijan Mušicki, Dositej Obradović, Jovan Sterija Popović, Sava Tekelija, és Milovan Vidaković, a szlovák Jan Holly, Ján Kollár, és Bohuslav Tablic képviselték, de voltak a listán bolgárok és más nemzetiségűek is. A kiadványok között voltak tankönyvek — pl. Kollárnak szlovák olvasókönyve (1825) és Révai Miklósnak *ABC könyvecskéje* (1780) — egy szlovák almanac (*Zora*), a fontos szerb folyóirat *Srbske letopis* és Josef Šafařík egyik főműve, a *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* (1826). A nyomda még Fénélon *Telemachjának* és Obradović önéletrajzáinak román fordításait is kiadta.

Bár hiba volna lebecsülni a cenzúra politikai hatalmát, érdemes megemlíteni, hogy a román Micu-Klein, Maior, és Gheorghe Șincai nemcsak szerzők és szerkesztők voltak az egyetemi kiadónál, hanem a más szerzőkkel nyilván szimpatizáló

cenzorok is. A kivétel e szempontból nyilvánvalóan Stefan Stratimirović, karlócai érsek, a magyarországi szerb egyház feje, és a Habsburg birodalomban élő valamennyi ortodox vallású nép metropolitája volt, aki 1797 és 1827 között az összes szerb könyvet cenzúrált, és ebben a minőségben sok fontos könyv kiadását akadályozta meg morális, vallásos és nyelvi okokból.

Az egyetemi nyomda mellett működtek a 19. század első évtizedeiben már magas színvonalú magánkiadók is. Trattner, Landerer, Heckenast és más úttörők mind német családokból származtak, de aránylag gyorsan asszimilálódtak és sokszor támogatták a magyar nemzeti ébredést.

A színházi élet

A 18. században német színtársulatok uralkodtak az ország színpadjain. Budának első állandó német színháza egy csűrben kezdett működni 1783-ban, a mai Lánchíd mellett. Az 1787-ben megnyílt vári színház először Shakespeare, Lessing, Schiller, Goethe és Mozart műveket hozott a színpadra, de aztán anyagi okokból kifolyólag lassan a bécsi Volksbühne mintájára egyre többet játszott divatos látványosságokat.

A 3500 (!) ülőhelyes Pesti Német Színház 1812. február 9-én lett felavatva. II. József kezdeményezését utódai kiviteleztek, abban a reményben, hogy a színház a kultúra területén le fogja tudni küzdeni a magyar nacionalizmust. Ez a remény azonban nem valósult meg, mert néhány nagy sikertől eltekintve (amelyek közt Theodor Körner magyar tárgyú *Zriny* c. melodráma volt a legnagyobb) az igazgatóság nem tudta megtölteni a színházat és állandóan deficittel küszködött. A magyar nacionalizmus veszélye miatt már a megnyitó estének a programját is meg kellett változtatni. Három rövid darab lett betervezve a nagy sikerű német August Kotzebue tollából, és kettőjükhez magától Beethoventől lettek nyitányok megrendelve (*Athén romjai* és *István Király*). Kotzebuenak *Béla futása* című harmadik műve viszont már nem jutott a színpadra, mert a cenzúra túl hazafiasnak találta. Helyette egy ismeretlen szerzőnek *Pest királyi szabad város lesz* című darabja került a műsorra; címe után ítélve minden bizonnyal a Habsburg hatalom nagylelkűségét dicsőítette. A *Béla futása* aztán a kolozsvári magyar színház megnyitására szolgált. A Német Színház további műsorát majdnem teljesen anyagi nehézségek határozták meg. A közönség operákat, importált külföldi társulatokat és sztárokat kívánt.

Az 1830-as évek vége felé aztán nagy riválist kapott a Német Színház a Pesti Magyar Színházzal, amely 1837. augusztus 22-én nyílt meg és 1840-ben Nemzeti Színházra lett átkeresztelve. Itt csak magyar nyelven volt szabad játszani. Azután, hogy Erkel Ferenc vette át a zenei vezetéskét (1838), a Nemzeti Színház magas színvonalú operákkal átszalta az operarajongók egyrészét is. A Német Színház 1847. február 2-án leégett és nem lett újra felépítve. Egy 1870-es törvény betiltott minden német-nyelvű állandó színházat a fővárosban, de importált vagy improvizált német előadások még az 1880-as években is előfordultak.

A szerbeknek nem volt saját színházuk, de résztvettek a színházi életben. A híres Dérnyé 1812-ben fellépett egy a szerb Karadörde-ről szóló színműben, és egy évvel később szerbül énekelt egy magyar színpadon August Kotzebue *Papagáj* című darabjában.

Jakov Ignjatović

Külön kell megemlékeznünk erről a szentendrei kétnyelvű szerb íróról, aki rajongott a szülővárosáért. Ott is kezdte el ügyvédi praxisát. Ignjatović résztvett a magyar oldalon a 1848-49 forradalomban (titkára lett az újvidéki magyar biztosnak), és rövid időre le is volt tartóztatva a szabadságharc leverése után. Kiszabadulása után több évet töltött külföldön, és aztán 1853-ban megint letelepedett Szentendrén mint ügyvéd és folyóirat szerkesztő. 1859-ben véglegesen leköltözött Újvidékre, és ebben a városban, amely ekkor a szerb kulturális élet központja lett, polgári vezető állásokat foglalt el. 1861-ben beválasztották a magyar parlamentbe. Ignjatović fontos szerb folyóiratoknak és újságoknak volt a szerkesztője (*Srpski letopis*, *Srpske novine* és *Nedeljni list*). Csak életének utolsó évtizedeiben fordult a regényíráshoz.

Ignjatović első regénye, a *Vasa Rešpekt* (1875) Szentendre dicsőítésével kezdődik; itt jön össze néhány ember, akik közül az egyik aztán elmeséli Vasa Ognjan életét. Vasa is szentendrei születésű, de már ifjúkorában elhagyja a városkát. Élete nagyobbik részét nagy szegénységben éli le, és többször összetűz a hatóságokkal. Mindennek ellenére hősi hírnevet szerez magának, mert csatákban oroszlátként küzd. 1848-ban a magyar oldalon harcol, de nem meggyőződésből; mikor be akarják vetni a szerbek ellen, megkérvényezi, hogy tegyék át egy másik frontra.

Ignjatović három évvel később megjelent második regénye, *Večity mladaženja* (Az örök vőlegény; 1878) még szorosabban kapcsolódik Szentendréhez, amennyiben humoros stílusban elemzi a városka két szerb generációját. Az első rész nagy részletességgel arról számol be, hogyan készülődik 1812-ben egy jómódú szentendrei szerb kereskedő a krakkói vásárra. A második rész arról szól, hogyan tékozzol el a két lusta fia a vagyonát. Samika, a szimpatikusabb, annyira szereti a nőket, hogy soha sem tudja elszánni magát a házasságra. „Az örök vőlegény” ugyan többször eljegyz magát, de az utolsó pillanatban kiugrik a házasságból. Így lesz aztán híres a szava: „ha nem veszem el, találok számára egy férjet”.

Ignjatović ugyan Jugoszlávnak nevezte magát, de a szerb nemzeti mozgalmat szkeptikus szemmel figyelte. Mérsékletessége miatt majdnem megölték a híres karlócai szerb találkozón. Szerencséjére csak börtönbe tették, és kiszabadulása után meglepően gyorsan kinevezték az újonnan megalapított szerb Vjesnik című lap szerkesztőjének. A következő évtizedek folyamán szerb honfitársai hol elítélték, hol pedig dicsérték; ismételten megvádolták azzal, hogy a magyarbarát, de mégis

elismerték és fontos irodalmi és közügyi tisztségeket bíztak rá. Mivel stílusa nehézkes és történetei nem izgalmasak, regényírói tehetsége sokáig nem lett elismerve, de a huszadik század elejétől kezdve végül is méltányolva lett mint a szerb realizmus egyik legfontosabb alapítója. A kiváló irodalomtörténész Jovan Deretić például így ír róla:

minden más realistát felülmúlva, legszélesebb panorámákat és leggazdagabb összeállítású regényalakokat teremtett. Bár művészeti feldolgozásában, nyelvében, és stílusában voltak gyengeségek, egy nagy erejű író, egy ösztönös megfigyelő és egy kitűnő emberbíráló művész volt. Ő volt a szerb realisták közt az egyetlen gazdagforrású regényíró; a többiek többnyire csak történeteket meséltek (192).

Talán nem tiszta spekuláció, ha úgy gondoljuk, hogy művészi palettájának gazdagsága azon alapodott, hogy két kultúrában volt otthon.

Ignjatovića Szentendrén ma egy a szülőházára rögzített tábla emlékezteti a látogatót, amelyet a Magyar Történelmi Társaság és a Magyar-Jugoszláv Baráti Társaság helyezett oda. Ironikus módon ez 1948-ban a feudalizmuselleni közös magyar-szerb harcról beszél, éppen abban az évben, amelyben a két nemzet megint szembekerült egymással.

Szentendre, Ráckeve és a Tabán

Néhány szerb (rác) már 1440-50 táján menekült a Budapesttől délre fekvő Ráckevére. A városka szerbjeinek legtöbbször ma már a szomszédos Lóvárosba költöztek át; Ráckevében magában ma már nehezen találhatjuk meg a városka szerb történetének nyomait. Szentendrén (*Szentandreja*) viszont még több szerb templom és egy igen gazdag szerb vallásos múzeum van. Itt kb. 6000 szerb telepedett le, amikor III. Čarojević pátriárka vezetésével 1690-ben majdnem 200 000 szerb jött Magyarországra (köztük sokan Egerbe). A szentendreiek a rigómezei (kosovói) csatában 1389-ben meghalt Czar Lazar relikviáit is magukkal hozták, s bár ezek később visszatértek Szerbiába, Szentendre neve a szerb szenvedések és száműzetéseknek szimbóluma lett az Interneten a nemrégijugoszláv háborúk folyamán.

A szerb kultúra központja a 19. század első felében Budán és Pesten volt. Pesten jelent meg a *Srpski letopis* (Szerb Évkönyv) első száma 1824-ben, és itt alapította meg Jovan Hadžić 1826-ban a *Matica Srpska*-t, az első szláv nemzeti kiadót és kulturális központot. Filoxéra a szőlőhegyekben, ütközések a magyar és a szerb nemzeti mozgalmak között (amelyek különösen véresek voltak 1848-49-ben) és más okok vezettek ahhoz, hogy a pesti és pestkörnyéki szerb kultúra lehanyagolt a század közepe felé. Ignjatović leköltözése Újvidékre szimptomatikus volt a szerb kultúrának dél irányú vándorlására a 19. század második felében. A *Matica Srpska* és a *Srpski letopis* követték 1864-ben. Újvidék lett az elkövetkezendő néhány évtizedben a szerb kultúra középpontja, amíg aztán Belgrád vette át ezt a szerepet. De a szerb kultúra egy ideig még függött a magyartól: külföldi szövegeket sokszor nem a franciából vagy az angolból, hanem magyar vagy német fordításokon keresztül fordítottak a szerb nyelvre; a belgrádi egyetemen először Magyarországról jött professzorok tanítottak, s a jogi fakultás a pesti struktúrát vette át.

A Tabán, vagy *Rácváros*, lakosainak többsége szerb maradt a 19. században, de Budapest igazgatósága végül is elhatározta 1909-ben, hogy le kell bontani a pittoreszk, de egészségtelen házakat keskeny utcáikkal. A világháború és a gazdasági válság miatt a valódi bontás csak 1933-ban kezdődött el, úgy, hogy Krúdy Gyulának még alkalma volt arra, hogy ábrázolja a tabáni kocsmák és éttermek különös dekadenciáját. Számomra legszebb a *Zöld Ász* című 1930-ban írt tragi-komikus elbeszélés, amely tabáni sírkő, hogy úgy mondjam, a következő zseniális sorokkal kezdődik:

Hegynek kanyargó és kiismerhetetlen végzetű utcák, már csak botlásra való kapuküszöbök, megbetegedett ajtók, amelyek szinte leestek helyükről, amint idegen kéz nyúlt hozzájuk [...] elkeseredett, sánta, agg kakasok [...] síri enyészet módjára porló udvarok, halálosan fáradt kőolaj-lámpák, nevezetességüket, szépségüket, bókokra érdemességüket régen felejtett női kontyok, közönytől megsárgult, foszlott kötél hintázó női ingek [...] szerelmi éj varázsának ismerete nélkül imakönyvbetűvé törpült asszonyok, már gyermekkorukban megbabonázott és hóbortosságban megvénült férfiak [...] a harisnyakötőjükre már zárdanövendék korukban se ügyelő szüzek [...] kisbaba nélkül maradt menyecskék és hivatalos kabátjukra kísértet-lepedőt teregető altisztek hazája, Tabán! (606-607)

Ez a nem-élt életek listája groteszk módon egy elhatározással ér véget: valaki nem hajlandó továbbá iszákoskodni — s ez persze csak újabb katasztrófákat okoz. Krúdy maga három évvel később meghalt májcirrózisba — pontosan amikor az első csákányok kezdték lerombolni a düledező tabáni házakat. A Tabán, mint ahogy szerb lakossága is, ma már eltűnt.

A szlovák irodalmi kultúra Pesten és Budán

Az ikervárosnak volt egy igen terjedelmes szlovák közössége is, s ennek tagjai közé tartozott Ján Kollár, aki a Deák téri evangélikus gyülekezetnek lelkesze és a 19. századnak egyik legfontosabb szlovák költője. Hosszú harcot folytatott azért, hogy kinevezzék és hogy a szlovák evangélikusokat teljes mértékben elismerjék a német és a magyar mellett.

A Felvidéken született Kollár 1817 és 1819 között a jénai egyetemen tanult, s ott három alapvető élménye volt: megismerkedett a német ifjúsági mozgalommal, felfedezte, hogy Jéna környékén és Németország északi felében szláv helynevek találhatók, és beleszeretett egy lelkész lányába, akit végül is feleségül vett 1835-ben, azután, hogy több évig halottnak gondolta.

Kollár 1819-ben jött Pestre, de nem kapta meg a Deák téren remélt a lelkészi állást. Csak káplánnak nevezték ki, részben azért, mert nem tudott magyarul. Később megtanulta a nyelvet, de nem igazán jól.

A deák-téri evangélikus közösség három nemzeti csoportból állt az 1820-as, 30-as és 40-es években: a német részlegnek 1700-1800 tagja volt (vezetőjük a már említett Schedius professzor volt), a szlovák részleg 1300-1500 taggal csak valamivel volt kisebb. A magyar közösség viszont csak 150-200 tagból állt. Évtizedekig tartott, amíg Kollár végül is ki lett nevezve lelkésznek és a szlovák gyülekezet egy királyi döntés után 1834-ben önálló lett. Az egyház és a magyar közvélemény a mai napig sem ismeri el igazán Kollárt, s ez ismételt súrlódásokhoz vezet Magyarország és Szlovákia között. Kollár valóban tett néhány magyar-ellenes kijelentést, de pánszlávizmusa lényegében békés volt, mint ahogy ezt a következő idézet is mutatja fontos teoretikus művéből, melynek magyar címe körülbelül „A szláv törzsek és tájszólások irodalmi kölcsönösségei” (1836) lenne:

A kölcsönösség keretén belül az összes törzsek és tájszólások változás nélkül régi helyükön maradnak [...] egy ilyen kölcsönösség nem az összes szlávok politikai egyesítésére törekszik, nem demagógikus tevékenységből vagy forradalmi zendülésből áll kormányok és uralkodók ellen, mivel ezeknek következménye csak zavarodás és szerencsétlenség lehet. Irodalmi kölcsönösség akkor is létezhet, ha egy nép több jogar alatt él, több ország, királyság, hercegség vagy köztársaság között van felosztva.

Kollár legfontosabb irodalmi művében, a *Sláva dcera* (Szláva lánya) című nagy szonetciklusban a halott szlávok és a halottnak hitt szerelmének gondolatát hozza össze, de e fantasztikus kombináció mögött a romantikus toposzoknak egész gyűjteménye rejtőzik egy elveszett dicsőségről és a mai satnya világról:

Tűnt korok, itt vagytok, mint éjszaka árnya, körülöttem;
itt a dicsőség és itt van a szégyen, a bűn.
Visztula síkjától hűtlen-habu Elba vizéig
s hol Duna árja cseveg a balti habok, locsogók,
férfiasan szólt mindenhol szép hangja a szlávnak,
jött a irigység s most néma, alélt ez a nyelv. (Devecseri Gábor fordítása)

Szembeszökő a párhuzam, amely Kollár ciklusa s Vörösmarty *Zalán futása* közt található, legalábbis ami a nyitást illeti. Vörösmarty költeménye, amely szintén Budán s csak egy évvel később (tehát 1825-ben) jelent meg, szintén a régi dicsőséget és a mai dekadenciát állítja szembe egymással:

Régi dicsőségünk hol késel az éji homályban?
Századok ültenek el, s te alattok mélyen enyésző
Fénnyel jársz egyedül

Mindkét költő elsősorban is a saját népét vádolja a hanyatlásért. Kollár ugyan a külföldi elnyomókat is szidja, de ezek alatt főleg a németek érti:

És ki a rabló? Szólj: ki gyalázott meg nyomorultul
Egy nemzetben ekép tégedet, emberiség?
Teuton-föld, te irigy szomszéd, te pirulj, a te vétke
Tette, hogy így csügged Szlavia büszke feje.
Nem volt ellenség, aki hű vért oly sokat ontott,
Mint a dühös német Szlavia szent mezején.

Milyen következtetéseket lehet mindebből levonni? Elsősorban azt, hogy ezeknek a szerb, román, szlovák és egyéb kisebbségi irodalmaknak és kultúráknak helye kellene, hogy legyen a magyarországi irodalom és kultúra történetében, mint ahogy a mai magyar kisebbségi irodalmak és kultúrák, is részei a szlovákiai, romániai és szerb irodalom és kultúrtörténetnek. A jelzőt (magyar, román, szlovák stb.) nem nyelvi, hanem geográfikus alapon kívánnám értelmezni: a magyar irodalomba nem csak magyar nyelvű irodalmat kellene felvenni, hanem azokat is, amelyek Pesten (ill. Magyarországon) lettek írva. Wallaszky

Pál első magyar irodalomtörténete valóban még ilyen szellemben jött létre, de ez a szellem eltűnt a későbbi mértékadó magyar irodalomtörténetekből.

Szakmai megjegyzésemnek van azonban egy általánosabb jelentősége is:

Budapest és a többi kelet-európai város meg kell, hogy szabaduljon mostani provincializmusától. Amszterdamhoz, Párizshoz, Londonhoz vagy Berlinhez hasonló nyílt városoknak szükségük van többnyelvűségre és kulturális pluralizmusra.

Idézett művek

- *Első folyóirataink: Orpheus*. Sajtó alá rendezte Debreczeni Attila. Debrecen: Kossuth Egyetemi Könyvkiadó, 2001.
- Kollár, Ján. „O literární vzájemnosti mezi kmeny a nářečnými slávkými.” *Hronka* 2 (1836): 38–53. Németül: Pest: Trattner-Károlyi, 1837.
- Krúdy Gyula. „Zöld ász.” *Zöld Ász. Delikátesz*. Budapest: Szépirodalmi kiadó, 1982. 606-48.
- Sziklay László. *Pest-Buda szellemi élete a 18-19. század fordulóján*. Budapest: MTA/Argumentum, 1991.

MULTICULTURALITY IN HISTORICAL HUNGARY

Paper presented at the 47th Mikes Study Week conference organized jointly by the Association for Hungarian Art, Literature and Science in the Netherlands (Hollandiai Mikes Kelemen Kör) and Mikes International between 21 and 24 September 2006 in Elspeet, the Netherlands. The conference's theme was: 'HUNGARIAN CULTURE I. — HUNGARIAN LITERATURE WORLD-WIDE. Three Poles: Hungary, Territories in the Carpathian Basin outside Hungary, West.'

The author presents the history of early 19th century Budapest with a compelling argument about its multiculturality. Hungary was per definition a country with many ethnicities, whereas the ruling royal circles and the Hungarian majority embraced other people with other cultures. Due to historical events and reason this multitude of ethnicities and cultures even further developed at the beginning of the 19th century. Budapest was in the first part of the 19th century a vibrant, multicultural city. The upsurge in nationalism throughout all Europe including Central Europe destroyed many of these features. Nevertheless, we are still able to reconstruct many of the remaining historical evidence of this epoch.

BEKE, Albert :

Népfi vagy kegyenc^{*}

— Illyés Gyula és a hatalom —

„Ha inog, megérdemli, hogy ledöntsék.”
Nietzsche

„... az igazságnak parancsoló ereje van: nem lehet
megtagadni: aki felismeri, annak küzdenie kell érte.”
Illyés Gyula

Illyés Gyula a magyar irodalom szent tehene, akit elfogult rajongói szerint csak magasztalni és dicsérni szabad. Még olyan magasztalója is akadt, aki képes volt róla ezt írni: „Valószínűleg Illyés Gyula a legnagyobb magyar író.” Az illető hódoló nevét csupán azért nem árurolom el, mert nem akarom nevetségessé tenni.

Az Illyés-egyház papjai nem tűrik, hogy istenüket a legesekélyebb jogos kritikával illesse bárki is. És pláne nem engedik meg, hogy Illyéssel kapcsolatban kérdéseket lehessen feltenni. Aki ilyesmire merészkedik, azt igyekeznek lejáratni vagy elhallgattatni. Sőt, kijelentik róla, hogy az illető hazafiatlan, rossz magyar, aki az MSZP-nek, vagy ami még rosszabb: az SZDSZ-nek a malmára hajtja a vizet.

Márpedig Illyés Gyulával kapcsolatban számos jogos és nagyon is indokolt kérdést kell feltennünk. Itt van mindjárt a híressé vált hosszú verse, az *Egy mondat a zsarnokságról* című. Mindig csodálkozom azon, hogy az emberek évtizedek óta mennyire nem értik, vagy talán nem is akarják érteni ezt az elhíresült verset. A tavalyi, vagyis a 2005-ös október 23-iki operaházi ünnepség vezérfonala is ez a vers volt, erre épült fel az egész műsor, és úgy adták elő, mintha ez volna maga a megtestesült kinyilatkoztatás.

Holott gondoljuk meg: mi ennek a versnek a legfontosabb mondandója, amelyben az egész vers kicsúcsosodik? Az, hogy

hol zsarnokság van,
mindenki szem a láncban;
belőled bűzlök, árad,
magad is zsarnokság vagy;

Hát ez az, ami abszolút nem igaz! Vagy fogalmazunk még nyersebben és mondjuk ki az igazságot minden kertelés nélkül: Illyésnek ez az egész híres versszaka egy nagy hazugság! Mert a kivégzettek, a felakasztottak tömege és a bebörtönzöttek sokasága nem volt szem a láncban sem a Rákosi korszakban, sem Kádár nyomasztó évtizedeiben. Mert ne felejtjük el a következőket: ez a vers 1950-ben keletkezett, és mint köztudott: a Rákosi rendszerben ezeket akasztottak fel, vagy vertek agyon és tízezreket börtönöztek be teljesen jogtalanul. Nyilvánvaló, hogy ezek az áldozatok éppen azért lettek a zsarnokság szenvedő alanyai, mert nem voltak hajlandók szemek lenni a láncban.

De nézzük a Kádár korszakot! Az elhíresült vers 1956 november 2-án jelent meg, és most vegyük számba az ötvenhat utáni áldozatok tömegét. Kahler Frigyes kutatásai szerint az 1963-as amnesztiát megelőzően a polgári és katonai bíróságok legalább 36,584 személyt ítéltek el államellenes bűncselekmények címén. Zimmer Tibor adatai alapján 367 embert ítéltek halálra, Gosztonyi Péter dokumentumai szerint pedig 453 embert végeztek ki. Az 1957 december 10-iki politikai bizottsági ülésen

^{*} Elhangzott a Hollandiai Mikes Kelemen Kör — Mikes International közös szervezésében megrendezett 2006. évi, 47. Tanulmányi Napok konferencián. („MAGYAR KULTÚRA I. — MAGYAR IRODALOM WORLD-WIDE. Három pólus: Magyarország, Utóállamok, Nyugat.”; 2006. szeptember 21-24., Elspeet, Hollandia.).

Kádár János minimum ezer kivégzést tartott szükségesnek, mondván, addig legalább "1600 fasisztát lehetett volna másvilágra küldeni".

Vajon kikre, milyen fasisztákra gondolt a pártfőtítká? Talán a pesti srácokra, az egyetemistákra, a munkásokra, a magyar honvédekre? Az 1963-as amnesztia után az elítéltek száma néhány százra csökkent, de még így is: 1965-ben például még mindig 557 volt! És a kiszabadultak zömét a belügyesek továbbra is megfigyelték.

Az 1956-os forradalom megtorlásának történetéhez persze nem csak a bírósági ítéletek tartoznak. A közbiztonsági őrizet körülbelül 13 ezer embert érintett, jórészt azokat sújtotta, akik ellen nem is nyújtottak be vádiratot. Maga Kádár János javasolta a rendszer ellenségei közül kétszáz ezer ember nyilvántartásba vételét. A megfigyelték számáról nincs pontos statisztika, de több tízezer embert figyeltetett a titkos rendőrség egészen 1989-ig. Az országból szabályos börtönt csináltak, hiszen az országhatárt elektromos árammal töltött szöges drótkerítéssel és aknazárral vették körül.

Ha és hányat akasztottak fel és hányat zártak börtönbe 1956 előtt, a Rákosi korszakban? Ezt meg sem tudjuk mondani, mert olyan sokan voltak. Mindenesetre több tízezerről van szó! És az a kétszáz ezer sem volt szem a láncban, akik 56-ban inkább elhagyták az országot, semhogy a zsarnokságban láncszemek legyenek. Azzal, hogy Illyés gátlás nélkül azt állítja: "mindenki szem a láncban": *meggyalázza a mártírok emlékét*. Hiszen éppen azért akasztották fel őket és börtönözték be valamennyiüket, mert nem voltak hajlandók szemek lenni abban a láncban, amelyben viszont maga Illyés nagyon is "szem" volt.

Ez a vers tehát legfontosabb mondanivalójában tehát nemcsak hazug, de aljas is. Lehet, hogy ezek túl erős minősítéseknek tűnhetnek, de az irodalomban törekednünk kell a pontos kifejezésekre, vagyis a megfelelő, a helyénvaló szavak használatára. Ebben az esetben pedig a *hazug* és az *aljas* szavak bizonyulnak legmegfelelőbbeknek.

Hazug azért, mert a legfontosabb megállapítása ténybelileg nem igaz, és aljas azért, mert Illyés ezt kizárólag a saját felelőssége alóli menekülése érdekében hirdeti. Ez a hosszúra sikeredett vers valójában azt sugallja, hogy a hóhér és az áldozat közt erkölcsileg nincs lényegi különbség, mert hiszen minden relatív.

Illyés tehát a kollektív bűnösség elvét vallja, amit pedig a nürnbergi nemzetközi bíróság, a háborús bűnösök perében, már 1945-ben elutasított, mert igazságtalannak tartotta.

Elvégre még a hóhér is fel tud mutatni valami alibit a maga önigazolására és mentségére. Például az ötvenhat utáni időkben mondhatta volna: ha nem én tekerem ki az áldozat nyakát, hanem valamelyik nálamnál is szadistább alak, akkor ő esetleg az akasztás előtt még bokán és gyomron is rugdosta volna a halálra ítéltet. Ehhez hasonló alibit gyártanak ma azok, akik a véreskezű Kádárnak azt a mentőövet nyújtják, hogy ha ő nem vállalja el a hóhér szerepét ötvenhat után, akkor esetleg Rákosit vagy Műnicher állítják helyébe, aki még kegyetlenebbül bánt volna el "Árpád népé"-vel. Így viszont "Kádár népe", pontosabban annak vezető káderei és családtagjai — ezek a bizonyos "egyenlőbbek az egyenlők között" — évtizedeken át melegekedtek a tűz körül, és boldogan töltökezhettek a "legvidámabb barakk" lakójaként a gulyás kommunizmus húsos fazekából.

És van még egy nagyon fontos kérdés az *Egy mondat*-tal kapcsolatban: kinek, illetve kiknek tett jót Illyés ezzel a versével? A válasz rövid: az összes egykori ávosnak és valamennyi gyilkosnak. Jól emlékszünk még rá, hogy évekkel ezelőtt Pető Iván, akinek az apja az ÁVH egyik tisztje volt, s ő maga pedig jelenleg az SZDSZ egyik vezetője, s országgyűlési képviselő, a budapesti Testnevelési Egyetem aulájában, amikor Kónya Imrével, az Antall kormány egykori belügyminiszterével vitatkozott, óriási tömeg előtt jelentette ki: Nem vagyunk bűnösök, még az ávosok sem azok, és egyáltalán senki nem bűnös az elmúlt diktatúra kiszolgálói közül, hiszen Illyés is megírta, hogy mindenki szem volt a láncban.

Hát ide jutottunk!

És az sem igaz, hogy a Kádár rendszerben ezt a verset nem engedték megjelenni. Filológiaiilag bebizonyított tény, hogy Aczél György már a hatvanas évek legelején megengedte volna a vers megjelenését, mert ezzel azt bizonyította volna, hogy a vers nem a Kádár rendszerről szól, hanem a Rákosi diktatúráról. Ismeretes ugyanis, hogy Illyés ezt a verset 1950-ben írta és 1956 november 2-án jelent meg, vagyis akkor adta ki a költő, amikor már minden jel arra mutatott, hogy győzött a forradalom. Tehát Illyés taktikázva kívarta azt a biztosnak látszó történelmi pillanatot, amikor már semmit nem kockáztathat, sőt megdicsőül. Márai ezt szinte prófétai módon előre megjósolta! 1951-ben ugyanis nem tudhatta, hogy ezt a verset Illyés már az előző évben megírta, s ezért 1951-ben, Bajor Gizi öngyilkossága kapcsán ezt írta a naplójába: „Elgondolkozom, mit éreznek az öngyilkosság hírére Illyés, még néhány otthon maradt "tehetség"? Illyés sunyin, azt hiszi, hogy majd negyedórával zárás előtt ír a vörös rezsim ellen egy verset, s ezzel igazolja magát. Lehet, hogy erre módja is lesz így. Meghalni — akárhogy is — föltétlenebb igazolás."

Illyés valóban írt "negyedórával zárás előtt a vörös rezsim ellen egy verset" — s ezzel tényleg nagyon sokak előtt, mondhatni szinte a világ előtt, úgy tűnt, mintha igazolta volna magát.

Azaz hogy nagy kérdés: vajon csakugyan igazolta-e? Mert — tovább folytatva Márai érvelését, de most már 1975-ből — komolyan el kell gondolkoznunk azon, hogy — mint Márai írja —: „Ha az író kitüntetések fogad el a nép ellenségeitől, kénytelen tapasztalni, hogy az archimedesi törvény az irodalom térfogatában is érvényes, mert minden író annyit veszít az

irodalmi súlyából, amennyi az általa kiszorított kitüntetések súlya. A népi világnézettel álcázott lapulás és ódzkodás, a karcos honfibuval krákogó, rekedt torokköszörülés, a mindig "osztályhú" és "népi humanista" frazeológia cafrangjaiba burkolt "esszé-regény" a színvonalú pamflet, amely koturnusos álruhában jelentkezik, végül a fahangú, ünnepélyesen kongó líra, amiből semmi nem hiányzik, csak a jellem és a szellem szimbiózisa, a tudat és az indulat elemei, spekulációmentes kapcsolatának szikravetése, nemcsak a népi overallos jelmezben ágáló író személyére hat előnytelenül vissza, hanem a műgonddal csucsujgatott életműre is."

Csakhoggy Aczél György nem volt buta ember, tehát a vers megjelentetésével elhárította volna a Kádár rendszerről azt a gyanút, hogy diktatúra lenne. Hiszen "akinek nem inge, ne vegye magára"! Ámde Illyésnek is megvolt a magához való esze, és tudatában volt annak, hogy ha a vers a hatvanas évek diktatúrájában megjelenik, akkor nem tarthatja fenn tovább a "nemzeti ellenálló" szerepének hamis látszatát. Neki tehát sokkal jobb volt, ha a vers csupán kéziratokban és szamizdatokban terjedt — mert valóban így terjedt! — és csak halála után három évvel, 1986-ban jelent meg kötetben is.

És ezzel a verssel van összefüggésben az Illyés körüli második nagy probléma. Mivel ez a költeménye ötvenhatban jelent meg, ezért szerzője körül az a hamis legenda alakult ki, mintha ő volna a forradalom egyik nagy letéteményese és szellemi atyja. Csakhoggy — és ez az, ami szinte hihetetlen! — *ötvenhatról Illyés soha egyetlen betűt le nem írt és arról soha nem nyilatkozott*. Ez szinte hihetetlen ugyan, de mégis így van! Sem annak előkészítésében, tehát a Petőfi-köri vitákban soha részt nem vett, azokon még csak meg sem jelent, ellentétben Déryvel és nagyon sok más íróval. *Tehát fogalmunk sincs arról, hogy mi lehetett a véleménye ötvenhatról*. Ez pontosan olyan, mintha Petőfi tudomást sem vett volna arról, hogy 48-ban és 49-ben szabadságharc volt.

A magyarságnak pedig igenis joga van, illetve joga lenne megtudni, hogy a nemzet állítólagos nagy költőjének, a "nagy" nemzeti költőnek, mi volt a véleménye ötvenhatról. Tudjuk, hogy Illyés naplóját ketten adták ki nyolc kötetben: a felesége és a lánya. Ők válogatták, szerkesztették és sajtó alá rendezték. Az ötvenhatos kötet 1987-ben jelent meg, tehát még a diktatúrában. S megdöbbenéssel tapasztaljuk, hogy 1956 október 24-ike és 1957 május 8-ika között egyetlen bejegyzés nincs a naplóban. Természetesen senki sem hiheti el, hogy Illyésnek éppen azokban a napokban az égvilágon semmi lejegyezni valója ne lett volna az eseményekről. Ez egyszerűen kizárt! És aztán hiába olvassuk végig a napló további kötetét és az életmű ötvenhat után keletkezett darabjait: ötvenhatra soha még egy aprócska utalás sincs. Ez tehát azt jelenti, hogy a két családtag minden olyan esetleges bejegyzést vagy utalást, ami ötvenhatról szólna, gondosan kigyomlált.

Vajon miért? Ez nagy kérdés!

Tételezzük fel, hogy Illyés talán lelkesedett a forradalomért, de ezt 1987-ben, amikor az ötvenhatos év eseményeit tartalmazó napló megjelent, nem lehetett közreadni, hiszen még élt a főhőh, Kádár, akivel Illyés nagyon jó és szoros személyes kapcsolatban volt, s ezt maguk a naplóbejegyzések is bizonyítják. (S ezt más források is bőven hitelesítik!) Csakhoggy, ha ez a feltételezés helyes, akkor felmerül az a jogos és nem henye kérdés, hogy miért nem adta ki a naplónak az ötvenhatra vonatkozó részét a költő felesége és lánya 1995-ben, a nyolcadik kötetben, amikor ennek már semmiféle politikai akadályja nem lett volna. Erre a logikus válasz csak az lehet, hogy Illyésnek valószínűleg elitélő véleménye volt ötvenhatról, s a két családtag ezért hagyta el a forradalomra vonatkozó részeket.

A forradalom alatt Illyés semmiféle *akkor keletkezett* (!) szóbeli vagy írásbeli nyilatkozatot nem tett: azokban a napokban sem interjút nem adott, sem cikket nem írt, sem frissiben született verset nem tett közzé; És ez azért is feltűnő, mert ugyanekkor például Németh László, Füst Milán, Tamási Áron, Déry Tibor, Bárány Tamás, Tamási Lajos, Veres Péter, és más írók is hitet tettek a forradalom mellett. Illyés viszont mély hallgatásba burkolózott. Tudjuk ugyan, hogy az események alatt a forradalom különböző helyszínein megjelent, felszólalt, sőt november 4-ike után állítólag a világ művészeihez a parlamentből egy kiáltványt is közzé akart tenni, de ezt Tildy Zoltán megakadályozta. És arra vonatkozóan is vannak pletyka-szerű információk, hogy a forradalom leverése olyan mély depresszióba taszította, hogy utána több hétig az egyik kórházban altatták és szinte az elmeháborodottság jelei mutatkoztak rajta: tihanyi szomszédja mesélte valakinek, hogy Illyés négykézlábra ereszkedve mászkált a ház körül, és ahogy a szomszédja kifejezte magát, és ahogy azt valaki szó szerint le is jegyeztet "mint az állatok."

A fenti szóbeli és pletykaszintű értesülések tehát azt lennének hivatva igazolni, hogy Illyést milyen mélyen, milyen elemi erővel taglózta le a forradalom leverése. Ha ezek az értesülések igazak, akkor emberileg természetesen a legmélyebb együttérzést kell, hogy keltse bennünk. Ámde ugyanekkor tárgyilagosan és józanul azt kell mondanunk, hogy mindez bennünket, mint olvasókat, egyáltalán nem érdekel, s erre az álláspontra maga Illyés jogosít fel bennünket. Ő ugyanis egész életében azt vallotta, hogy az író magánélete nem tartozik a nyilvánosságra. Egyik interjújában ezt mondta: "írók, művészek, híres emberek személyes életével, munkáján túli, otthoni világának nyilvánosságra hozásával szemben mindig érzek valami idegenkedést. Nem szeretem körültapogatni, szaglászni, izére szedni a földet, amelyben a virág fog. Nem szeretem a kíváncsi tekintetek szűrő életét, mely az emberbe, a gondolatteremtő anyag világába betolakszik. Az a műfaj sem rokonszenves előttem, mely most olyan bőven terem, az adatokat átolvasztó regényes életrajz... *Az emberi tett érdekel*. Csak ritkán a műhely. Van

ebben talán valami gyermekes félelem a leleplezéstől. Fáj a hőst papucsban látni? Az író, a művészt legendák köde távolítja el tőlünk..."

Tehát Illyést csupán az *emberi tett* érdekelte! És mi ez a *tett* egy író esetében? Természetesen az *irott mű*! Tehát minket, olvasókat is csupán az ötvenhatról szóló Illyés-i mű érdekelne, ha lenne. De nincs! Pedig Illyésnek, mint közszereplőnek, *abban az időben irányt és példát kellett volna mutatni*: ebben a nagy közösségi ügyben, amelyben a magyarság élethalálharcát vívta a belföldi és az idegen elnyomó zsarnokság ellen, akkor neki, mint a magyarság egyik szellemi vezérének, *színt kellett volna vallania*. Csakhogy ő gyáván hallgatott. Illyés ötvenhatal kapcsolatos hallgatását eddig még senki nem tudta cáfolni. Pedig vagy azt kellett volna mondania, hogy hagyjátok abba a harcot, mert reménytelen, hiszen óriási túlerővel állunk szemben, vagy pedig legalább az együttérzést kellett volna kifejeznie, mint ahogy azt számos más író meg is tette. Például Füst Milán vagy Déry Tibor, és mások is. De Illyés meg sem szólalt!

Illyés olyan gyáva volt, hogy ötvenhatban és ötvenhatról semmiféle írásos nyomot nem mert maga után hagyni. Gyávának tartotta őt maga a mindenható Párt is: az egyik titkos jegyzőkönyvben, amely a Politikai Bizottság ülésén készült, ezt szó szerint olvashatjuk is.

Illyés ötvenhatos hallgatásának azonban gyávaságán túlmenően van egy másik oka is: éspedig az, hogy ő több volt, mint kollaboráns: ő kimondottan és egyértelműen kommunista volt. A Gerő, Rákosi, Révai-féle kommunistáktól csupán abban különbözött, hogy ő *magyar* kommunista volt. Standeisky Éva írja le a *Gúzsba kötve* című könyvében, hogy háromféle kommunista létezett: 1. nemzetközi kommunista, 2. magyar kommunista, és 3. kommunista kommunista. Nem feladatunk itt most ezeknek a jellemzése, de azért említjük mégis, mert Illyés 1926-ban belépett a francia kommunista pártba és haláláig benne is maradt. Itthon pedig kriptó kommunista volt, aki a maga nagy tekintélyével jelentősen hozzájárult a legvéresebb és legaljasabb kommunista diktatúra megerősítéséhez.

Kádár János 1957-ben kijelentette, hogy az ötvenhatos bűnökre nincs bocsánat. Ennek analógiájára viszont mi, mint az utókor tagjai és képviselői, nyugodtan mondhatjuk, hogy a *kommunista bűnökre sincs bocsánat*, hiszen statisztikai tény, hogy világviszonylatban a kommunisták sokkal több embert gyilkoltak meg, mint a fasiszták. Egyáltalán nem szélsőséges álláspont tehát ha azt mondjuk, hogy a kommunisták a XX. század legkegyetlenebb és legvéresebb diktatúráját valósították meg. Ennek ellenére arra még csak emlékezni sem illik, hogy Illyés Gyula és elvtársai között nagy egyetértésben minden pártkongresszuson díszvendégként ott ült az első sorban, és mint a filmhíradókban, majd a tévében láthattuk: nagy egyetértésben, nevetgélve beszélgetett Kádár Jánossal. Erre mondom, még emlékezni sem szabad — legalább is Illyés rajongói úgy tesznek, mintha mindez meg sem történt volna.

Dohnányi Ernőt a kommunisták háborús bűnösnek kiáltották ki pusztán csak azért, mert egyetlen egy alkalommal elfogadta Szálasi Ferencnek a művészek számára adott fogadásra szóló meghívót, és kezét fogott a "nemzet vezető"-vel, miközben a többi ott lévő művész a kollektív fényképeszkedés előtt eloldalgott.

Dohnányi Ernőt emiatt ötven évre száműzték a magyar életből, de senki nem merte felvetni, hogy na és akkor hogy állunk Illyés Gyulával? Teljes joggal kérdezhetjük: hát ennyire kettős mércével mérünk? Van hitele ezek után ennek a mércének?

Illyés Gyulát komolyan el lehet marasztalni azért, mert magatartásával példát mutatott a megalkuvásra. Hiszen ő olyan kivételezett helyzetben volt, hogy külföldön nyugodtan bírálhatta volna a hazai rendszert, mert itthon nem börtönözhatték volna be, és nem küldhették volna Recskre. S ezzel a megalkuvó magatartásával példát mutatott nagyon sokaknak. Willem Mengelberget, a XX. század egyik legnagyobb holland karmesterét, a holland közönség leváltotta a Concertgebouw-zenekar vezetéséről pusztán csak azért, mert a német megszállás alatt is megtartotta pozícióját, és dirigált hangversenyeket.

Illyés olykor-olykor talán megengedett magának egy kis morgást, de lényegében és velejében a nép azt látta, hogy ő igenis a hatalomhoz, vagyis a kommunistákhoz tartozik.

Ma sokan gondolják úgy, hogy minek bántsuk Illyést, amikor ő egy igazi "nemzeti" költő volt, akinek fáj a szíve a határon túli magyarokért, és szót is emelt értük. Csakhogy a dolog nem ilyen egyszerű. Megírta ugyan a zsarnokságról szóló versét, de ugyanakkor attól annyi kitüntetést elfogadott, hogy már-már roskadozott alattuk. Ez azt bizonyítja, hogy abszolút kétkulacos volt: az olvasók felé igyekezett a nagy "népfit", a nemzetért és népért aggódó nagy magyar nemzeti költő hazug szerepét eljátszani, de ugyanakkor a párt nagyon jól tudta, hogy Illyés alapjában véve mégis csak az ő emberük. Kádárral például olyan bizalmas kapcsolatban állt, hogy — mint szomszédjához is — bármikor áttelefonálhatott hozzá, és Kádárt minden időben meglátogathatta, ha éppen ezt-azt meg akart vele beszélni. (Ezzel egyik interjújában ő maga dicsekedett el!) Kádár és Aczél gyakran volt Illyés vacsora vendége, és a naplója tanulsága szerint 1974-ben és 1975-ben például nyolcszor vacsoráztak együtt.

És az *Egy mondatról* még azt is el kell mondanunk, hogy a vers első részében ugyan Illyés valóban kitűnően mutatja be a zsarnokság természetrajzát és szörnyűséges voltát, ámde ennek *nincs személyes hitele*, mert hiszen ugyanekkor ő maga nagyon jól ki tudott jönni a zsarnokság képviselőivel és működtetőivel. Tudnunk kell, hogy nagyon jó személyes viszonyban volt magával Rákosival, Gerő Ernővel, Andics Erzsébettel és az ezekhez hasonló öskommunista vezérekkel. És minden kitüntetést

meg is kapott tőlük. Háromszor kapott Kossuth-díjat: először 1948-ban, aztán 1953-ban, majd 1970-ben. Csak mellékesen említtem meg, hogy amikor Illyést ezekkel a díjakkal tüntették ki, akkor Faludy György és nagyon sokan mások, Recskén a megsemmisítő táborban tengődtek, és Határ Győzöt is 1950-ben két és fél év börtönre ítélték. Közben azonban Illyés, 1950-ben, megkapta a József Attila-díjat is, és apósának, az egykori kúriai bírónak a balatoni házában élvezhette "független nyugalomát".

1972-ben kitüntették a Munka Vörös Zászló Érdemrendjével, 1977-ben a Magyar Népköztársaság Babérkoszorúval Ékesített Zászlórendjével, majd 1982-ben a Magyar Népköztársaság Rubinokkal ékesített Zászlórendjével.

Illyés Gyulát a hívei ma is úgy tüntetik fel, mint aki a Kádár rendszer ellenzékének legnagyobb vezére volt. Azonban kértem tisztelettel, akit a Kádár rendszer valóban ellenségének tekintett, azzal vajon így bánt? Nem! Egyáltalán nem! Hamvas Bélát például a tisztapalkonyai építkezéshez száműzték éjszakai őrnök. És ez még mindig jobb volt, mintha bebörtönözték volna. Kassák Lajost sem tüntették ki, hanem csak közvetlen halála előtt adták oda neki a Kossuth-díjat Págerrel együtt, mert már botrány lett volna, ha ez a két nagy művész nem kap Kossuth-díjat. De ugyanekkor kiment a titkos utasítás minden megyei pártbizottságra, hogy ezt a két Kossuth-díjat nem szabad ünnepelni.

Semmi alapunk nincs arra, hogy Illyésben a Kádár rendszer ellenzékének a vezérét lássuk. És ezért nincs hitele az *Egy mondat* első részének sem, mert hiányzik mögüle a költő emberi hitele. Holott ezt egy-egy műalkotásnál maga Illyés követelte meg, s hangoztatta az erre vonatkozó nézetét egész életében. Hiába ítéli tehát el Illyés oly kemény szavakkal a zsarnokságot, ha viszont azzal ömaga meghitt viszonyban tudott lenni. Ez tehát azt jelenti, hogy a versnek nincs személyes hitele, amit pedig más szerzőkkel kapcsolatban Illyés oly szigorúan megkövetelt. Halála előtt egy évvel, vagyis 1982 augusztus 29-én mondta el a Magyar Televízióban a következőket: „Vannak országok, ahol elkerülhetetlen, hogy az írók ne játsszanak valami társadalmi szerepet. Nyugaton, de azt lehet mondani: általában az egészséges művészi működésű országokban lehetett a költő személy szerint becsstelen, csaló, sőt: lehetett jellemtelen; a művét nem befolyásolta. Nem mondom, hogy nálunk is végleg lehetetlen ez. De itt általában elvárjuk, hogy a költő vállalja magánemberként is, hogy igazat mondjon, sőt "igaz életű" is legyen.”

A fentiekhez hasonlóan nyilatkozott korábban már 1974-ben is: „A magyar irodalomban az a vigasztaló, hogy a nagy tehetségek útjuk során valahol átalakulnak nagy jellemekké; ez a táj — ez a talaj — arra kényszeríti. A jó írói hajlam nem szükségszerűen jó erkölcsi hajlam is. Voltak léha tehetségek, nyugaton százsámra. De a mi furcsa alakulásunk a történelemben már törvényt szabott. Aki ezt nem érti meg, az nem lehet itt jelentékeny, igazi író. Kuthy Lajos sokban tehetséges ember volt. A nemzet a művészetből is kitágadta; igazságtalanul. Művészileg igazságtalanul, de morálisan nem. Másképp nem osztják a kártyát.”

S ugyanilyen szellemben nyilatkozott Illyés már 1969-ben is, mégpedig abszolút egyértelműen: „Magyarországon — és ez nem minden országban van így — nem lehet igaz író az, aki nem igaz ember, aki nem az igazat mondja, akinek nincs meg az az írói hitele, hogy állja is azt, amit kimond. Ismétlem: ez nem minden ország irodalmának a tartozéka: ezt csak azoknak az országoknak az íróitól szokás elvárni, ahol az íróra bizonyos társadalmi funkció is ráhárul.” Ez természetesen nagyon szép vallomás; és teljesen elfogadható nézet. Ugyanezt mondta Nemes Nagy Ágnes is: „Hiteles élet nélkül hiteles művészet sem lehetséges. Mondhatnám úgy is: a nagy művész törekszik arra, hogy halhatatlansága ne gúnyolhassa ki halandóságát.”

Illyés azonban nem gondolt arra, hogy a fenti nézetei önmagára nézve is vonatkoztathatók, sőt kötelezők. Mert hiába ítélte el ő oly hatásos szavakkal a zsarnokságot, ha eközben a pártkongresszusok díszvendége volt, és jó barátságban volt magával a fő zsarnokkal, akit cikkeiben és nyilatkozataiban is állandóan dicsért.

Egyébként Illyésnek a kommunista párthoz való tartozása rányomta bélyegét a *világnézetére* is. Őt nagy humanistaként szokás emlegetni, holott ezt a minősítést egyáltalán nem érdemli meg. Az 1969-ben megjelent *Kháron ladikján vagy az öregedés tünetei* című esszé-regényében például képes volt leírni ezt a mondatot: „Holtában még a király és a tegnap még körülrajongott filmdíva sem más, mint egy rakás gyorsan eltakarítandó bűzlő szemét.”

Mondjak meg nyíltan: Illyésnek ez a megállapítása egy végtelenül gyalázatos, hitvány és alantas antihumanista élet- és világszemléletet tükröz. Hiszen evilági életünkben a test a lélek hordozója, tehát tisztelni kell. Pál apostol a korinthusbeliekhez írt első levelének hatodik részében, a 19. versben világosan megmondja: „Avagy nem tudjátok-e, hogy a ti testetek a bennetek lakozó Szent Léleknek temploma, amelyet Istentől nyertetek, és nem a magatokéi vagytok.”

Éppen ezért a katolikus egyház a koporsót is, sőt magát a sírgödört is beszenteli, mert hiszen ez fogadja be a Szent Lélek templomát, vagyis a testet, végső nyugalomra. "Bűzlő szemét"-nek a holttestet csak az nevezheti, aki magát az embert sem tiszteli. A kommunisták ugyan azt hangoztatták, hogy legfőbb érték az ember, ámde a valóságban az embereket annyira sem becsülték, mint egy légyipiszkot: ellenfeleiket és ellenségeiket kiirtották, megkínózták, húsdarálóban felőrölték és a Dunába dobták. Ismerjük a Gulágok történetét és Magyarországon az ÁVH tevékenységét: ezeken a helyeken a holttestek valóban csak "bűzlő szemét"-nek minősültek. És végtelenül megdöbbentő s elszomorító, hogy ezt a minősítést Illyés Gyula elfogadta és magáévá tette.

Illyést a hozzá közelállók, vagyis őt jól ismerők, például Németh László és Fülep Lajos, kétkulacsosnak, kétszínűnek, köpönyegforgatónak tartották, s ha közelebből vizsgáljuk az egyéniségét, akkor azt kell mondanunk, hogy igazuk volt. Mert ez a kétszínűség nemcsak a Párthoz és a "nép"-hez való viszonyában mutatkozik meg, hanem a hit kérdésében is. A *Kháron ladikján* című könyvében, amely 67 éves korában, 1969-ben jelent meg, például ezt írja: „Ismerjük a vallásos létfölfogás nyugat-európai, különösen franciaországi újjáéledését. Ehhez — mivel Isten létét eleve magyarázat nélkül föltételezi — nekünk nem lehet szavunk: aki hiszi, hiheti, de aki nem?” Majd néhány lappal odébb egyértelműen kijelenti önmagáról: „A vallás vigaszában nincs részem...”

Éppen ezért meglepő, sőt érthetetlen, hogy Illyés saját magának egyházi temetést kért. Tehát nem a család akarta az egyházi szertartást, hanem maga Illyés! Bellon Gellért pécsi segédpüspök temette, méghozzá tíz pap koncelebrálásával (az Illyés Gyula Emlékkönyvben fényképfelvétel van róla, s az 520. oldalon bárki ellenőrizheti a papok számát!) és a temetési beszédében maga a püspök mondta: „Elindultál hát Kháron ladikján a nagy útra, amely a végesből a végtelenbe, az időből az örökkévalóságba, e világból a túlvilágra, az embertől az Istenig vezet. Kérte egyházad szolgálatát erre a nagy útra, és mi eljöttünk érted imádkozni az egyház kétezer éves imájával. Mint te kívántad: az ódon latin nyelv komorságával állottunk mögéd, ki Isten előtt állsz, ítélre várva.”

S beszédének vége felé a püspök ismét kijelentette: „Végül is kérted egyházad imáját erre a nagy útra, amin most elindulsz.”

A kérdés tehát az, hogy mikor nem volt őszinte Illyés? Vajon 1969-ben, amikor a *Kháron ladikján*-t írta (ekkor 67 éves volt!), vagy pedig halála közeledtét sejtve? Persze azt is feltételezhetjük, hogy a két időpont közötti években esetleg megtért, istenhívő lett. Ám ha így van, akkor hogyan lehet az, hogy a naplójában ennek nyoma sincs. Elvégre nem akármilyen csekélyeségről van szó; tehát joggal feltételezhetjük, hogy ennek a megtérésnek — ha ugyan csakugyan volt ilyen ... a naplóban nyoma lehetne. De nincs! A legvalószínűbb feltevés tehát az, hogy Illyés valóban hitetlen volt, s ebben is azonos nézetet vallott kommunista elvtársaival. Ám élete végének közeledtét érezve megijedt, s mint oly gyakran lehet tapasztalni haláluk előtt gyakran a legkeményebb ateisták is "megtérnek", azaz megrémülnek, s maguknak — egész életüket megtagadva — egyházi temetést kérnek. Hogy az Úristen az ilyen "megtérést" hogyan fogadja, az órá tartozik, de emberi szemmel és mértékkel nézve az ilyen "megtérésnek" semmi hitele nincs. Hiszen nem őszinte meggyőződésből fakad, hanem közönséges beijedésből. S Illyés esetében ez összhangban van az ő egész jellemével. De ha már Illyés jelleméről beszélünk, akkor gondolhatunk itt egy harmadik magyarázatra is, és talán ez a legvalószínűbb. Arról van szó, hogy Illyés csakugyan hitetlen volt. Ezt bizonyára tudta a püspök is, hiszen a beszédében rendkívül diplomatikusan és nagyon nagy taktikai érzékről tanúságot téve, ezt mondta: „Első szavunk a megkövetés és bocsánatkérés. Keresztelésed szent pillanatától, mely örökre eljegyzett Téged az Atyával, a Fiúval és a Szentlélekkel, messze sodort a keresés útja, és bejártad a kutató szellem szinte minden ösvényét. És ebben a keresésben nem tudtunk úgy tanúságot tenni Istenünkről, hogy áldott valóságát egyértelműen, fenntartás és kételkedés nélkül elfogadd... Bocsáss meg, hogy hagyunk Kháron ladikján egyedül küzdeni, egész életedben sorsodra hagyva... az élet tengerének fekete vizein elsötétült ég alatt.”

A püspök szavainak tehát az a lényege, hogy Illyés ugyan hitetlen volt, de ezért az egyház a felelős, mert magára hagyta. Tehát az egész nagy egyházi szertartás, méghozzá latinul, holott ma már mindenhol nemzeti nyelveken folyik a szertartás, de ugyebár ez így mégis csak hatásosabb... szóval ez az egész nagy egyházi felhajtás tulajdonképpen csak egy formális játék, méghozzá azért, mert a nagy nemzeti költő szerepjátszásához ez is hozzátartozik. Így válik teljessé, még halálában is, a nemzeti költő imidze, vagyis a róla alkotott kedvező kép látszata. Egyszóval a látszatot jól meg kell tervezni, karban kell tartani és ápolni kell. S hogy ezt ki tervezte meg? Valószínűleg maga Illyés, hiszen a püspök kétszer is kijelentette, hogy ezt maga a költő kérte. És ő kérte a latin nyelvű szertartást is!

Elfogult és elvakult hívei állandóan arra hivatkoznak, hogy Illyés mennyire szívén hordta a magyar parasztság sorsát is. Ennek igazolására mindig a *Puszták népé*-t emlegetik. No de miért nem születtek a tollán ehhez hasonló szívfacsaró művek azokról a parasztokról, akiknek a padlását a kommunisták leseperték. Megsíratta-e Illyés azokat a "pórokat", akiket a bolsi agitátorok egyszerűen agyonvertek. Avagy Illyésnek ez már nem fájt? Vagy talán úgy gondolta, hogy csupán a két háború közötti nyomorúságban szenvedők ínsége gerjeszthet poézist, ám a szovjet típusú paraszt-sanyargatás már nem? Efölött talán szemet hunyhat a költő? A "nemzet génusza"? Vagy ha a kommunisták, az ő elvtársai, verték agyon a parasztokat, akkor az "progresszív", "haladó" cselekedet volt? Léteztek írók, méghozzá nem is olyan kevesen, például Sarkadi Imre, Galgóczi Erzsébet, Ördög Szilveszter és mások is, akik szót mertek emelni a parasztság megnyomorítása, továbbá az erőszakos és állatian brutális kegyetlenkedésekkel véghez vitt téveszesítések ellen, ámde Illyés mindvégig hallgatott. Soha egyetlen szava nem volt a kommunisták embertelen parasztpolitikája ellen.

Hová tűnt belőle az 1945 előtti népert való aggodás és népféltés? Hová? 1945-től haláláig, majdnem négy évtizeden át, írói ereje teljében, köztisztelőben álló nagyságként miért nem emelt szót a magyar parasztság szétzüllesztése, illetve szétverése ellen? A Rákosi korszakban megengedte, hogy róla — még életében! — téveszt nevezzenek el!

Teljes joggal merül fel tehát a kérdés: lehet-e ezt az Illyést a magyar parasztság szószólójának és népi költőnek tekinteni, aki a magyar parasztság történetének legtragikusabb korszakában egyetlen szót sem ejtett érdekükben.

A vizsgálódásunk elején címként feltett kérdésre tehát, hogy Illyés népfí-e vagy kegyenc: a válasz csakis az lehet, hogy *kegyenc. Mégpedig a Párt kegyence!* S ezt a válaszunkat semmiféle hamis tisztelet miatt nem szabad elhallgatnunk.

Déry Tibor megírta a *Szerelem* című művét, a *Kiközösítő-t* és a *G.A. úr X-ben-t* — és Illyéstől miért nem telt ki semmi ezekhez hasonló?

Illyés viszont 1962-ben megírta az *Ebéd a kastélyban-t*, amellyel igen-igen nagy szolgálatot tett a Kádár-rendszernek. Hiszen mi derül ki ebből? Lényegében az, hogy "az egész magyar mágnásosztály történetét" az elmekórtan egy fejezetébe utalja, és pedig azért, mert „Minden érdemtelen kiváltság szükségszerű elmebajjal kísért... Ha nagyobb csoportot fenyeget, a tünetek súlyosabbak. A beltenyészet és az ellenhatás hiánya folytán. Előfordul, hogy egész rétegek alakulnak át szabályszerű elmeegógyintézeté.”

Nos, kérdezzük még egyszer: lehetett ennél nagyobb szolgálatot tenni a Pártnak?

Illyés rajongói állandóan arra hivatkoznak, hogy ő volt az egyetlen, aki többször szót emelt a határon túli magyarság érdekében. Csak éppen arról feledkeznek meg Illyés odaadó hívei, hogy imádott költőjük ezt a mindenható Párt védő szárnyai alatt tette: ugyanis a kommunisták sem voltak egységesek, hiszen voltak közöttük olyanok, akik a románokkal szemben a határozottabb fellépést sürgették, és mások viszont a "proletár internacionalizmus" mögé bújva a teljes megalázkodást vállalták. Az erdélyi magyarokért szót emelő cikkeiben Illyés a "bátrabb" kommunisták szócsöve volt és a pillanatnyi hatalmi helyzettől függően írhatott meg ezt vagy azt. De ilyenkor is mindig a kommunista cenzúra ellenőrizte minden mondatát. Naplójában maga panaszkodik arról, hogy cikkeiből — előzetes megkérdezése nélkül — névtelen kis kommunista szerkesztőcskék a legfontosabb mondatait kihúzták, vagy pedig előzetesen maga a főszerkesztő minden egyes mondatát átdolgoztatta vele. Tehát óriási tévedés azt hinni, hogy az erdélyi vagy a felvidéki magyarok melletti kiállásában az ő személyes "bátorsága" vagy "magyarsága" nyilvánult volna meg. Erről szó sem lehetett: ezek a cikkei is a párt egyik vonulatának a szócsövei voltak.

Újra és újra felvetődik a kérdés, hogy Illyés miért hunyászkodott meg a kommunisták előtt? Miért nem volt bátrabb, hiszen neki jóval nagyobb volt a játéktere, mint bárki másnak. A válasz egyszerű és kézenfekvő: azért, mert ő maga is kommunista volt. Személyileg is nagyon közvetlen, sőt szinte "baráti" kapcsolatban állt magával Kádárral és főleg Aczél Györggyel. Csak élete legvégén, már a halálos ágyán, a kórházbeli utolsó heteiben kellett rádöbbsennie és felismernie, hogy becsapták és csupán eszköznek tekintették, akit aztán figyelmen kívül hagytak. De a korábbi évtizedekben sok-sok együtt eltöltött vacsorák, közös szilveszterezések és kölcsönös ajándékozások fűzték össze őket. Ámde igazán fontos ügyekben Illyés soha nem tudott elérni semmit. Élete utolsó heteiben, amikor helyette már felesége írta a naplóját, ilyen bejegyzéseket olvasunk: „Amire munkájával törekedett, úgy érezte, nem ért el eredményt. *Egész életét sikertelennek tartotta.* Gyötörte a sok elszenvedett támadás, rágalom, "cenzúra", a határon kívül élő magyarok egyre nagyobb elnyomása, pusztítása, pusztulása. Őt "szerencsésnek" szokták nevezni. Mit ért el? *Még egy folyóirat kiadását sem engedélyezték neki ebben a világban.* Ezeket panaszolta, úgy, ahogy súlyos depressziós időszakában. Én persze próbáltam vigasztalni, ahogy csak tudtam, ahogy csak szoktam. De a reggel még javulásában vetett erős reményem halványodott.”

Egy nappal később, április 8-án, egy bizonyos pénteki napon a felesége újra ezt írja: „Gyula bágyadt, depressziós, szomorú. Hol találjak számára valami reményt, örömet, biztatót, ami az életkedvét egy kicsit erősíti? — újra meg újra ez a gondom. Sehonnan nincs jó hír. Talán ha a folyóiratkérésünk meghallgatásra találna. Semmi remény rá. Adhatna fölélénkülést a Bethlen Alapítvány elfogadása? Ismét próbáljak ahhoz folyamodni? Nem tudom hányadszor? Telefonálok...” és a felesége felsorolja név szerint, hogy kiket hívott fel, de az illetők vagy elérhetetlenek, vagy egyszerűen letagadtatják magukat. „Hol akad el? — kérdi a felesége kétségbeesetten a naplóban. — Újra elmondom, folytatja a felesége a naplóban —: sürgős, siessenek, Gyula tudna még örülni a megalapításnak, nagyon fontos akármi kis öröm a számára, annyi mindenben csalódott már, nem akar élni. Vagy talán ha a folyóirat-engedélyt megadnák, legalább azt! — De nem bízok már semmiben. „Ezek a dolgok gyilkolnak, ezek fognak engem elpusztítani...” mondja. Újra emlegeti az öngyilkosságot. Fölmenni tudna még a szomszéd ház (ez a Kútvölgyi kórház) VI. emeletére — mondja, onnan levethetné magát. — De csak velem együtt, mondom erre már én kétségbeesésemben.”

S végül hallgassunk meg még egy bejegyzést, április 11-éről, tehát három nappal későbből: „Délelőtt a Bethlen Alapítvány ügyében felhívtam Pozsgay Imrét. Ahogy kiderült, épp az utolsó pillanatban. Másnap reggel hosszabb időre megint külföldre utazik, de mielőtt elmegy, kiadja intézkedésre. Van hát lehetőség! Nem tudom, miért fűzők ennek a sikeréhez olyan nagy reményt, Gyulát ez még érdekli, megkérdezi. Annyi után, ami nem sikerült, annyi után, ami életkedvét elvette! A határon kívüli magyarok sorsa, a cenzúra, a folyóirat kérésének megtagadásai. És szerte az országban majdnem általánosan csökken a munkakérdv, a munkaerkölcs, sőt hogy minden téren lejjebb, mélyebbre süllyed a becsületesség, az erkölcs. (Az aláhúzás Illyés Gyulánétól!)

Teljesen nyilvánvaló, hogy élete végén Illyésnek rá kellett döbbsennie, fel kellett ismernie, hogy az elvtársai uralma alatt az ország állapota leromlott, és őt magát pedig teljesen figyelmen kívül hagyják. Ennek ellenére tudomásul kell vennünk, hogy Illyés igenis kommunista volt, egészen pontosan: *magyar* kommunista volt, és nem csodálkozhatunk rajta, hogy Aczél

Györgyöt őszinte barátjának hitte. Holott a Ständeisky Éva által napfényre hozott dokumentumokból egyértelműen kiderül, hogy Aczél György csupán a Párt utasításait hajtotta végre, vagyis ő volt az összekötő a Központi Bizottság és Illyés között. A drámaival, illetve ezek előadásával kapcsolatban például a Párt meghozta a maga döntését, és mint Ständeisky Éva írja: „A költő nyilvános megrovásától eltekintettek, négyszemközt dorgálásával Aczél Györgyöt bízták meg, akinek pontosan megszabták, mit mondjon a költőnek. A jegyzőkönyvi javítások enyhítő célzatúak, a düh csökkenéséről, pontosabban az átszövegező diplomáciai érzékéről tanúskodnak. Az utasítás szerint Aczél György mondja meg Illyésnek, hogy...” és itt a következőkben tételelesen fel van sorolva, hogy ezt és ezt kell neki megmondania. Hát így festett Aczélnek az Illyés iránti "őszinte" barátsága, amelyet azonban Illyés nem is gyanított, legalább is a naplója szerint nem. Hiszen, ha kétélye lett volna Aczél barátsága iránt, akkor nem valószínű, hogy a legszűkebb körben is állandóan dicséri és magasztalja.

Tulajdonképpen sajnálnunk kell Illyés Gyulát és okulnunk kell a viselkedéséből, mert ma is léteznek diktatori hajlamú pártok. Tehát vigyáznunk kell! Illyés Gyula magatartására is érvényes az a súlyos felismerés, amelyet Adrian Leverkühn így fogalmaz meg Thomas Mann *Doktor Faustus*-ában: „ — Item, elvetemedett szívem megrontott. Adatott nekem a Magasságostul szapora elme és jeles tehetségek, hogy élnék azokkal tisztességben és jóra valóan, bezzeg ám én igencsak éreztem: olyanok az idők, hogy jámbor és józan módon, jóra valóssággal nem szerezhető Mű és a művészet nem lehet meg ördögi gyámolítás nélkül és üst alá rakott gyeheennatűz nélkül. Mert bezzeg, szerelmes feleim, megáll a művészet és fölöttébb megnehezédék és ennenmagát csúfolja ki, hogy minden megnehezédék és a szegény emberfia bizony eltévelyedék nagy nyomorúságában, lévén ebben az idők hibásak. Valaki azonban az Ördögöt vendégségbe hívja, hogy ezt meggyőzze és áttöréshez jusson, megfertézteti az lelkét és nyakába veszi az idők bűneit, melynek okából elkárhozik. Mert írva vagyon: Legyetek józanok és virrasszatok! Sokaknak azonban nem adatott ez, hanem ahelyett, hogy bölcsen figyelmeznének, mi szükség e földön, hogy jobb legyen és bölcsen törődnének azon, hogy az emberek között olyan rend teremtessek, amely a szép Műnek újra életalapot adna és tisztos beilleszkedést, az ember kirúg a hámból és megrészegedik a pokol borában: ezek okából odaadja lelkét és ebek harmincadjára jut.” (Gáspár Endre fordítása)

Akármilyen megfontolások mozgatták is Illyésnek a hatalomhoz való messzemenő alkalmazkodását, végül is be kell ismernünk: semmi okunk sincs rá, hogy benne holmi sárkányölő Szent Györgyöt lássunk. Ezzel a legendával bizony le kell számolnunk. Önmagát azzal áltatta, hogy — mint a naplójában írja —: „Védekezésem az lehetne, hogy akkor semmit sem engednek megjelenni. Nem írom meg azt a keveset sem — amit mégiscsak kötelességem megírnom, ha nyugodtan akarok aludni.” Vagyis Illyés nem ismerte fel azt az elemi igazságot, amelyet pedig már József Attila megírt, hogy „Nem fog a macska egyszerre kint is, meg bent is egeret.” Vagyis nem lehet egyszerre megfelelni a zsarnok Pártnak, és a nemzeti költő feladatának is.

Illyés Gyula teljes újra értékelése elkerülhetetlen. Nagyon sok még a vele kapcsolatos fehér folt. Bizonyos emberek például 1996-ban (!) el tudták intézni, hogy az Országos Levéltárban egy vastag, úgynevezett "Illyés dosszié" ötven évre (!!!) titkosítva lett. Vajon mi lehet ebben a dossziében és kiknek állhatott érdekében a titkosítás? Ez is nagy kérdés! De előbb-utóbb minden titokra fény derül, és megtudjuk majd, hogy talán a még ma is élő besúgók jelentései vannak ebben a dossziében. Illyést ugyanis állandóan megfigyelték és jelentéseket adtak az egyes véleményeiről. Bizalmas emberei, vagy embere előtt például kijelentette, hogy a Kádár rendszer "zsidó" fasizmus"! (Egy bizonyos "Sárdi" ügynök jelentésében olvasható ez.) Nos, ilyen kijelentést a gyáva Illyés csak a legbizalmasabbak előtt merhetett megtenni. Többen vannak, akik a költő halála után azzal dicsekednek, hogy ők Illyés abszolút bizalmasai voltak. Hát ha tényleg azok voltak, akkor most a legsúlyosabb gyanú alá esnek. Ezek a dicsekvők közismert emberek, tehát felesleges őket megneveznünk. Mindenki tudja, kikre kell gondolnunk...

Illyés teljes újra értékelése kapcsán sok mindenről kellene beszélnünk, de legalább a következő két dolgot még meg kell említenünk:

1.) Illyés hívei folyamatosan ájultoznak attól a gyönyörűségtől, amelyet nekik imádott mesterük *prózasztilusa* okoz. Nem győzik eléggé magasztalni Illyés prózájának a stílusát. Ezzel szemben ha tárgyilagosan és stilisztikai szempontból vizsgáljuk például a *Beatrice apródjai* című öregkori művét, akkor a legnagyobb stilisztikai liberalizmussal is azt kell megállapítanunk, hogy százkilencvenhat olyan mondat van benne, amelyek vagy egyszerűen érthetetlenek, zavarosak, tehát teljesen rosszak, vagy pedig a birtokos szerkezeteik ellentétesek a magyar birtokos szerkezetek szabályaival, s végül jónéhányban olyan ismeretlen tájszavak vannak, amelyek ezért érthetetlenek. De a legtöbb mondatnak az a legfőbb hibája, hogy Illyésnek nincs érzéke, nincs füle a helyes magyar szórendhez.

2.) Vasy Géza 2003-ban összefoglalta az Illyés centenárium alkalmából megjelent írásokat, és a következőket mondja: „Magam a legrégebbi magyar tudományegyetem bölcsészkarán a modern magyar irodalom történetét tanítva szemeszterről szemeszterre szembesülök az órákon és vizsgákon is azzal, hogy Illyés Gyula — és számos kortársa — ma nem kell az irodalmi szakemberré váló ifjúságnak. A szemináriumokon senki nem akar Illyés életművével kapcsolatos témát vállalni. A vizsgákon nem egyszer előfordul, hogy aki az Illyés-tételt húzza ki, némi tanácsalanság után lehetőséget kér egy másik tétel választására. ... Az emlékévként során a folyóiratokban, lapokban számos érdemes publikáció jelent meg. Kiválasztottam hatvan szerzőt — közülük tízen több írást is publikáltak, s kiszámítottam az átlagéletkorukat. Az eredmény: 63 év. Ötven éven aluliak

mindössze nyolcan voltak, ötven és hatvan között is csak tizenegyen, Illyés Gyula tehát öreg szívekben él, ott mindhalálíg. De mi lesz vajon az életművével tíz-húsz év múlva? *Hiszen a fiatalok nem is olvassák.*”

Természetesen érdekes és fontos feladat is volna az okoknak utánajárni, de erre ebben a tanulmányunkban nincs lehetőség. Talán majd más alkalommal...

Az eddig mondottak is igazolják, hogy Illyés egyáltalán nem érdemli meg azt a magas trónust, ahol szekértolói buzgalma következtében most trónol, éspedig teljesen indokolatlanul, mert életműve tárgyilagos vizsgálata ezt semmiképpen nem alapozza meg.

Rendkívül fontos ugyanis, hogy tisztában legyünk a következő elvi alaptétellel: *Nagy írónak lenni nemcsak tehetség dolga, hanem társadalmi tisztánlátás és jellembeli következetesség is kell hozzá. Kell, hogy az író jó sáfára legyen a maga tehetségének.* Évtizedek távlatából megállapíthatjuk, hogy *Illyés nem volt az.* Sikerben, jólétben, pozícióban learathatott mindent, amit csak a mindenható Párt nyújtani tudott, de korának sem politikai, sem szellemi közvéleményét nem tudta befolyásolni. Igaz ugyan, hogy Illés Béla, Hidas Antal, Gergely Sándor, Rideg Sándor, Dobozy Imre, Berkesi András, Szilvási Lajos, Gyurkó László és a hozzájuk hasonló eszköz írók még sokkal harcosabban és propagandisztikusabban álltak ki a kommunista rendszer mellett, de őket nemcsak az olvasók tömege, hanem maguk a párt vezetői sem vették komolyan, mert a csaholásuk értéktelen volt, hiszen tehetség és tekintély dolgában Illyést meg sem közelítették. A *Puszták népe* írójának szolgálata viszont a Pártnak azért volt rendkívül hasznos, mert nagy tehetség és nagy tekintély állt mögötte.

Ámde a tehetség kötelez! És Illyés áruba bocsátotta a tehetségét, és ez még csak súlyosbítja a felelősségét.

Illyés fregoli író volt: ha azzal kellett ámítani a tömegeket, hogy ő a nép fia, akkor elővették a *Puszták népé*-t, ami céltudatos propaganda irat volt a Horthy-rendszer lejáratására; ha viszont az artisztikus, úgyszólván "lila" poéta kellett, akkor előszedték a francia hatásra, vajúdások közt született, úgynevezett avangárd költészetét.

Mindezek ellenére Illyést a bitorolt trónusáról letaszítani mégsem lesz könnyű, mert hódolóit és helytartóit anyagi érdekek fűzik ahhoz, hogy istenük a meg nem érdemelt trónusán maradjon. Hiszen a főpapjai abból élnek, hogy tömjénezik a bálványukat. S utánuk következnek a szolgai beosztásba lévő egyszerű szerepapok, akik azonban főpapjaik összeköttetései révén még mindig nagyon jól fizető állásokban csücsülnek, és különböző kitüntetések zsebelhettek be. Ha tehát a legfőbb istenséget letaszítjuk a bitorolt trónusáról, akkor a dominó elv alapján bukik az egész láncolat. Mivel azonban őket nagyon erős valutáris kapcsolat fűzi össze, ezért kézzel-lábbal azon vannak, hogy minden maradjon a régiben. Istenségüket persze nem tudják megvédeni, tehát a tárgyilagos elemzőket igyekeznek befeketíteni és megrágalmazni. Kijelentik róluk, hogy nem kell őket komolyan venni, mert hóbortosak és izgágák, akik maguk sem tudják, hogy mit beszélnek. Csakhogy ez a taktika nem válik be, mert az olvasók elgondolkoznak rajta, hogy kinek is van igaza, és akkor kiderül, hogy meztelen a király.

Ez a folyamat már elindult, és nem lehet feltartóztatni. Illyés legfőbb földi helytartói eddig még nem szólaltak meg, s az istenükről eddig megjelent bírálatokat és elemzéseket csupán huszadrangú megbízottaikkal próbálták visszaveretni és megcáfoltatni. Ámde mindez sikertelennek bizonyult, mert már sokan vannak, akik eddig ugyan nem mertek megszólalni, de most bátorságot merítettek maguknak a tényekből és egyre jobban hallatják a hangjukat, mert ismerik a Biblia intelmét: "Aki megcselekedheti a jót, és nem cselekszi meg: bűne az annak." (Jakab 4:17)

POPULAR HERO OR MINION

Paper presented at the 47th Mikes Study Week conference organized jointly by the Association for Hungarian Art, Literature and Science in the Netherlands (Hollandiai Mikes Kelemen Kör) and Mikes International between 21 and 24 September 2006 in Elspeet, the Netherlands. The conference's theme was: 'HUNGARIAN CULTURE I. — HUNGARIAN LITERATURE WORLD-WIDE. Three Poles: Hungary, Territories in the Carpathian Basin outside Hungary, West.'

The author provides a different picture of the well-known Hungarian poet and high-profile persona of Gyula Illyés. He questions the vindicated role that Mr. Illyés still holds.

ARDAY, Géza :**A lélegeztetőkészüléken tartott magyarországi könyvkiadás**

A magyar irodalomban is nagy pusztítást okoz az idő! Tegnap egy egész nemzedék tűnt el (pl.: Németh Lászlók, Cs. Szabók, Weöresék...). Azóta az irodalom szerepe és feladata is sokat változott. Az elhibázott rendszerváltás számos írórt szállított és szolgált a politika lövészárkaiba. Ez az oka annak, hogy ezek az alkotók jobb esetben csak évekre, de voltak, akik végleg elnémultak. De nem volt ez mindig így, mert például 1956-ban jórészt az irodalom nyújtotta az ideológiát. Ezelőtt utoljára az irodalmon keresztül érezhették — több mint száz évvel korábban — a reformkorban is magukat az írók valakiknek. 1945 után is a szocialista hatalom legfőbb ideológiailag befolyásoló eszköze az irodalom maradt, azonban 1989 után változott a helyzet, ugyanis átalakult a hatalom, amely ellen a tollforgatók harcoltak. Jelenleg a sokat látott és megélt Írószövetség vegetál, sőt haldoklik. Bár megjegyzem ez az intézmény amúgy is egy tipikus szocialista (mesterséges) képződményként jött létre. A „szabadság” eljövetele (1990) után, az irodalom politikai szerepe sokkal kisebb lett. Bárány Tamástól származik a mondás: „A győzelem megvolt, csak nem mi győztünk”. Természetesen a mindenkori politikai elit kitermeli a maga írófejedelmét, íróiparosait, akiket kitüntethet, ünnepelhet, vagy díszkötésben megjelentethet. A Fidesz részéről ilyen például Nemeskürty, Jókai Anna, Csoóri, az MSZP-SZDSZ ünnepeitjei: Konrád, Kertész, Esterházy, Nádas.

Sok mű születik, ám olyan alkotás még nem látott napvilágot a rendszerváltási kísérlet óta, amely a magyarság új útját keresi, amelyben sokan a saját életükre és egyéni, társadalmi problémáikra ismerhetnének. Részben ez is lehet az oka (természetesen sok egyéb mellett), hogy az olvasók szélesebb köreiben az irodalom iránti érdeklődés lassan megszűnik. Másrészről ennek van egy gyakorlati megközelíthetősége is: a könyv mára luxuscikké vált, különösen a bölcsész értelmiségiek körében. Hiszen ennek a nem kis rétegnek a fizetése olyan kevés, hogy abból nem lehet könyveket vásárolni. Akiknek pedig nagy vagyona lett az elmúlt évek alatt, zömében olyanok, akiknek nincs igényük az olvasásra. Tehát a helyzet éppen ideális ahhoz, hogy megjegyezhessük: (ennek ellenére!) Magyarországon több mint kétezer könyvkiadó létezik, ami azt jelenti, hogy kb. ötezer emberre jut egy kiadó. Egy kötet átlagosan ezer-kétezer példányban lát napvilágot, és egy kiadó egy esztendő alatt nem csak egy-két művet jelentet meg. Ráadásul érthetetlen a jelenlegi magas könyvár, hiszen a kiadók nagy része állami támogatásból tartja fenn magát, vagyis az állam pénzét duplán kamatoztatja a maga számára minden egyes könyv eladásánál.

Herczeg Ferenc ma nem lehetne villa tulajdonos és gazdag polgár a regényeiből és abból, hogy ír, mert a mai magyarországi könyvkiadók nem fizetnék meg úgy, mint a két világháború közötti Singer és Wolfner. Ez a kiadó akkor nem az államtól pályázott a kiadásra pénzt! Ez után a mondatom után valószínű, hogy a jelenlévő könyvkiadók képviselői felkapják a fejüket, hogy ők nem várják az állami támogatást. Sajnos ismerem az Állami Számvevőszék jelentéseit. Nem érdemes itt adatoknak állnia, mert főleg, hogy önmagunkat állandóan önbizalom hiányában és félelemből számokkal is igazoljuk. Az ÁSZ jelentései nyilvánosak! Elégedjenek meg azzal a ténnyel: amennyiben egy könyvkiadó pályázatot nyújt be állami könyvtámogatásra, s meg is kapja — ez a jelenség gyakorlatilag azt eredményezi, hogy a kötet megjelenésekor (eladás nélkül) már többletbevétellel (tisztá haszonnal) rendelkezik a kiadó, mert a munkabér és nyomdaköltség megoldható a nyert-kapott pályázati pénzből. A könyvelés, pedig közönséges papírmunka, ami tipikus magyar vállalkozói ügyeskedésen alapul, s egy könyvelő nem éppen nehéz feladatai közé tartozik a manőverezés. Ezek után minden eladott példány után tiszta haszon keletkezik, de ha egyetlen egy példányt sem tud vagy akar a kiadó értékesíteni, akkor sem veszteséges a vállalkozás. Léteznek még mindig olyan minisztériumi és egyéb pályázati források, amelyek megvalósulása nem elszámolás köteles a pályázó számára, és a megvalósulás időpontját külön kérelemmel és összekötéssel lehet változtatgatni is. Ez az egész így teljesen erkölcstelen, hiszen nem a könyvkiadók magánvagyonáról van szó, hanem közpénzről! Remélhetőleg elérkezik az az idő, amikor teljesen megszűnnek a kiadói pályázatok, s ezek az ingyenélő, kártékony (egyébként folyamatosan panaszkodó!) kiadók tönkre mennek és megszűnnek.

Bárki bemehet bármelyik nagy Alexandra Könyvesházba és tapasztalhatja minden szinten, hogy hol tart a könyvkiadásunk és könyvkultúránk helyzete ma Magyarországon. A több emeletnyi látvány önmagáért beszél: a könyvpiacot már-már elnyeléssel fenyegeti a kommersz, az „aluljáró-irodalom”. A kulturális érdeklődés elkezdett nagymértékben csökkenni, ezáltal fontos rétegek esnek ki (illetve be sem kerülhetnek) egy átlagos szellemi világba. 1945 után három nemzedék született, s ez sem elhanyagolható tényező a könyvkiadás szempontjából, hiszen ezen belül komoly rétegződések jöttek létre az elmúlt évtizedekben. Minden nemzedékkel újabb igények jelentek, jelennek meg, amelyek folyamatosan módosítják az olvasási kultúrát. Természetesen még jelen vannak a mindennapi életünkben is az alapértékek és örökérvényű műalkotások. Ezek összhangba állítása és legmagasabb szinten való megismertetése a mindenkori kultúra és oktatás irányítóinak az elsődleges feladata és felelőssége. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy alkalmazkodva a korhoz, minőségi képregényekben kell a

tananyagot közvetíteni a diákság számára. Bár, közeledik a „kooperatív tanulás” réme, ami nem sokára bevezetődik Magyarországon az iskolákban. Át kell gondolni több évtized rosszul rögzült módszerét és oktatási rendszerét, ami éppen az olvasáshoz vezető utat kell, hogy szélesítse. Például általános iskola felső tagozatától az érettségig tartó termékeny nyolc év olvasmányanyagát kéne frissíteni és modernizálni: a kötelező olvasmányok tekintetében. Emellett fontos feladat hárulna a folyóiratokra is, hiszen ezen keresztül is be lehetne vonni az ifjúságot az olvasásba és művelődésbe, mert egy folyóirat ára egy könyv árának csak a harmada, vagyis elérhetőbb. Aktuális kulturális kérdésekkel kellene foglalkozniuk, amiket be lehetne iktatni az oktatásba, s nem csak középszerű tematikus számok születnének elfojtott hangnemben, érdektelen felvetésekkel. A főszerkesztők inkább a középzsért támogatják, mert abból nem lehet baj és az aktuális kultúrpolitika sem bosszulja meg: vagyis minden évben zavartalanul megkaphatják az állami támogatásukat. Ennek a magatartásformának lett egy műfajelsíkkasztó következménye: megszűnt Magyarországon a kritika, mint műfaj. A magyarországi folyóiratok helyzetét ez mutatja a legjobban! Arról nem is szólva, hogy akik tele írják a különféle folyóiratainkat többé-kevésbé országos szinten, átfedésben vannak. Már az nagy dolognak számít, ha egy lapnál akad egy vagy két házi szerző. A folyóiratok is, ugyanúgy, mint a könyvkiadók az államtól (pl.: a Nemzeti Kulturális Alap — NKA) pályáznak az éves kiadásukra pár millió forintot. Felháborodnak a főszerkesztők és a szerkesztők, ha az állam nem ítél meg egy fillért sem, vagy kevesebbet ad, mint az előző évben. Ugyanis az rögzült az államosított agyakban, hogy az államnak kötelező adnia. De miért kéne támogatnia egy folyóiratot is? Ha az olvasók nem vagy alig veszik meg és a kiadóban hegyekben áll a remittenda, akkor arra a lapra vagy folyóiraatra egyszerűen nincs szükség, s nem kár ha végleg megszűnik. Akár Mikszáth század eleji képét is felidézhetjük, amikor megoldást keresünk a tízmilliós Magyarország és tizenötmilliós magyarság fölöslegesen sok kiadójának és szerkesztőségének a fölszámolására: „ahogy minden háznál meghagynak egy-két házimacsát, ami ezen kívül van, az vízbefojtandó”!

BOOK PUBLISHING IN HUNGARY ON KISS OF LIFE

Paper presented at the 47th Mikes Study Week conference organized jointly by the Association for Hungarian Art, Literature and Science in the Netherlands (Hollandiai Mikes Kelemen Kör) and Mikes International between 21 and 24 September 2006 in Elspeet, the Netherlands. The conference's theme was: *'HUNGARIAN CULTURE I. — HUNGARIAN LITERATURE WORLD-WIDE. Three Poles: Hungary, Territories in the Carpathian Basin outside Hungary, West.'*

The author takes a critical look at the state of the book publishing in present Hungary. The picture — despite the shining surface — is quite gloomy. The old state-run system still prevails, under new cover indeed. It is true, there are more than 2,000 publishers in Hungary, but they do not operate under market circumstances at all. All of them live from state subsidies, which protect them fully from any market or public interaction or feedback. One of the bad consequences of this system is the still very poor quality and lack of any originality in the cultural life related to book publishing.

SZITA, Szilvia : A nyelvelsajátítás főbb kérdései*

A nyelvelsajátítás és a beszéd kialakulásának kérdése az ókor óta foglalkoztatja a filozófusokat és a nyelvészeket. Honnan ered a nyelv? Miképpen lehetséges az, hogy minden egészségesen született gyermek képes egy olyan komplex és bonyolult rendszer tökéletes elsajátítására, mint amilyen a nyelv?

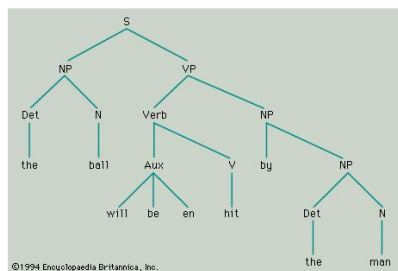
A nyelvtudomány mai állása ezekre a kérdésekre két, egymással homlokegyenest ellenkező választ ad. A nyelvészek egyik csoportja szerint a nyelv velünk született jelenség, azaz nemcsak az annak elsajátítására való képességünk, hanem maguk az elsajátítandó szerkezetek is „kódolva” vannak bennünk. A másik iskola azt vallja, hogy a nyelv valójában a szocializáció terméke, amelyet a nevelés, azaz egyfajta kondicionálás során sajátítunk el.

Az alábbi oldalakon az e két nézet mellett és ellen felsorakoztatott legfontosabb érveket igyekszünk röviden bemutatni.

A nyelv, elsősorban a mondat — idegen szóval a szintaxis — tanulmányozását forradalmasító ún. generatív grammatika megalkotása Noam Chomsky amerikai nyelvészprofesszor (1928-) nevéhez fűződik.

Chomsky szerint meghatározható és leírható azon — véges számú — szabályok rendszere, amelynek ismeretében egy adott nyelv (pl. az angol) végtelen számú, nyelvtanilag helyes mondatát, és csak ezeket generáljuk, azaz képezzük. Ezt a nyelvtant, mondja Chomsky, nem az anyanyelvünk elsajátítása során vesszük birtokba, hanem „kódolva” van bennünk, vagyis velünk született.

Ez a nyelvtan többek között abban különbözik a klasszikus leíró nyelvtanoktól, hogy az elemek (szavak, szintagmák) között egy hierarchikus rendszert is felállít. A mondat ennek megfelelően nem csupán adott szabályok szerint egymáshoz rendelt elemek sorát, hanem ezen elemeknek bizonyos csomópontok köré való szerveződését, egymáshoz képesti alá-fölérendelt viszonyát jelenti. Ilyen csomópontok a több szóból álló névszói szintagmák és igei szintagmák (*nominal phrases*, *verbal phrases*), melyek felépítését és egymáshoz való viszonya leszemléltetesebben ágrajz formájában írható le.

A Chomsky-féle mondatmodell

A nyelvek helyes mondatait generáló grammatika (implicit) meglepte annál is valószínűbbnek látszik, mert az emberi agy véges kapacitású, az anyanyelvi beszélők mégis végtelen számú helyes mondat megalkotására képesek, és mások mondatainak helyességét is egyértelműen meg tudják ítélni.

Chomsky — többek között szintén az agy véges kapacitásával érvelve — azt is feltételezi, hogy a természetes nyelveknek hasonló az alapszerkezetük, s a nyelvekről való, velünk született alapelvek összességét egyetemes nyelvtannak (*universal grammar*) nevezi. Az univerzális nyelvtan ennek megfelelően egy olyan, véges számú elemből álló szabályrendszer volna, amely valamennyi természetes nyelv valamennyi helyes mondatainak generálását lehetővé tevő szabályt képes leírni. Ezen szabályok definiálásán azóta is számos nemzetközi kutatócsoport dolgozik.

Leegyszerűsítve azt mondhatnánk, hogy az anyanyelvét tanuló gyermek ebből a véges szabályrendszerből választja ki a nyelvére érvényes paramétereket (pl. a nyelvére jellemző igeidőket vagy beszédhangokat), a többit pedig, e paraméterek beállítása után — mint szükségtelen ismeretet — „elfelejti”.

Az elmélet érvényességének alátámasztására igen meggyőző bizonyítékot szolgáltatnak a gyermekek nyelvtanulási sajátosságai. Ismeretes például, hogy a gyermekeknél a hasonló fonémák (pl. *b-p*) megkülönböztetésének képessége igen fejlett, idősebb korban azonban ez a képesség csökken. Ezért van az, hogy az idegen nyelveket akcentus nélkül bizonyos életkor (kb. 12 éves kor) után már nem vagyunk képesek megtanulni.

A gyermekek nyelvelsajátításának másik ismérve, hogy a gyermekek általában „immunisak” a felnőttek javításaira, így a kívülről jövő korrekció nem vagy csak igen kis mértékben befolyásolja a nyelvi fejlődésüket. (Pl.: *Gyermek: — Ott vannak a kutyák. Szülő: — A kutyák? Gyermek: — Igen, a kutyák.*) Mivel a gyermek végül mégis megtanulja a helyes alakot, a hatékony korrekciónak „belülről” kell jönnie, érvelnek a generatív grammatika hívei.

Már a három éves vagy annál fiatalabb gyermekek által használt mondatföredékeiben is fellelhetők azok a szintaktikai struktúrák, amelyeket a generatív grammatika egymáshoz tartozónak tekint (ld. fenti ágrajz). Például ha egy gyermek a cicáját szeretné, akkor mondhatja azt, hogy „*akar cica*”, „*akar cicát*” vagy „*akárom*”, de soha nem mondja azt, hogy „*én cica*”.

* Elhangzott a Mikes International Szalon 2007. április 29. összejövetelén, Hágában.

A pidzsin és kreol nyelvek tanulmányozása szintén az univerzális grammatika létezését látszik igazolni. Derek Bickerton (1981) amerikai nyelvész a hawaii bevándorlók nyelvét vizsgálva megfigyelte, hogy míg azok első nemzedéke ún. pidzsin-angolt beszélt, amelynek legfőbb sajátossága a nyelvtanilag helytelen mondatok nagy száma volt, a második generáció már egy saját, komplex nyelvtani szabályokkal működő nyelvet hozott létre. Bickerton nagy meglepetésére az új nyelvben nemcsak az angol, hanem több, a beszélők számára ismeretlen nyelv nyelvtani sajátosságai is felismerhetők voltak! Ez az azóta is gyakran idézett érv fontos bizonyítékul szolgált a velünk született nyelvi szabályrendszer meglétére.

A nyelvek szerkezeti azonosságainak felismerése a mindennapokban az idegennyelv-tanulásban is segítségünkre lehet. Más nemzetek nyelvét tanulva igen ritkán fordul elő velünk, hogy teljséggel idegen szerkezeteket kell elsajátítanunk. Fogalmazhatnánk úgy is, hogy a tanulás során — felnőtt nyelvtanulóként — legtöbbször ugyanazokra a kérdésekre keresünk választ: Léteznek-e udvarias megszólítási formák? Hogyan fejezi ki az adott nyelv a birtokviszonyt? Hányféle igeidőt ismer? Használ-e determinánsokat? stb.

A generatív grammatikának mára már több, komplexebb változata is kialakult, így a transzformációs grammatika (*transformational grammar*), amely a nyelvek mélystruktúrájának és felszíni szerkezetének viszonyával foglalkozik, az alapelvek és paraméterek elmélete (*principles and parameters theory*), amely a valamennyi emberi nyelvre jellemző elvek összességét és a rendszeren belüli paraméterek lehetséges változatait igyekszik leírni (pl. minden nyelvre jellemző sajátosság, hogy a mondatokban van alany, ám ezt bizonyos esetekben/nyelvekben nem tesszük ki) vagy az ún. minimalista program (*minimalist program*), amely a természetes nyelvekre vonatkozó szabályrendszerek lehető legegyszerűbb leírását tűzte ki céljául. A kutatási eredmények a gyakorlati életben a formális (pl. különféle számítógépes) nyelvek és az automatikus fordítás alapjainak megalkotásához hozzájárultak.

Az univerzális nyelvtan létezését más iskolák, elsősorban az empirikus pszicholingvisztika képviselői tagadják. Szerintük a tapasztalat azt mutatja, hogy az anyanyelvi beszélők véleménye nemegyszer megoszlik arról, helyes vagy helytelen-e az adott mondat (A kérdés, *amit* feltettél, hibás. Pista és Lajos *magyarok*). Ezenkívül bizonyos közléshelyzetekben létrehozunk olyan hiányos, azaz nyelvtanilag hibás mondatokat, amelyeket a kontextus vagy a nyelvi konvenció egészít ki. Ilyenek például a *Jó napot!* (*kívánok* nélkül) vagy az *Add ide!* (tranzitív ige tárgy nélkül) mondatok. Ebből következik, hogy a nyelveknek nincsenek minden mondatra érvényes, az anyanyelvi beszélők által általánosan elfogadott szabályai.

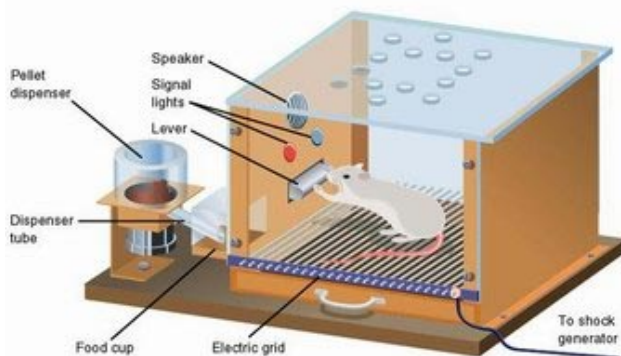
A pszicholingvisztika vagy nyelvpszichológia képviselői szerint — mely tudományág a nyelvelsajátítást és a beszédet lehetővé tevő pszichológiai és neurobiológiai tényezőket vizsgálja — a nyelvet egyértelműen az ember hozta létre, a túlélés, a sikeres kommunikáció és a közösség egyéb szükségleteinek kielégítése érdekében. A nyelv tehát egyértelműen a szocializáció terméke, s az emberi intelligencia fejlődésének köszönhető, hogy az idők folyamán egyre bonyolultabb szerkezetek jelentek meg benne, lehetővé téve ezáltal a nyelvi interakciók hatékonyságának növelését.

Érdekes, hogy az a tény, miszerint a világban véges számú, hasonló szerkezetű nyelv létezik, a pszicholingvisztika képviselői szerint nem zárja ki az ezektől különböző szerkezetű nyelvek kialakulásának és elsajátíthatóságának lehetőségét.

A sikeres nyelvi interakciók feltételeinek vizsgálatára az empirikus vagy tapasztalati nyelvpszichológia egyik legfontosabb (és legszélsőségesebb) képviselője az amerikai B. F. (Fred) Skinner (1904-1990) végzett rendkívül fontos kísérleteket.

Skinnert vizsgálati módszerei tekintetében igen nagy mértékben befolyásolták Pavlov állatkísérletei és John Watsonnak, a behaviorizmus atyjának gondolatai. A behavioristák szerint az ember viselkedésével — az állatokhoz hasonlóan — külső hatásokra reagál, tehát érzései, gondolatok és tettei mindig bizonyos ingerekre adott válaszok volnának.

Egyik legismertebb kísérlete során Skinner egy kiéheztetett patkányt helyezett el egy dobozban. Az állat egy pedál megnyomásával juthatott ételhez, de csak abban az esetben, ha a pedál fölött elhelyezett piros lámpa kigyulladt. A patkány egy idő után megtanulta, hogy csak világító piros fény esetén jut élelemhez, így csak ilyenkor nyomta meg a pedált, vagyis viselkedése megfelelő kondicionálás után a kívánt módon alakult.

A Skinner-doboz

Skinner állatkísérleteinek eredményeit az ember tanulási folyamatainak vizsgálatában is felhasználta. „Tanulógépeinek” segítségével a kísérleti alanyok a tananyagot kis lépésekben sajátították el, és a tanulás során minden sikeres lépés után jutalmat (pl. dicséretet) kaptak. Ezt a módszert a ma már igen elterjedt számítógépes tanulóprogramok írói fejlesztették tovább.

Az empirikus pszicholingvisztika hívei szerint a nyelvelsajátítás is hasonlóképpen működik: ennek folyamán azokat a nyelvi konvenciókat tesszük magunkévá, amelyek segítségével eredményesen alakíthatjuk nyelvi interakcióinkat, vagyis amelyeket a hallgatóság „megjutalmaz”. A közösségben élő gyermek tehát születésétől fogva „kondicionálódik”, azaz a nyelvi viselkedésnek a közösség által jóváhagyott formáit sajátítja el.

Ezen elmélet képviselői megfigyelték, hogy közléshelyzetekben a rendelkezésünkre álló szókincsnek csupán korlátozott számú elemét vesszük igénybe, s ezeket sem szabadon, hanem bizonyos, legtöbb esetben előre „megjósolható” módon rendeljük egymáshoz, vagyis már meglévő szó szerkezeteket (ún. *chunk*-okat) kapcsolunk össze. Ezen szó szerkezetek megléte a Chomsky által magától értetődőnek tekintett, minden mondat megalkotásához szükséges nyelvi kreativitás lehetőségeit — melynek értelmében minden egyes mondat végtelen variációk lehetőségét kínálná, hiszen a beszélő az alapvető nyelvtani szabályok betartása mellett bármely elemhez bármely más elemet hozzárendelhet — jelentősen leszűkíti. Például a *figyelem* szó mellé egy anyanyelvi beszélő általában az *élénk* jelzőt rendeli (nem a nyelvtani szempontból helyes és jelentését tekintve közel álló *eleven* vagy *heves* melléknevek egyikét), ugyanígy a *fülembe* kezdetű kifejezést nagy valószínűséggel a *súgta* igével fogja kiegészíteni (nem pedig a *mondta* vagy a *közölte* igével). A hozzárendelés alapja ilyenkor nem a nyelvhelyesség vagy a jelentés, hanem egyértelműen a nyelvi konvenció. Arra pedig, hogy a konvencionális nyelvhasználattól eltérő nyelvi formákat az anyanyelvi beszélők közössége mint ilyen ismeri fel és fogadja el, a legjellemzőbb példa a költői nyelv.

Az empirikus pszicholingvisztika eredményei több ponton vitathatók, hiszen a nyelvet ugyan valóban interakció keretében sajátítjuk el, ám a gyermekek még kellő odafigyelés híján is képesek az anyanyelvük tökéletes (akcentusmentes, grammatikailag helyes, minden közléshelyzetben sikeres) elsajátítására és használatára.

A szintaxis kialakulása sem magyarázható pusztán az ember biológiai szükségleteivel, hiszen a helyes mondatalkotás szabályrendszere jóval bonyolultabb, mint ami az egyértelmű közlés végrehajtásához szükséges volna, vagyis sok benne a gyakorlati szempontból feleslegesnek tekinthető, semmiféle funkciót nem hordozó elem (a melléknévragozás a németben, az előljárószók utáni esztétikus az oroszban, a melléknév egyeztetése névszói állítmány esetén a magyarban stb.).

Noha, mint láttuk, a pszicholingvisztika képviselőinek nézetei is támadhatók, kutatásaik eredményei azonban ennek ellenére kiválóan hasznosíthatók a kommunikációközpontú nyelvtanításban. Ennek során a nyelvtanulók elsősorban olyan előreagyártott paneleket sajátítanak el, amelyekkel egy adott közléshelyzetben egészen biztosan sikeresen tudnak kommunikálni (*Miben segíthetek? Fogalmam sincs. Meg tudná mondani, hogy...?* stb.).

A kutatás, mint látjuk, ma még igen messze van attól, hogy egyértelmű válaszokat találjon az itt idézett kérdésekre, hiszen az elméletek alátámasztására szolgáló érvek legnagyobb részét igen nehéz bizonyítani. Így például lehetetlen vizsgálni az emberi agy működését, és nehéz olyan kísérletet tervezni, amely egyértelmű választ ad arra a kérdésre, vajon a nyelvi szabályok rendszere velünk született vagy a nyelvi interakciók során alakul-e ki. További nehézség az, hogy a gyermekek nyelvelsajátítása kizárólag tapasztalati úton vizsgálható, és tulajdonképpen minden komolyabb elméletet igazol. A nyelvészeti elméletek arra a kérdésre sem tudnak meggyőző választ adni, miért képesek — akár a gyengébb értelmi képességekkel rendelkező — gyermekek is az anyanyelvük tökéletes elsajátítására, illetve hogy miért tanulnak a gyermekek olyan könnyen idegen nyelveket, s miért nem képesek erre a felnőttek. Az elméletek azonban még így is felbecsülhetetlen segítséget nyújtanak az idegennyelv-tanulásban és a gyermekek nyelvelsajátításának megfigyeléséhez és fejlesztéséhez.

NATIVE LANGUAGE ACQUISITION

The article describes the main questions around native language acquisition. It provides an overview of two major linguistic theories: Noam Chomsky's generative grammar and the views of empirical psycholinguistics. Furthermore, it briefly examines the practical impact of these theories on second language acquisition.

TÓTH, Alfréd :

The Common Sumerian-Hungarian Substrate in Vietnamese (Annamese).

1. Introduction

EDH (Tóth 2007) is based on a very restricted vocabulary: the 1042 words contained in Gostony's "Dictionnaire d'étymologie sumérienne" (Gostony 1975), but of course this does not exclude by all means that a much bigger part of the Hungarian lexical stock goes back to Sumerian. The present article is a contribution to show the Sumerian origin of Hungarian words that are partly not listed in Gostony and have cognates in Vietnamese.

Here it is necessary to point out a rather sad fact: As I found out only after having accomplished the work on EDH, Gostony is based wholly on a work that he does not even cite: the two (almost 1500 narrowly printed pages containing) volumes of Hilaire de Barenton's "L'origine des langues" (Paris 1932-36). Not only has Gostony adopted the general unsatisfactory structure of de Barenton's work (pseudo-thematical groups without alphabetic order in it), but also the Sumerian words and the Hungarian examples including graphical, phonetical and semantical mistakes (!). (In EDH, they are corrected.) Gostony perhaps updates the Sumerian forms taken from de Barenton according to the very few books he quotes (1975, p. 9), but Gostony's newest Sumerian dictionary is Deimel's "Šumerisches Lexikon" that was finished in 1947, i.e. 28 years before Gostony's dictionary appeared (1975). The many text editions that appeared in this nearly three decades and that contain all of them word lists with new Sumerian words and phonetical and semantical corrections to the old ones, Gostony did obviously not know. And since de Barenton used as source Delitzsch's "Sumerisches Glossar" (1914) (cited by Gostony mistakenly as "Sumerische Grammatik"), Gostony's Sumerian words, too, are on the scientific level of Sumerology of the beginning of the 20th century.

2. Sumerian-Hungarian-Vietnamese cognates

To make it easier to find the many other corresponding words de Barenton (1932, 1936) gives from Egyptian, Coptic, Assyrian, Hebrew, Arabic, Turkish, Persian, Sanskrit, Hindi, Greek, Latin, French (including dialects), English, German, Celtic, Russian, Basque, Chinese, Japanese, Berber, Galla, Swahili and Malagasi, we follow here not the alphabetic ordering of the Hungarian words that are always cited in the first line, but their appearance in de Barenton's two volumes (I, II). The second line gives the source, followed by the Sumerian and the Vietnamese cognates.

- 1 -ban, -ben (inessive), -(b)ól, -(b)ől (elative), -ba, -be (illative)
de Barenton I, 17-21
Sum. ra, ir, ir
Vietn. bèn "in"
- 2 víz "water"
de Barenton I, 46-55
Sum. id; ur, bur, pur; dur, duru, tur, t'ur "water"
Vietn. thuy "water"
- 3 kép "picture"
de Barenton I, 69-71
Sum. ki "fact, production", bi, pi "light"
Vietn. hinh "picture"
- 4 tisza "clean", tiszt "officer"
de Barenton I, 72-73
Sum. ti "to wash", si "to purify; shining"
Vietn. traí "clean, chaste"

-
- 5 kéri “to request”, kérés “request”
de Barenton I, 76-79
Sum. kir, qir “to request”
Vietn. kinh “prayer”
- 6 apa “father”
de Barenton I, 82-85
Sum. ab, ap “father”
Vietn. bō, fu “father”
- 7 atya “father”
de Barenton I, 82-85
Sum. at, at’, ad “father”
Vietn. tia “father”
- 8 eme “mother”, emelni “to suckle”, emlő “baby”, emse “sow”
de Barenton I, 85-91
Sum. am, im, emi “bosom”
Vietn. me, ma, mau “mother”
- 9 gyerek, gyermek “child”
de Barenton I, 85-91
Sum. ga, ge, gur “bosom”, kir “womb”, gi “fruit; new”
Vietn. cai “child”
- 10 égni “to burn”, ég “heaven, sky”
de Barenton I, 102-105
Sum. ag “ignition”
Vietn. ak “rising sun”
- 11 hamu “ashes”
de Barenton I, 102-105
Sum. ama “ignition”
Vietn. hām “to heat”, ám “dark”
- 12 kötni “to bind”
de Barenton I, 106-108
Sum. ha, hi, hu “ribbon, string”
Vietn. cōt “to connect”
- 13 hangya “ant”
de Barenton I, 109-114
Sum. ah, ih, uh “insect”
Vietn. ong “bee”
- 14 hűteni “to heat”, hűlni “to be heated”
de Barenton I, 117-133
Sum. hūt “to shine, to heat”
Vietn. ho “to heat”
- 15 fehér “white”
de Barenton I, 117-133
Sum. babar “white, shining”
Vietn. bach “whiteness; shining, bright”, ba “white, pretty”
-

16 főzni “to cook”
de Barenton I, 117-133
Sum. pír “to heat”
Vietn. bobāh “to be hot”, boleza “to put on fire”, bēp “fireplace”

17 sültni “to be cooked”, sütni “to cook”
de Barenton I, 117-133
Sum. zal, zala “to heat”
Vietn. sao “to broil, to roast”

18 enni “to eat”
de Barenton I, 153-169
Sum. nin, ni “to crush (food)”
Vietn. an “to eat”

19 tudni “to know”
de Barenton I, 177-179
Sum. tu “to take”
Vietn. tu “wise”

20 fedni “to cover”, fedél “lid”, fedő “ceiling”
de Barenton I, 289-293
Sum. bād
Vietn. bit “to cover”

21 inni “to drink”
de Barenton I, 378-385
Sum. in, ini “vine”
Vietn. uōng “to drink”

22 terelni “to push, to lead”
de Barenton I, 511-520
Sum. tir “to send, to push”
Vietn. tri “to direct, to run”

23 jönni, gyönni “to come”
de Barenton I, 521-530
Sum. du, dun, gīn, kin
Vietn. di “to go, to start”

24 dobni “to throw”, dob “drum”
de Barenton I, 534-538
Sum. dūb, dup, t’up, tup “to hit, to strike”
Vietn. dap “to strike, to pile up”

25 ön “you (formal)”
de Barenton II, 77-79
Sum. gal, gul, nā?
Vietn. han “he, she”

26 gömb “sphere”, görbe “crooked”
de Barenton II, 80-83
Sum. gam, gur “to bend, to crook”
Vietn. com “crooked”, khom “crooked (back)”

-
- 27 kasza “scythe”
de Barenton II, 92-93
Sum. kas, kaz “to break”
Vietn. kaš “to break”
- 28 gőg “proud, arrogant”
de Barenton II, 112-115
Sum. geg, gig “wicked, bad”
Vietn. geki “to be excited”, gigen “lie”, gekan “an illness”
- 29 tapintani, tapogatni “to touch”
de Barenton II, 116-118
Sum. dib “to take, to seize”
Vietn. dāp “to strike, to hit”
- 30 küldeni “to send”
de Barenton II, 119-122
Sum. kil “to collect, to gather”
Vietn. ki “to send”, ghé “to approach, to go in a certain direction”
- 31 könyv “book”
de Barenton II, 174-180
Sum. kaš “pen (calamus)”
Vietn. kinh “book of prayers”
- 32 homorú “concave, hollow”
de Barenton II, 246-250
Sum. hūm “depth, canal”
Vietn. hom “concave”, huom “excavation”
- 33 ág “branch, twig”, ágas “branched”
de Barenton II, 268-271
Sum. ag “to be green, vegetation”
Vietn. ig “tree for carpentering”
- 34 ki “who?”
de Barenton II, 336-340
Sum. ki “soil”
Vietn. ke “who?”
- 35 kincs “treasure”
de Barenton II, 358-363
Sum. kīr “holy place”
Vietn. kin “hidden, secret”
- 36 méz “honey”
de Barenton II, 384-386
Sum. kūš “honey”, nanī, ninī “honey cake”
Vietn. māt “honey”
- 37 láng “flame”
de Barenton II, 411-415
Sum. lakh “to burn”
Vietn. lang “shining”
-

-
- 38 nagy “big”
de Barenton II, 492-494
Sum. nā “big”
Vietn. na “big”
- 39 bűn “crime, sin”
de Barenton II, 496-500
Sum. bir “to speak”, nahe “sin”
Vietn. bēnh, binh “imperfection, illness”
- 40 nő “woman”, nőni, növ- “to grow up”
de Barenton II, 513-516
Sum. ni, nīn “bride”
Vietn. nu “woman”, nhi “girl”, no “to develop oneself”, nuoi “to nourish”
- 41 bácsi “uncle”, bátya “older brother”
de Barenton II, 530-533
Sum. pā “brother”
Vietn. bac “older brother of the bather”
- 42 picsi “small, little”
de Barenton II, 540-543
Sum. pik, piq “small, weak”
Vietn. bé “small, young”
- 43 ríni, rív- “to cry”
de Barenton II, 573-575
Sum. rī, rīg “to emanate”
Vietn. ri “to flow out of the earth, to drop (down)”
- 44 ragyogni “to radiate, to shine”
de Barenton II, 576-579
Sum. ris, riš, sag, sak, saq, šag, šak, šak “to emanate; source”
Vietn. ruc “shining”
- 45 esni “to fall”
de Barenton II, 593-594
Sum. sa “to fall”
Vietn. sa “to fall”
- 46 lepni “to cover”
de Barenton II, 624-626
Sum. lib “to clothe”
Vietn. lāp “to cover”
- 47 langyos “lukewarm”
de Barenton II, 633-635
Sum. halba, amām, mābi “cold”
Vietn. lanh “cold”
- 48 sanyargatni “to torment”
de Barenton II, 647-649
Sum. šen “to combat”
Vietn. šanh “to fight, to combat”
-

- 49 tenni “to make, to do”
de Barenton II, 678-683
Sum. ten “to set, to do”
Vietn. dinh “to fix, to establish”
- 50 tető “top, peak, roof”
de Barenton II, 696-699
Sum. dudu “head, top”
Vietn. t’u “head; boss, governor”
- 51 súlyos “heavy”
de Barenton II, 778-780
Sum. su “to seize”
Vietn. suy “to weigh”

3. Conclusion

With only 51 shared words between Sumerian, Hungarian and Vietnamese, Vietnamese stands on the lowest level in the hierarchy of genetical relationship of any language with Sumerian-Hungarian. Although our small list presented here is not made on the basis of Gostony (1975), our basic result goes along with the fact, that according to Gostony-based EDH, the genetical relationship of Sumerian-Hungarian with Austronesian (incl. Mon-Khmer, Australian and Tasmanian) is 3% = 82 cognates. Since Vietnamese belongs to the Mon-Khmer language family (cf. Shorto et al. 2006), it follows that in these languages, except the Munda languages (cf. von Hevesy 1932), one can hardly speak of Sumerian parenthood, but rather of substrate, as indicated in the title of our study.

4. Bibliography

- de Barenton, Hilarie, L’origine des langues. 1ère partie. Paris 1932
- de Barenton, Hilaire, L’origine des langues. 2e partie. Paris 1936
- Deimel, P. Anton, Šumerisches Lexikon. Rome 1928-47
- Delitzsch, Friedrich, Sumerisches Glossar. Leipzig 1914
- Gostony, Colman-Gabriel, Dictionnaire d’étymologie sumérienne. Paris 1975
- Shorto, H.L., Sidwell, Paul et al., A Mon-Khmer comparative Dictionary. Canberra 2006
- Tóth, Alfréd, Etymological Dictionary of Hungarian (EDH). 4 parts. The Hague 2007
- von Hevesy, Wilhelm, Finnisch-Ugrisches aus Indien. Wien 1932

A KÖZÖS SUMÉR-MAGYAR RÉTEG A VIETNÁMI NYELVBEN

Csak 51 közös szót találunk a sumér, magyar és a vietnámi között. Ezzel a vietnámi nyelv a legalacsonyabb helyen áll a nyelvek genetikai hierarchiájában a sumér-magyarhoz viszonyítva. Annak ellenére, hogy az itt bemutatott rövid lista nem Gosztonyira van alapozva, főeredményünk azt mutatja, hogy a Gosztonyira alapozott EDH szerint, hogy a sumér-magyar genetikai viszonya az asztronéziaival (beleértve a mon-khemrt, ausztrált és tasmánt) 3% = 82 közös szóval. Mivel a vietnámi a mon-khmer nyelvcsaládba tartozik, ebből az következik, hogy ezekben a nyelvekben, leszámítva a munda nyelveket, alig lehet sumér rokonságról beszélni, inkább csak rétegről, amint azt a tanulmány címe is jelzi.

LENGYEL, Alfonz :

Intangible Sources of Ancient Chinese Sexual Objects, a Spiritual and Material Patrimony¹

Introduction

This brief paper is presented according to the following requirement for discussion in the 2004 Congress of ICOM-ICOFOM in Seoul, South Korea.

- (1) Museology and certain type of museums in relation to *Intangible Heritage*, and
- (2) Museology, as an instrument to preserve the *Intangible Heritage*.

There are some conflicting opinions and contradictions about the meaning of the term *tangible* and *intangible heritage*. Long before ICOM recommended to museums in its 2002 Congress in Barcelona, the recognition and interpretation of *intangible heritages*, the Law in the United States already included it in its *National Historic Preservation Act*, in 1966 (36 CFR. Chapter 16.). Although the law did not spell out the word “intangible”, it only used its closest synonym by using the term “transcendent”.

The following provision of the Act (Paragraph 65.4 (b) (3) reads as:

“A site of a building, or structure no longer standing but a person or event associated with it is of transcendent importance in the nation’s history and the association consequential”.

The definition “*transcendent importance*” in fact could be considered in this context as synonym to “*intangible*” not only in above quoted text but also in Paragraph 65.4 (a) (3):

“That” (the Site) represents some great idea or ideal of the American people”.

This paper was written with this consideration, about intangible sources of a specialized collection on Ancient Chinese Sexual Paraphernalia.

Discussion

There was a private specialized museum in Shanghai. In this museum various objects about Chinese sex culture were housed; this collection included some 3,700 erotic toys, images, and other sensual and sexual object. Among them there were about 20 which corresponded with findings, which were discovered, in Xi’an and elsewhere in tombs from Western Han Dynasty (206 BC — 5 AD).

Liu Dalin, a retired sociology professor in Shanghai, organized in 2001 from his own collection the first Chinese Sex Museum. From his first location in the famous fashion street Nanning Lu he was forced out to a cheaper location in Wuding Lu for economic reasons; then his museum was transferred to Tongli, a small but scenic village about 60 miles southwest of Shanghai. Professor Liu and his partner Hu Hongxia, aided by the village government established his museum in an abandoned school, but restored for museum purpose: the Li Zi girl’s school.

The Sex Museum in Shanghai intended to be part of a healthy sex education, which is “taboo” for the Chinese to date. First, Mr. Liu’s Museum was falsely attacked with a prude communist attitude as being “pornographic”. However, Professor Liu with the principles of sociology, fought against this misconception. Despite that on TV screens more and more sexually explicit images appeared, due to the liberalization following the new ideology of Market Socialism, it was so far difficult to change the objections of still living members and followers of the “Long March”.

¹ Paper read at the Symposium organized by ICOFOM as part of the General Assembly of the *International Council of Museums* (ICOM-UNESCO) held in Seoul (S. Korea) October 2-9, 2004.

It is important to mention that Liu Dalin never had the intention to vulgarize the feeling of sex, as people in Shanghai accused him. He was the author of great number of books in sexual sociology. In his book on Chronological Research of Sexual Performance in China, Liu Dalin explained the gradual development of human sexuality from prehistoric times when the “Intangible Myth” around the fertility rite was created, through the appearance of Chinese medical science. However, during the already existence of medical research, the folklore produced great number of different fertility symbols, some of them with specific desire, such as having a son. Some of the symbols still exist today in folk art.

From early Chinese literature it became evident the importance of sexual act for healthy mental and physical function. It is important to mention that in these literatures the biological description of sex related terms were rather metaphysical than direct reference to the outcome of a sexual act. Such as, for the women’s secretion the term “cloud” was used and men’s ejaculation of semen was named “rain”.

The scholarly research of sex culture in ancient China was quite neglected by China specialists, although popularized and less sensually exploited publications often appeared in the pornographic market. This is not the direction where scholars want to go.

The first scholarly publication was the very much-criticized book of Robert Van Gulik, which appeared in 1960, then republished in 1974. It was entitled Sexual Life in Ancient China. So far the latest one on this subject was written by Paul Rikita Goldin, The Culture and Sex in Ancient China. Because of the lack of larger body of scholarly work in this area of research, the state of scholarship on this subject is still heavily subjected to individual interpretation of the available ancient and modern texts. To understand and then interpret the symbolism in ancient Chinese texts related to sensual feeling, or sexual act of that time, requires a holistic approach to encompass the “intangible” cultural and psychological fabrics of the period.

In order to examine only the “intangible” value of Ancient Sexual Paraphernalia, those objects will be discussed in this paper, which had definite Taoist connotation, and never used for any sex education, or sensual pornographic purposes. In other words, the purpose is to present a juxtaposition of the spiritual (intangible) with material (tangible) heritage.

Taoism as a “Way” of philosophy gradually transformed into a quasi religious belief without a “supreme God” idea, from the 6th century B.C. through the Eastern Han Dynasty (AD 25 — 200). At the appearance of the Buddhism the two teaching were inter-mingling. Then following the Buddhist ideal, a Taoist assembly of Gods was created with great number of Gods and Goddesses, on the top placed the TRINITY of “Supreme” Gods. The priesthood, from that time, included some of the ordained members of Imperial family.

According to the Taoist Sexology, a healthy balance was recommended between the male sexual act (Yang) and the female one (Yin). Both sexes have their own ‘Qi’, which is a vapor like undifferentiated substance. However, both have different essence of “Ching”, because man produces semen, and woman vaginal or ovarian secretion.

In the process of sexual act Qi of the Yang absorbs the Qi of the Yin, and vice versa. In order to male sexual energy, the Taoist recommended for men to hold back their ejaculation, and let women have multiple orgasms. It was also believed that if man abused his “Yang Ching”, it may cause sickness and perhaps death. Therefore, only female masturbation was recommended, because according to the Taoists, female have unlimited “Yin Ching”. Therefore, the male masturbation could result a totally abused “Yang Ching”, because it was not reinforced by absorbing, through a sexual act the “Yin Ching” of a female.

According to the Encyclopedia of Unusual Sex Practice, Taoism proposed if not immortality, but at least longevity. The Taoist manual mentioned that the legendary Yellow Emperor became immortal because he had sex in a single night with 20 virgin girls. During the sexual act, he held back his “Yang Ching” while absorbed the vaginal secretion of these virgins. For this reason, he lived 3,000 years. Perhaps, this is the reason that in folk art, up to our time, the female organ is associated with longevity. In embroidery the upper part of a peach (symbol of longevity) often appears shaped as a vulva.

The Confucian Sexology took during Qin Dynasty the lead over the sexual theory of the Taoist. Then, women became an inferior subject of men’s pleasure. Copulation was used only for procreation and a tool to create a “sacred” family life. The theory was carried out through the Western Han Dynasty, and only in the Eastern Han Dynasty (AD 25 — 220) the Sexology of Taoists returned with new sexual guides such as the Admirable Discourses of the Yellow Emperor and the Plain Girl, and the Art of the Bed Chamber. Both literary works are advocating conserving the vital energy of “Yang Ching”. In contrary to the earlier sexual manual, in the Discourses, the Plain Girl encouraged the Emperor to try and enjoy all variety of sexual style and combinations.

During the Three Kingdoms (AD 221 — 590) a chaotic political situation occurred and in the same time the unified China disintegrated. At that time Buddhism made a great advancement in China while in way of life the Confucian ideas mixed with Taoism. During the Sui Dynasty (AD 590 — 618) Taoism gained over Confucianism strength, and in addition to the old Taoist sex manuals some new quite bizarre manuals appeared. Some named the sex position with animal names, and even advocated that some cure of ailments.

Sexual images even on funerary coins let us to believe, that there is a direct “*intangible*” line in the mind of the Taoists between procreation, birth, longevity, and death. The Taoist “sexual balance” idea also could be translated as one that not only could cause the death of an individual, but could threaten the power and the existence of the Empire itself.

Perhaps this was the fate of Tang Emperor Xuan Zong’s (r. 712 — 756) sexually unbalanced relations with his favorite concubine Yang Yuhuan. Hong Sheng (1645 — 1704) wrote a drama about this tragic love story in 1688 under the title of *Palace of Eternal Youth*. Hong Sheng explained the story in the angle of eternal love story. However, if someone analyzes this historical event in light of the Taoist sexology, the person would arrive to a different conclusion. The tragic end of the life of the concubine and the fate of the Emperor, should be rather connected with the late Tang period’s Taoist view about unbalanced sex, which could ruin even the Empire, than envelope it in an emotional love story. The Emperor was accused that the reason behind losing the battle against the rebellion of An Lushan, was that the Emperor only paid attention in his sexual life to his favorite concubine. In order to save the Empire he was forced by his own military officers to execute his concubine. In spite of this ultimate sacrifice, the Emperor lost the battle and his throne.

It often happened that eunuchs and/or disappointed concubines were involved in intrigues and became instruments of political violent changes in the Imperial Palaces. It suggests that sexual contacts between the “master” and the concubine, were not consequently based upon any cohesive emotion, but on sexual duty. The sexual act in this case, had been making them the same way biologically satisfied, as did the usage of sexual objects.

Most of the male paraphernalia was discovered in Han Dynasty tombs. They were made of silver, bronze, porcelain, ivory or some narrow sack like instrument filled with flour, or dried stalk of plant, which increased in size when moistened.

In 1968 two bronze dual headed sexual tools (Illustration # 1) were discovered in Mancheng, Hebei Province, in the tomb of Liu Sheng, the elder brother of Han Emperor Wu Di, Hebei Province. (Died in 113 B.C.) He was known to have had over hundred children. This fact puzzled archaeologists, why those sexual objects were buried with him. Why did he need to use these tools? One could speculate, that these tools were used for pre-sexual play by women, or used by the neglected part of women among the numerous young and also aging population of his harem.

In 1982 two bronze, in 1987 one bronze, (Illustration # 2) and in 2002 Jianyi Xiao of Shaanxi Institute of Archaeology discovered two more bronze (Illustration # 3), and a hybrid bronze and bone male sexual organ in Xi’an. Previously in 1959 two porcelain sexual tools were discovered in Tongchuan (Shaanxi province, near Xi’an), and one porcelain tool in a Song Dynasty tomb in Huangling (Shaanxi Province).

Novels from the Ming and Qing Dynasties suggested that not only the people at the Royal Court, but also some commoners did use these tools. From later illustrated publications we learned that these single phallic objects were used by women for sex foreplay, some women fixed on their waist and placed the artificial male sexual instrument to a man’s anus. The double phallic image could be used by two women for the sexual pre-play purpose, or perhaps placed one end of the artificial phallic image in her sexual organ and the other end in to the male partner’s anus. More archeological findings would be necessary to get more definite answer for the usage of them in the development of Chinese sexual practice.

Abraham N. Franzblau published in 1977 a collection of sexually explicit colored prints. It is proven fact that Early Chinese sexual manuals before 1570 were only description of positions, without illustration. Only after that date appeared the illustrated one. After the Manchu conquest in 1644, most of these albums were destroyed, but few were rescued and smuggled into Japan.

These prints are illustrations of sexual encounters in polygynous society, which allow, according to the economic strength of a man, to have more than one wife, and concubines. Some of the illustrations are depicting the sexual act that took place was in privacy in the bedroom. Some show a third person, who helped in the sexual act or during pre-play.

For example one print shows a couple, who are engaged in a sexual act in nowadays popularly called “missionary position”. A second female pushes on the buttock of the male, to help him to achieve a deeper penetration.

In another print the help came in a most complicated manner. The helper, or perhaps the second wife, pushing a female nude sitting on a swing toward a man who is standing in the front of the swing with erected sexual organ.

Many variety of assisted copulation was illustrated according to the “*Discourses of The Plain Girl and the Yellow Emperor*”. In one of the prints two women are embracing each other while lying on top of each other. They are robbing their organs together in order to reach an orgasm. A man who is watching this act while his organ became strongly erected takes over the job from the woman who lay on top.

Masturbation of women was encouraged. It was used as self-satisfaction, or a preparation for male–female intercourse. It could be done with or without sexual paraphernalia. Van Gulic mentioned in his book, that it happened that women fastened to their hill an artificial male organ and masturbated with it. Among the illustrations, which were printed in the book of Franzblau, a woman does it as from ancient sources Van Gulic described.

There is in the collection a print, which illustrates some sexual aberration. A woman tied with a rope around her waist an artificial large size of male organ. With it, she is sodomizing her male partner. Among these illustrations there is also an image, wherein “oral sex” appeared. It depicts a situation where a female is sucking an erected organ of a male counterpart.

Conclusion

The objects, which so far were discovered in ancient tombs, in light of the Taoist sexual manuals, certainly had their intangible values. One needs not to confuse these objects with the erotic images of paintings, prints, small statuettes or ceramics, and even porcelain tea cops, in the Ming and Qing period., or with the present days pornographical images. These later ones had only tangible and monetary values, which now are skyrocketing in the so-called antique market.

Even some of the nude images, which were used for medical training purposes, have high tangible value. However, if we look at the ancient sexual paraphernalia and understand the *sacred spirit* behind it, we should realize the *intangible* value of them.

The ancient spirit was quite different from that of our own time, then the mysterious and sacred feeling and its consequences were explained with the Taoist sex manuals. In our time, started in the West, this was replaced with modern biological mixed sexological science. Therefore, in the still prude Chinese society, the *Sex Museum* in Shanghai was not tolerated even for sociological reasons. However, after some cultural education, its *intangible* value will certainly prevail, and specialized museums, as part of the important sex education, will gain respect in every Chinese community.

Bibliography

- BOKENKAMP, Stephen R., *Early Daoist Scriptures*, Berkeley: University of California Press, 1997.
- FANG, Fu Ruan, *Sex in China: Studies in Sexology in Chinese Culture*. New York: Plenum Press, 1991.
- FAUCAULT, Michel, *The History of Sexuality*, New York: Random House, 1980.
- FRANZBLAU, Abraham Norman, *Erotic art of China: a unique collection of Chinese prints and poems devoted to arts and love*, New York: Crown Publisher. 1977.
- GOLDIN, Paul Rakita, *The Culture of Sex in Ancient China*. Honolulu: University of Hawaii Press, 2003
- GULIK (van) R.H. *Sexual Life in Ancient China*, Leiden: Broll (Reprint), 1974.
- KOHN, Livia, with Yoshinobu Sakade, Ed, *Taoist Meditation and Longevity Techniques*, Ann Arbor: CCS.University of Michigan, 1989
- LENGUEL, Alfonz with XIAO, Jianyi, "Chinese Quest for Immortality" (In press) *East Asia Journal*, London (UK): Eastern Art Publishing.
- LI Ling and McMAHON, Keith, "The Contents and Terminology of the Mawangdui Text on the Arts of the Bedchamber", *Early China*, 17 (1992) 145-185.
- LITTLE, Stephen, *Realm of the Immortals, Daoism in the Arts of China*, Cleveland: Cleveland Museum of Art.
- STONE, R. Charles, *The Fountainhead of Chinese Erotica*, Honolulu: Hawaii University Press, 2003.
- WATTSON, Burton, *Early Chinese Literature*, N.Y.: Columbia U. Press, 1962.
- XIAO, Jianyi, "The Sex tools of the Western Han", *Collections*, September 2002 .p. 58.
- XIAO, Jianyi, "Sex Worship and Sex Tools", *Wenbo*, May 2002 .p. 18.
- XIAO, Jianyi and ZHU Sihong, The sex tools unearthed from site M54 at Mingzhuxinjiayuan, Northern Suburbs, Xi'an and the related issues, Special Edition for The Han and Tang *Cultural relics and Archaeology*, 2002, p.191

Photo credits

Illustrations # 1, 2, 3: these photos were provided by archaeologist Xiao Jianyi, of the Archaeological Research Institute of the Shaanxi Province, Xi'an, China.

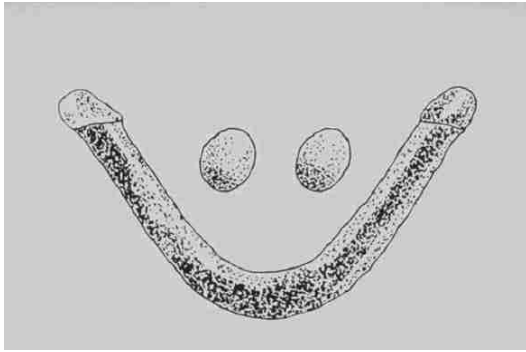

Illustration 1

Illustration 2

Illustration 3

A KÍNAI SZEXUÁLIS TÁRGYAK TRANSZCENDENTÁLIS ÉRTÉKE

A szerző ezen írását az International Council of Museums (ICOM-UNESCO) összezejövetelén tartotta Szöulban, 2004. október 2-9.-én. Kína társadalmának szexuális története legalább annyira változatos, mint egész történelme. Hatott rá a buddhizmus, taoizmus és konfucianizmus. A Ming és Qing dinasztiák alatt megjelentek pornográf típusú művek is, de a régi, eredeti tárgyaknak transzcendentális értékük van. Biztató jel, hogy Kínában is egyre több kezdeményezés történik e múlt feltárására, kutatására és oktatására. E téren még óriásiak a fehér foltok.

~ ~ ~ ~ ~

SEGESVÁRY, Viktor : Democracy : What For?

A Rational Critique of Democratic Ideology

Democratic ideology became in late modernity a 'sacred cow,' — untouchable and not up for discussion, — it would, therefore, be justified to apply to it Marx's description for religion, 'opium for the people.' Anybody who criticizes it is considered to be reactionary, representing the obsolete views of old epochs and obstructing the triumphal march of humanity toward a brilliant future. However, it became evident in recent years, that democratic ideology nowadays is nothing but a bluff of those who are in power or who want to conquer power.

There are many contemporary examples of how much this ideology is treacherous, but I shall only refer here to three well-known cases without entering into details about their merits. First, President George W. Bush lost his popularity, mainly because of the Iraqi war, which reached in the latest polls a historical low; his Republican party lost in the mid-term elections both houses of Congress; nevertheless, he can continue, and continues, his reign because the constitutional mechanism to revoke an elected president, impeachment, cannot be used against him as the opposition does not have the required majority to obtain his condemnation. What happened then to the 'sovereignty of the people' the basis of democratic ideology?

In the 2006 election, the Hungarian Socialist Party won with a program of empty promises, evident lies. This was recognized in a confidential meeting by the party's president and the country's prime minister, Ferenc Gyurcsány. However, nothing can be done against him, although the great majority of the people are against his economic and political reforms and the opposition won the municipal elections — a sort of mid-term measure to indicate the democratic approval of the government's policies — because the Socialist party, together with its liberal ally, the Free Democrats, has the majority in Parliament and no constitutional provisions exist which would permit to replace the government before the next elections. For a country recently freed of totalitarian rule, does this situation mean a regime change which brought with itself the blessings of progress and democracy?

From outside the orbit of Western civilization the best example is the last Palestinian election won by the radical party, Hamas, qualified as terrorist by the Israeli government and all Western powers. Although nobody contested the results of the election organized according to democratic principles, countries representative of the Western democratic tradition, including Israel, did not recognize this democratically elected government as it maintains its radical opposition to Israeli policies. What is, then, the value of democracy, if results of democratic elections are recognized only in those cases when they are satisfactory for the West whose foreign policies are imbued of democratic messianism?

The democratic idea could be a wonderful solution for the difficulties of peaceful co-existence of various groups — ethnic, tribal, religious or cultural, — in society, but history has proven that it is not feasible; it is not realistic because it does not take into account the main characteristics of human nature. Without going into details of philosophical anthropology, we can evoke here the two most important human features, namely, *first*, that different identities determining the behavior of the above mentioned human groups are inescapably more influential on men's attitude than democratic ideology would ever admit; *second*, the saying attributed to Lord Acton, the British historian, that 'power tends to corrupt, absolute power corrupts absolutely,' applies as well to democracies as to any other political regime. The surge of identities in late modernity, i.e. in the last forty years, thus made democracies dysfunctional, making nonsense of David McClelland's dream,¹ dating back to the 1960s, about an 'achieving society' in which not ascriptive features, but professional competence and personal qualities will count in public life. The principle of domination by the many, which is democracy's true meaning, gives to the elected power holders the feeling that they can do during the period for which they were elected, whatever they want, precisely because they represent the majority.

For Western political thinkers the cradle of democracy was Athens and reference is always made to the age of Pericles who is considered the outstanding representative of classical democracy in Antiquity. It is well known that Athenians, born citizens of the city-state, were determined to exclude all foreigners from obtaining this privilege, that is, all those who were not members of the community, as well as women and naturally, the slaves. A recent study of the well-known contemporary scholar of our Greco-Roman heritage, Luciano Canfora, clearly shows that Athenian democracy was everything else but what late modern theorists call democracy.² According to Canfora, the great Greek historian, Thucydides, of whose historical works we mostly know about Pericles, considered the latter as a prince who guides the people and who is not following popular instincts, meaning that Athenian democracy under Pericles was only nominal, not real. For Thucydides, Athens was governed in Pericles' time by the laws,

¹ McCLELLAND, David C. *The Achieving Society*. New York, Free Press, 1967.

² CANFORA, Luciano. *La democrazia – Storia di un'ideologia*. Edizione aggiornata. Roma, Laterza, 2006; concerning the question of Athenian democracy, see pp. 33-51.

whereas Xenophon — also a follower of Socrates — writes in his *Memorabilia* that in a democracy, in general, the will of the people is above the laws. It appears nevertheless that the Thucydidian view of Pericles as a leader not afraid to take unpopular measures, was the correct one, and in Athenian democracy did not mean a popular government, but a popular regime led by a charismatic personality, — therefore, the rich and the nobles could also support it. Those opposed to democracy were called 'the few' (*oligoi*) or the oligarchs. The analysis of Aristotle, according to Canfora, clearly indicates that democracy has nothing to do with the many or the few of those who are citizens, but with who possessed or who did not possess material wealth; therefore, there is no relation between the principle of majority and democracy.

The foregoing fully explains the questions posed by Raymond Aron almost a half a century ago:

"If I would translate these questions [concerning democracy] in terms of Greek philosophy, I would say that the first could be framed as follows: If and to which extent democracies are oligarchies? The second: whether democracies inevitably become demagogic, or how one can reconcile an efficient management with the constant preoccupation with public opinion and the position of parties? The third: if and how one can avoid that a democracy is engulfed by anarchy? Finally, the fourth: If and how one can avoid that democracies degenerate into tyranny?"³

In this study, I shall deal with the problem of democracy under six headings:

- (1) Democracy: Tyranny of the many;
- (2) Nation-state, democracy and minorities;
- (3) Democracy, oligarchy, and efficient management of public affairs
- (4) Public interest versus private interest in a democracy;
- (5) Does democracy guarantee freedom? and
- (6) Democracies outside the Western world.

1. DEMOCRACY: TYRANNY OF THE MANY

Already 150 years ago Alexis de Tocqueville considered that democracy in America is in reality a tyranny of the majority. Since then, this is the main complaint against the democratic political system and in the course of the Western world's evolution this fact became more and more evident. Many factors contributed to this evolution of the democratic idea and in the subsequent sections I shall deal with the most important of them.

It is evident that tyranny is used here in the widest sense of the term. Originally, tyranny meant the autocratic rule of one person, the tyrant, to which was opposed the rule of an elite, aristocracy, or the rule of the people, democracy (composed of *demos* plus *kratos*). Contrarily, tyranny in a democracy means the unlimited rule of a group of people during a time span determined by the constitution, people who got into power through popular elections and thus represent the tyranny of the majority.

Basically, democracy is a simple procedural concept which determines how people responsible for the affairs of a state or any other political, economic or social entity should be chosen. In small communities, like in some of the cantons of Switzerland where the assembled people vote to enact laws or approve some other legislative or regulatory measures, the majority's decision prevails in a normal way. In modern states — I shall only take into account here problems of democracy at national level, — there are many variants of the procedure, but the most important distinction is between *majoritarian* or *proportional* systems of elections. In the majoritarian variant, the party or organization which obtains most of the votes acquires all the seats in the representative assembly and the majoritarian vote prevails in any decision. On the other hand, in the proportional system each participant is represented in proportion to the number of votes obtained in the course of election — but decisions are still taken by, many times shifting, majorities which can be constituted by different parties or organizations.

The dangerous and unfair nature of the majoritarian system of voting pops into the eye at once; it is but reinforcing the tyrannical nature of democratic elections by depriving the unsuccessful participants to voice the opinion of their constituents in any debate about the various aspects of life of the society. As in all countries the electoral mandate given is for a certain number of years this

³ ARON, Raymond. *Démocratie et totalitarisme*. Paris, Gallimard, 1965, p. 129 (all translation from other languages into English are by the author).

system introduces a deepening cleavage among the people and pushes those who are excluded from the management of public affairs into illegally acting in order to influence decisions concerning the problems of society. The majoritarian system thus reinforces the tyranny of the many.

In contrast, the proportional system can create other perilous and unfair situations as it may make impossible to govern or to take necessary decisions as the numerous parties and organizations, making up the ruling bodies, cannot agree on major issues essential for the life of a nation; thereby they may render inefficient the government's work and encourage corruption which always stems from the inefficiency and lack of proper policies and decisions at governmental level. The proportional system thus nourishes the tyranny of the many linked by corrupt practices and serving only particular interests.

The tyrannical nature of democracies is rendered even more visible by the fragmentation of modern societies into various interest groups, competing ideologies and, the most fundamental symptom, the constitution of opposing camps whose views are based on particular ethnic, religious or status identities. This fragmentation of Western societies is today a fact which cannot be denied and is accompanied by the loss of power and credibility of states. The most visible sign of this fragmentation is the almost equal proportion in which all countries are divided between the 'left' and the 'right,' — in truth, an outmoded definition of political positions, — but in reality this superficial distinction covers deeper differences among people in accordance with inherited customs, hidden affiliations to not-so-respectable movements or organizations, sexual orientation, deviant attitudes, and so on. Thus, tyranny is enhancing fragmentation as we see in our days in America, where the powerful position of a group of people, called the neo-conservatives (although they have not much in common with the real, classical type of conservatism), created new divides in the population and contributes to further fragmentation of society.

There is another type of fragmentation which in our age of late modernity becomes more and more important and this is the economic divide in Western, democratic countries between haves and have-nots. It is a well documented fact that with the technological advances and ever more complicated problems in all fields of human life, the difference in income and material wealth between the scientific, technocratic, political and administrative elite, on the one hand, and those who work for them from the blue collar worker to the middle-level manager, on the other, is continuously widening. It is enough to consult in this respect such highly competent authors as Lester Thurow and Robert Reich. I found a very recent example of this divide in the *International Herald Tribune*⁴ which reported that at a time when thousands and thousands are thrown out of their work in order to increase profitability of enterprises and financial institutions, not only the high level management of the latter cash in increasingly huge amounts of money for their services, but some hedge fund managers received a compensation amounting to 1.7 billion US dollars in the year 2006. Nobody can pretend that such incredible discrepancies in revenues and wealth do not engulf any society in trouble sooner or later. In this case it will not be the tyranny of the many which will put an end to such abnormities, but a revolution.

However, the gulf between the haves and have-nots is considerably hidden precisely by the ideology of democracy which entertains the masses with the illusion that they decide issues in public affairs and not those holding economic, political or technocratic power.⁵ This effect of the ideology of democracy is enormously magnified by the media, a willful servant of any group in power, as well as by the blessings of an abundant society, of the dominant consumerism, which complements the democratic dream and makes people to support without resistance the hitherto unbelievably great economic divide.

This, of course, means that the rule of the many became illusory in most compartments of social life — a fundamental change that plainly contradicts the hopes raised by democratic ideology.

2. NATION-STATE, DEMOCRACY AND MINORITIES

Democratic ideology was amalgamated with the nascent nation-state in the modern era since the 16th and 17th centuries. As Anthony McGrew rightly pointed out:

"Nationalism reconstituted the state as an expression of the nation and state sovereignty as an expression of popular sovereignty... In essence modern democratic theory and democratic politics assume a symmetrical correspondence between the democratic political community and the modern nation-state; a self-contained, self-governing, territorially delimited 'national community of fate.'"⁶

⁴ Tuesday, April 24, 2007, p. 14.

⁵ Robert COX wrote in this respect: "Democratic practices apply to those decisions that seem to have least importance to people, while those that most effect their daily lives are in the untouchable domain of the economy, the domain of inevitability." COX, Robert. *Democracy in hard times: Economic globalization and the limits to liberal democracy*. In: MCGREW, Anthony. ed. *The Transformation of Democracy? Globalization and Territorial Democracy*. Cambridge, Polity Press, 1997; p. 64.

⁶ MCGREW, Anthony, *Globalization and Territorial Democracy. An Introduction. Ibid.*, pp. 4-5.

In the nation-state the tyranny of the many became the tyranny of the majority's nationality against the ethnic, religious or cultural minorities living inside the borders of the state. The majoritarian principle in democracies, as distinguished of the majoritarian system of elections, truly 'created' national minorities in the new nation-states; I say 'created' because in the preceding forms of political organization, such as monarchies or empires, the various human groups, distinguished by their ethnic, religious or cultural differences, lived together more or less peacefully under the authority of the ruler and the dominant strata of society, like governors, landowners, tax collectors, etc.

European states were created on the basis of the old concept of dynastical monarchies in which the feudal society's pyramid like construction assured the cohesion of different population groups, finally linked to the person of the king or emperor. In empires, the cohesion was also reinforced by the projection of a grand design, like in the age of Charles V the design of a universal, Christian empire. However, under the impact of the nationalist movement the dynastic states were transformed into nation-states in which one nation, the majoritarian nation, personified the territorial, ethnic and cultural unity of the state concomitantly with the ignorance and, in many cases, oppression of ethnic and religious groups composing the minority nationalities. Consequently, the latter were to be assimilated into the nation representing the majority, by force if necessary. In states where the components of national identity were not anchored in people's conscience, everything had to be done to achieve national unity. In such states identities were artificially created and imposed on the whole population in order to justify the existence of nation-states.

European history is witness to the numerous ethnic or religious 'cleanings' in the name of the creation of the nation, in particular in countries such as France, Spain, Germany, and so on. This was necessary because there was no one nation which dominated the territorially determined state; on the territory of each nation-state there were all kinds of minorities — the Jews for example, whose presence in Europe already in the Middle Ages is attested by the districts in which they lived (the ghettos) in the various population centers. In general it is recognized that if there were true nation-states ever, they were Japan and Korea in the Far East, but no state matched this definition in the Western civilization (in Antiquity, the minorities were represented by women, religious sects, and the slaves).

John Stuart Mill, one of the great, and most quoted, fathers of democratic concepts of state and citizenship, dealt with the dilemma of multinational states, having in mind the European experience. He described, more than one hundred and fifty years ago, the situation in a nation-state as it really is. His critique of the territorially defined, democratic nation-state points out the impossibility of establishing true political freedom in a multinational state. In Chapter 16 of his *Considerations of Representative Government*, entitled "*Of nationality, as connected with representative government*," Mill wrote that national identity is the strongest of all identities in the political sphere, and summarily states:

"Free institutions are next to impossible in a country made up of different nationalities." Therefore, he admits that there is no other solution to the problem of nationalities if one wants to have free institutions than "that the boundaries of government should coincide in the main with those of nationalities."⁷

The problem of minorities, outcome of the amalgamation of liberal democratic regimes with nation-state politics, resulted in a growing and serious disjuncture between the realization of democratic principles and the structures of the nation-state. This disjuncture was deepened, in the course of the last twenty years, by the phenomenon of globalization — an increasing interconnectedness throughout the planet — which weakens, simultaneously, nation-states and democratic institutions. Globalization thus means enormous migratory movements across state boundaries making societies living in democratic countries evermore multilayered and complex from the point of view of ethnic, religious and cultural divisions, rendering the dominance of national identities and the assimilation of newcomers evermore illusory.

In order to avoid problems engendered by such a situation, nation-states mostly abandoned their policies based on national identities — except those which became independent recently, less than hundred years ago, like Romania or Slovakia, — and appeal to the allegiance of their population on the basis of citizenship which secures them their rights and a standard of living corresponding to the norms of the welfare state. This new approach attempting to obtain the loyalty of people living on the territory of a state is best expressed by the idea of 'constitutional patriotism,' as people are expected to adhere to, and respect their state's constitution which grants them democratic rights.⁸ However, the demographic growth in these states due to worldwide migratory

⁷ MILL, John Stuart. *Utilitarianism – Liberty – Considerations on Representative Government – Remarks on Bentham's Philosophy*. Ed. G Williams. London, Everyman, 1993, pp. 392 and 304.

⁸ In relation to Nicholas Sarkozy's idea to create a ministry of immigration and national identity, Pierre Nora, the known historian and member of the French Academy, made a curious statement when interviewed by the Paris newspaper, *Le Monde*: "The French classical model was universalistic for a long time. Following the royal, feudal and, later, monarchical identities came the revolutionary and, finally, the republican identity. The latter endeavored to synthesize all the former and, in the end, was transformed in the present democratic identity." NORA, Pierre: *Le nationalisme nous a caché la nation*. *Le Monde*, March 17, 2007.

movements and the consequent changing structure of fragmented societies, on the one hand, and the democratic imperative of equal rights from the social and economic point of views, on the other, increasingly destroy the state's capacity to respect such claims and, together with these democratic requirements, destroy democracy itself.

Why does this happen?

For at least three reasons:

First, the political, economic and cultural divide in the society — the fragmentation I already referred to above — is becoming wider and wider because the immigrants represent other cultural values, other traditional, customary attitudes than the autochthon population. This is quite normal and those who do not want to recognize the growing division among the various population groups are just contributing to such divisions. For example, if Muslim immigrants are admitted in a democratic state, it is not imaginable that they should not be entitled to construct mosques for practicing their own religion in accordance with the fundamental right of religious freedom spelled out in all democratic constitutions. The opposition to the admission of immigrants into a democratic country between fervent supporters and as much fervent opponents further divided the society of the countries concerned. The supporters of admitting all immigrants on the basis of humanitarian or any other, for example, demographic or economic, reasons are ferociously combating their opponents and are ready to designate anybody who opposes immigration policies without limits, as racist. The opponents to immigration are themselves divided into various groups, as some would admit those immigrants who are highly qualified professionally, for example Indians, or those who are industrious and would enlarge the tax paying base of society, for example, Chinese, but the majority would oppose immigration by principle because diluting the national community ever more into a shapeless social body.

Second, most immigrants have great difficulties to integrate into the majoritarian culture and way of life, or are not eager to be assimilated completely into their new social environment. There are many cases which show that even younger generations keep their old identity, or substantial parts of it, and are not keen to obtain full citizenship in their new countries and to participate in the latter's democratic processes. In Switzerland, in the Canton Geneva, where all immigrants obtained the right to vote, without being citizens of the land, in municipal matters, the immigrants' participation was only a third of the Swiss population vote — already very low by any standard.

Third, a great part of immigrants has no professional qualifications or any other vocational competence to earn its living, and, therefore, have to be assisted by the state's welfare services or work in the lowest paid jobs with minimum salaries. They add to the gulf between haves and have-nots in democratic societies and contribute to deepen the financial crisis of the welfare state which is unable to pay for all entitlements equally due to all citizens and, on humanitarian basis, even to non-citizens. As a result, in addition to the increasing cultural and political divide of democratic society, the gap between the economically well-off and the poor also widens considerably.

It is thus obvious that the enormous changes going on in modern, democratic societies as a result of the public manifestation of identity-conscious minorities and immigrants with completely different identities and traditions from those of the autochthonous majority, threaten democracy itself as well as the societies' customary way of life.

3. DEMOCRACY, OLIGARCHY, AND EFFICIENT MANAGEMENT OF PUBLIC AFFAIRS

The nature of democracy is as dialectical as everything else in our world. This dialectics can be summed up as follows: *On the one hand, democracy reflects the majoritarian principle, that is, that it is constituted by the rule of the many, but, on the other hand, it never is a the rule of the many because every democracy is governed by an oligarchy, a select group of people who assembled to dominate the government, via elections, during a certain period of time.*

In fact, nobody could imagine that the many, the multitude, could decide everything in the name of the collectivity or could even intervene into the day-to-day management of public affairs. This was the case in ancient Athens and is all the more so in modern times when decisions are to be taken in more and more complex problems of the economy and society. The man of the street, the democratic many, do not understand the intricacies of modern life, especially in economic matters,⁹ and vote for electoral programs according to whether they like the candidates or not, or they vote for a certain party and its proposals by traditional affiliation of their families to such parties. All the media hype about democratic decision processes as well as the claims put forward in this respect by ideologues of democracy, are deliberately fallacious propaganda of 'make-believe' in order to convince the common man

⁹ A good example of the general ignorance of complex problems is what happened to me once in America when traveling with a group of well-to-do people from the Middle West in Louisiana and Mississippi. At a dinner I was talking to a lady about some everyday economic problems. When I mentioned the word 'inflation,' she asked me: "What's that?" So I had to explain that when she goes to the department store and buys products to feed her family and the prices, what she has to pay, are higher than awhile ago, this is inflation.

of his own importance and to hide him the reality — that all democracies are oligarchic regimes in which a group of people decides all matters of public interest for the whole collectivity.

Writing about democratic oligarchies I refer again to Raymond Aron whose attachment to the democratic ideal cannot be doubted, but whose rational and simultaneously, realistic *esprit* saved him from all democratic illusions. And of course, Raymond Aron was an honest man. He clearly stated the problem of democratic oligarchies:

"It is impossible to imagine a [political] regime which in a way would not be oligarchic. The essence of a political decision is that it is a decision *for*, and not *by*, the collectivity... Popular sovereignty does not mean that the mass of citizens makes directly such decisions as those concerning public finances or foreign policies... Everything depends on how [the oligarchy] uses its power, what are the rules which govern its reign, and what are the costs and the benefits of this reign for the collectivity?"¹⁰

And Aron is not afraid to point out why democratic oligarchies cannot be efficient in managing public affairs:

"When governments are elected, they worry constantly about their popularity, about the approval by the governed [of their actions]: this is the greatness and servitude of this sort of regimes... The minority which is vested of political power through electoral and parliamentary mechanisms may represent, at the same time, the class which possesses the real economic power."¹¹

The inevitably oligarchic character of democratic institutions is aggravated by the phenomenon of representative democracy (as distinguished from direct democracy in which all citizens vote on every matter debated) invented in Europe as, from the beginning of the 19th century on, the territory and population of states became ever larger,¹² and therefore, direct democratic procedures were inapplicable (the principle of direct democracy survives in the form of referendum mainly in smaller states, like Switzerland). However, in representative democracies the oligarchic feature of the system is strengthened because over long periods the same parties are vying for power and try to obtain victory through the electoral process.

This means that even if people representing the parties in parliament and in government change, it is always an oligarchic group, one party or the coalition of the same parties, which remains in power over a longer period. In the short term, the oligarchic nature of such democracies is even more visible because the parties do not change and their representatives do not change either. As a consequence, one can see in a country's democratic politics always the same faces turning up in each election during two, three or four decades; and the renewal of the leadership is blocked by the older generation of politicians not letting the eager, younger ones to have their word or to proceed with some necessary reforms.

One of the reasons of such a situation is, of course, the lethargy dominating the electoral public which votes once for one party, another time for another, as there is anyway no hope for change in competing personalities and because the powerful party-machines do not let any newcomer, inside or outside the parties, to make their case and win the popular vote. This effect on the oligarchic character of democracies is naturally reinforced by the fact that electoral competitions are more and more a question to have huge amounts of financing at a candidate's or his party's disposal, and normally only party-machines and interest groups supporting a candidate possess such funds, being therefore able to decide who is running and who is not.¹³ The transformation of democracy into an enterprise in which financing is more important than capabilities, knowledge and personal qualities cannot but be harmful for the credibility of the democratic process.

In addition, to be elected as a member of the oligarchy does not guarantee at all that the elected power holder has the required qualifications for deciding matters in the name of the collectivity as a member of the legislative or executive branch. Whatever the French revolutionaries said or whatever the European or American political writers wrote, the situation is not different from the preceding *Ancien Régime* and the so much despised feudal society. In the first, one became king or emperor through being born into a dynasty; in the second, one became a feudal lord when one was born into a seigniorial family. In neither of these cases being born

¹⁰ ARON, *op. cit.* pp. 131-132 (italics in original).

¹¹ *Ibid.*, pp. 136-137.

¹² Aron even questions the linkage between democratic ideal and parliamentary practice: "Is it true that the regime of several parties correctly translates popular sovereignty? Is it true that parliamentary practice means that power is in reality in the hands of citizens as pretended by the doctrine? And it would be possible to add: who possesses effectively the power in a constitutional-pluralistic regime?" *Ibid.*, p. 128.

¹³ There are very few cases such as the one of the present mayor of New York, the multibillionaire Michael Bloomberg, who spent 60 to 70 million dollars at each of his mayoral elections and, therefore, had no difficulty to be elected although unknown in politics, but supported by the Republican party. He announced in the spring of 2007 that he would be willing to spend one billion dollars for being elected as president of the United States.

in the right family did bring with itself the intelligence, competence, and personal qualities needed to fulfill the tasks behooved on those having that social rank. Why would then the fact of being democratically elected make a person more intelligent and competent than other candidates, and having all the required qualities to fulfill the electors' expectancies?

People electing a politician can naturally make a mistake even if they have a clear idea whom they want to be in government, or they can be misled by the media which irresponsibly recommend candidates without being certain that they are fit for the job. The media's role in our democracies became overwhelming not only in elections but during a whole legislative period as well because, in view of the short validity of the electoral mandate, politicians and all elected office holders use them in preparing for the next election. In this sense called Henry Kissinger our political life 'entertainment' or 'media' politics, and this same opinion is echoed by David Goldblatt when he says that "the electoral cycle of parliamentary government reinforces political short-termism."¹⁴

However, the biggest problem with electoral or participating democracy — the latter expression is used recently by most liberals and socialistic minded ideologues to emphasize the role of the individual, of the 'common man' in democratic life — is that the people who have to vote are unable to understand the complex realities of modern economic and political life. To comprehend the intricacies of, for example, balance of payments problems, or the interdependence between the role of financial markets, globalization, re-location of producing enterprises and unemployment, are simply beyond their mental horizon, especially as they were not prepared for analyzing details of such questions and to construe a synthetic view of the details understood. This is not a question of education only, although education is essential for the good functioning of democracy, but of the overwhelming changes which took place in our world during the last one hundred years — following the never foreseen scientific and technological developments. The late modern man's problems to understand what management of public affairs is all about, became particularly acute, — in comparison to, say, thirty years ago, — as the levels of competence and explanatory capability of political and economic commentators in television, radio or the printed press, are much lower than before. These people are also more dependent financially and for their career promotion from those in power than earlier, and, consequently, serve their 'bosses' interests, or, simply, their own ideological, and not objective, convictions.

How could one imagine that democracies in our days are participatory in the true sense of the word and not oligarchic as it is in reality? One can also wonder whether the democratic oligarchs, the elected decision makers in parliaments and members of governments, are really capable to carry out the duties for which they were elected. Is democratic government working?

4. PUBLIC INTEREST VERSUS PRIVATE INTEREST IN A DEMOCRACY

Public interest signifies the common interest of all individual members of a collectivity, whereas private interest concerns the interest of individual persons or particular, organized groups of individuals such as enterprises or professional associations. A good example which shows the difference between public and private interest is the case of infrastructure building and maintenance. Infrastructure such as roads, bridges, tunnels, etc. are useful for the whole collectivity and in modern life a *sine qua non* condition of a well-functioning economy. However, no private interest would ever start infrastructural works because there is no immediate profit to be hoped for from such an enterprise. It is enough to remember of the wearing down of infrastructures in America — the potholes on New York's Fifth Avenue, — as even the authorities at various levels do not give appropriate attention to this problem. Of course, once a road is constructed, for example, then private entrepreneurs would willingly take over its maintenance from public authorities because cashing in a toll would represent an interesting profit. For this reason in developing countries a good part of technical assistance given to the government, is absorbed by establishing infrastructures, — which in regions like Africa includes finding and exploiting water resources hidden deeply in the earth, — as no domestic or foreign private capital would be available for such a purpose.

We know since Aristotle that public interest is determined by the idea of 'good life,' that is the idea the collectivity's members have of it, which, of course, is in turn determined by cultural factors like the system of values or inherited worldviews.¹⁵ In fact, for Aristotle human life must be determined by ends in the framework of a deliberation guided by practical wisdom (*phronesis*).¹⁶ The

¹⁴ GOLDBLATT, David. *Liberal Democracy and the Globalization of Environmental Risks*. In: MCGREW, op. cit. p. 92.

¹⁵ Aristotle's ethical views, especially concerning the 'good life' and public good are developed in his *Nichomachean Ethics* and *Eudaemonist Ethics*. I analyzed Aristotle's ethical thought in the following study: *From Illusion to Delusion: Globalization and the Contradictions of Late Modernity*. New-York-Oxford, University Press of America, 2001, pp. 88-89. Internet edition: http://www.federatio.org/mikes_bibl.html#24.

¹⁶ "The conception of 'means' to end with which Aristotle works in developing his theory of deliberation is broad enough to include among 'means' not merely things instrumentally related to their ends, but also constituent parts of complex ends and particular action may then be 'means' to the ultimate end of flourishing [the 'good life' as expressed by Cooper], not in the sense that it tends to bring it about, as doing favors for the right people makes a government functionary rich, but in the sense that it is one constituent part of the conception of flourishing which constitutes the virtuous person's ultimate end." COOPER, J.M. *Reason and Human Good in Aristotle*. Cambridge, Harvard University Press, 1975, pp. 81-81.

image of 'good life' therefore results from the complex interdependence of individuals and their community, the latter being the seat of deliberation among its members. The aim of a community is to realize, precisely for the benefit of its members, this 'good life'. *The idea of a 'good life' or 'common good' is a sui generis concept which cannot be the sum of individuals' particular ideas of 'good life,' but is elaborated in the course of a community's deliberation, corresponding to its value system, worldview and inherited social customs, its historical experiences and the natural givens of its environment.*

Machiavelli, the greatest political thinker of the Renaissance, considered that the republic (in his vocabulary democracy does not figure yet) is based on the respect of traditions and customs and on the institutional realization of the common will. As he wrote: "*Non il bene particolare ma il bene comune è quello che fa grande la città*" (*I discorsi*, II, 2). Civic mentality and civic virtue offer the possibility to link individual initiatives to the reality of collective discipline.¹⁷ As Quentin Skinner brilliantly summed up Machiavelli's views:

"Machiavelli also endorses the traditional belief in the importance of the common good. He agrees that, unless each citizen behaves with *virtù*, and in consequence places the good of his community above all private ambitions and factional allegiances, the goal of civic *grandezza* can never be attained."¹⁸

Following the Enlightenment and simultaneously with the advent of bourgeois society, the recognition of the overwhelming importance of the individual human being's conscience, will and possibilities characterize the evolution of European culture. The individualistic worldview was born. In that fundamental feature of modernity manifested itself the rejection of the medieval mentality according to which the individual, his views and his aims could only be taken into account as member of one of the accepted social categories. This revolt represented the principal message of such great thinkers as Voltaire, Diderot, or D'Alembert.

Philosophical, scientific and methodological individualism became dominant in the West in the course of the 19th and gained exclusive recognition in the 20th century. Thus, modern evolution led humanity in the opposite extreme in comparison to the worldviews of medieval Europe and other civilizations: the only justification for any event or development, the only valid explanation for any social phenomenon could only be found in the will and deeds of the individual. Therefore, there could be no question of or public interest or public good because the latter two were nothing but the sum of individual interests (as Jeremy Bentham affirmed forgetting that you can never sum up an apple, an orange and a pear) or the sum of the varieties of 'good life' aimed at by individuals. It is thus without doubt that the true meanings of public interest and public good lost their authentic content; public interest cannot be the sum on individual interests and public good cannot be construed as the sum of 'good lives' as desired by individuals, if such an adding up would at all be possible.

Democracy reflects the primacy of individualism and is, therefore, founded, following Rousseau, on the 'social contract' hypothetically accepted by the multitude which makes up the collectivity. In principle, this 'social contract' expresses the common will of all individuals. The contradiction inherent in the concept of 'social contract' was already manifest in the political categories of Kant as well who did not discover this antinomy because he ignored the principles of classical republicanism revived in the time of the Renaissance, as he was entirely under the influence of the Anglo-Saxon thinkers and of the ideals of the French revolution.

In late modernity individualism became more and more associated with crass materialism. This destructive materialism manifests itself mainly in two ways. The first is consumerism which entitles any individual to look for more and more gains, in whatever manner, in order to be able to satisfy its 'thirst as a consumer.' The desire to acquire something new is justified precisely by the individual's total autonomy in getting all new products, all gadgets which appear on the market — and because what is new today becomes old tomorrow, the course for more gains and ever newer products leads to an endless competition. This makes ours an age of half-backed nihilism. The second way in which crass materialism can be characterized is a moral decline because nobody can be trusted not to fall prey of the nihilistic passion to get always more gain and to enjoy more and more of consumerism's blessings. One has to remember all the scandals in corporations or administrations in recent times which were taken as almost natural by supporters of democratic individualism. Such an unjustifiable, even criminal behavior is tolerated in many cases by society and rarely condemned by the law with such vigor as it would be needed for unsocial behavior because crass materialism is an entitlement of the individual which cannot be criticized.

¹⁷ "In republics, equality rests on a conception of civic relations as the *having* and *holding* of certain things in common. Fellow-citizens are therefore, in some sense, alike. It is this 'likeness' that underlies the egalitarian dynamic." SMITH, Bruce James. *Politics & Remembrance. Republican Themes in Machiavelli, Burke, and Tocqueville*. Princeton, N.J., Princeton University Press, 1985, p. 256 (italics in original).

¹⁸ SINNER, Quentin. *Machiavelli's Discorsi and the pre-humanist origins of Republican Ideas*. In .BOCK, Gisela – SKINNER, Quentin – VIROLI, Maurizio. eds. *Machiavelli and Republicanism*. Cambridge, Cambridge University Press, 1990, p. 138. See also my last publication on the Internet: *Machiavelli – Republicanism and Liberal Democracy – Republikánizmus és liberális demokrácia – Republicanesimo e democrazia liberale*, 2006. http://www.federatio.org/mikes_bibl.html#100.

There are two versions in individualist modernity which propose solutions for the realization of public interest and public good. One is the mechanical view which pretends that market forces reach them automatically through the interplay of offer and demand, reflected by the price mechanism; in the sense of the majoritarian principle (this is probably the reason why democratic ideology links inseparably democracy and the market). Public interest and public good are then not the result of institutional action, but of equalizing impersonal forces, an invisible power symbolized by Adam Smith's 'invisible hand.'¹⁹ The fallacy in this argument is evident at the first glimpse in our market-addicted age, because everybody can see easily that market mechanisms are not equalizing, but serve the interests of the majority or, more probable, the interests of the minority in power.

The other solution put forward by socialist or social-democratic protagonists of democracy, for example the Democratic Party in the United States, is to hand over the role of realizing public interest and public good to the all-powerful state, instead of leaving to the various groups of society to decide what they consider their interest and how they imagine a 'good life.' Consequently, public interest and public good depend on external, bureaucratic, impersonal forces, and not of the common people — a distinctly non-democratic proposal by some democrats. We are once again back to the tyranny of the many in case the state is a representative democracy which ignores the interests and desires of the minority population, or to the tyranny of an oligarchy if a minority group succeeded to grasp the power in a state.

Summing up the foregoing argumentation, it is evident that the determination of the public interest in accordance with society's idea of the common good is of particular importance in democracies. In monarchic, despotic or totalitarian regimes the king, the emperor or the dictator decides what is good for 'his' people, what is the common good and the public interest; in aristocratic regimes the views and interests of a small, dominant group of individuals is decisive, whereas in democracies the public interest based on the idea of common good, as against the interest of private individuals and entities based on their desires and image of 'good life', can only be shaped by the value system and worldviews sustained unanimously by the whole population. In today's democracies, reflecting the competitive stance of so-called 'agonistic' political forces, the concept of common good and the reality of public interest fell into oblivion, especially in multicultural societies, because there is no agreement on the basic cultural requirements underlying the collectivity's aspirations and real needs. The perspectives of the common good and of the corresponding needs of the public changes with the particular views and wishes of individuals and their interest groups when one or the other occupy the heights of political or economic power.

5. DOES DEMOCRACY GUARANTEE FREEDOM?

Following the preceding argumentation we can ask the essential question: does democracy guarantee freedom? *The answer is clearly: democracy does not guarantee freedom.* If democracy is the rule of the many, the freedom of the others, not belonging to the majority, is not to be taken into account. If in our modern nation-states the majority is dominant, the freedom of the minorities is at least restricted, if not abolished. If democracy is inevitably ruled by an oligarchy, members of the oligarchy enjoy certainly more freedom than the rest, if the rest is allowed to have any freedom at all. If a democracy is built on the reign of private interests without giving space to the realization of what is evidently in the interest of the public, it goes without saying that collective freedoms are restricted in favor of the politically or economically dominant groups of society.

This question is essential because for many of us human freedom is the highest ranking in our value system; without freedom life is unbearable. In the course of the last half of a century, many thinkers felt that if democracy does not guarantee human freedom, it is because representative democracy is nothing but a system of electing those to legislate and to govern in the name of the many during a given period. It was in late modernity — from about the 1980s on only — that democracy was vested with a cloth which does not fit to it, that is, democracy was declared to be the remedy for the lack of freedoms in any society because — it was pretended — democracy brings automatically freedom for all.

However, those who realized that democracy is not an institution to guarantee freedom for the society's members, sought to find a complementary principle which would assure that there is effective freedom for all members of a democratic society. Raymond Aron called, therefore, democracy a constitutional-pluralist political regime, and more recently, Fareed Zakaria²⁰ suggests that democracy must be coupled with a constitutional-liberal system. Zakaria writes of 'illiberal democracies' where the electoral rules are respected but there is no freedom. In both cases, the emphasis is on 'constitutional,' — although Aron's added notion of pluralism is different from Zakaria's liberalism, — which means, *in fine*, that it is the state whose duty is to safeguard private and public freedoms as foreseen and determined by the constitution. Nevertheless, this is an oxymoron because no constitution is eternal and

¹⁹ Grahame Thompson though affirms that "an excessive concern with equality challenges the proper outcomes that emerge from the operation of the market system." THOMPSON, Grahame. *Multinational Corporations and Democratic Governance*. In: MCGREW, op. cit. p. 158.

²⁰ ZAKARIA, Fareed. *The Future of Freedom – Illiberal Democracy at Home and Abroad*. New York, Norton, 2003.

perfect. The constitution can be changed according to the will of the tyrannical many or according to the will of the democratic oligarchy, or, at least, interpreted in accordance with this will of the majority or the elected authorities of the state in the case of constitutions adopted decades, or even centuries, earlier. Thus, in all liberal democracies the elected, ruling oligarchies are in charge of assuring that all members of the society benefit of public and private freedoms.

In my view, in contradistinction to the reigning liberal or socialist ideologies, no constitution, no state power, no any other institution, can truly guarantee human freedoms, but only the collectivity's conscience which is sustained by shared identities, shared moral principles and shared views of the world. If our societies were not fragmented, if they would not be divided in myriads of social groups which confess different convictions and moral rules, in such a society where social cohesion would integrate in one body all the people, democratic or any other political system could guarantee people's freedom. No such society ever existed on earth; neither the feudal regime or the one-person, autocratic rule, nor the republican or democratic political systems could in humanity's experience guarantee their so-much-desired freedoms to human beings. Freedom is never unlimited; *first*, because we live in society and the others' freedom limits our own, and, *second*, because no political regime ever assured total freedom for the population under its rule. *Freedom guaranteed by democracy is as much an illusion as the idea of democracy itself.*

6. DEMOCRACIES OUTSIDE THE WESTERN WORLD

Following the politics of the United States since the implosion and disappearance of the Soviet Union, the question became more pertinent than ever: is democracy an exportable product? Is it possible to force democratization of political and social life in every country, in every civilizational orbit, for the real benefit of the people? Is it possible, as a newspaper has written at the beginning of the US war against Iraq, to install democracy in other countries with bombs?

Nobody really believes that it is possible to export democracy into other 'human worlds' different from ours, except, perhaps, those protagonists of democratic ideology who make their living of preaching such nonsense, or those who hide their real intentions behind the veil of bringing to all peoples of the world the Evangel of democracy.

There are others, like Zakaria, who recognize that various social and economic conditions must exist in a country in order to successfully establish there a democratic political system,²¹ and, therefore, propose that reforms of the social order and of economic activities should gradually be accomplished before the establishment of a democratic regime. The basis of such thinking is, of course, the belief that the political, social and economic institutions of the West and the way of life in the Western civilization should be extended to the whole world, because they represent the highest level of existence to which humanity can aspire (expressed by Fukuyama in his 'end of history' theory).

This is the crux of the matter. *Exporting democracy is the principal expression in late modernity of Western civilization's superiority overriding all other cultural traditions and ways of life anywhere in the world.* It is mandatory for all people to adopt the democratic regime if they want to progress to a better and more human existence out of the depth of their obscurantist, retrograde and 'uncivilized' present state. This truth is not weakened by the fact that a small part of their population — those educated in the West or in their home countries by Western teachers — agrees with the Western view, let's not speak of those non-Westerners who live in, and were assimilated in Western countries. Nobody wants to recognize that enforcing democratization and modernization at the price of human lives and unspeakable sacrifices, as it happens today in Iraq, is an undeniable negation of what in the West are called human rights, and what again are supposed to be guaranteed by democracy.

It does not matter in the eyes of democratic crusaders that democratization coupled with modernization may involve such cultural changes that destroy the lifeworld of a people, whose cherished traditions, values and ways of life get lost in oblivion and replaced by incomprehensible ideas, inadmissible behavior and for them inhuman acts. Nobody even imagines that in other cultures and civilizations there may be values and ideals higher in the eyes of those living in their orbit than those enforced on them by Western powers and Western civilization. Nobody even wants to know that in non-Western civilizations there may be democratic traditions, democratic not in our sense, but in their content. Who in the West recognizes in the midst of today's extreme tensions between Islamic radicals and Western individuals and societies that in Islam there is a democratic tradition as the Prophet wanted His people to take important decisions together, in assemblies, and considered that decisions taken by them unanimously could never be wrong?

Nobody wants to accept that 'exporting democracy' is also an oxymoron precisely because it denies the democratic principle of self-determination for those people who are expected to adhere to the democratic ideology whether they want it or not. What

²¹ This, of course, is not a new idea. Already Raymond Aron pointed out that "every political system is influenced, if not determined, by an ensemble of traditions, values, ways of thinking and acting, which characterize each country." *Ibid.*, p. 110.

is democracy if it is not coincidental with self-determination? If not, which one is more precious, democracy or self-determination?

One cannot express better the essence of the Western 'democratic drive' than Anthony McGrew:

"Whilst democracy as a political form, may have an innate universal appeal, nevertheless, taken as a global 'standard of civilization,' it is an expression of Western economic and political hegemony."²²

And he quotes E.H. Carr who wrote more than a quarter of a century ago:

"'International order,' and 'international solidarity' [and let's add referring to our days 'international opinion' or 'international community'] will always be slogans of those who feel strong enough to impose them on others."²³

I chose as title of this study *'Democracy: What for?'* not to shock the reader, but to express my rational doubts about the excellence of democracy as professed by the reigning democratic ideology. As with so many things today which are affirmed and believed, — such as human rights, or equality, — one has to be a 'faithful' in order to be listened to, otherwise one has to shut up. Belief in these 'sacred cows' of late modernity became obligatory, especially through the effect of the media, and no rational critique is accepted.

My conclusion is, therefore, that the value of any political system or any political institution depends on the people who are in charge, who are the leaders. A one man rule can be beneficial for the people if the one man in power is honest and intends to serve the public good and public interest; a democratic regime can as well be beneficial for the people if the elected representatives or power holders — the oligarchs — are honest and instead of following ideological doctrines intend to serve the electors as individuals and as a collectivity. A one man rule can be horrible, especially if it is a dictatorship, as it destroys individual and public liberties as well as social cohesion and traditional ways of life. A democratic regime can be also horrible if the elected representatives or power holders, once in power disregard the program on the basis of which they were elected or initiate such political action for which they did not have authority from the electors. Both autocratic rulers and democratically elected power holders can be angels or criminals. That is the truth.

MIRE JÓ A DEMOKRÁCIA?

„Mire jó a demokrácia? A demokratikus ideológia racionalista kritikája” című írásában a szerző a ma egekig magasztalt demokratikus politikai rendszer alapvető ellentmondásait mutatja be. Ezeket hat tételben foglalja össze: (1) Demokrácia: A többség zsarnoksága; (2) Nemzet-állam, demokrácia és a kisebbségek; (3) Demokrácia, oligarchia és a közügyek hatékony irányítása; (4) Közérdek és magánérdek a demokráciában; (5) A demokrácia garantálja-e a szabadságot? és (6) Demokrácia a nyugati civilizáció körén kívül. Végso fokon a kollektivitás szempontjából bármely politikai rendszer — a feudális, az egyeduralkodó, a republikánus vagy demokratikus — érdeme attól függ, hogy a törvényhozó és kormányhatalmat kezükben tartók milyen emberek, mennyire készek a közösség érdekeit szolgálni, vagy inkább egyéni vagy csoport érdekeit helyezik előtérbe.

²² MCGREW, op. cit., p. 256.

²³ CARR, E.H. *The Twenty Years Crisis 1919-1939*. London, Papermac, 1981, p. 87.

CIVILIZATIONAL OUTLOOK

SEGESVÁRY, Viktor : Crossroad of Civilizations: Afghanistan

Since the elimination of the Taliban-led regime and the war on terrorism after 9/11, there is almost no day that Afghanistan would not be mentioned in the media. This poor country and its suffering population are in the center of the attention of the world — a distinction of rather dubious value, — although people in the Western world do not know much about this thousand-year-old land, about its beautiful scenery and its wonderful people, about its culture and traditional customs. This is the reason why it is necessary to write about it at the occasion of an excellent exposition in the Musée Guimet, the Parisian museum of Asian arts entitled *Afghanistan, The Rediscovered Treasures — Collections of the Kabul Museum* (December 6, 2006 — April 30, 2007).

I feel, of course, that it is a moral obligation for me to speak and write about Afghanistan, whenever I can, as I lived in this war-torn country for four and a half years, including the first one and a half years of the Soviet occupation and of the civil war; and I remained profoundly attached to the land and its people through the unforgettable memories of those years.

The exhibition illustrates the long and complex history of Afghanistan from the Bronze Age to the Kushan Empire (1st through 3rd centuries B.C.). The 220 exhibits highlight a genuinely unique heritage which blossomed in a region where a wide range of cultural influences met and merged, from Iran to the Near East, from India and the Scythian nomadic tribes, from China and from Greece.

The first known period of Afghanistan's history between 2200 and 1800 B.C. is the one described as the Bactrian civilization, which already shows the essential role of the area in the economic and cultural exchanges between the Middle East and the civilization of the Indus Valley. This is evidenced by the gold vessels unearthed at the site of Fullol.

In the Iron Age stretching from 1500 to 1000 B.C. the first towns and cities were built. The major archeological finds of this epoch are those at the necropolis at Tillia Tepe, the Hill of God, on the northern border. This was the last major discovery made by archeologists in Afghanistan before the country slipped into chaos. Six graves believed to be those of members of a princely elite had remained untouched until they were excavated in 1978. They yielded rare and beautiful funerary ornaments — pendants, belts, Chinese mirrors, Indian ivories, Greco-Roman intaglios — which highlight Afghanistan's role as a major crossroad between the Eastern and Western parts of the Asian continent.

In the second half of the first millennium B.C., the land belonged to the Achaemenid Persian Empire created by Cyrus the Great, and ruled, after him, by Darius the First.

Following the victory of Alexander the Great over the Persians, the conqueror arrived in Afghanistan where a long period of Greek domination and influence started until the first century B.C. The Greek king, Seleucus, former general of Alexander the Great, and the Indian king, Chandragupta of the Mauryan dynasty, agreed to share Afghanistan in 305/304 B.C. It was this king who founded, around 330 B.C., Ai Khanoum, one of the great cities of the region — beside Aqcha 'the mother of all cities' — at the banks of the great river Amu Darya, called by the ancients Oxus.* The ruins of the city were excavated by the French archeologists between 1964 and 1978. Once a royal city, Ai Khanoum bears testimony to the eastward spread of Greek civilization and to its powerful impact in the region. Gold ingots betray the wealth of the Greek settlers whereas the so-called Cybele plate shows a perfect synthesis of both Western and Eastern traditions. Later, a new Greek city, Eucratideia, was founded by the ruler Eucratides in 170 B.C., on the same terrain where before stood Ai Khanoum.

Between the years of 250 B.C. and 10 A.D. a Greco-Bactrian kingdom flourished in the northern part of the country — cut in two by the Hindukush, the majestic mountain chain of the Lower Himalayas, — and several Indo-Greek in the southern part. However, these kingdoms were continuously attacked and invaded by nomadic tribes, mainly Scythian and Kushan, and, finally, the latter established their own kingdom in the second half of the first century A.D. which became a large Empire surviving until the middle of the fourth century A.D.

The so-called 'Bagram hoard', discovered between 1937 and 1939, sheds light on the southward move of political power in the early Christian era. Bagram was one of the major cities, perhaps one of the capitals, of the powerful Kushan Empire (today

In the preparation of this paper I used materials received from the Museum at the time of my visit.

* It is interesting to mention here that at the time of my stay in Afghanistan the nomadic tribes, called Ku'chi, and probably other people living on the two sides of the Amu Darya crossed the river freely in both directions, although it represented the official frontier between Afghanistan and the then Soviet Union.

a small town, next to which the American intervention forces established their headquarters since 2001). The artifacts found at Bagram represent an incredible mixture of Indian, Chinese and Greek influence.

In the fourth century A.D., a strong Greco-Buddhist culture left behind impressive witnesses of its existence in Bamyán, one of the central valleys of the Hindukush. These were the giant Buddha statues carved in the rocks of an abrupt side of the towering mountain. I had the opportunity to see these masterworks of the Greco-Buddhist art before they were shamefully destroyed by some Taliban radicals blinded by an inexplicable hate of other religions.

Genghis Khan conquered Afghanistan in 1221 and its army destroyed one of the oldest cities of the world, Aqcha, followed by the invasion of Tamerlan one and a half century later, when, Herat, the largest Afghan city near the Persian frontier, became, for a short period, the capital of the Islamic world.

The first Afghan kingdom was founded in 1747 succeeding to the Mughal rule which lasted two centuries.

To terminate this short overview of Afghanistan's splendid history as a crossroad of the world's great civilizations, I would like to mention a small detail of particular interest for Hungarian historians as we know that our ancestors came from Central Asia. When I worked in Kabul, a young French colleague of mine who worked in the United Nations' population census program told me that he is trying to explore the ethnic origin and identity of the Ku'chis, the nomadic tribes of Afghanistan. He composed a long list of family names in use among the Ku'chis and showed it to me at my request. What a surprise I had when I discovered among those names some which were the same or very similar to some Hungarian names phonetically, that is, when pronounced, as, for example, the old Hungarian name of the Zay family.

CIVILIZÁCIÓS KITEKINTŐ

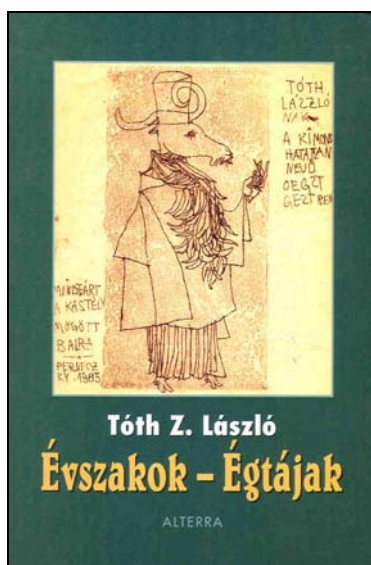
Afganisztán egy szép ország és népe megérdemelné egy nyugodtabb és szebb jövőt a több mint harminc éve dúló háborúk s azok pusztítása után, először a Szovjetunió és a kommunista uralom, majd, a tálibok kiűzése után, az ún. nemzetközi terrorizmus ellen egy idegen haderő által. Ezért a párizsi kiállítás igen időszerű, mert megmutatja a kiállított kulturális kincseken keresztül — a más kultúrákkal kapcsolatban tudatlan nyugati közönségnek —, hogy az afgánok földje kultúrák és civilizációk keresztútja volt évezredekken keresztül.

KÖNYVAJÁNLÓ

ARDAY, Géza : „A tehetség az emberé, a nagyság a sorsé”

Tóth Z. László költészete

Tóth Z. László

Évszakok — Égtájak

versek

ALTERRA
SVÁJCI-MAGYAR KIADÓ KFT.
Budapest 2004.

ISBN 963 9501 31 X

Kemény Zsigmondtól származik a címben idézett mondás, mely szerint a tehetség az emberé, a nagyság a sorsé. Ez a félmondat — átfordítva Tóth Z. Lászlóra — azt az értelmet nyeri, hogy a költői tehetséghez nem fér kétség, mert ezt számtalan alkotása igazolja, azonban a sors nem volt éppen kegyes hozzá, hiszen ez a kötete, amely a legelső: 71 éves korában jelenhetett csak meg. Ennek ellenére vagy éppen ezzel együtt költőnek nevezhetjük, hiszen a versei az elmúlt évtizedek során számtalan folyóiratban láttak napvilágot. A teljesség igénye nélkül felsorolok pár — verseket is befogadó egykori — emigráns lapot és kiadványt, ahol megjelenhetett Tóth Z. László: a *Hollandiai Magyar Szóban*, az *Új Látóhatárban*, az *Irodalmi Ujságban*, a *Magyar Műhelyben*, a *Kilenc költő* című antológiában és a *Hollandiai Mikes Kelemen Kör Számadás* című kiadványában. Aki számára a felsoroltak alapján nem egyértelmű, megállapíthatjuk, hogy egy fél évszázada külföldön élő alkotóról van szó, akinek az alkotásai a nyugati magyar irodalom részét képezik. Tóth Z. László 1956 után Hollandiában telepedett le, ahol szociológiát és zenetudományt tanult, majd zenét tanított. Ám irodalmi munkásságán belül nemcsak költőként tarthatjuk számon, hanem műfordítóként is, hiszen ezt több nyelven is művelte: angolul, németül, spanyolul, franciául és hollandul fordított.

Ahogy kinyitjuk a kötetét, amelynek *Évszakok — Égtájak* a címe, azonnal egy érdekességgel találhatjuk szemben magunkat, ugyanis egy kézzel írt Weöres Sándor-versest olvashatunk a nyitó oldalon, amelyet 1963-ban ajánlott a kötet szerzőjének, aki akkor éppen 30 éves volt és hetedik éve élt hazájától távol.

Egy verseskötet olvasása olyan, mint egy utazás. Kiszállunk egy járműből a kirándulás színhelyén és szétnézünk. Amit először látunk, észreveszünk és befogadunk, vagyis az első élmény meghatározó lesz számunkra arról az új helyről. Ez a kötet is egy utazás, mert Tóth Z. László verseit sokan nem ismerhettük, amíg ez a kötet nem jelent meg: vagyis minden forma, esztétikai hatás, érzés és gondolat fontos számunkra, mint befogadók számára. A kötetről írottak bevezetéseként rögzítem az első benyomásokat, amelyek az első öt vers elolvasása után alakultak ki:

Biedermeieres finom sorokat olvashatunk e kötetben, mint például az *Ifjúság!* — című vers első két sora:

„Ifjúság tovatűntél, mint tavaszi hajnalok édes illata,
szép éjszakák meg nem álmodott álmai.”

Óhatatlanul megakad a szemünk az *Utóhang* című vers két során is, mert ez a kiemelt két sor a szép és igaz esztétikáját erősíti meg:

**„Ó küldjetelek szelek szabad szárnyain utánam,
hiszen lélek nélkül mit sem ér az élet!”**

Szép, mert tetszetős és elfogadott költői alakzatot tartalmaz: egy hármas alliterációt, és igaz, mert Szabó Lőrincről tudjuk, hogy „az igazság idegállapot vagy megfogalmazás” kérdése. Azzal is egyetérthetünk, bármilyen közhely, hogy lélek nélkül nem sokat ér az élet. Emellett vagy ezzel szemben olyan verset is tartalmaz a kötet eleje, mint például a *Kétszer négy sor*, amelyet nevezhetünk az illúziótlanosság nyolc sorának is. Már az első sora annyira kiábrándító, hogy ezt csak a hatodikkal lehet fokozni: „kiszáradt már a lélek”. Valójában már meghalt: ezt az egyes szám első személy miatt írom, mert a költői én szólal meg ebben a kétszer négy sorban:

**Kigyomláltam az álmaim
a valóság már oly üres
hogy még egy percet éljek én
semmiképp nem éri meg.**

*

**Elégtek véres ajkaim
kiszáradt már a lélek
bűnbánó évek partjain
kegyelmet nem remélek.**

A kötet második része a *Másolatok*, amely 38 verset foglal magába. Ezek egy része kötött formájú, klasszikus szonett, melyekben a formán túl, a költői alakzatok is figyelemreméltóak. Például a legelső közülük a *Két koszorú* ötödik sorában a költő négyes alliterációt alkalmaz: „Ha rád borul a bárzsing belek bolyha”. A *Tempo giusto* is egy petrarcái szonett. A hetedik sorban a mindennapok életharca köszön vissza, vagyis az hogy „a sorsból számot, adatot ellenek”. A születésünk, a keresztelezésünk, a konfirmálásunk, a házasságkötésünk stb. mind-mind egy számadat lesz az életünk képletén. Egy élethazugság van a mindennapokban jelen, amit a virtuális valóság, vagyis a televízió sugároz. Ez a gondolat a szonettben egy sor mindössze, ám nagyon kifejező: „a képcső templom az új isteneknek”. A következő sor is áttételes és üzenethordozó: „a karjukat szorítja óra csak bilincs”, mert az idő rabságában, beprogramozódott az emberiség civilizált fele. Az utolsó versszak is mottóértékű lehetne:

**Mindég ünnepelnek habár a köznapok
vonszolja őket iştirángos bogárcák
a csecsszopók is mámoruk okádják
tükörből nézi mind az ébredő napot.**

**Az erdő lombját bánja rét a harmatot
nem kell a szín a szó őrizni nevek
a sorsból számot adatot ellenek
sötétre festnek körbe minden ablakot.**

**a képcső templom az új isteneknek
a karjukat szorítja óra csak bilincs
nem élnek múlnak mindent betemetnek**

**az arcuk számlapjára dermesztve mi nincs
belül a múlt mily utakat teremthet
a tört ajtókon dísz maradt a rézkilincs.**

A *Csendből hiányból hallgatásból* fény derül a szerelem érzése által okozott későbbi szenvedésre. Az ötödik sorban megfogalmazódik az az alapgondolat, hogy áldozata és egyben gyilkosa is lehet két ember egymásnak. Mindenkinek van múltja, adódik fájdalma és sebe, ami okozhat problémát, de ezt egyedül kell megoldania és feldolgoznia: „s lecsapsz sebedről mint pimasz legyet”. Ez a lélektani vers arra igyekszik magyarázatot találni, hogy mi lehet két ember összetartozásának a titka:

„Hogyan lehetnék nélküled veled”, vagyis nem domináns partnerként, hanem egyenrangú társként együtt élni. Az utolsó sor is hangsúlyos, mert a másikra való odafigyelést és megismerést kölcsönösen működteti: „mert te sem láthatsz engem ha én se látlak”.

**Mutass valami mást ne mondj mindég nemet
a sok csendből hiányból hallgatásból
ha egyre szintjászó nem-te-másból
találgatom hogyan találjam ki neved.**

**Áldozatod és egyben gyilkosod legyek
tudni mi az ha égsz s a lángból
integetsz holnap beszélsz a máról
s lecsapsz sebedről mint pimasz legyet.**

**Hogyan lehetnék nélkülem veled
várjam mint nagy kegyet hogy egyszer rám rakd
szavakkal ki nem írtható emlékedet**

**Csinálj új törvényt a struccmadárnak
homok helyett az égbe dugd fejed
mert te sem láthatsz engem ha én se látlak.**

A *Levélrészletben* Tóth Z. élénk idézi a hazától való távollét lelki és fizikai gyötrelmét: „Kézcsókom a kedves mamának”. Fölvetődik a jogos kérdés — hiszen közönséges börtön volt Magyarország a Kádárféle diktatúrában is, hogy — „pl. láthatják-e még egymást”. Több ezer embert sodort el szülőföldjéről idegenbe a huszadik századi, 1945 utáni politikai rendszer. Ezt a költő úgy fogalmazza meg versében, hogy „huzatos bizony a történelem”. Az *Őszi levélben* megemlíti konkrétan egy földrajzi nevet is: Lajosmizsét. Ugyanezt teszi, de már ennél részletesebben pár oldallal odébb a *Sétahajó* ciklusban, melyek szellemesen megalkotott költemények sora: külön-külön egy-egy magyarországi földrajzi egységet verselnek meg: Dömöst, Dunabogdányt, Esztergomot, Leányfalut, Nagymarost, Nógrádverőcét, Párkányt, Pilismarót, Szentendrét, Szobot, Tahitót és Visegrádot. Ezek közül önkényesen kiemelek hatot.

**Szent-Endre téged mennyi híres festő feste,
mily rácul éget nap itt, int le felhő este,
mintha valahol lent az Aldunában
ringna árnyad vagy festők albumában.**

A cím is már önmagáért beszél, a rímek kissé erőltetettek, de jól hatnak: „festő feste” és „felhők este”, vagy Aldunába és albumába, ám ezekről a részletekről a humoros tartalom elvonja a figyelmünket. Leányfaluról pedig megjegyzi, hogy mindig nagyságok lakták: „kiknek nagyságát könyvekből lapozzák”, főleg ha Móriczra, Gyulai Pálra vagy Cinire, alias Karinthy Ferencre gondolunk, akiknek nyaralói voltak ott. A vers vége eléggé cinikus, ám ezzel mindannyian ugyanígy vagyunk.

**de főleg nagy legények
— kiket a hírnév vágya éget —
lakozzák,
kiknek nagyságát könyvekből
lapozzák, kik az élet elé
ide menekülnek,
s éjjel az ágy alatt
bilin hegedülnek.**

A *Tahi-Tótfaluban* felfedezhetjük azt a hangulatot, ami a 60-as, 70-es és 80-as évek Magyarországra volt jellemző. Tóth Z. lekicsinyíti a hazai lehetőségeket és adottságokat. Mai szemmel az a megdöbbentő, hogy ez éppen ilyen volt, s így élt egy ország népe:

**Kies, regényes majdnem Tahiti,
de csak szegényes magyar Tahi, ti**

pestiek jöttek, hétvégetek álma
 noha nincsen bambusz —
 szoknya, tenger, pálma.
 Mégsem kell kivárni érte három évet,
 fizetni nyögdelve a drága Malévet.
 Kormosan, mint krampusz
 sétahajókázva,
 vagy az Engels térről, ha időben éred
 hozza-viszi a busz
 bár legtöbbször állva
 (Vácon át a rév is) olcsóbban a népet.
 Nem rejti partját messzi óceán;
 hupla itt is van, s egy-két utcalány.

Nagymarosról kiemeli a költő, hogy az ott élő sváb asszony réklit húz a magyar kebelére, valamint sorokon keresztül azt is kiparodizálja, hogy sok mindennek más neve van, vagyis a helyi nyelvükön nevezik el a különféle életelemeiket. A vers utolsó három sora humorosan gonoszkodó:

Dunánk Koblenze (?) Nagymaros.
 Ott éldégélget Grosz Maris,
 sváb réklit húz magyar kebelre,
 az epre szűsz, frisch amálnája,
 ha appetit jön einmahl rája
 ballagj ki érte a Lehel-re:
 ott árul jobbra tántíjátúl,
 megismered a vándlijárúl.

Véleményem szerint a *Dömös* című vers második fele a legsokatmondóbb, vagyis a sorok közötti mondanivaló figyelemreméltó, akinek van szeme a látásra és belső hallása. Ugyanis Zoli bácsiról szól ez a darab, aki váci volt, és egykor tanított, de „szétszórták őket, így lett pásztor”. Valószínűleg paptanár lehetett, szerzetes vagy egyházi iskolában tanított és államosították az intézményt. „Huzatos bizony a történelem” — hogy ismét Tóth Z.-t idézzem.

[...]
 Dömösön lakik Zoli bácsi.
 Nem jött ő messziről, mert váci
 jó tanárom az iskolából;
 szétszórták őket, így lett pásztor.
 Mivel tilosba csap gyakran a nyája,
 sok munka hárul pulijára.

A legpajkosabb és legvidámabb vers ebben a ciklusban a tíz soros *Szob*, mely egy teljes történetet mesél el, tulajdonképpen egy tragédiát ismertet. Ezt a történetet olyan nyelvi fordulatokkal taglalja Tóth Z., hogy egyszerre kelt megdöbbenést és iróniát:

Nem vagy azért mégsem sznob,
 ha nem tudod milyen Szob.
 Honnan híre más se tudja,
 falu végén a sok dudva
 között folyik jön az Ipoly,
 abba ölte magát Íboly,
 mert babája a lódoktor
 kerülgette balról-jobbról,
 mégsem hozta nejlül Szobra,
 így lehet csalódás szobra.

Különleges a költő identitását magába foglaló őszinte hangú költemény: a *Jelige*. Az első sorban megfogalmazza, hogy a költői én (egy-egy szám első személyben) nem „más”, ám a második sor éppen erre cáfol rá, de ez a két sor együtt érvényes. Az utolsó sorban pedig, kinyilvánítja azt, hogy a bolondgomba módra szaporodó újabb gázmesterek miatt feltűzi a szívéhez a sárga csillagot:

**Bennem nincs semmi „MÁS”
én „EGÉSZEN MÁS” vagyok
mint mindenki a földön bennem is
külön bejáratú lét vacog;
de látom körülöttem amit bíz restelek
nőnek mint bolondgomba újabb gázmesterek
s mielőtt rám vadulnak csurkásznak
mondjam ki vagyok
szívemre tűzöm útlevelnek
a sárga csillagot.**

Akinek át kellett élnie a világháború borzalmait, hasonlóan gondolkozhat a történelekről, mint ahogy Tóth Z. megfogalmazta: „de ki tudja megszámoltatott-e a sírás a fogak csikorgatása”. Vagy ahogy látni kellett „csendőrszuronyok közt a barátot”, akivel előző nap még „játszottunk a zsinagóga falainál”. Ezek kitörölhetetlen emlékek és fájdalmak. Pár sorral később a sötét történelmi képeket egy félmondatral oldja fel, amit költői kérdésként is fölfoghatunk: „talán messzebb jutunk vakon a fényben”. De a felejtés nem megoldható, legalábbis két nemzedék számára még nem... A vers végén olvashatjuk is a választ: „az apák szomorúságát az unokák öröklik”. Ám ez előtt még fölállít a költő egy nagy kontrasztot, ami szintén egyfajta megoldás lehet: „a diszkóban dörögnek a hangfalak a hangtalan lények egy éjjelen át egymás szemében nézik a semmit”. Vagyis az is egy megközelítési mód, hogy az apák és nagyapák nem adják át a meg- és átélt történelmet az utódoknak, s azok élék saját öntudatlan életüket.

[...]
**abban az időben rendelet ment ki Himmlertől
hogy
és összegyűjtetett ki-ki a maga szállásán
és megszámoltatott
de ki tudja
megszámoltatott-e a sírás
a fogak csikorgatása
de tudjuk
wir haben es gewusst
láttuk közönyös szemeinkkel
csendőrszuronyok közt a barátot
akivel az nap előtte saroklesőt
játszottunk a zsinagóga falainál
de nem tudom
számlálják-e a népeket isteneket
kik kezeiket mossák
Jeruzsálem leányai magatokat sirassátok
eltűnt a lélek mint az esővíz a földbe
mint a füst az égbe
és megítéltetünk
csak a féltest de az egész lélek
bőrünk és csontjaink mondanak
ítéletet felettünk gyér hajunk
fogainkon az arany korona
göncünk mi ránk ég közönyös szem
a néma száj
elárult lelkiismeret
Jeruzsálem leányai
megesküdött az úr de megszegte az esküt**

baál lettél te is adonai
fejed lábaink zsámolyául rakom
talán messzebb jutunk vakon a fényben

A diszkóban dörögnek a hangfalak a hangtalan
lények egy éjjelen át egymás szemében nézik
a semmit az üvegtetőt csapkodja az eső
de már nem mos le semmit az idő sem
minek itt bármit mondani feldob az Xtc
fölösleges ide a költő síró nyavalygó nyöszörgő
s még inkább Jeremiás.

Fonott kalács a kéz
a kézben összesodort idő
szövik sorsukat a pókok
szálat szál alá
lobog a hegyek kéklő zászlaja
hallgat a tavak sötétlő tükre
a pillantások köde
a tél elé futó halottak vászna
az apák szomorúságát
unokák öröklík.

Bátor és határozott hangú az a két vers, amelyek a *Michelangelo* cím alatt található. Az elsőben megfogalmazza, hogy ha képletesen volt is púpja Michelangelonak, akkor azt más területen ledolgozta és ez nem volt lényeges: vagyis az, hogy „a fiúkat szerette”, mint számos alkotó a történelem során. Ám ezt senki sem hánytorgatta fel a mesternek, mert „a titka a púpot megszépítette”. Azonban a második részben körvonalmazódik az a gondolat, hogy a vésővel való „zenélés” eszközét: a kalapácsot is meg lehet irigyelni a zene helyett. Meglehetősen áttételes a vers mondanivalója:

1. Púp hátán púp

Púpja ha volt,
csak megszépítette.
Ez fontos pont,
mert a fiúkat szerette,
mint sok más,
aki a múzsák kenyerét
csipkedte;
mégsem úztek belőle csúfot,
mert a véső nem csúszott
félre, ha beverte,
a titka a púpot
megszépítette.

2. De mégis

Lehettem volna én is,
s mindenki aki a vágyat érti:
a fájdalmat kimondani,
vésővel zenélni,
keresni a márvány erét,
a szívébe látni.
S mire leejti fáradt kezét
repülni kezd egy tonna
forma.

Lehettem volna én is,
nem én voltam
ne vedd zokon,
csupán egy névrokon.
Irigység kritikája lásd:
mindég a kalapács.

Jannak a címe annak a versfolyamnak, amely nem látványosan és nem direkt módon, de részleteiben búcsúzik az egykor szeretett személytől. A vers nemtelen, ám határozott. Részletek nem vehetők észre, csak a nagyobb vonulat, hogy akadtak ellentétek:

[...]
Mi eltaszít
vad
szóvirág
Mi összeköt
a
néma szád.
[...]

A legbensőségesebb és legszókimondóbb része a versnek:

[...]
Bevallhatom **meggyónhatom**
van bűnöm sok **nagyon nagyon**
s a legnagyobb **hogy kerestelek**
a földön itt **és szerettelek**
de még nagyobb **hogy szeretni foglak**
ha márvány repkény **majd befognak**
a föld alatt **ha lélegzetem elhagyom**
s belőlem semmi **nem marad**
meggyónhatom **bevallhatom**
[...]

Bűne, hogy kereste itt a földön, megtalálta, de nem tudta megtartani a szerelmét. Valójában nem veszítheti el, bár felhívta a figyelmét (előre vagy utólag), hogy a kertjében nem csak virágok nyílnak:

[...]
„Fogadd el itt a kerteket
virágokkal meg gazzal”
[...]

Ezt még meg is erősíti a következő két sorral, amely tipikus élethazugság és hosszú távon nem tartható:

[...]
„szövetségünk az asztal
elbírjuk majd az életet”
[...]

Vallomásos az a sor is, amit a romló testről ír Tóth Z.: „a testünk megtörve ép”. Szép gondolat, vagyis az is lehet szép, ami megtörtetett, mert a legtöbb élet fölfeslik egy ponton, amiről nem az élet viselője tehet, hanem az élet maga, vagyis a környezet hatása. Ezért szép megtörve is... Nem lehet előre és sokszor utólag sem tudni, hogy minek mi az értelme, vagyis miből milyen fejlődés következik. Lehetséges, hogy az út a cél, amin egyedül és egyénileg kell végighaladnunk:

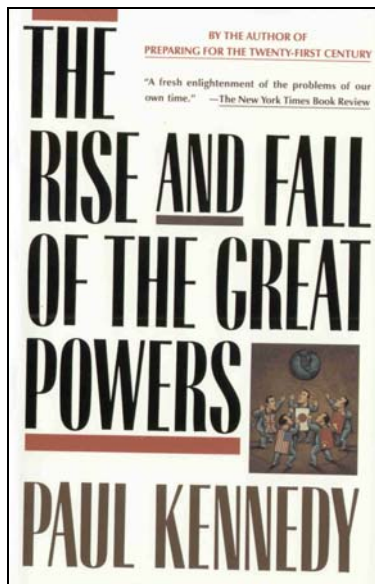
[...]
menjete**k** menj
ez itt a vé**g**e
ki tudja nem-**e**
semmiség-**e**
talán egésze**n**
semmi se
s nem vittük mi sem
semmire
van tán az út
egyben a cél
mindegy veri-**e**
porát az eső
vagy elfújja a szél
s viszi esendő
végtelenbe
a semmibe
[...]

Kiábrándultságát fogalmazza meg a *Homokra* című versében Tóth Z. László, aki úgy fogalmaz a költeménye 3. és 4. sorában, hogy „találjon mindenki magának utat öröme szenvedésre”, s ezt egészíti ki az utolsó három sorban azzal, ami egyúttal a vers üzenete is: a múlt hite nem mindig fejlesztő, tévútra is vihet, ám ha nem tetszik és nem vállalható az örökölt múlt, akkor azon egyénileg is lehet változtatni: „keress magadnak jobb szemüveget”, vagyis új és más optikát.

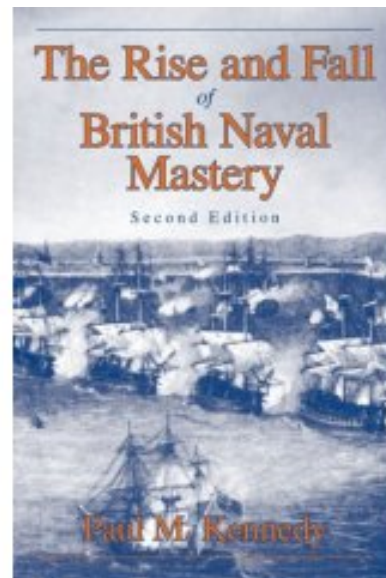
Megdöbbenő érzés volt Tóth Z. László kötetét olvasni: egyszerre volt különös és felemelő élmény. Tapasztalhatjuk, hogy otthonosan mozog a hagyományos versformákban (és most itt nem csak a szonettre gondolok, amiből elég szép számmal találhatunk a kötetben). Olyan mintha nem is a zagyva posztmodern szerzők kortársa lenne. Költeményeinek van mondanivalója, komoly gondolati, filozófikus és lélektani háttere. Gazdag életanyaggal rendelkezik, ami a sorok között „átjön”. Tóth Z. László számomra egyértelműen Áprily Lajos és Szabó Lőrinc lelki rokona. Nem követője — nehogy félreértsen valaki! —, pláne nem utánzója, hanem hasonló lelki és szellemi hullámhosszon éli meg a világot és az érzéseket, mint az önmagát vállaló Szabó Lőrinc vagy a finom hangú Áprily. Babits azt írta, hogy minden nagy írói teljesítmény: egy új attitűd az élettel szemben. Ezt az attitűdöt érezhetjük az *Évszakok — Égtájak* című kötet kézbevételekor.

SEGESVÁRY, Viktor : Nagyhatalmak felemelkedése és bukása

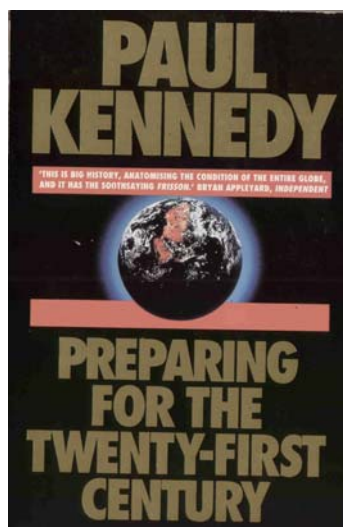
Paul M. Kennedy három könyve történelmi perspektívában

*The Rise and Fall of Great Powers.
Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000.*
New York, Random House, 1987. 677 p. ISBN: 0-394-54674-1

The Rise and Fall of British Naval Mastery. 2nd ed.
New York, Humanity Books, 2006. 405 p.
ISBN-10: 1591023742; ISBN-13: 978-1591023746

Preparing for the Twenty-First Century.
New York, Random House, 1993. 428 p. ISBN: 0-394-58443-0

Paul Kennedy 1945-ben született Észak-Angliában. Az oxfordi egyetemen doktorált s 19 könyvnek a szerzője vagy szerkesztője. Már egy negyed százada a Yale-i egyetem történelem professzora, a nagy stratégiai kérdések, a háborúk és hadseregek történetének specialistája. Újabban több munkájában foglalkozott az Egyesült Nemzetek, a nemzetközi együttműködés és a globalizáció problematikájával, s erre vonatkozik legújabb könyve is: *Az emberiség parlamentje: Az Egyesült Nemzetek múltja, jelene és jövője* (The Parliament of Man: The Past, Present and Future of the United Nations).

A szerző elsőként feltüntetett könyvét, *Nagyhatalmak felemelkedése és bukása. Változó gazdasági viszonyok és katonai összecsapások 1500 és 2000 között* — melyet máig is fő művének tart a tudományos világ — fogom főképp elemezni ennek a könyvajánlóban első részében. A második helyen említett munka tulajdonképpen ennek a nagy hatású műnek egy előkészítő esettanulmánya. A harmadik helyen említett könyv, *Előkészülni a huszonegyedik századra*, az előző kettőtől teljesen különbözik s Kennedy kissé szerencsétlen kísérlete volt, hogy a 21. századi fejlődésnek, melyben már ma élünk, főbb vonásait felvázolja, s ebben a vonatkozásban az Egyesült Nemzetekkel kapcsolatos munkáinak előfutára. Ezt a munkát a könyvajánló második részében fogom ismertetni.

A NAGYHATALMAK TÖRTÉNETÉNEK ELEMZÉSE

Kennedy könyvében a következő kettős célt tűzte ki maga elé:

— *Először* megvizsgálni, hogy a modern korban, vagyis a Reneszánsz óta eltelt öt évszázad folyamán kialakulóban lévő európai nemzetállamok — az 'új monarchiák' — idején, mi okozta a különféle nagyhatalmak felemelkedését és bukását, egyrészt egymáshoz való viszonyuk változásainak tükrében, másrészt az e századok folyamán létrejövő, óceánokat összefűző, globális államközi rendszer szempontjából. Ebben a vonatkozásban Kennedy elemzi az 1500 körüli időszakban fennálló nagyhatalmak helyzetét — a Ming Kína, az ottomán birodalom s az evvel civilizációs szempontból összefüggő Mogul birodalom Indiában, a moszkvai királyság, a Togukawa időbeli Japán, és a Nyugat-európában létrejött nemzeti hatalmak, — pontosan azért, hogy megmutassa milyen okokból hagyta maga mögött fejlődésében a nyugat-európai államok hatalma a világ többi hatalmasságait. Érdekes módon az európai fölényt avval magyarázza, hogy az összes többi politikai egységben egy túlzott centralizáció megkövetelte a szellemi (hitbeli) és minden gyakorlati szempontból való uniformitást, még a kereskedelmi szokásokban és a katonai technika fejlesztésében is. Viszont Európában egy mindent átfogó hatalmi tekintély hiánya (hiszen a pápa és a német-római császár tekintélye nem centralizáción alapult) lehetővé tette az egyes királyságok és városállamok hatalmi versenyt és a katonai-technikai újításokban való versengést, melyet csak elősegítettek az új technológiák feltalálása és a globalizálódó kereskedelem.

— *Másodszor* azt, hogyan változtak 1500 óta a globális gazdasági adottságok és viszonyok a nagyhatalmak pozícióinak változására vonatkoztatva vagy ezekkel párhuzamosan. *A könyv nagy jelentőségű tézise a háborúk és katonai kalandok egyszerű felsorolásával és értékelésével szemben annak kimutatása, hogy milyen összefüggés vagy összjáték mutatható ki a gazdasági viszonyok fejlődése és a nagyhatalmi stratégiák kialakítása között.* Ez azt jelenti, hogy egy nagyhatalom győzelme a többiek felett nemcsak a hosszú és pusztító háborúskodástól függ, hanem attól is, hogy egy hatalom milyen módon kezelte gazdasági termelés forrásait a háború folyamán, s még inkább attól, hogy a háborút megelőző évtizedek folyamán e hatalom gazdasági ereje, a többiek hasonló adottságaihoz való viszonylatban, növekedett vagy csökkent-e.

Végeredményben a történelem szolgál annak megcáfolhatatlan bizonyosságával, hogy a nagyobb hatalommal rendelkező nemzetek relatív, egymáshoz viszonyuló, gazdasági és katonai ereje változó mindenekelőtt az egyes társadalmak fejlődésének egyenlőtlen volta miatt, mely technológiai és szervezésbeli újításokban tükröződik, s meghatározza az egyes nemzetek hatalmi előnyeit. Mint minden tételét, Kennedy ezt is számos példával illusztrálja. Ezekből nyilvánvalóvá válik, hogy ha egy hatalom gazdasági forrásainak túl nagy részét fordítja katonai költségvetésére, akkor ez a politika *hosszútávon* hatalmi pozíciójának meggyengüléséhez vezet. Ugyanakkor, ha egy hatalom stratégiaiul túlfeszíti erejét, például nagyméretű területek megszerzésével vagy igen költséges háborúk kezdeményezésével, akkor azt a kockázatot vállalja, hogy az ilyen politikai vállalkozások várható előnyeit az ezekkel járó túl nagy költség, a gazdasági források túlzott kihasználása, megsemmisíti. A hasonló alternatívák közötti választás dilemmája különösen súlyos lehet egy olyan nagyhatalom számára, mely gazdaságilag hanyatlóban van. Így világos, hogy *hosszútávon egy kimondottan intenzív összefüggés — korreláció — mutatható ki egy nemzet gazdaságának termelő és nagyobb jövedelmet gerjesztő képessége és a nagyhatalmi stratégiát lehetővé tevő katonai ereje között.*

Ebben a keretben Kennedy két nagy részben elemzi a hatalmi stratégiák és a gazdasági fejlődés összefüggését:

(i) *Az ipari társadalom kialakulása előtt (1500-1815)* — a nyugati világ felemelkedésének analízise a többi hatalmakkal szemben; a Habsburgok törekvései 1519 és 1659 között; és végül az 1660 és 1815 közötti komplex periódust vizsgálva a hatalmak finansziális és földrajzi helyzetének, valamint az ezzel összefüggő katonai konfliktusainak tükrében.

(ii) *Az ipari társadalom létrejötte után (1815-1942)* — az iparosítás és az egyre jobban változó globális egyensúly szemszögéből (1815-1885), majd a kétpólusú világ bekövetkezése és a közép-nagyságú hatalmak ebből eredő krízise történetén keresztül az első világháború előtt (1885-1918) és után (1919-1942).

A könyv harmadik része, mely a jelenkort tárgyalja, mintegy az egész tanulmány konklúziójaként, — *Hatalmi stratégiák és gazdasági viszonyok ma és holnap*, — szintén két részre oszlik:

- (i) *Stabilitás és változás egy kétpólusú világban* (1943-1980), és
- (ii) *A 21. század felé* (1980-), ahol a 20. század végén fennálló nagyhatalmak esélyeit elemzi a szerző, beleértve Japánt és Kínát, valamint az akkor még létező Szovjetuniót is, s melynek végső kicsengése ma is igen aktuálisnak hangzik: „Az Egyesült Államok: Az első számú, relatív hanyatláson átmenő nagyhatalom problémája.”

Mind az Egyesült Államok, mind a Szovjetunió hanyatló nagyhatalmi helyzetét összefüggésbe hozza a világtermelésben és a globális gazdasági fejlődésben való részarányuk igen jelentős csökkenésével, melynek következménye volt, hogy lassan újra egy több központú, vagyis multipoláris világ alakult ki. Ez bizonyítja Kennedy már fentebb leírt tételét, hogy hosszútávon egy hatalom katonai erejét gazdasági felemelkedése vagy hanyatlása határozza meg, s a nemzetközi vagy államközi rend szempontjából mind a gazdasági, mind a katonai hatalom csak relatívan, vagyis a létező hatalmak egymáshoz való viszonyában, határozható meg. Így például, Hollandia a 18. század közepén abszolút számokban gazdagabb és hatalmasabb volt, mint 100 évvel azelőtt, de jelentősége az államközi viszonyokban nagyban csökkent, mert Franciaország és Nagy-Britannia már mindkét sikon felülmúlták.

Mindezzel azonban Kennedy nem akarja azt mondani, hogy egy adott nemzet gazdasági hatalma és katonai ereje, *egyszerre vagyis parallel* indulnak hanyatlásnak. A könyvben idézett minden példa azt bizonyítja, hogy ezek között egy bizonyos eltolódás („lag time”) van. Általában egy gazdaságilag expanziós időszak magával hozza egy nyilvánvalóan nagyhatalmi pozíció szükségességét, például új piacok keresését és új területek elfoglalását; viszont ez a nagyhatalmi politika igen nagy gazdasági erőfeszítéssel jár, mely aláássa a nagyhatalmi pozíció előfeltételeit. Az időbeli perspektíva az előbb és utóbb dialektikájában fejeződik ki.

A szerző ugyanakkor az ellen is védekezik, hogy a nagyhatalmi stratégia és a gazdasági viszonyok összefüggésével kapcsolatos tételét egy egyszerűsítő gazdasági determinizmusként fogadja el az olvasó. Elismeri, hogy igen sok, más tényező is közbejárt egy nagyhatalmi helyzet kialakulásában, mint például, a spanyol katonaság vagy a német gyalogság kiváló csatateri képességei a 16. és a 20. században, — de alapvető tételét minden ellenvetéssel szemben fenntartja, még ha cinikusnak hangzik is.

Visszatérve Kennedynak a 80-as évek első felében írt profetikus analíziséhez az Amerikai Egyesült Államok helyzetével kapcsolatban a 20. század végén, mely ma is érvényesnek tűnik, ebből egy hosszabb idézetet közlök, saját fordításomban:

„Bár az Egyesült Államok még mindig egy külön [a többiek felett álló] osztályba sorolhatók gazdaságilag és talán katonailag is, nem fogják tudni elkerülni azt a kihívást, mellyel minden a világon elsőnek tartott hatalomnak szembe kell néznie hosszútávon. Ez a kihívás abban áll, hogy vajon meg tudják-e őrizni katonai/stratégiai sikon az ésszerű egyensúlyt a nemzet elkerülhetetlen önvédelmi követelményei és az ezekhez szükséges eszközök felhasználása között; és az előzőhöz közvetlenül kapcsolódóan, vajon meg tudják-e őrizni hatalmuk technológiai és gazdasági alapjait az állandóan változó globális termelési viszonyokkal kapcsolatos relatív erőzítőtől. Az amerikai hatalom erre való képességének kihívása annál nagyobb lesz, hogy, mint az 1600-as években a császári Spanyolország vagy 1900 körül a Brit Birodalom esetében, évtizedekkel előzőleg vállalt stratégiai kötelezettségek nagy számával kell szembenéznie, amikor a nemzet politikai, gazdasági és katonai lehetősége a világ dolgainak befolyásolására sokkal nagyobb volt. Következésképpen, az Egyesült Államoknak most avval a rizikóval kell számolniuk, melyet oly jól ismernek a régebbi nagyhatalmak felemelkedését és bukását tanulmányozó történészek, s amelyet 'nagyhatalmi túlzásnak' ('imperial overstretch') lehet nevezni. Ez azt jelenti, hogy a washingtoni határozathozóknak azzal a fenyegető de tagadhatatlan ténnyel kell szembenézniük, hogy az Egyesült Államok globális érdekeinek és kötelezettségeinek összessége manapság sokkal nagyobb, ha ezeket egyidejűleg kell megvédeni, mint az ország rendelkezésre álló hatalmi eszközök összessége” (pp. 514-515).

Kennedy második könyve, melyet itt ismertetni fogok — *Előkészülni a huszonegyedik századra* — egy sikertelen példája a hosszú távú előrejelzéseknek, majdnem azt mondhatnám 'tudományos' prófécia kísérletének. Ennek nem csak az az oka, hogy a szerzőnek a könyv írásakor — a 90-es évek elején — nem álltak rendelkezésére azok az információk, amelyekkel ma rendelkezünk az elmúlt 17 év eseményeinek és egyes tudományos szakembereknek a valóságra való felébredése révén, például a közeledő energiakrizisre vonatkozóan. A problémák általa való megközelítésének az is gyengéje, hogy olyan területekre vonatkozó megfontolásaival, melyeknek nem specialistája, kizárólag a tudományos gondolkodás ideológiai fővonalát ('mainstream') követte anélkül, hogy ettől eltérő megfontolásokat figyelembe vett volna. Ennek jó példája az, hogy a globalizáció tételét minden kérdőjelezés nélkül elfogadja, s természetesen ez a globalizáció a nyugati civilizációnak az egész világra való kiterjesztését jelenti.

Ilyen értelemben beszél Kennedy arról, hogy nehéz előre megmondani mely országok vagy mely vidékek lesznek a 21. századi fejlődés nyertesei vagy vesztesei, mert elismeri, hogy a jövő sok ismeretlen tényezőt hozhat magával, melyekre a

hagyományos megoldások nem adnak választ. Másrészt, s ez mutatja a globalizáció Kennedy által való értelmezésének fentebb említett valódi voltát, azt is vallja, hogy egyes embercsoportok, emberi társadalmak, nem lesznek képesek az új kihívásokkal szembenézni, melyek között szerinte a legfontosabbak a túl nagy népességnövekedés, természeti környezetünk lerombolása és a technológiai haladás forradalmi hatásai. Az új kihívások által megváltoztatott környezethez való adaptálódás legfőbb akadályait Kennedy véleménye szerint is a hagyományos szociális magatartások, a különböző vallási hitek és az átöröklött kulturális világkép képezhetik. Ezért írja, hogy „teljesen jogos feltételezni, hogy a világ legtöbb népe megtalálhatja az adaptálódás pozitív útját, ha ezt az utat választja” (p. 16). Mivel az adaptálódás kulturális akadályai — szokások és életforma, hiedelmek és társadalmi előítéletek — minden társadalomban jelen vannak, a szükséges adaptálódás lehetetlenné válhat fejlett társadalmakban éppen úgy, mint a még fejlődésben lévőkben.

A könyv két nagy részre oszlik, melyek analizálásának eredményeit a harmadik részben a szerző általános konklúziói összegezzük:

— *Először*, az általános trendeket vizsgálja, így a demográfiai robbanást; a kommunikációs és pénzügyi forradalmat és a multinacionális vállalatok felemelkedését; a biotechnológiai forradalmat a világ mezőgazdaságának szempontjából; a robotikát, az automatizációt, melyeket az 'új' ipari forradalomnak nevez (ahol azonban a nanotechnológiák legalább megemlítése hiányzik); a természetes környezetünket fenyegető veszélyeket, és végül, a nemzetállam sorsát.

— *Másodszor*, ezeknek az általános trendeknek a világ egyes régióiban várható következményeit elemzi, többek között Japánban, Indiában és Kínában; a fejlődésben lévő országokban; az egykori Szovjetunióban és annak megsemmisült birodalmának területén; Európában és Amerikában.

Meg kell őszintén mondani, hogy az általános trendek elemzése ma, 2007 tavaszán, nem sok újat mond az olvasónak. Ez is nyilvánvalóvá teszi, hogy milyen nehéz a késői modernitásban, tehát az utolsó negyedszázad folyamán, az emberiség jövőjére vonatkozó előrejelzéseket felvázolni, melyeket próféciáknak minősíthetünk, hiszen nem sok tudományos alappal rendelkeznek, még ha népszerűsítő tudományos művekre alapozódnak is.

Az idők rohanásának jellemzésére, a legmegalapozottabb előrejelzések hihetetlen gyors elavulására csak három példát szeretnék itt megemlíteni:

— *Elsősorban* az energetikai krízisre vonatkozó bármiféle utalás hiányát, pedig ma már nyilvánvaló, hogy az emberiség rendelkezésére álló kőolaj és földgáz tartalékoknak a legkésőbb 30 esztendő távlatában való lassú kimerülése az egész ipari társadalom, vagyis a Kennedy által oly elkerülhetetlennek tartott további, a technológiai fejlődésen alapuló modernizációs folyamat abszolút végét jelenti. Erre pedig ma már az Interneten, teljesen megbízható tudósok tollából, rengeteg anyagot lehet találni, s a kormányok és médiák is egyre többször említik az energetikai krízis fenyegetését, különösképpen a kőolaj és földgáz árának rohamos emelkedése kapcsán. Ennek nemcsak a szinte elképzelhetetlen tempóban emelkedő kereslet az oka, hanem a kőolaj-finomítók kapacitásának elégtelen volta is, melyet részben a megfelelő minőségű kőolaj hiánya, részben az energetikai források kiapadásának tudatában lévő beruházási tőke vonakodása okoznak.

— *Másodszorban*, természetes környezetünk rohamos pusztulása, mely mindenekelőtt a klímának az emberi tevékenységekre vonatkozó súlyos következményeiben nyilvánul meg, valamint nagyszámú állati és növényi faj egymást követő gyors eltűnésében. Az éghajlati változások, melyek már jórészt visszafordíthatatlannak bizonyulnak, a modern ember magatartásának közvetlen következményei — a széndioxid kibocsátás aránya rohamosan nő minden évben a gépkocsik féktelen használata eredményeképpen — amit az Egyesült Nemzetek égisze alatt működő, nemzetközi tudósok csoportja legutolsó jelentésében megcáfolhatatlanul kimutatott. El kell persze ismerni, hogy mindez Kennedy könyvének írásakor még nem vált tudossá a 'mainstream' tudósok körében sem.

— *Harmadszorban*, az egyrészt Kínára és Indiára, másrészt Oroszországra vonatkozó fejezetek még csak nem is sejtetik e három ország az utolsó 15 évben végbement fejlődésének, mai valódi realitásának akkoriban szinte elképzelhetetlen voltát. Kennedy analízise a klasszikus módszert követve írja le a demográfiai robbanás esetleges következményeit Kínában és Indiában, vázolja fel a három fent említett ország gazdasági fejlődésének korlátolt lehetőségeit, de a kép, amit élénk tár velük kapcsolatban semmiképpen sem felel meg annak a szerepnek, amelyet ma játszanak a nemzetközi életben, és nem érzékelteti egyre növekvő gazdasági fontosságukat.

Külön meg kell említeni, hogy Kennedy az első rész utolsó fejezetében a nemzetállam szerepével és sorsával foglalkozik. Könyvének olvasása érthetővé teszi, hogy a nemzetállam eltűnésének szükségességét vallja, s az egész emberiséget átölelő világállam létrejötte mellett tör lándzsát, vagyis áldozatul esik az univerzális álom csábító illúziójának, anélkül, hogy a

nemzetállam eltűnése után kisebb, regionális politikai egységek kialakulásának lehetőségét is figyelembe venné, melyeket pontosan az általa felvázolt kommunikációs technológiák tennék megvalósíthatóvá.*

Kennedy könyvét minden látszólagos optimizmusa ellenére, bár még nem lévén tudatában annak, amit mi ma tudunk az energetikai krízisről és a természeti környezet felgyorsult elpusztulásának üteméről, kimondottan pesszimista hangon fejezi be:

„A tény az, hogy miután nem ismerjük a jövőt, lehetetlen bizonyossággal előrejelezni, hogy a globális trendek rettenetes tragédiákhoz vezetnek-e majd, vagy ez utóbbiakat az emberiség meglepő adaptálódásra való készsége el tudja-e hárítani. Nyilvánvaló, hogy a Hideg Háború korszakának eltűnésével, nem egy 'új világrenddel' állunk szemben, hanem egy zavarban élő és útját kereső földtekén élünk, melynek problémái mind a politikusok, mind a tömegek koncentrált figyelmét igénylik. Amint a megelőző fejezetek mutatják, a változásokat magukkal hozó erők hatásának gyorsasága és komplexitása szinte elképzelhetetlen és félelmetes. Ennek ellenére nem lehetetlen, hogy intelligens férfiak és nők a vezetésük alatt álló társadalmakat az elkövetkező évszázad hallatlanul komplikált feladatainak megoldásához vezessék el. Ha ezekkel a kihívásokkal az emberiség mégsem tud szembenézni, akkor csak saját magát vádolhatja a nehézségekért és katasztrófákért, melyeket a jövő tartogat számunkra” (p. 349).

BOOK REVIEW

In this column two authors are presented.

The first one is the Hungarian-born poet **László Tóth Z.**, who is living in Belgium. His poetry volume entitled '*Seasons, Compass Points*', published in 2004. Mr Géza Arday provides a sweeping presentation of this volume, which covers all of the artist's life and presents his all oeuvre.

The next author is the British historian **Paul Kennedy**, whose major works are presented by Mr. Viktor Segesváry.

Paul Kennedy's three books referred to above, the one on *The Rise and Fall of Great Powers* is the most important and the best known. *The Rise and Fall of British Naval Mastery* is but a preliminary case study of the first. His foremost contribution to the understanding of the reasons of the rise and fall of great powers in the modern world (after 1500 and since the Renaissance), is (i) that he links them to the economic force and technological capacity of the nations in question, and (ii) that he considers both factors in the long term and relative to the other contemporary States similar forces and capacities.

The third book analyzed, *Preparing for the Twenty-First Century*, is an excellent example how difficult it is, if not impossible, to forecast nowadays the future of humankind because things evolve so rapidly that when the work is completed, it is already obsolete. Thus, for example, Kennedy could neither foresee the looming energy crisis on the horizon of our century, nor the accelerating destruction of our natural environment, accompanied by the fundamental changes in the earth's climate.

* SEGESVÁRY, Viktor. *World State, Nation States or Non-Centralized Institutions? A Vision of the Future in Politics*. Lanham/New York/Oxford, University Press of America, 2003; Mikes International, The Hague, 2004. http://www.federatio.org/mikes_bibl.html#23

GEOSTRATÉGIAI & VILÁGGAZDASÁGI KÖNYVSZEMLE

FARKAS, Flórián : Zbigniew Brzezinski — Második esély

SECOND CHANCE

Three Presidents and the Crisis of American Superpower

Zbigniew Brzezinski

BASIC BOOKS, New York

2007

ISBN-13: 978-0-465-00252-8

ISBN-10: 0-465-00252-8

Zbigniew Brzezinski (lengyelül Brzeziński) neve ismerősen cseng mindazok számára, akik az elmúlt évtizedekben figyelemmel kísérték a világpolitika eseményeit. A lengyel származású¹ politológus és geostratégia, Jimmy Carter amerikai elnök nemzetbiztonsági tanácsadója volt 1977 és 1981 között. Jelenleg a *Center for Strategic and International Studies* munkatársa és a *School of Advanced International Studies at Johns Hopkins University* professzora. Számos könyv szerzője és a mai napig aktív közéleti szereplő. Ennek legmeggyőzőbb bizonyítéka legújabb könyve, a *'Második esély'*, amely 2007. március 5-én jelent meg.

A könyv az elmúlt másfél évtized három amerikai elnöki adminisztrációja teljesítményét elemzi. Ez az időszak — a Szovjetunió felbomlását követően — azért rendkívül fontos, mert a hidegháború egyértelmű győzteseként az Amerikai Egyesült Államok — egyedüli nagyhatalomként — a nemzetközi rendszerben eddig még soha nem látott befolyásra tett szert. A vizsgált időszak három elnöke tehát nem pusztán államfői szerepet tölt(ött) be, hanem egyben a világ de facto vezetőjeként is funkcionál(t). Az új helyzet új világpolitikai koncepciót kívánt a világ vezető hatalmától. Erre azonban Amerikában senki sem volt igazából felkészülve. Biztos világnézeti/ideológia támaszra viszont szüksége van minden hatalomnak. A szerző szerint alapvetően két világnézeti gondolatkör kristályosodott ki az évek során. Az elsőt legtömörebben a *globalizáció* szóval lehet kifejezni, a másodikat a *neokonzervatív* kifejezéssel. E két irányzat kezdte dominálni a politikai életet és beárnyékolta minden egyéb alternatív nézőpontot. Brzezinski szerint a Nyugat számára a leglogikusabb lépés egy hosszútávú politikai irányvonal kidolgozása lett volna, amely révén Oroszországot egybekötötték volna Európával, de szinte semmilyen bizonyíték nincs arra vonatkozólag, hogy Washingtonban valaki is komolyan foglalkozott volna ezzel a gondolattal.

E bevezető gondolatok után a szerző a könyv következő három fejezetében elemzi a periódus három elnökének teljesítményét. A sort *George H. W. Bush* (1989-1993) nyitja. Ő lett a világtörténelem első globális vezetője. Nagy elismeréssel szól nagy tapasztalatáról, egyetemes ismertségéről és elismertségéről. Mestere volt a hatalmi politikának és a hagyományos diplomáciának. A problémát viszont az jelentette, hogy a korszak nem volt hagyományos. Igazi nagy stratégiai látóképességgel nem rendelkezett. A két nagy győzelmet — a Szovjetunió szétesését és Saddam Hussein visszaszorítását — nem tudta hosszantartó történelmi diadallá átalakítani. Részben mentségére hozható fel az a tény, hogy elnöki időszakában soha nem látott mennyiségű és horderejű válság robbant ki, amelyeket menedzselni kellett és nagyszerűen menedzselte is. Pusztán csak találgatni lehet, hogy ha kapott volna egy második terminust, akkor megvalósíthatott volna-e egy nagyobb stratégiai koncepciót, de szinte semmilyen tény nem mutat abba az irányba, hogy ez meg is valósult volna.

Utóda, *Bill Clinton* (1993-2001) rendelkezett egy globális koncepcióval. Elődével ellentétben a belpolitika jelentette számára a fő hangsúlyt. A külpolitika a belpolitika meghosszabbítását jelentette, s elsősorban a globalizáció előmozdítását. Gazdasági téren óriási eredményeket ért el (pld. az elszabadult költségvetési hiányt óriási költségvetési többlettel alakította át), amely tény nagyban elősegítette az Egyesült Államok presztízs növekedését az egész világon. Soha nem tett azonban komoly

¹ Varsóban született 1928-ban.

erőfeszítést arra, hogy kidolgozzon, hangoztasson és kövessen egy koherens felelős amerikai stratégiát. Az alkalmi és opportunisztikus döntéshozatali stílusa ezt nem segítette elő, s hite a globalizációban ezt nem is tette szükségessé annak ellenére, hogy intellektuális képessége meglelt volna rá.

A harmadik globális vezető *George W. Bush* (2001 —) a jelenlegi amerikai elnök. Hivatalba lépésekor a külpolitika gyakorlatilag alig játszott nála szerepet. A 2001. szeptember 11. terrortámadás egycsapásra mindent megváltoztatott. Egy nap leforgása alatt az elnök egy háborúban levő ország vezetőjeként profilálta magát, s a lakosság a kezdeti sokk és félelem miatt felsorakozott a vezetője mögött. A kialakuló stratégia — 'háború a terror ellen' ("war on terror") — szimbiózisa volt a Perzsa Öböl olajkészletei feletti birodalmi aggodalomnak és azon neokonzervatív váagnak, hogy Irak kiiktatásával növeljék Izrael biztonságát. Az első lépés az afganisztáni tálib rendszer megbuktatása volt, amelyet nemcsak az amerikai közvélemény támogatott, hanem még a világ többsége is. A gyors sikertől méginkább megrészeült vezetés Irakot vette célba és a nemzetközi közvéleményt teljesen figyelmen kívül hagyva egy sikeres villámháborúval 2003-ban három hét leforgása alatt elfoglalták az országot, megdöntve Saddam Husseint és rendszerét. A megszállást követő ellenállás, polgárháború, valamint Irán regionális hatalomként való megerősödése teljesen túlfeszíti az amerikai hadsereg lehetőségeit, szinte kizárólagosan leköti az amerikai adminisztráció figyelmét, s így szinte semmilyen energiája nem marad egyéb stratégiai események követésére és azokra való reagálásra, mint pld. a kínai-orosz közeledés. *George W. Bush* közel öt év alatt — félreértve a történelmi helyzetet — súlyosan aláásta az Egyesült Államok geopolitikai helyzetét.

Az utolsó fejezetben a szerző megvonja a három elnök teljesítményét. *George H. W. Bush* egy szolid B-t kap azzal a megjegyzéssel, hogy remek taktikai érzékkel rendelkezett de kihagyta a stratégiai lehetőségeket. *Bill Clinton*nak egy C-vel kell beérnie, mert óriási szakadék mutatkozott a potenciálja és teljesítménye között. *George W. Bush* elégtelent kap (F), mert a túlegyszerűsített dogmatikus világmérete önmegsemmisítő unilateralizmust eredményez.

E záró fejezetben *Brzezinski* röviden vázolja a 2008 utáni lehetőségeket. Szerinte a 2008-ban hivatalba lépő elnöknek szinte emberfeletti küzdelmébe kerül majd, hogy helyreállítsa az Egyesült Államok megingott geopolitikai pozícióját, ha realisan és intelligensen méri fel a helyzetet. Az ország ugyanis rendelkezik globális katonai képességgel, elsőosztályú gazdasággal és kiemelkedő technikai innovációs képességgel. Felsorol három nagy témakört, amelyet ha nem old meg az amerikai társadalom és politikai rendszer, akkor egy újabb amerikai reneszánszra kevés esély marad. Ezek: 1. képes-e az amerikai politikai rendszer arra, hogy ne csak önös érdekeket szolgáljon, hanem globális biztonságot és jólétet is elősegítsen? 2. képes-e az amerikai társadalom bizonyos önmegtartóztatást gyakorolni, megértve a globális trendeket? 3. megérti-e az amerikai nemzet, hogy a világ globális politikai ébredése milyen következményekkel jár Amerika jövője szempontjából?

A szerző végül azzal zárja könyvét, hogy rendkívül fontos, hogy 2008 után Amerika második esélye sokkal sikeresebb legyen, mint az első, mert harmadik esélyre nem lesz lehetőség.

— — —

Zbigniew Brzezinski e könyve is bizonyítéka annak, hogy ő jelenleg azon kevesek közé tartozik Washingtonban, akik képesek a tényekre alapozva, realisan gondolkodni. Könyve rendkívül tömör, lényegbevágó, professzionális elemzés. Könyvének záróakkordja az, hogy az Egyesült Államoknak van még *elméleti* esélye arra, hogy visszaszerezze hegemon hatalmát. Ez az a kérdés, amely e recenzió szerzője szerint eléggé kétséges, mármint az elméleti esély megléte. Az Egyesült Államok katonailag teljesen túlfeszítette önmagát, reális esélye van annak, hogy a Globális Balkánról teljesen kiszorul. Makrogazdaságilag rendkívül komoly problémákkal néz szembe (csillagászati költségvetési hiány, eladósodás, valamint a dollárba vetett bizalom megrendülése, stb.). Közben a nagy riválisok úm. Oroszország, Kína nem ülték ölbe tett kézzel. A Shanghai Együttműködési Szervezet (Shanghai Cooperation Organisation — SCO)² ennek a 'keleti antant'-nak a legekleltársabb megnyilvánulása. A világ katonai, politikai, gazdasági erőviszonyai fundamentálisan másképpen néznek ki, mint 1989-ben. Minden szempontból az Egyesült Államok kárára.

~ ~ ~ ~ ~

² A szervezet csíráját már 1997-ben megalapozták, az akkori nevén Shanghai Ötök, amelynek tagjai Oroszország, Kína, Tadzsisikisztán, Kazahsztán és Kirgizisztán. 2001 június 15-én Üzbegisztán csatlakozásával megalakították a Shanghai Együttműködés Szervezetét. Jelenleg India, Irán, Pakisztán és Mongólia megfigyelő státusszal rendelkezik. [http://www.sectsc.org/]

FARKAS, Flórián : Max Boot — Az újjászületett háború

*WAR MADE NEW**Technology, Warfare, and the Course of History, 1500 to Today*

Max Boot

GOTHAM BOOKS, New York

2006

ISBN 1-592-40222-4

A szerző történész, a *Council on Foreign Relations*¹ nemzetbiztonsági tudományok főmunkatársa valamint a *Los Angeles Times* külügyi rovatvezetője. Rendszeresen oktat különböző katonai akadémiákon, s az Egyesült Államok Nemzetvédelmi Minisztériumának (Department of Defense) tanácsadója. Szerzője a *'The Savage Wars of Peace: Small Wars and the Rise of American Power'* című díjnyertes könyvnek².

Jelen könyve 2006. október 19-én jelent meg. Célja ezzel a könyvvel az volt, hogy áttekintse az emberiség elmúlt 500 évét a hadviselés szempontjából. Fő gondolata az, hogy az európai hatalmak az 1500-as évektől kezdve a puskaopt forradalmi módon kezdték el használni a hadászatban és ez alapvető kihatással volt nemcsak a hadviselésre, hanem a geopolitikára, társadalmi fejlődésre, gyakorlatilag az emberi élet minden területére. Ennek a ténynek (de nyilvánvalóan nemcsak ennek) köszönhető az, hogy míg 1450-ben az európai hatalmak a földkerekség mindössze 15%-át birtokolták, addig 1800-ra ez az arány 35%-ra nőtt, s 1914-ben 84%-ra. A puskaopt forradalma egy láncreakciót váltott ki, amelynek a következő állomásai az ipari forradalom különböző szakaszai voltak; jelenleg az információs forradalom időszakában élünk.

A szerző rögtön az elején kijelenti, hogy természetesen nem azt szeretné a történelemben belemagyarázni, hogy csakis a fegyverek döntöttek el mindent a nagy geopolitikai csatározásban. A hatalmak gazdasági ereje, földrajzi fekvése, a népesség létszáma, illetve mentalitása, a hadsereg szervezetsége mind-mind fontos komponensei a győzelemnek vagy bukásnak. S végül de nem utolsósorban ne feledjük Machiavelli 'fortuna'-ját sem! De az is tény, hogy a fegyverzet minősége komoly tényező és sok esetben az jelentette a döntő fordulatot. A fentebb említett tényezőkről híressé vált könyvek jelentek meg: Jared Diamond: *Guns, Germs, and Steel*, amely a földrajzi fekvés, demográfia és környezet fontosságát hangsúlyozza; Paul Kennedy: *The Rise and Fall of the Great Powers*³, amely a gazdaságra teszi a hangsúlyt; David Landes: *The Wealth and Poverty of Nations* és Victor Hanson: *Carnage and Culture*, amelyek a kultúra fontosságát emelik ki. A szerző szerint ezek nem zárják ki egymást. Ezeket nem is kívánta túlszárnyalni egy újabb könyvvel, hanem kiegészítésként egy olyat kívánt írni, amelyben a hadászati, illetve haditechnikai tényezők kerülnek előtérbe.

A könyv a téma szerint négy nagy részre oszlik, s mindegyik rész három nagy csatát mutat be, amelyekkel illusztrálni szeretné a megfelelő időszak fő jellemvonását. Az első rész a *Puskaopt Forradalom* címét viseli s a következő csatákat tartalmazza: 1. Spanyol Armada (1588. július 31 - szeptember 21.), 2. Breitenfeld és Lützen (1631. szeptember 17 - 1632. november 16.), 3. Assaye (1803. szeptember 23.). A második rész az *Első Ipari Forradalom* címét viseli s a következő csatákat tartalmazza: 1. Königrätz (1866. július 3.), 2. Omdurman (1898. szeptember 2.), 3. Tsushima (1905. május 27-28.). A harmadik rész a *Második Ipari Forradalom* címét viseli s a következő csatákat tartalmazza: 1. Franciaország (1940. május 10 - június 22.), 2. Pearl Harbor (1941. december 7.), 3. Tokio (1945. március 9-10.). A negyedik rész az *Információs Forradalom* címét viseli s a következő csatákat tartalmazza: 1. Kuwait és Irak (1991. január 17 - február 28.), 2. Afganisztán (2001. október 7 - december 6.), 3. Irak (2003. március 20 - 2005. május 1.).

A nagyszerű stílusban megírt könyv laikusok számára is könnyen érthető. Mondanivalója jól van felépítve, s nem dogmatikus. Nem egy gondolat mindenáron való túlerőltetése a célja. Kétségtelenül a könyv nagy érdeme, hogy a hadviselés

¹ <http://www.cfr.org>

² Basic Books; Reprint edition, May 27, 2003.

³ Bemutatóját lásd e számunkban Segesváry Viktor tollából.

alatt nem kizárólag a fegyverzetet érti, hanem a szervezést, stratégiát, katonai fegyelmet, logisztikát, stb. Tehát szó nincs arról, hogy egy egyoldalú technikai dicshimnusz olvasunk végig.

Az utolsó fejezet a jövőbe próbál kitekinteni. Bepillantást nyerünk abba, hogy milyen új fejlesztési irányok lehetségesek. Természetesen az amerikai haderő lehetőségeit is méltatja. Talán itt mutatkozik meg egyedül a szerző elfogultsága, amikor a jelenlegi amerikai haderő verhetetlenségét próbálja kimutatni. Pontosan az elmúlt évek bizonyították be leginkább, hogy csúcstechnológiával felszerelt hadseregek is elszenvedhetnek vereséget, ha az ellenfél aszimmetrikus háborút vív, motivált, intelligens a vezetése, stb. Mindezek ellenére a könyv nagyon értékes olvasmány, amely eléggé világos képet nyújt arról, hogyan változtatta meg a technika a hadviselést és visszahatásként a hadviselés magát a civilizációt.

~ ~ ~ ~ ~

FARKAS, Flórián : Edward Luce — Az istenek ellenében

IN SPITE OF THE GODS

The Strange Rise of Modern India

Edward Luce

DOUBLEDAY, New York London Toronto Sydney Auckland

2007

ISBN 978-0-385-51474-3

Edward Luce a *Financial Times* dél-ázsiai irodavezetője volt 2001 és 2006 között Új-Delhiben. Könyve, amely 2007. január 16-án jelent meg, az ebben az időszakban szerzett személyes tapasztalatainak összegzése. A kötetet William Dalrymple, a *'Fehér Mughalok'* című nagysikerű történelmi regény¹ szerzője a következőképpen jellemezte: *'Minden kétséget kizáróan a legjobb könyv, amelyet modern Indiáról írtak.'* A kötetet Amartya Sen, a Nobel-díjas indiai közgazdász is meleg szavakkal méltatta. Mindezek után nem érdektelen megvizsgálni a könyv érdemeit.

Amint a könyv alcíme is sugallja, a szerző szemében India 20. századi történelme, főleg az elmúlt 15 év furcsa, szinte érthetetlen. Valószínűleg ezért is próbált a maga módján ennek utánajárni. Nem mellékes tény, hogy Luce felesége indiai, apósa történelem professzor volt a Delhi Egyetemen, anyósa pedig magas beosztású hivatalnok Új Delhiben. Ez komoly háttérrel jelenthet mindenki számára, aki nyitott szemmel és elfogulatlanul kíván tájékozódni egy számára új világban. A könyvet végigolvasva azonban rögtön rájön az ember, hogy a szerzőnek ez nem sikerült. Nem azért, mert nem szereti az országot, — India-szeretete egyértelműen érződik, s az is, hogy pozitív kritikát próbál megfogalmazni — a probléma gyökere világnézetének korlátoltságában, nyugat-európai etnocentrizmusában található².

Már rögtön a bevezetőben ez kiderül. A szerző szerint a könyv címét Nehru küzdelme inspirálta, vagyis az, hogy India ereje nem kizárólag, vagy egyáltalán szükségszerűen vallási hagyományában keresendő, hanem vibráló demokráciájában, pluralista

¹ William Dalrymple: *White Mughals: Love and Betrayal in Eighteenth-Century India*. Penguin (Non-Classics); Reprint edition (April 27, 2004).

² Ezzel a szerző nincs egyedül. Ugyanez a mentalitás uralkodik például Burton Stein: *A History of India* című, történelmi referenciának szánt könyvében is. Blackwell Publishers, Malden, Massachusetts, 1998.

hagyományában. A könyv alcíme pedig azt sugallja, hogy India jelenlegi felemelkedése furcsa, mert mellett, hogy az ország egy kiemelkedő gazdasági és politikai hatalommá válik, a társadalom továbbra is erőteljesen vallásos, spirituális, szinte babonás marad, ami furcsa más országok mércéjével mérve. Ezek a mondatok teljesen elárulják a szerző gondolkodását, s annak korlátait. Tudat alatt ezt érezheti, mert a bevezető mottóját Rabindranath Tagore-tól veszi: *'A nyugati megfigyelő számára civilizációnk teljes metafizikának tűnik, ugyanúgy mint a süket ember számára a zongorázás nem zene, hanem pusztán ujjak mozgása.'* Kilépni mégsem tud ebből a szellemi ketrecből. A híres német filozófus és indológus Paul Deussen ezt a magatartást és mentalitást gyönyörűen megfogalmazta már 1893-ban a Royal Asiatic Society Bombay-i Tagozatának tartott előadásában: *'Indiai utazásom alatt meglepéssel vettem észre, hogy a filozófiában keleti testvéreink jól megőrizték a hagyományt, talán jobban, mint az aktívabb de kevésbé elmélkedő indo-árja család európai ágai, ahol az empirizmus, realizmus és természetes következményük, a materializmus burjánzik, míg a metafizika, a komoly filozófia közepe és szíve, csak azon nagyon kevesek által műveltetik, akik megtanultak szembeállni a kor szellemiségével.'*³

Miután az indiai civilizáció többezeréves hagyományát babonának, legjobb esetben is vallásosságnak könyveli el, s nem is vesz róla tudomást, kizárólag a gazdaságra és társadalmi jelenségekre koncentrál. Még ez sem lenne túl nagy baj, ha legalább ebben az esetben immanens módon járna el. Ő azonban az indiai társadalom kritikáját szinte kizárólag nyugat-európai mércével végzi. Nem vesz tudomást az indiai történelem fejlődése által meghatározott keretről, a nép mentalitásáról, az ország lehetőségeiről, filozófiájáról, a gazdasági gondolkodás hosszú hagyományáról. Láthatóan nem ismeri Ajit Dasgupta e tárgyban alapvető könyvét, amelynek címe *'A History of Indian Economic Thought'*,⁴ mert ha ezt ismerné, akkor nem írta össze-vissza annyi sületlenséget például Ghandiról. Próbálja tagadni, de teljesen egyértelműen marxista metodológiát alkalmaz, s referenciája a jelenlegi Nyugat-Európa. Többször használja Kínát is referenciaként, de nem mint elérendő célt, hanem mint hasonló cipőben járó országot.

A könyv felépítésében megpróbálja tárgyalni a jelenlegi India meghatározó erőit, illetve területeit. Az első fejezet a gazdaságot tárgyalja, a második az indiai állami bürokráciát, a harmadik az alsóbb kasztok felemelkedését, a negyedik az ország politikai palettájának nemzeti oldalát (elsősorban a BJP: Bharatiya Janata Party), a következő fejezet pedig a Kongresszus Pártot, a hatodik Dél-Ázsia megosztott muszlim közösségét, a hetedik geopolitikai kitekintést próbál nyújtani, s végül a befejező fejezet az indiai társadalom sokrétűségét foglalja össze.

Mint már a fentiekből is kiderült a szerző ezen témaköröket a saját szűk, ideológiai megköötöttségével tárgyalja. Rengeteg interjút készített, sok érdekes emberrel, akik között politikusok, bürokraták, vállalkozók, IT-szakemberek találhatók, de egyben az utca embere is. Az alapanyag, amivel dolgozik, nem is olyan rossz. Minden bizonnyal a Financial Times irodavezetőjével nagyon sokan szívesen találkoznak. De a legjobb forrásanyag sem művel csodát, ha a módszer korlátolt.

Mindezek ellenére a könyvet érdemes elolvasni. Mégpedig két okból. Egyrészt a könyv stílusa olvasmányos, sok érdekes emberrel folytatott interjút tartalmaz. Valójában úgy kell olvasni, mint egy útikönyvet. Másodsorban nagyszerű iskolapéldája annak, hogy kulturális és ideológiai korlátok hogyan akadályoznak meg valakit abban, hogy megértse egy másik civilizációt. Olvasás közben tehát folyamatosan figyelembe kell vennünk, hogy az írója egyrészt nagyon hiányos ismeretekkel rendelkezik az indiai civilizációról, — a kínairól úgyszintén, s Oroszországról vagy nem hallott, vagy nem képes annak újboli felemelkedését észrevenni, amelynek különben óriási kihatása van/lesz többek között Indiára is — másrészt ideológiai korlátoltsága megakadályozza őt abban, hogy az amúgy érdekes nyersanyagból reális következtetéseket vonjon le. Valójában érdekes de felszínes zszurnalisztikával állunk szemben. A záró fejezetben idézi Nandan Nilekani-t, az Infosys vezetőjét, aki a következőket mondta: *'Az egyetlen szelekciós kritériumunk az, hogy csak a legjobb embereket vesszük fel.'* A jelek szerint a Financial Times-nál ezt másképpen gondolják és alkalmazzák.

~ ~ ~ ~ ~

³ Paul Deussen: *On the Philosophy of the Vedānta in its Relations to Occidental Metaphysics*. Education Society, Bombay, 1893. In: *Erinnerungen an Indien*, Verlag von Lipsius & Tischer, Kiel und Leipzig, 1904.

⁴ Routledge, Londo and New York, 1993.

FARKAS, Flórián : James Kyngé — Kína megrengeti a világot

*CHINA SHAKES THE WORLD**A Titan's Rise and Troubled Future — and the Challenge for America*

James Kyngé

HOUGHTON MIFFLIN, NY

2006

ISBN-13: 978-0618705641

ISBN-10: 0618705643

James Kyngé két évtizedes újságírói múlttal rendelkezik Ázsiában, többek között a *Financial Times* pekingi irodavezetője volt. Folyékonyan beszéli a mandarint, s bejárta egész Kínát. Jelenleg családjával Pekingben él. Felszólalt olyan rangos helyeken, mint a *World Economic Forum* és a *National Committee on U.S.-China Relations*; szerepelt a *CNN*, *BBC* és a *National Public Radio* műsoraiban. Könyve 2006. szeptember 27-én jelent meg.

Az elmúlt öt évben, hacsak valaki nem egy barlangban rejtőzködött, nem kerülhette el, hogy valamilyen módon ne érzékelje Kína hatását, vagy közvetlenül, vagy közvetve a híradók révén. Sajnálatos módon a híradások, közéleti szereplők megnyilvánulásainak döntő többsége nem keresi e nagy geopolitikai és világgazdasági jelenség okát, hanem megmarad a populista leegyszerűsítések szintjén. James Kyngé könyve abba a sorba tartozik, amely a nyugati közvélemény érdeklődését, kíváncsiságát kívánja kielégíteni. A könyv a nagy tömegeknek íródott, olvasmányos stílusban, tehát nem szakkönyv, nem is lehet egy napon említeni David Zweig-nek szinte referenciának minősülő könyvével: *Internationalizing China — Domestic Interests and Global Linkages*,¹ amely furcsa módon nem is szerepel az irodalomjegyzékében. Mint a zurnaliszták többsége ő sem keresi Kína jelenkori reneszánszának mélyebben fekvő okait, hanem megelégszik a jelenség felszínes leírásával. Valószínűleg írás közben állandóan szeme előtt lebegett az átlag amerikai vagy nyugat-európai olvasó, akinek a szája íze szerint és értelmi szintjén kell egy könyvet megírni, ha a szerzője azt szeretné, hogy sikeres legyen. Végig az az érzése az embernek, hogy a szerző többet ért a kínai civilizációból, mint amit leír, de végül mégiscsak a szokásos nyugati sztereotípiákat olvassuk, úgyhogy ez a sejtés csak sejtés marad.

Könyvét személyes keretbe ágyazza: bemutatja, hogyan hatott például a Ruhr-vidéki Horde-ban az acélgyár eladása (Thyssen Krupp) és Kínába szállítása. Nagyon tanulságos, hogy az acélgyár munkásai a 90-es évek elején 35-órás munkahétért kezdtek küzdeni, abban az időszakban, amikor a dél-koreai üzemek egyre nagyobb konkurenciát jelentettek. Továbbá az is nagyon tanulságos, hogy az acélüzemet a kínaiak egy évvel a megbeszélte időpont előtt valamint két évvel rövidebb idő alatt szerelték szét és szállították el, mint az a Thyssen Krupp az elején felmérte!

Ezenkívül további helyeket kutatott fel a szerző, hogy első kézből értesüljön a kínai hatásról. Ezek a példák alapvetően jók, szemléletesek. Az egyetlen probléma velük, hogy a kizárólagos hangsúlyt az alacsony kínai árakra helyezi. Ez tökéletesen összhangban van a jelenlegi nyugati hangulattal és sztereotípiával, vagyis azzal, hogy a kínaiak kizárólag az alacsony árak miatt versenyképesek, ez a kép azonban hamis. Ennek tarthatatlanságát már *Ázsiai Renaissance* című írásomban² kimutattam. Sajnálatos tapasztalni, hogy egy 'kínai szakértő' ismét csak ezzel a kártyával tud játszani. A másik fő téma, amit tárgyal, Kína kiapadhatatlan étvágya az energiaforrásokat, nyersanyagokat és szinte minden egyebet illetően. Kétségtelen tény, hogy Kína gazdasági előretörése komoly problémákat okoz és okozhat a Föld erőforrásai szempontjából, mégis az a stílus, amellyel Kyngé ezt a kérdést tárgyalja — a nyugati szerzők többségéhez hasonlóan — álszent. Csak egy példát emeljük ki: az Egyesült Államok a földkerekség lakosságának kevesebb mint 4%-val rendelkezik, viszont a kőolajfogyasztás 25%-át mondhatja magáénak. Ha a kínaiak átvonnák az amerikai fogyasztási mintát, az tényleg egy környezeti katasztrófához vezetne! Míg a kínai társadalom jelentős részének az elemi emberi szükségletei sincsenek kielégítve, addig az amerikai (és nyugat-európai) társadalom luxusban tobzódik. Kinek is kellene kritikával illetnie és önmérsékletre buzdítani a másikat?

¹ Cornell University Press, Ithaca and London, 2002.

² Mikes International, 2004. október-december, pp. 55-64.

A kötet második fele Kína problémáival foglalkozik. Itt előjönnek a szokásos témák: túlnépesedés, erőforrás-ínség, a kommunista rendszer stb. Megint a nyugati átlag-olvasó szájíze szerint és értelmi szintjén. Furesa, hogy például a társadalmi bizalom összeomlására (amelyre egy egész fejezetet szentel) egy olyan példát hoz fel, amelyet maga a szerző is bevall, hogy nem tipikus (egy nőről szól, akinek személyazonosságát a helyi hatalmasságok ellopják, hogy saját családtagjaikat segítsék az előrejutásban). Ez a fajta zsurnalisztika már az etikátlanság határát súrolja. Aki pedig még 2007-ben is a kínai rendszert kommunistának tekinti, az nem érti annak a lényegét. Amint már hangsúlyoztam, végig az az érzése az olvasónak, hogy a szerző érti a kínai társadalmat, de csak ha a tényeket írja le, akkor könyve eladhatatlan Nyugaton.

A legnagyobb baklövések a kötet végén találhatók, amikor az ilyen könyvekben szokásos geopolitikai téma kerül terítékre. Az Új-Delhi-i kollégájához hasonlóan³ ő sem hallott Oroszországról, a *Shanghai Cooperation Organisation*-ról, az indiai viszonyról. Kínát szinte kizárólag a Nyugattal való kapcsolatban látja (hiszen nyilvánvalóan szerinte is a világ egyenlő a Nyugattal). A legérdekesebb az a megjegyzése, hogy szerinte a kérdés nem az, hogy mennyire befolyásolja Kína növekedése a világot, hanem inkább az, hogy a világ engedi-e majd Kínát tovább növekedni. Nyilvánvalóan a világ alatt a Nyugatot értve. Ez az álláspont a legmesszemenőbb beképzeltség és a tények tökéletes nem-ismeretéből származik, igazi életveszélyes hübrisz. Annak érdekében, hogy pontosan belássuk ennek a nézőpontnak a helytelenségét és tarthatatlanságát, szükség van egy pontos elemzésre. Vizsgáljuk meg közelebbről, hogy mekkora hatása van egyáltalán az Egyesült Államoknak Kínára. Az igaz, hogy a jelenlegi amerikai Kongresszus, amelyben a Demokrata Párt van többségben, hajlik egy Kínával való kereskedelmi háborúra. A fő érv a kínai kereskedelmi többlet, amelyet az amerikaiak szerint a kínai valuta alulértékeltsége okoz. Nem kizárt, hogy a Kongresszus védővámokat vet majd ki a kínai árukra. Ezzel viszont az amerikai politikát beszorítja egy sarokba, ahonnan semmilyen manőverezési lehetősége nem marad. A kínaiak ugyanis viszonylag könnyen átcsoportosíthatják exportjaikat nem-amerikai piacokra, valamint az ázsiai kereskedelmi partnereiken keresztül — az amerikaiak számára drágábban — továbbra is az amerikai piacra szállítják áruikat. Az eredmény az amerikaiak számára drágább import lesz, amely inflációs nyomást fog majd gyakorolni, ami az utolsó, amire a Fednek most szüksége van. Kína számára tehát az ügy legfeljebb egy kellemetlen, de kezelhető kérdés, míg az amerikaiak számára kontrollálhatatlan inflációt, a dollár további gyengülését s egyéb gazdasági problémákat okoz. Abban az esetben, ha a viszony tovább elmérgesedik, akkor Kína és partnerei csökkenthetik a készpénz folyamat, amellyel az amerikai gazdaságot fizetőképesen tartják. Ezt az Egyesült Államok nem bírja ki, míg Kína és partnerei igen, mert nemzeti bankjaik már felkészültek erre. Nyilvánvalóan ezt nem szívesen használják, csak akkor, ha az amerikai fél túlságosan is ebbe a sarokba szorítja őket. Minden tehát az amerikai politika bölcsességén múlik, amely sajnos — a demokratikus felépítésének köszönhetően — minden, csak nem bölcs. Ezt még maga a szerző is belátja, amikor a következő megjegyzést teszi: *'A demokráciában az érzelem és nem az objektivitás számít'*. Ez talán a legtalálóbb mondata. Akkor csak azt nem értem, hogy miért ezt a rendszert tartja kíváncsnak Kína számára?

Összefoglalóként csak azt tudom írni, mint az előző könyvnél: érdemes elolvasni, mint egy személyes útibeszámolót, de folyamatosan tudatunkban kell tartani azt, hogy felszínes zsurnalisztikával állunk szembe. Ezt jó stílus, személyes hangvétel, izgalmas történetek nem tudják ellensúlyozni és feledtetni.

~ ~ ~ ~ ~

³ Lásd az előző könyvrecenziót: Edward Luce: Az istenek ellenében.

FARKAS, Flórián : Charles Fishman — A Wal-Mart hatás***THE WAL-MART EFFECT***

How the World's Most Powerful Company Really Works

—
and How It's Transforming the American Economy**Charles Fishman**

PENGUIN, NY

2006

ISBN-13: 978-0143038788

ISBN-10: 0143038788

Charles Fishman a *Fast Company* című újság főmunkatársa. A Wal-Mart-ról írott díjnyertes címlapsztoriája az újság történetében a legnagyobb olvasói visszhangot váltotta ki. 2005-ben megkapta a rangos *Gerald Loeb Award*-ot. Karrierjét a *The Washington Post*-nál kezdte, majd dolgozott az *Orlando Sentinel*-nél és a *News & Observer*-nél. Rendszeresen megjelenik az *NPR*-ben, *CNN*-ben és a *Fox News*-ban. A Wal Mart-ról írott könyve eredetileg 2005-ben jelent meg. E recenzió a második kiadást elemzi, amely 2006. december 26-án látott napvilágot.

A Wal-Mart jelenleg a világ legnagyobb vállalata a *Fortune Global 500* 2007. évi listája alapján¹. 1962-ben alapította Sam Walton az arkansasi Rogers-ben, a vállalat központja az arkansasi Bentonville-ben található. Az elmúlt több mint negyven év alatt, az egy áruházal indult vállalkozásból alapítója a világ leghatalmasabb áruházláncát építette ki. A vállalat a legnagyobb élelmiszer-áruház az Egyesült Államokban (kb. 20%-os piaci részesedéssel), s ugyancsak a legnagyobb játékkereskedelemben (kb. 45%-os piaci részesedéssel). A Wal Mart elsősorban az észak-amerikai államokban elterjedt (USA, Kanada), de vannak leányvállalatai Mexikóban, Nagy Britanniában, Japánban és néhány dél-amerikai államban. Európában gyakorlatilag ismeretlen.

A hatalmas siker a vállalatot olyan helyzetbe hozta, hogy komoly erőtenyezővé vált nemcsak a saját iparágában, hanem abban az egész ökoszisztémában, amelyet maga köré kialakított. A cég alapeszméje — amelyet alapítója itatott belé — végletesen egyszerű: a lehető legolcsóbban vásárolni, a nyereség nagy részét a vásárlóknak átadni, s ezáltal gyarapodni. A lényeg ilyen egyszerű, fillérekből mamutvállalatot felépíteni és fenntartani. Az is igaz, hogy a filléreskedés sokszor a törvényesség határain is túl megy, amint azt néhány esetben a dolgozókkal szembeni túlkapás jellemzett. Nem véletlen, hogy emiatt egy jó ideje a sajtó, illetve a közvélemény állandó figyelmében találja magát. A Wal Mart teljesen megosztja a társadalmat: valaki vagy fanatikusan szereti, vagy fanatikusan utálja. Szinte lehetetlen a vállalatot semleges, objektíven szemlélő embert találni.

A szerző — bevallása szerint — megpróbált egy kiegyensúlyozott könyvet írni a Wal Martról. Rengeteg interjút készített, többek között volt Wal Mart dolgozókkal, s ebből egy történetet kerekített ki, ahogyan ő látja a céget. Kétségtelen, hogy Fishman sok esetben az érem mindkét oldalát megmutatja: például azt is, hogyan tartotta/tartja a vállalat az amerikai inflációt kordában. Könyve érdekes interjúkat tartalmaz, sok belső 'titkot' fed fel, sok esetben azonban nem tudja kordában tartani elfogultságát a céggel szemben. Könyvének viszont nem ez a legnagyobb hiányossága, hanem az, hogy nem volt képes megérteni e cég működési elvét, legvégső valóját. Álljon itt a 88. oldalon található rész, amely mindezt megvilágítja:

'De semmi zseniális nincs abban a folyamatban, amely révén a Wal Mart eléri, hogy beszállítói a gumiabroncstól a kontaktlencséig, a fegyvertől a dezodorokig ezeket a termékeket hétköznapi alacsony áron szállítsák. A Wal Mart arra kényszeríti beszállítóit, hogy átalakítsanak a csomagolástól a számítógéprendszerükig mindent, ha a Wal Martnak akarnak szállítani. A Wal Mart egyszerűen megmondja ezeknek a beszállítóknak, mennyit fog fizetni ezekért a termékekért.'

¹ A rangsorolás a jövedelem nagysága alapján történik.

Ez az egy paragrafus tökéletesen elárulja a szerző teljes inkompetenciáját. Sok mindent észrevett, hiszen sok emberrel beszélgetett, csak éppen a lényegét nem látta meg és nem értette meg. A Wal Martnak pontosan az az óramű-pontosságú *supply chain management* rendszere a lényege, amelyet a szerző nem is lát, illetve amelyben nem lát értéket. A Wal Mart ugyanis nem termel, nem gyárt az égvilágon semmit. 'Csak' megrendel, szortíroz, kiszállít. Viszont ebben a 'csak'-ban van elrejtve minden. Know-how, számítógépes rendszerek tucatja a rendeléstől a szállításig, a szortírozástól a kiszállításig, a raktározástól a vásárlók ízlésének kutatásáig, stb. A cég ebben teljesen úttörő szerepet játszott és játszik a mai napig. Tipikus példája annak, hogyan tud egy cég az információs technológia újszerű alkalmazása révén versenyelőnyre szert tenni. Ezt eleinte kényszerűségből tették, hiszen Bentonville Arkansasban egy istenhátamögötti település volt több évtizeddel ezelőtt. A kezdeti kényszerből azonban előnyt kovácsoltak.

Ha ezt megértette volna a szerző, akkor talán nem kellett volna annyi oldalt sztorizásra szánnia. Egy idő után szinte már unalmas. Az sem ártott volna, ha több konkrét gazdasági ténnyel támasztja alá mondanivalóját. A cégről ugyanis jelennek meg folyamatosan pontos elemzések, mint például a *BusinessWeek* 2007. évi április 30. számának címlapsztorija: '*Wal-Mart's Midlife Crisis*'. Ebben egy valóban kiegyensúlyozott képet kapunk a cég jelenlegi teljesítményéről, szervezeti problémáiról, legfőbb konkurensainak stratégiájáról, s jelenlegi vezérigazgatójának terveiről.

Fishman könyve is azon zsunalisztikai tömegtermékek közé tartozik, amelyek a tömegfogyasztót célozzák meg. Könnyed olvasmány, a problémák emocionális megközelítése és a fő ok-okozati összefüggések boncolgatásának kerülése jellemzik. Interjúanyag kollázsa érdekes, de ha a lényegét kívánjuk megtudni, más források után szükséges kutatnunk.

~ ~ ~ ~ ~

FARKAS, Flórián : Peter Tertzakian — Ezer hordó másodpercenként

A THOUSAND BARRELS A SECOND

The Coming Oil Break Point and the Challenges Facing
an Energy Dependent World

Peter Tertzakian

McGraw-Hill Professional, New York

2007

ISBN-13: 978-0-07-149260-7

ISBN-10: 0-07-149260-7

Peter Tertzakian geofizikusként végzett a University of Alberta-n, majd ökonometriát tanult a University of Southampton-on. Ezt kiegészítette egy mérnöki diplomával az MIT Sloan School of Management-en. Jelenleg az *ARC Financial Corporation*² — a világ egyik befolyásos energia befektető cége — vezető energia-közgazdásza. Tévé- és rádióműsorok kedvelt vendége, a hetente megjelenő *ARC Energy Charts*³ főszerkesztője. Jelen könyve 2007. május 9-én került piacra.

Szakmai háttere, közölajmezőkön eltöltött évek tapasztalata, valamint elemzői képessége eredőjeként egy nagyszerű könyv szerzőjeként mutatkozik be Peter Tertzakian. A könyv olvasmányos, de ez nem megy a tudományosság és alaposság rovására.

² <http://www.arcfinancial.com/>

³ http://www.arcfinancial.com/index.php?option=com_content&task=view&id=38&Itemid=47

Nem olcsó zsurnalisztikai trükkökkel próbál 'pontokat szerezni'. Felüdülés végre egy olyan könyvet végigolvasni, amelyben a szerző komoly szakmai színvonalat nyújt, kiegyensúlyozott és interdiszciplináris nézőpontot produkál. Mikor már azt hinné az ember, hogy az ilyen típusú szerző már teljesen kiveszett, akkor kezébe kerül ez a könyv.

Már a cím is nagyszerű: Ezer hordó másodpercenként! Ennyit használt a világ 2006-ban. Döbbenetes szám. Mégis, milyen következményekkel jár ez? Egyesek rögtön világvégét látnak, mert elfogy az olaj. A környezetvédelmi megszállottak dörzsölik a tenyerüket. Az átlagpolgár pedig egyre többet fizet a tankolásnál és nem érti az okát... Mindezekre a reakciókra, illetve attitűdökre ad nagyszerű választ ez a könyv.

Mindenekelőtt leszögezi, hogy a világ nem fogy ki a kőolajból, csak a könnyen, olcsón kitermelhető kőolaj lesz egyre kevesebb. Az elmúlt évek eseményei azonban rávilágítottak a jelenlegi helyzet törékenységre. A közel-keleti térség politikai instabilitása, Kína és India egyre növekvő kőolajéhsége, a Katrina és Rita hurrikánok pusztító hatása rekord magasságba emelték a kőolaj világpiaci árát. Ezek a hatások egy új egyensúly kialakítását teszik szükségessé, amelynek az elérése jelenleg folyik.

A kötet hét fejezete a következő témákat dolgozza fel:

1. Az első fejezet a bálnaolaj lámpa történetét mutatja be röviden: kb. az 1750-es évektől egészen a csúcsáig az 1850-es évekig, majd 1870-ben a teljes eltűnéséig. Mivel a bálnavadászok szinte teljesen kiirtották a bálnákat, egyre messzebb kellett értük menni, s egyre költségesebb és nehezebb volt a bálnaolajhoz hozzájutni. Amikor az olcsó kerozin megjelent mint helyettesítő, gyakorlatilag azonnal megszüntette a bálnaolajipart.
2. A második fejezet néhány technológiai forradalmat mutat be. Lényegük mindig az, hogy jelentős hatásfokjavítást eredményeznek: gőzgép feltalálása, majd a robbanómotor elterjedése. Churchill nagy tette az volt, hogy ezt a tényt belátta és még az I. világháború előtt átalakította az angol tengerészetet a gőzhajtásról a dízelmeghajtásra. Ez szükségszerűvé tette az angolok számára a stratégiai kőolajmezők elfoglalását, amely vállalkozásban az amerikaiak csak később szálltak be, de annál nagyobb sikerrel.
3. A harmadik fejezet az olaj domináns szerepét elemzi a jelenlegi gazdasági rendszerben. Semmi sem működik nélküle. A szerző kimutatja, hogy az 1970-es évek geopolitikai eseményei hogyan alakították át az energetikai egyensúlyt; szinte minden lehetséges helyen, ahol a kőolaj kiváltható volt, kiváltották (pl. elektromos áram termelés köszén, vagy nukleáris energia által).
4. A negyedik fejezet azt elemzi, hogyan változik a világ kőolajtermelése. A hagyományos mezők lassan elapadnak, ami pedig marad, az egyre nehezebben lesz kitermelhető, jóval magasabb költségért. Viszont a magasabb világpiaci ár ezt garantálja, úgyhogy ha az ellátás nagyon szoros is marad, az olajból nem fogyunk ki egyhamar.
5. Az ötödik fejezet azt vizsgálja meg, hogy lehetséges-e valami technikai áttörés, valamilyen technikai csoda. A jelenlegi fejlesztéseket úm. hideg magfűző, hidrogénautó, stb. lehetséges alternatívák, de egyik sem 'csodafegyver'. Ráadásul bármilyen új technológiát vezetünk be, annak észrevétlenül kell passzolnia a meglévő infrastruktúrába. Rövid és középtávon tehát semmiféle áttörésre nem számíthatunk.
6. A hatodik fejezet a jelenleg zajló új egyensúly-megtalálás rögzös útját vázolja. Mivel technikai csodamegoldás nincs a láthatáron, sok apró javító intézkedés együttes bevezetése lehetséges csak. Mivel a jelenlegi legnagyobb probléma az amerikai lakosság autóvásárlási és használati gyakorlata (túl nehéz, nagyfogyasztású autók eladása növekszik), a kérdés az, hogy ez megoldható-e egy olyan politikai rendszerben, amelyben az autóhasználat korlátozásának politikája — bármennyire is logikus és szükségszerű — politikai öngyilkossággal ér fel.
7. Az utolsó fejezet egy jövőbe való kitekintés körképét nyújtja: azt írja le, hogyan néz ki majd a világ 2017-ben.

A kötet nagyszerű, olvasmányos, tudományos alapozottságú, semmilyen ideológiai elkötelezettséget nem mutat. Mindenki számára ajánlom, aki meg szeretné érteni a jelenlegi világ kőolaj-problematikáját, multidiszciplináris megközelítésből. Egyetlen egy kifogásom van csak: a szerző bár megemlíti, hogy jelenleg egyes államok nagy államosítási folyamatba kezdtek, mégis alapvetően abból az alaptézisből indul ki, hogy a világ kőolajtermelését és forgalmazását az angol-amerikai típusú szabadpiaci mechanizmusok fogják jó ideig szabályozni. Erre pedig egyre kevesebb a jel és a remény a jelenlegi eseményeket tekintve. Lásd erre vonatkozóan az Egyesült Államok Energia és Természeti Erőforrások szenátusi bizottsága kongresszusi meghallgatásának 2007. január 10. anyagát⁴, amelyben több szakértő is egyértelműen kimondja, hogy jelenleg erőforrás-nacionalizmus és merkantilizmus folyik, amely az Egyesült Államok érdekei ellen működik. Ezeket a jelenségeket W. Joseph Stroupe *Orosz Rubicon* című könyve tökéletesen elemzi, amely könyvről írott recenziómat az előző Mikes International számban lehet olvasni (pp. 73-75).

⁴ <http://www.access.gpo.gov/congress/senate/senate08ch110.html>

GEOSTRATEGICAL & WORLD ECONOMY BOOK REVIEW

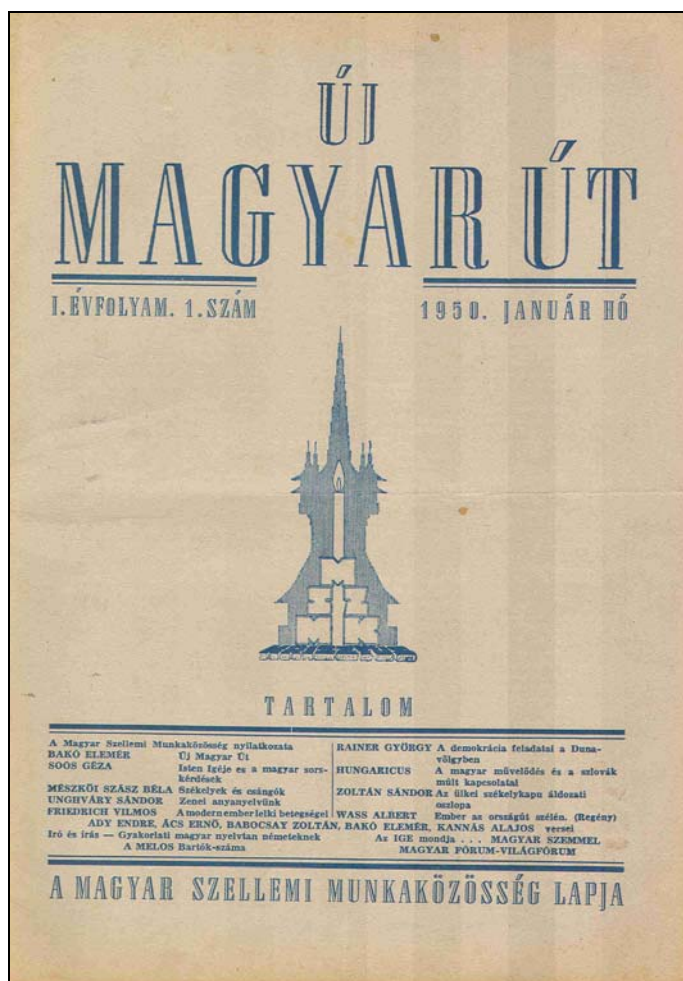
In this column six books are reviewed, all by Flórián Farkas. These are:

1. **Zbigniew Brzezinski: Second Chance. — Three Presidents and the Crisis of American Superpower.**
2. **Max Boot: War Made New. — Technology, Warfare, and the Course of History 1500 to Today.**
3. **Edward Luce: In Spite of Gods. — The Strange Rise of Modern India.**
4. **James Kynge: China Shakes the World. — A Titan's Rise and Troubled Future — and the Challenge for America.**
5. **Charles Fishman: The Wal-Mart Effect. — How the World's Most Powerful Company Really Works — and How It's Transforming the American Economy.**
6. **Peter Tertzakian: A Thousand Barrels a Second. — The Coming Oil Break and the Challenge Facing an Energy Dependent World.**

ÍGY ÍRTUNK MI

~ Válogatás a XX. századi nyugati magyar emigráció sajtójából ~

1950 januárjától 1956 tavaszáig Münchenben, illetve Washingtonban, megjelenő folyóirat. Soós Géza alapította, 1951 májusától mint „független szellemi fórum” jelent meg, Soós Géza irányításával. 1952 májusában telepedett át Washingtonba. Első felelős szerkesztője Bakó Elemér volt. 1951-ben társszerkesztő lett Gombos Gyula, felelős kiadó Wass Albert és főmunkatárs Vatai László. 1952-ben Bakó Elemér, Gombos Gyula, Hajnóczy Gergely, Soós Géza, Teleki Géza, Wass Albert szerkesztették. Főmunkatársak lettek Bogay Tamás, Cserenyey Géza, Máriássy József és Molnár József. 1953-ban a szerkesztőségéből kivált Gombos Gyula és bekerült Kardos T. Béla. A főmunkatársak közül kimaradt Molnár József. Soós Gézának 1953 szeptemberében bekövetkezett halála után 1954 januártól Bakó Elemér irányította a folyóirat munkáját. Először havonta, majd kéthavonta, később nagyobb kihagyásokkal jelent meg. Megszűnt az 1956 március-májusi összevont számmal. A szépirodalmon kívül főleg értekező prózát közölt: irodalmi és történelmi esszéket, tanulmányokat, cikkeket. Szerzői közé tartozott az előbb említetteken kívül: Balla Pál, Borshy-Kerekes György, Ferdinandy Mihály, Flórián Tibor, Kannás Alajos, Kovrig Béla, Kutasi Kovács Lajos, Makai Antal, Reményi József, Cs. Szabó László, Vámos Imre, Vasváry Ödön, Zathureczky Gyula.

Új Magyar Út

1950. január hó

I. évfolyam 1. szám

A Magyar Szellemi Munkaközösség Nyilatkozata

Majdnem harminc évvel ezelőtt történt, hogy a fiatal magyar értelmiség egy csoportja egy véres háború romjai felett a magyar megmaradás útját lelki megújulásban jelölte meg.

A második világháború porig alázott, hazájából szétszórt nemzedéke még döbbenetesebben kell hogy ráeszméljen az eddigi magyar utak bezárulására és husába vágó szükségéből kell hogy új magyar utat keressen. A száműzöttség megtisztulásra is alkalmat adó nyomorúságában és Isten előtti alázatban kiformalódott meggyőződéssel valljuk, hogy az egészséges magyar jövő belső feltételei:

a lelki ébredésből fakadó és a magyarság egymással való megbékélését is meghozó lelki és erkölcsi megújulás;

a sajátos magyar szellemiség kutatásából és modern formákban való kifejezéséből kialakuló magyar szellemi megújulás

és magyar nép széles rétegeinek felemeléséből, demokratikus nagykorúsításából kibontakozó szociális megújulás.

Külső feltételei:

a magyarság bekapcsolódása a nagy európai és egyetemes szellemi áramlatokba;

a sajátos magyar szellemiség szolgálatvállalása az emberiség egészséges demokratikus fejlődéséért és a magyarság megbékélése és összefogása a szomszédnépekkel az igazságon és szereteten felépülő kölcsönös szolgálatvállalás jegyében.

E feltételek megvalósításához Isten kegyelmén kívül a szétszórt magyarság önkéntes és öntudatos elhatározása, hitében megszentelődő akarata és önzetlen áldozatvállalása elegendő biztosíték lesz. Még akkor is, ha minden külső segítség elmarad. E feltételek megvalósítása nélkül azonban a magyarság nem juthat el egyetemes emberi hivatásának betöltéséhez, tehát a sajátmaga megbecsültetéséhez és létjogosultságának elismertetéséhez sem.

Ezért a menekült sors nyomorúságában több alkalommal összegyűlt magyar írók, költők, művészek, tudósok és más szellemi emberek elhatározták, hogy megalakítják a MAGYAR SZELLEMI MUNKAKÖZÖSSÉGET és felhívják az egész világon

szétszórt magyar testvéreket a csatlakozásra. Függetlenül minden politikai vitától, társadalmi széthúzástól vagy felekezeti ellentétől, Jézus Krisztus szeretetparancsára építve, alkossanak kisebb, nagyobb magyar szellemi csoportokat, amelyekben a sajátosan magyar lelki és szellemi hagyományokat művelik. Egyrészt azért, hogy ezeket a hagyományokat minél teljesebb lelki, szellemi és erkölcsi értékű egyedekként megőrizték, másrészt pedig azért, hogy a befogadó országokban a sajátosan magyar szellemi kultúra kincseit kifejtve új környezetüknek minél nagyobb hasznára, magyarságunknak pedig díszerre és becsületére váljanak.

Nem egyletesdiről, nem nyílt vagy rejtett politikai vagy társadalmi célok megvalósításáról van szó, hanem Istentől kapott teljes emberségünk hivatásának betöltéséről, munkaközösségi, testvéri, alázatos szolgálatról.

A MAGYAR SZELLEMI MUNKAKÖZÖSSÉG nem irányul senki és semmi ellen, hacsak nem a minden emberi békességet és boldogságot elpusztító bűn és ennek megjelenési formái: az önzés, szeretetlenség, hatalmaskodás, talmi értékek erőszakolása, alantas emberi ösztönök kiszolgálása és hasonlók ellen.

A MAGYAR SZELLEMI MUNKAKÖZÖSSÉG a békességet és ha lehet, a testvéri együttműködést keresi az összes, már meglevő, politikamentes magyar alakulásokkal, amennyiben azok hasonló célokat tiszta szándékokkal és erkölcsi alapon törekednek megvalósítani.

A MAGYAR SZELLEMI MUNKAKÖZÖSSÉG szolgálatának első formája az ÚJ MAGYAR ÚT című, lehetőleg havonként megjelenő folyóirat, amely önkéntes és önzetlen szellemi és anyagi áldozatból született, s az emigráció mostoha körülményei között is magasabbrendű szellemi táplálékot óhajt nyújtani árva, elhagyott magyar testvéreinknek.

Ha csak emberektől van ez az elindulás, meg fog szűnni, mint olyan sok más nemes kezdeményezés. Ha azonban — hitünk szerint — Istentől van, akkor a hívó és önzetlen magyarokat felekezeti és társadalmi különbség nélkül áldozatos szolgálatra fogja megnyerni, és egy, Isten akaratából megépülő, boldogabb magyar jövő szilárd és értékes eszköze lesz.

Kelt 1949. december havában.

A MAGYAR SZELLEMI MUNKAKÖZÖSSÉG
szervező bizottsága.

Új Magyar Út

1950. január hó

I. évfolyam 1. szám

BAKÓ, Elemér : Új magyar út

Tizenöt évvel ezelőtt hívó fiatal magyarok elindítottak Budapesten egy nemzetpolitikai lapot. Az volt a céljuk, hogy az akkori tisztázatlan szellemi légkörben megmutassák azt az egészséges és helyes magyar utat, amelyen járva legalább egy új magyar nemzedék elérkezik a mi testünkre szabott, természetes magyar életformához, amelyben a magyarság erői maradéktalanul kibontakozhatnak, szellemi és fizikai téren, az egyéni, közösségi és állami élet viszonylataiban, tehát nemzeti és nemzetközi síkon egyaránt.

Az új indulás Isten iránti engedelmisségből született és azt a Soli Deo Gloria-gondolat jegyében határozott református magyar világszemlélet jellemezte. Ez azonban a lap munkája folyamán csak abban nyilvánult meg, hogy minden szellemi és fizikai, egyéni vagy közösségi problémát az Evangélium megvilágításában tárgyalt és arra törekedett, hogy az egész magyar közéletet, az egyén, a család, a társadalom és a nemzet életét, valamint a magyar állam nemzetközi viszonyulásának szabályszerűségeit is az evangéliumi lélek által megtisztított egyetemes magyar életszemlélettel és cselekvő felebaráti felelősségérzettel töltsen meg. Felekezeti vitákba és úgynevezett "érdekvédelemben" a lap munkatársai nem bocsátkoztak.

A lap csakhamar szellemi irányzatot teremtett Magyarországon. Nemsokára bebizonyosodott, hogy a Magyar Út valóban azt a magyar utat találta meg, amelyen a fiatal magyar szellemi elit, amely a saját erkölcsi rendjére is adni akar, a jövőben vallási különbségre való tekintet nélkül járni fog, mert csak ezen az úton járhat, ha a felismert közös evangéliumi és magyar eszményekhez hű akar maradni. A lap lassanként egyre tágabbra nyitotta kapuit: református jellege az egyetemes evangéliumi magyarság formáit vette magára, magyar életszemléletébe bekapcsolódtak a Duna-völgy népeinek vitális kérdései és megindult az útkeresés abban az irányban, hogy a Duna-medence egykor testvéri egymásraultaltságban és együttérzésben élő népeit a zavaros századok során elvesztett közös életesemény felismerésére és megvalósítására eljuttathassák. Mert csak egy becsületes, közös rendezés keretében lehet megszüntetni azokat az egész dunavölgyi politikai légkört megmérgező hatásokat, amelyeknek meg-megújuló gázömlései nemcsak az ottéló népek életét fojtogatják, hanem adott pillanatban, csak a kanóca várnak hogy egy-egy újabb robbanással lángbaborítsák a világnak ezt a rendkívül gyűlékony sarkát és rajta keresztül a világot.

A Magyar Út őszintén és becsületesen őhajtotta a dunavölgyi együttműködést és ehhez minden tétivel igyekezett megteremtteni a magyar feltételeket. Tehát befelé erősen hangsúlyozta az evangéliumi szellemben is elengedhetetlen szociális haladás követelményeit, kutatta a földkérdés és a munkáskérdés reformlehetőségeit, megvitatta a magyar néppel kapcsolatos család és egészségvédelmi problémákat és a felszínes álnacionalizmus sovinizmusba csapó túlzásait azzal gyomlálta ki, hogy az igazi, történelmi gyökerű magyar népi műveltség elemeit tisztázva erőteljesen közreműködött egy új a magunkét ismerő és megbecsülő, éppen ezért a szomszédok valóságos értékeit is elismerő magyar szellemi magatartás és ezt tükröző kulturális politika kimunkálásában.

Mindezzel pedig magyar részről a legjelentősebb lépés történt meg abban az irányban, hogy a Duna-völgy független, szabadságukért minden áldozatra kész népei egy új, közös, demokratikus életforma egészséges munkaközösségében és politikai légkörében egyesülve egy minden szellemi és politikai rabláncát levetett Európa termelő és teljesértékű tagjaivá válhassanak. Hogy a mai magyar emigrációs szellemi elitben — néha még más, érdekelt nemzetek fiainak ezzel ellentétes kinyilatkoztatott felfogása ellenében is — ez a mások felé közeledő, belátó és megértő magatartás általános és nem vitatott közös meggyőződéssé vált, annak a gyökereit abban a magyar szellemi talajban kell keresnünk, amelynek a megtisztításában a Magyar Út táborának kiemelkedő szerepkör jutott.

A Magyar Út tehát magyar nyelven hirdette ugyan az új, evangéliumi magyar életforma ígét, de azzal a magasabbrendű küldetésstudattal, hogy a központi helyzetű magyarságban végbemenő változás, lelki, társadalmi és politikai tisztulás missziói hatásaként a környező népekben is hasonló folyamatok indulnak meg.

*

Azt az ígéretes életet, amelyért a Magyar Út odahaza munkálkodott, a második világháborúnak az egész Duna-völgyre szakadt csapásai megsemmisítették. Bizonyos, kezdetben még egészséges virágokat is hajtó reformok mára már mérges gyümölcsöket teremtek és a szétzúzott, felforgatott magyar életben az egészséges fejlődés összes lehetőségei megszűntek. A célul kijelölt, természetes, demokratikus életforma helyett a pusztá létért folyó, gyakran minden erkölcsi normáját elvesztett küzdelem tölti meg az egyén, a család és a társadalom minden életmegnyilvánulását.

A magyarság emberállománya is erősen megcsappant. A háborús veszteségek, a hadifoglyok és törvénytelenül elhurcoltak, munkára deportáltak megszámlálhatatlan tömegei kiestek a nemzeti élet vérkeringéséből. S bármennyire öröndetes is a személyes megmaradás és a távoli jövő szempontjából, de a hazai teherbírás felületét csökkentette a nyugaton maradt vagy a háború befejezését követő években nyugatra menekült több mint százezer magyarnak az ország belső életéből való

kikapcsolódása is; különösen, ha figyelembe vesszük, hogy elsősorban a műveltebb rétegekhez tartozók indultak neki az emigrációnak, akiknek a szellemi és erkölcsi helytállása a hazai életküzdelem fontos részletét jelentené.

Azok a külső körülmények, amelyek tizenöt évvel ezelőtt a Magyar Út alapítóit arra indították, hogy egy szebb, jobb és igazabb magyarság becsületes útkeresését lehetővé tegyék, ma fokozottabban, véresen és parancsolóan jelentkeznek. Ma sokszorosan szükség van arra, hogy a magyarságban teremtetésénél fogva meglévő és történeti fejlődése során ízéssé kiforrott belső erőit megszólaltassuk, ezeket az erőket a helytállókban felfokozzuk, az ingadozóknak döntő erejű elhívással, a gyengékben és a magyarságtól elfordulóknak az anyai csók melegévé és az apai kéz értelmes szigorává tegyük. Mert ezek az erők fogják megmutatni azt az új magyar utat, amelyet a súlyosabbra fordult és sok tekintetben megváltozott viszonyok közt járnunk kell.

Amikor mi tehát most az Új Magyar Utat a réginek a szellemében megindítjuk, a fentebb ismertetett programnak az új viszonyok szerinti változásait és bővülését is tudomásul vettük.

A végső cél ma is ugyanaz, mint tizenöt évvel ezelőtt: meg kell találnunk azt a korszerű magyar életformát, amely a magyar lélekből megépülő magyar életet az egyetemes emberi haladás mentén alakítja. Azzal a céllal, hogy a magyar lélekből vett értékek a korszerű életformában megmunkálódva egyetemes emberi érvényűekké váljanak és így a magyarság a maga részéről is hozzájáruljon az egyetemes emberi létprobléma egészének becsületes és helyes megoldásához.

Ma már mindenki előtt világos, hogy az egyén és az egyénekből megépülő természetes emberi közösségek /család, nemzet és emberiség/ arányosan elrendeződő és egymásba fonódó életjogai a legelemibb szabadságjogok, a hit, a szó, az írás, a munka, a közéleti cselekvés és a félelemtől való mentesség joga nélkül elérhetetlenek. Ezeknek az elemi szabadságjogoknak ujrakívívása tehát első célja kell legyen minden magyar szellemi tevékenységnek. Teljesen közömbös, hogy e szabadságjogok megcsonkítása nyílt vagy burkolt formában, nyers hatalmi beavatkozással vagy óvatos és fennkölt jelszavakat hangoztató asszimiláló céllal történik: ellene küzdeni kötelessége minden magyar embernek, különösen pedig minden szellemi embernek, akire a lélek befolyásolása, a szellem utainak megvilágítása van bízva. Mert meggyőződésünk szerint a magyarságban meglevő nagy egyéni és népi értékeket csak magyar módon lehet a magyar sorsba ültetett isteni célok és az egész emberi haladás előbbrevitelére kifejteni.

Hasonlóképpen meggyőződésünk, hogy a befogadó országok érdekeit is szolgáljuk akkor, amikor törekszünk megtartani minden magyart a hazáról hozott lelkeség szellemi légkörében, mert ez egyúttal szellemi színvonalat is jelent. S bármennyire is szomorú a magyar élet szempontjából, hogy ez a szellemi minőség nem a magyar hazát építi, nem a magyar műveltség épületét emeli, de ugyanakkor felemelő az a tudat, hogy a világ bármely országában életet gerjesztő, értéket fejlesztő, az egész emberiség közös ügyét szolgáló erővé válik. De ahogy eddig is, töretlenül és igazán, a minél több és minél jobb igénye szerint, meg kell maradnia magyarnak, mert a magyarság útján jutott el legtöbbször az egyetemesség és az érték felé vezető uton.

Az Új Magyar Út kötelességének ismeri el tehát, hogy utánanyúljon az elvándorló magyarnak és a világ minden sarkába, földrészére, szigeteire és öserdőibe, városrengeteibe és eldugott farmjaiba szétfutó magyar életutaknak a magyar élet már meglett, krisztusi és emberi törvényét és irányát hirdesse.

Ennek a magyar életnek alapvető törvényeül pedig a nyugati világ egyetemesen vallott szabadságjogait, a hit, a szó, az írás, a munka, a közéleti cselekvés és a félelemtől való mentesség jogát ismerjük el abban a meggyőződésben, hogy ezeket az eszményi jogokat egy evangéliumi szellemben megújult emberiség és magyarság tudja csak gyakorlati tényezőkké formálni.

A magyarság felé ezek az emberi életeszmények azt jelentik, hogy már itt az emigrációban megvalósítjuk és egymás közt igyekszünk érvényre juttatni ezeket az eszményeket:

hogy hite miatt magyar és magyar közt, de továbbmenve: ember és ember közt különbséget nem teszünk; hite gyakorlásában senkinek korlátoztatását el nem ismerjük, sőt ezt kiküszöböljük;

hogy meggyőződésünk szerint a szó és az írás becsülete az isteni eredetű emberi szellem alaptörvénye, szabadsága pedig ugyane szellem alapvető joga, amelyet a magunk számára éppenúgy megkívánunk, amint mások erre való jogát és képességét is elismerjük;

hogy az egyéni és nemzeti munka és a közéleti cselekvés szabadságjogainak biztosítása nélkül sem magunk, sem mások számára emberi életet nem tudunk elképzelni;

végül, hogy a félelemtől való mentességet ama természetes légkörnek tartjuk, amelyben lélek, szellem és test, az ember e háromdimenziós létezési lehetősége rendkívüli és előre meghatározhatatlan eredményekre és fejlődésre, nélküle pedig, a rettenetes kényszerében hasonlóképpen beláthatatlan lelki, szellemi és fizikai elferdülésekre és bűnökre vezet, amelyek az isteni teremtés munkáját az emberben megrontják és az így megrontott embert a teremtett föld természetes ura és gazdag képzeletű formálója és benépesítője helyett annak megrontó zsarnokává és pusztító csapásává tehetik.

Ezért e szabadságjogok szolgálatát e folyóirat céljául kitűzve, azoknak a magyar életben való meggyökereztetésére elhatározzuk, hogy a magyar népünkben meglévő hagyományi értékeket, a beszéd és a gondolkodás, a formák és a zene művészi önkifejezésének módjait, ahogyan azok évezredek óta az Európa és Ázsia határán kifinomult és Középeurópába plántálódott magyar lélekben megmunkálódtak, ápolni és fejleszteni fogjuk. Történelmünk nagy nemzeti és emberi tanulságait, hitéletünket, kulturális és állami közösségi élményeinket erősítő igazságait és indításait tevékenységünk mértékéül és

hajtóerőül alkalmazzuk; ugyanakkor pedig rámutatunk azokra az elferdítő irányzatokra, amelyek ezeket a nagy tanulságokat és történelmi élményeket a bennük lévő igazsággal ellentétes hatásúakká akarják hamisítani.

A mai és a holnapi magyar élet közvetlen szolgálataiban gyökerére kell néznünk szociális viszonyainknak és meg kell vizsgálnunk a magyar társadalom, a föld és az ember, a munka és a munkahely, valamint a munkaadó és a munkás egymásközi viszonyának változatait. Az egészséges magyar életforma minden emberi jogot biztosító törvénye szerint irányítjuk figyelmünket a holnapi Magyarország épületének, belső szervezetének kialakítására.

A helyes út megkeresésében új szövetséget ajánlunk fel a szomszéd népek szabad országokban élő, hasonló törekvésű képviselői, különösen szellemi emberei felé. A közös bölcső tudata, a közösen ható természeti és történelmi törvényszerűségek felismerése el fog vezetni bennünket egy közösen berendezett jövőbe, ha a szabad nyugati világ közös eszményeit egyformán valljuk és munkáljuk mind magunkban, mind pedig odahaza. Ehhez azonban ismernünk kell egymást. Az Új Magyar Út e téren is törekszik a keretek fokozatos bővítésére.

Az európai hivatású magyarság természetes életjogaihoz, egyben pedig kötelességeihez tartozik, hogy az emberiség történelmének egyik legtermékenyebb és legösszefogóbb gondolatát, az európai szolidaritás egység és elhivatás gondolatát szolgálja, benne a maga hivatásának természetes kereteit és a legmagasabbrendű egység felé vezető uton a kikerülhetetlen és szükséges fejlődési fokozatot lássa. Amint az egész magyarságot, úgy e folyóirat munkatársait is új erővel tölti el az a tudat, hogy az az Európa, amelyért a magyar vér századokon keresztül omlott, most a háborús vérveszteség és csapások után ismét kezd magához térni, lassanként kezébe veszi sorsának formálását és új szellemi, lelki és erkölcsi forrásokból a közös európai gondolat számára szilárd alapokat akar teremteni. Bárhogy alakuljanak is e törekvések a jövőben, a közös európai gondolat és szolidaritás őrei biztosak lehetnek afelől, hogy a súlyos történelmi sorsában most próbatétel alatt élő és megújuló magyarság az európai hivatástudat egyik legbiztosabb alapköve lesz.

S mert a világ fejlődésének új áramai ma már hol egyik, hol másik lelki, szellemi, gazdasági vagy politikai erőközpontból indulnak ki, úgy látjuk, elérkezett az idő arra, hogy az emberiség életében egy szerves, kölcsönös hatásokon alapuló, egyetemes fejlődésről beszélhetünk. Minden megrázkódtatás ellenére világosan megmutatkoznak egy nagy egységesedés, az emberiség közös, nagy építkezésének jelei. Az emberi látókör tágul, a szociális kötelességek alól lassanként semmi hatalom nem vonhatja ki magát és az ember személyes méltóságának elismertetése a világ mai nagy vajúdásának egyik legégetőbb gondja. A magyar életszemlélet ezeken a vonalakon is töretlenül az egyetemes emberi fejlődés mentén halad és a közös magyar erőfeszítésekből a világ számára is üdvös tanulságok fakadhatnak, amint hogy a világ nagy tervezései nyomán a magyar lélek pillanthat mélyebbre önmagába és sajátmagán keresztül az emberibe.

Hogy azonban ezek a törekvések és ezek az életelvek gyakorlati életszabállyá váljanak a magyar életben, ez a folyóirat missziói küldetést érez a magyar emigráció felé. Ahogyan a régi Magyar Út odahaza, az Új Magyar Út itt a hontalanság átmeneti állapotában fogja munkálni a magyar lelkekben azt az új magyar embereszményt, amely az evangélium szellemében egy új életformálás és országépítés isteni parancsú feladatának a vállalására majd hazafelé indul.

A lelkekben kell kialakulnia és megépülnie a közös új magyar útnak, hogy a véglegesen idegenben maradó lelkek a hazai lélek, érték és minőség forrásaitól soha el ne szakadjanak, a hazakészülő lelkek pedig hazafelé forduljanak és a hívó szóra meg is induljanak. Szerteszórva a világon, szertefutva száz irányban egyszer majd képesek legyenek elindulni a szülőföld felé, lélekben megpróbálva, de a sors új rohamai számára időtállóan megépülve. Hogy a hazaérkező sok magyar lélek útján ismét bevonuljanak a krisztusi hit, az egyetemes emberség és a mélygyökerű magyarság tiszta eszményei a magyarok szétzúzott életébe.

Új Magyar Út

1950. április hó

I. évfolyam 4. szám

GOMBOS, Gyula : Szellemünk — s az ő propagandájuk

Nemcsak a magyar emigráció és sajtója, de az egész világ aprólékos figyelemmel kiéri mindazt, ami az úgynevezett vasfüggöny mögött történik. Az otthoni élet minden mozzanatáról hírt kapunk, pontosabban, mintha odahaza élnénk. Sokszor a kelleténél is nagyobb figyelmet fordítunk rájuk s túlbecsüljük jelentőségüket a dolgok végső kimenetelére. Pontosán tudjuk, Rákosi hol s mikor beszél, mit mond; kik egy új teátrális per jelöltjei; mennyi a nehézipar selejtje, stb.

De arról, amit e halálos mechanizmus kiszorított otthonából, s amit kíméletlenül éget fel, mindenütt, hol jelenlétét vagy nyomait érzi, a magyar szellemről nem esik szó. Egy nemzet eszmélete: a szelleme. Ez több és tágasabb, mint jelenben élő ön maga. Benne van, feloldva már, múltja, hagyományai, képe és ítélete önmagáról, történelmi tudata, helyzetérzése, viszonya a világhoz, s jövőjét sugalmazó igényei, vágyai, törekvései. Egy nemzet addig él, míg e szelleme él. Ha ez kihunyt, egyedeiben még létezhet tovább, létszámban szaporodhat is s fenntarthatja anyanyelvét: de már nem nemzet többé. Amit ez hord magában és kifejez, s ahogy kifejezi és megformálja, többet és érvényesebbet mond egy népről, mint egy könyvtárai adalék múltjához vagy egy halom statisztika jelenéről. A világ ma — ellenére a szónoklatoknak — hajlamos rá, innen és túl, hogy fölöslegesnek tartsa a kis népeket. Egy olyan kisépnek, mint mi vagyunk, ha van még érve léte igazolására, csak az, hogy önálló szelleme van, amely ha rokon is, mégis elüt a többitől, s több, mint néhány millió ember politikai vagy gazdasági érdeke.

*

Mi az, amit a huszadik század magyar szelleme hoz kora és népe ötvözeteként? E félévszázad magyar szellemi kezdeteit három névvel jelölhetjük meg a legérzékletesebben: Ady Endre, Szabó Dezső, Móricz Zsigmond. Ha kézenfekvőnek is tűnik, hogy egy szellem megfogalmazására törekedvén írókról kezdünk beszélni, mégis ennek a mi esetünkben külön értelme is van: egyben a viszonyt is mutatja, amelyben e szellem és az ország élt. Jobban érezzük e külön hangsúly értelmét, ha a huszadikszázadi cseh szellemre gondolunk. Ha azt névvel kellene megjelölnünk, nem egy vagy több író nevét mondanók, hanem: az idősb Masaryk. Mert ő, ha nem is elsődleges megteremtője e szellemnek, de jellegzetes hordozója és reprezentánsa. Vagy gondoljunk múlt századbeli reformkorunkra. Ha annak szellemét nevekké kellene kimondanunk, Petőfi mellé önkéntelenül kívánczik oda Kossuth és Széchenyi. S ezzel már többet mondunk, mint gondolkozókat, költőt vagy irodalmat: az országot is, a szó napi értelmén túl politikát s így többé-kevésbé az államot is. Nemcsak a szellemet tehát, hanem a térfogatot is, amit e szellem az életből megszálva tart és inspirál. E párhuzamokkal azt akarjuk mondani: e huszadikszázadi magyar szellem alig-alig volt azonos az országgal, különösen kezdeteiben, s még kevésbé az állammal.

Ady, Szabó Dezső, Móricz Zsigmond — a magyar szellem e három emberrel és életművével lép a huszadik századba s a magyar életbe. Nemzedékük — írói és művész-nemzedékre gondolunk — jobbik és maradandóbb felével e három ember gondolkörének része, kiegészítője vagy színeződése. Mi kezdeményezésük lényege? Az egyik: nyílást szakítanak a magyar hagyományok felé; az irodalmi és történelmi hagyományok felé egyaránt, amelyeket a kiegyezés politikai konzekvenciái s a századforduló kismíves irodalmi szellemisége végkép eltömtek. Kútfoik: a reformkor pezsgő készülődése, amelynek végső kicsillanása Kossuth; a tizenharmadik-század-végi magyar felvilágosodás, amelynek a császár Hajnóczyék fejevételével oly gyorsan elejét vette; a Rákóczi-kor a kuruc költészettel; s a reformáció nagy szellemi vetése. Látjuk, az újkori végzetével vitázó magyarság egy-egy drámai pillanata mind. S hogy Ady sokszor már modorosán a zsoltárok és kuruckori versek hangjához igazítja hangját, hogy Szabó Dezső dörgő szenvedélyességű, polemizáló stílusa annyira emlékeztet az egykori hitvitázókéra, s hogy Móricz Zsigmond ott folytatja a magyar regényt, ahol Eötvös A falu jegyzőjével témában, s Kemény a Rajongókkal hangban és szemléletben abbahagyta: nem véletlen, sem esetleges. A kísértetiesen rokon helyzetérés itt, a múlt e fel-feleszmélő kísérleteiben és mintáiban őst, mintát és háttérter keres a maga igazolására. A maguk helyzetérzése táplálja a mély szolidaritást, amivel a múlt rokon vívódásaihoz fűzik magukat. Ez szabja meg szinte elkötelező erővel magatartásukat; e tartásban sok tragikus elem van, s ennek nyomán születik meg századunk magyar szellemének drámai zengésű, protestáló hangja. S mit hoz és fejez ki tartalmában? Ez a másik döntő jelleg: a huszadikszázadi magyar valóság.

S e nemzedék mögé, amely századunkat megnyitja, gyors egymásutánban kaptat fel még két nemzedék. Szinte megtorlanak egymáson, nem várva ki az emberöltők természetes tagolódását. A keltető erő: maga az új szellemiség. Ez érlel és ébreszt, gyorsabban, mint a természet tempója. Hogy nem tévelygésről van szó vagy egyesek rögeszméiről, éppen ez mutatja. Mint mindig, ha nagy, eleven igényekből felszakadva indul el egy szellemi törekvés, varázslatos erővel szinte egyszerre állít talpra s gyújt ki nemzedékeket. Ahogy negyvennyolc előtt Széchenyi, Kossuth, Petőfi egymás sarkába lépő nemzedékével történt. Mi már egy generációnak látjuk, pedig csak az ügy és a szellem volt egy, s három nemzedék ereje egyszerre emelte. Ilyesféle történt itt is. E kisebb távlatból is — amit távlatá mégis a közbezüduló vaskos történelem tesz — utolsó ötven esztendőnk

szellemi s főként irodalmi élete egyetlen, zárt műhelynek látszik már. Járhatott benne bárki a legegényibb uton, alakíthatott kört, iskolát vagy csoportot, egymást taszító természetek elvi mezben vívhatták harcukat, megütközhetek urbánusok és népiek, képzelt fő- és alvezérek torzsalkodhattak és kiátkozhatták egymást: ami érvényes és maradandó maradt kinek-kinek munkája nyomán, e szellemi hullámverés főirányába esik, annak fodra vagy mélye.

E kor regényirodalma, túl művelői egyéni sajátosságain, a magyar élet nagy, színes, eleven atlasza. Tabló tabló mellett, megmunkáltabban vagy elnagyoltan, de mindegyikbe a magyar valóság egy-egy darabja rekesztve, emberekben, sorsokban, miliőben, amit képpé és kerekké a művészi ábrázolás és annak hitele tesz. Ha lapozol bennük, az országban s a magyar népben lapozol. A faluval s a falusi néppel többet találkozol, mint a várossal és a városi emberrel, — de országunk is ilyen. Számtalan változatban látod a magyar falut, az elmaradottság penészétől felverten, korából, civilizációból szinte már az időből is kihulltan. Látod e lefojtott kisvilág kisembereit mindennapjukba zártan, honnan se kilátni, se kijutni nem lehet; látod, amint e sorsukkal bíbelődnek, belefeledkezve vagy lázadozva. De látod a nagyvárost is, kissé ösztövérv világát, a kényelmétől, civilizációjától megfogott ember magánosságát, amint önmaga elveszett embersége fölött medítál. S a nagyváros periferiát, ahol lehetetlen vagy oly nehéz az emberségig elérni. Az egész együtt sokkal gazdagabb és árnyaltabb, semhogy mi itt felvázolhatnók. Feljön, szintjátszik benne a táj s a tájon élő ember másfélesége: a hajlékony Dunántúl lágyabb, poétikusabb emberével; a kietlenebb Tiszántúl hol rideg, hol meg az indulat gőzeivel fojtott, robbanó emberével; s Erdély, könnyedebb, finomabbkötésű népe, játékos, de elmélkedő természetével.

S ha szépprózánk: a magyar világ képét hozza, századunk magyar lírája, költőink, az ebből felszálló életérzést mondják ki. Ami amabban kép, az itt indulat, felelőszélés, szenvedély; ami ott önmagában nyugvó igazság, az itt hadakozik és vádol. Az állapotokkal, a világgal, a sorssal vitázó költészet ez elsősorban. Formában öröklött ízlés és hagyomány, hangban a magyar vérmérsék és gondolkodásmód, amely kerüli az elvontat; mint nyelvünk is mondja: füstölög magában, tűnődik, tépelődik inkább, vagy indulataiban lobog, mintsem filozofál. S ha kilép a közös ügy inspirációjának nagy frontjából, ki-ki egyéni hajlama szerint vagy idillikusabb lapály felé húzódik, ahol a szemlélődés, a mese, az emlékezés, a dal terem, vagy az ember örök kérdéseinek magasa felé hág, ahol Isten, halandó voltunk s a halál minden kor emberétől kicsikarja a feleletét.

S végül az esszé, korunk új, nagy tért hódított műfaja, amely a két klasszikus műfaj körül, mint nehéz vértések körül a könnyű lovasság, végzi őrszolgálatát. A történelmi, az irodalmi és a társadalmi esszé egyaránt. Műfaji lehetősége révén kilép a művészi ábrázolás öncélúságából, s a magyar valóságot közvetlenebbül, tárgyibb, adatszerűbb, aprólékosabb módon mutatja be. Döntő a szerepe a társadalmi és gazdasági kérdésekben. A falukutatók vállalkozása az ország szociográfiájának tájanként való megírására, s a földkérdés napi politikától mentes feltárása, rendszerezése és kidolgozása, — olyan érdem, aminek a jelentőségét ma már nehéz vitatni. S ha a történelmi és irodalmi témában nem is dolgozott ily módszeresen, élő irodalmunk kérdéseit nagyjában tisztázta, s múltunk egy-egy fontosabb szakaszát kihántotta a századforduló sokszor elég hamis, kövült élettelenességéből. Ez új műfajnak ugyanaz a helyzetérzés és szabadulásvágy volt a gazdája, mint a két klasszikusénak. Mindig azokon a falakon volt, ahol ezeket szorította támadás, s mindig azokon a réseken, ahol ezek nyomultak a realitások felé, a valóság feltárásából vett ihlettel a valóság megváltoztatására.

S ebben már ott lebegett a jövő képe. Több volt ez jóval, mint politikai program. Egy nép életterve, mondhatnók, ha e kifejezés körvonalai nem lennének oly élesek és merevek. Tágasabb, szellősebb és ívesebb volt ez „a valóság megváltoztatásában” lehetőségként és látomásként ott lebegő jövő, mint amit tervek és programok pontokká tudnak fogalmazni. Pusztán politikai mozgalom soha meg nem valósíthatja. Egy nép ösztöneinek belső ökonómiája és szelleme, amely az élet minden megnyilvánulását inspirációja alatt tartja, teremheti csak meg. Végső fokon egy sajátos magatartás és stílus ez, amivel egy nép feladataihoz, új feladataihoz odaáll. A történelem során minden nép, amely valamire vitte, megteremtette ezt. Ez az, amikor egy nép, mint mondani szokták, ura a sorsának. Az utolsó évszázadok alatt a magyarságban ez a készség rokkant meg és zavarodott össze. S kétszer voltunk közel ahhoz az utolsó százévben, hogy ezt újra teremtsük és regeneráljuk. Egy békés emberöltő kellett volna még hozzá, akkor is, most is. S ez nem adatott meg. S ami mindkettőből megmaradt, az az erőfeszítés emléke és példája.

Mindez azonban attól, hogy egy nép legjobb erőit vonultatta fel, még lehetne szűk és regionális. S hogy mégsem az, azt mutatja, hogy Európa legjobb hagyományai megférnek benne, s a korabeli Európa döntő eszméi közegre találnak és oldódnak. Milyen eszmékben élt, küzdött és változott az utolsó százesztendő Európája? Háromban: a nemzeti gondolatban, a liberalizmusban és a szocializmusban. De ezek mögött valójában egyetlen igény sugárzik, amely e három eszmében csak kévéire bomlik, s ez az igény: a szabadság. Oly elemi erejű igénye ez a század Európájának, hogy nyugodtan írhatnók nagybetűvel, mint annak idején tették első rajongói. E három eszmében ez a végső igény mondja ki önmagát az európai élet adott formái szerint: vagy a nemzetre vagy az egyénre vagy a társadalomra rakva fel váltogatva a hangsúly ékezetét. Mindabban, ami utolsó évtizedeinkben mint szellem ott feszengett, irodalmat, művészetet, tudományt inspirált, vitázott és eszméltetett, nem ütközik-e ki tisztán ez eszmék hevítő jelenléte, ami maga az európaiság bélyege? Ez adja meg szellemünk rangját és érvényét.

„Lefeküdni emlékeimmel, S reggel felkelni Leninnel” — mondja ma odahaza egy költő egy „hitvalló” kommunista vers záróakkordjaként. (Bízvást hozzátehetné volna: És tetszeni Révainak — mert e hátsógondolat nélkül nem kerek s főként nem őszinte e vallomás. S ha e kis szemelvény versnek nem kevésbé gyatra is, mint amilyeneket szerzője tíz esztendővel ezelőtt írt, — rossz költőknél Lenin sem segít — a mögüle előpironkodó múzsával, a hátsógondolattal, talán maga az a csepp, amiben benne a tenger. Miről árulkodik ez? Hamis a hang, — akinek füle van az irodalomhoz, első hallásra érzi ezt; s e hamis hangot a hátsógondolat erőlteti, s az erőlködés minden verejtéke rajta az utolsó rímbecsendülő Lenin szón; s mindez azért, hogy egy látszatot teremtsen, amivel valahol meg akar felelni, s végül: e minden áron-megfelelésben egy rossz költő tőri magát. A versikét ezek után, hogy nemcsak Révainak, de nekünk is elmondta a magáét, már nyugodtan vethetjük a szemétkosárba, s szerzőjét — kultuszállamtitkár ő — bocsássuk kegyelemmel vissza hivatalába. S nézzünk szét birodalmában nélküle: ha ilyen a csepp, milyen a tenger?

A szellem keletkezésének és létének, ha szabad ezt a kifejezést használni: megvan az élettana. Mikor az előbbieken a század magyar szellemének felvázolásába fogtunk, írókról kezdtünk beszélni. Írók voltak e szellem képviselői, de lehettek volna tudósok, papok vagy filozófusok is, mint ahogy ez máskor s másutt történt. A lényeg: maga az önmagából, adottságaiból s hajlamaiból merítő gondolkodás, amely magatartást és szemléletet teremt, ez pedig művekben éli ki magát, s itt tartós formát öltve egyetemesebb érvénnyel van jelen, hat, s ezzel már ki is lép belőle, kiterjed, színeződik: nő. Ez az önkéntelenség a lényege, mint mindennek, ami él. Körülbelül ez a menet s a lényeg mindenütt, ahol természetes ősöktől származó szellemről beszélhetünk.

Mindabban, ami odahaza történik, ezt a folyamatot nem tudjuk fellelni. Sőt: lépten-nyomon egy merőben másféle, természetellenes mechanizmusra bukkanunk, amely nem gondolkodás — szemlélet — mű felfelé nyomakodó útján teremti, ami a szellemi élet kereteiben megjelenik, hanem felülről hívja létre, elvárja, megköveteli. S ha e mechanizmus vázát kiemeljük, egy hatalmi szerkezet, nem pedig élettani, áll előttünk. S ez körülbelül így fest: van könyvkiadó, van színház, van sajtó, vannak folyóiratok és szemlék: ez az a porond, ahol a szellemi élet zajlik. De a könyvkiadó, a színház az állam kezében van; a sajtó és a folyóiratok a párt kezében. De az állam maga is a párt kezében van, s így a könyvkiadó és a színház is. Minden a párt kezében. S e párt egy rajtunk, népünkön, hagyományainkon, történelmünkön, érdekeinken kívüleső hatalmi érdek kezében, amely minden megnyilvánulásában maga az erőszak. Aki ma Magyarországon a szellemi élet bármelyik fórumára lép, ennek a területére lép. A könyvkiadó nem írókat és műveket keres, hanem a tőle hátulról elvárt, megiratlanul is már megírt könyvekhez szerzőt, hogy meg tudjon felelni annak, aki mögötte áll, hogy az megfelelhessen. Aki a színpadra lép, szerző vagy színész, nem a közönséget tekinti, nem a maga indításaira hallgat, hanem meredten les ki és hátra: megfelel-e annak, aki ide engedte őt, hogy az is megfelelhessen. De a néző is, aki a nézőtérén ül, az olvasó is, aki könyvet vesz a kezébe, e megfelelés roppant hálózatának felfűzött szeme. Ha nem is látja, amit néz, ha nem is hallja, amit a könyv mond: ül a zsöllyében vagy lapozza a könyvet, mert csak ezzel és így tud megfelelni.

S mit kíván ez a megfelelés? Optimizmus — adja fel a leckét tömören és sokatmondóan az ideológus. De mert neki is megvan a maga Hátmögött Állója, csak szépen fogalmazza, aminek behajtását reá bízták. Optimizmus, igen: mondd, hogy nagyszerű, ami van s még nagyszerűbb, ami lesz; dicsérd a végső Hátmögött Álló akaratát s gondold gondolatát, s ha rabol, mondd, hogy adott; az önkényről hirdesd, hogy az az eszme; s a félelmet fejezd ki mint békét és megelégedést. S az irodalom és a művészetek úgy mondják ki ezt az optimizmust, ahogy riadt múzsájuktól, a hátsógondolattól telik: a hét szűk esztendőre azt mondják, hogy hét kövér esztendő, a törpére hogy óriás, s a zsarnokra hogy szabadsághős. S ha durvának és elnagyoltnak látszik is e jellemzés, a hazai szellemi élet maga ily durva, kirívó és elnagyolt. Az új költőknek most már van miről írni, a legnagyobb emberi igény, a szabadság testetöltött, csak dicsérni kell és ünnepelni. A költészet visszasüllyed iskolás őállapotába: az alkalmi verseléshez. Mint a királydrámák zsarnokai, akik udvari bolondot és házi dalnokot tartottak a maguk dicséretére, úgy tartja a Hátmögött Álló e költészetet. Alkalmi intésére megszólalnak az ódák. S alkalom sok adódik: az orosz forradalom évfordulója, Lenin halála vagy Sztálin születésnapja (egy kötetnyi vers jelent meg karácsonyra Sztálinról a magyar könyvpiacra), vagy az X-éves tervek kezdete és vége vagy egy új sztachanovista rekord. S a költők gyürköznek s faragják a komiszabbnál komiszabb rigmusokat. S ezzel párhuzamosan megszületik a tárcák, regények, színművek, hangjátékok s minden művészetek új témája s egyben hőse: az „új ember” (a legsikerültebbeket a bíráló így dicséri meg: a „szovjet ember”). Többszörre hadifogságból jönnek vagy éppen pártiskolán vannak, vagy egyszerűen csak megtérnek tévelygéseikből — ez utóbbiak mérnök, pap, katonatiszt vagy efféle emberek —, de valamennyi arról ismerszik meg, hogy valami aktuális hőstettet követ el: elkergeti a gyárost, vagy megakadályoz egy szabotázst, iga nélkül is felszántja a földet vagy agyonüt egy kulákot. Egyszóval „optimistán” cselekszenek. S az „új ember” körül a milió is új és optimista: a boldogság útjára lépett magyar falu vagy a gyár diadalmas népe, éles, rikító színekkel, mint a falragaszok, s annyira meggyőzőek is, mint a falragaszok.

De mindez mire, mire az optimizmus, a nemlétező szabadságról a dal, a nemlétező boldogság dicsérete, s az új ember? Amire a parlament a terrorhoz, az alkotmány az elnyomáshoz, a bírósági komédia a politikai gyilkossághoz, s a nemzeti gyászpompa a lábalól eltettek koporsója körül. Mind, mind: a propagandára. Egy eddig ismeretlen önkény véli magát e maga elé tartott propagandával s látszataival leplezni s áldozatait bódítani.

Hamis hang, hátsógondolat, látszat, amit az erőszak csikar ki, s látszat, ami szánalmasan meg akar felelni, nemíró írók, nemköltő költők, viszont lassanként egyre többet író nem-írók és egyre vadabban zengő nem-költők — amit kis versikéinkből az

imént nem minden multság nélkül elemeztünk ki, egy ország szellemi, életének méreteiben áll előttünk, elvadultan és kiélezetten.

*

És szellemünk? Ami odahaza a szellemi élet címén oly nagy lármával zajlik, nem közege a szellemnek, amiben akárcsak tengődni is tudna. Nincs jelen a nyilvános élet egyetlen fórumán sem. A szellem maga alkalmatlan a propagandára. Nemcsak a miénk, de minden szellem, s nemcsak arra, ami odahaza dermesztő cinizmussal folyik, hanem minden válfajára. Csak a látszatai alkalmasak erre. S a Hátmögött Álló éppen ezt csikarja ki. Az a helyzetérzés, ami a magyarság újkori süllyedésének fel-feleszmélő reakciója, s ami szellemünk legbensőbb karaktere, ez újabb omlásszerű süllyedésben már csak sikoltani tudna, ha volna hol. S a magyar valóságot, ami a testmeleget adta s keringtette századunk szellemében, s ami frissen ütköző igényeivel gondolkozásunk igazi műsája volt, s ami oly megindító líraisággal szövögettette a magyarság jobbik sorsának ideáit: most egy halálos mechanizmus tapossa, erőlteti rá magát s temeti be propagandájával. S szellemünk Európa-nehezékei s európai verete és stílusa? Ha volt törekvés, amelynek rendszere éppen stílusában — a látszat, a színlelés, a hazugság roppant hierarchiájával — ellenkezésben volt Európa legmélyebb hagyományaival, az épen az, ami most reánk szakadt. A magyar szellem hallgat és nincs jelen. Ez nemcsak elnyomottságát jelenti, hanem állásfoglalását is. Némasága jobban kihallszik a hazai lármából, mint azok hiszik, akik e lármát csinálják.

~ ~ ~ ~ ~

Új Magyar Út

1951. október hó

II. évfolyam 10. szám

TELEKI, Géza : Magyar számkivetettek feladatai

„
 Öncélod kergetted,
 Másokét nevetted.
 Magyar és idegent
 Szidtal ordítva
 S nem vevéd észre,
 Hogy éppen fordítva,
 Elleneid váltak
 Irányítókká,
 Hazádban, földeden
 Bitorlókká.

 Hazádat ha ekkor
 Kényszerűn elhagyod
 A széles világban
 Majd a magyart falod?
 Vagy segítni fogsz
 Eltiport testvéren?
 Avagy elmerülsz
 A számkivetésben?
”

E sorok töredékei az „Új magyar” című versnek, melyet 1944. novemberében az első fegyverszüneti tárgyalások felborulása után írtam Moszkvában. Modern író vagy költő e vers töredékét is méltán csúfolhatja régiesnek. De — sajnos — tartalma igaz

maradt. Pedig ennek hét éve már. Hét év — mi ez az örökkévalósághoz képest? Mi ez a magyar történelem ezer évéhez mérve? Mi ez egy — talán — több évtizedes számkivetéshez viszonyítva? Egy perc. De ez is elég hosszú idő arra, hogy emlékeztessenek: feladataink vannak. Feladatok, amelyeket nemcsak egyénileg kell megoldanunk. Kézről-kézre, szájról-szájra, lélektől-lélekhez kell továbbadnunk őket. Mert néhányszor hét év alatt kialszik sok életmécses—gyilokkal hazánkban, eltöredezésben a nagyvilágban. Akkor ki hordja majd erős karra és szellemmel a fáklyát, amely otthon a kialudt tűzhelyeket városról-városra, faluról-falura lángra kell újra gerjessze? Hogy ki ne múljk a történelemből egy nép, egy nemzet, egy nyelv: a magyar.

Amióta hazámat el kellett hagynom sokszor az az érzésem, hogy Dante poklába kerültem idekint a szabad világban. Igaz, hogy itt még járhatok, kelhetek, szemlélődhetek ahelyett, hogy egy kígyószemű, vöröskarú szörny valódi, magyar föld termette, kenderből készült kötéllel fojtson meg. Járhatok és szemlélődhetek, sőt egyenesen kapkodnom kell lábaimat és szemeimet, ha lépést akarok tartani a „fejlődéssel”. De ez a kapkodás lassan automatikus mozdulatokká válván időt hagy a gondolkodásnak is. És egyes kérdések mélyebb átélésére. Sok ilyen kérdés gyűlt már össze: a csokorból, az egyik a magyar számkivetettek élete és feladatai.

Három szó — egy cím. Három, mint a magyar címerben a három halom, melyek most minket nyomnak súlyukkal. Egy-egy világ mindegyik. Három gondolat. Mit jelentenek külön-külön és mit együtt? Mi az, hogy magyar? Mi az, hogy számkivetett? Mi az, hogy feladat? És mik ezek együttesen?

*

Mi az, hogy magyar? Vajjon több-e mint csak egy nyelvi, nemzetiségi, területi megkülönböztetés? Több-e mint amit a modern technika adminisztrató-mágusai, — az úgynevezett expertek is — sokszínű cédulakatalógusaik, és poros adattárai számára gyűjtenek? Úgy hiszem jóval több. A nemzeteket nem lehet cédulázni, a nemzetek egyéneit nem lehet, csak állampolgárságuk alapján besorolni egy dobozba, mint azt például az Egyesült Államok bevándorlási irodája teszi. Eszerint magyar az aki a jelenlegi Magyarország területén született. Nem beszélve az első világháború előtti helyzetéről, nem jöhet az Egyesült Államokba az sem be mint magyar, aki, mert apja állomásfőnök volt az osztrákmagyar határon, Bruckban született, miután csak ott volt kórház a közelben. Ez az egyén osztrák ma. Akárhogy tiltakozik is ellene. Nevezetesen németül nem beszél, de ez nem számít. Nemzetiségileg magyarnak vallja magát. Node ez már csak igazán magánügy? És az meg, egyenesen szokatlan és furcsa, hogy ez a független Ausztria (?) polgára magyar számkivetettnek érzi és vallja magát. Ez a mai élet értelmének egyik oldala. És milyen a másik fele? Talán még kiferdítettebb. A világfelfogás például magyarnak könyveli el Gerő Ernőt. Mi köze van neki a magyarsághoz és a magyar lélekhez? De ugyanezt kérdehetnénk visszapillantva is: mi köze volt például Szálasinak hozzá? Mi között a magyar történelmi folytonosságot jelentő magyar címerhez, hacsak nem az, hogy egyszer vörös — vérrel áztatta — mezőben állt egy zöld ember, most meg — a terméshíánytól burjántakarta — zöld mezőben áll egy vörös ember: és mindkettő fehérnek hazudta hovatarozandósága feketeségét?

Mit jelent tehát az, hogy magyar? Nem mást, mint egy életfogalmat. Magyarnak lenni annyi, mint érezni és tudni hogy egy közösséghez tartozom, amelyik a történelem homályából mindmáig megőrizte és fejlesztette egyéniségét és az európai térben azt minden visszasság dacára fenntartotta. Nem azért vagyunk csak magyarok, mert Magyarországon születünk, vagy mert magyar az anyanyelvünk, vagy mert annak jelölt meg a világ többi népe. Nem. Ez szükségszerű velejárója a lényeknek; külszíne sallangja; az életkörülmények adottságainak folyománya. Állampolgárságot eldobni kényszerből, szülőket elveszíteni, nyelvet elfeledni és másfelé tájékozódni már sok embert láttunk. Jókat és rosszakat. Ezek azonban csak emberek voltak. Nem magyarok igazán. Mert aki igazán és mélyen magyar, annak szíve, vére, lelke a magyar köz medrében halad tova. Aki magyar az köz-lélek s nem közönséges „ego”. Nem öncélért és egyéni érdekért küzdő, hanem megértő, szerény s erős a magyarságon, a magyar közön belül; vele együtt érez és alkot. Ezért is az igazi magyarnak nincs szüksége jelszavakra, mint például szocializmus, demokrácia, nacionálszocializmus, vagy ezer és más értelemből többszörösen kiforgatott megjelölésre. Csak a nem igazi magyar, a felületes ember lejt a nemzeti vagy egyéb jelzővel illetett szocializmus láncán medvetáncot a világgözönség mulattatására többnyire oly otrombán, hogy vagy megnevetteti vagy felingerli a nagyobb konkurrenszeket. De ugyanakkor vajjon magyarnak nevezhető-e az, aki a liberalizmus vagy demokratizmus szavaival gókleroszkodik a világcircusz arénájában, csak azért mert a többség ezért neki tapsol? Egyszer, vagy kétszer. Mert harmadszor már variálni kell, új trükkkel kell jönni — s ha ezt nem képes úgy egy első füttyből is hamar lesz orkán. Nem jelenti ez azt, hogy valaki ne legyen demokratikus. Ezt mutassa meg, ezt élje. Ezzel azonban páváskodni — még a politikában is — nem jó befektetés.

Összegezve: Magyar az, aki nemes lélekkel — nem nemesi rangjának mankója segítségével — gondolkodik, beszél és cselekszik; s ezt mindenkor a magyar köz megérteni akarásával, mégpedig azért, mert tudja, hogy az ember Istenhez való emelkedését saját természetével egyetértésben és mások szeretetében érheti csak el. Ez, ha annak érezzük, hivatás; akárhova is dobott ma a sors: Amerikába, Ausztráliába, Afrikába, vagy csak Nyugaterópába. Hívását a nemeslelkű csak nemzetén belül teljesítheti: odaadással, ami megköveteli a gátló gondolatok és foglalkozások abbahagyását; önzetlenséggel, mely megkívánja az egyén anyagi és erkölcsi előnyök elérésére törekvő vágyainak fékeltartását; tisztességgel, mely megköveteli a méltóság viselését és a titoktartást, a locsogás és közrendbolygatás elkerülését; függetlenséggel, ami megkívánja az anyagi és

idegen befolyástól mentes viselkedést és cselekvőképességet; szeretettel, mely magában foglalja a megértést embertársainkkal szemben és a türelmet minden és mindenki iránt, hogy ne legyünk egy organikus élet gátlói és lábbaltiprói; szerénységgel, mely megkívánja, hogy ne tapossunk le mindenkit aki pillanatnyi elképzeléseink útjában áll; becsülettel, amely megköveteli, hogy megbecsüljük mindazt, amit a köz szokásjogszerűen magáévá tett és mindazokat akik a nemzetért alkottak; s egyben megkívánja, hogy ezt viseljük is magunkon. Hét követelmény ez. És mégis egy. A négy első alkotmányos életünk országgyűlési összeférhetetlenségének is eleme volt, a három másik általános emberi követelmény. A hét egy és alapja a célba vetett hitünknek.

Mit jelent most már az, hogy számkivetett? Nem kevesebbet, mint idegen erőszak által hazájából kiűzöttet, világra szóródottat. Ez nem egy és ugyanaz, mint a száműzött, kit többnyire a nemzet maga űz el, mert összeférhetetlen. Ami valójában (számkivetetté tesz az az — s ez a lényeg, hogy annak érezzük magunkat. Érezzük, hogy egy testtől elszakítva kell élnünk, nemcsak egy területtől, vagy háztól, kerttől, bútortól, kávéháztól. Ha érezzük, hogy egy percre sem tudunk elszakadni a nemzettől, hogy az óráról-órára kísért gondolatainkban és cselekedeteinkben — ez a számkivetettség érzése. Tudni, hogy bitorlók űztek ki, bitorlók, kiket az európai és részben a magyar egyenetlenkedés tett azokká. Akinek pedig mindenhol jó, sőt jobban érzi magát ma idegenben, akinek több kenyér, több bútor, több ruha és miegymás magasabb érték mint egy pusztán magyar rög, egy sírhant a magyar vér áztatta földön, magyar ősök által épített országban: az nem számkivetett. Az ilyen legfeljebb játszik a szavakkal, vagy talán sajnálatni kívánja magát. Aki számkivetett az érzi, hogy feladatai vannak. Aki magyar számkivetett, annak magyarok a feladatai is. De nem pusztán magyarok. Európaiak is, mert annak életébe tartozunk, földgömbiek, mert mind emberek vagyunk.

Sokféle feladat áll előttünk. Vannak feladataink azért, mert magyarok vagyunk. Ezek mindenkor első feladatok, egész életünkben kísérek, munkát és létet adnak. Ezek otthon éppúgy megvoltak és megmaradtak most is. Vannak feladataink azután, mert számkivetettek vagyunk. Ezek általános emberi kötelezettségeinkből fakadóak Istennel és a világegyetemmel szemben. És vannak feladataink, mert magyar számkivetettek vagyunk. S tán éppen ezek az elsődlegesek. Nem minden feladat lesz együtt e csokorban. Mind együtt csak egy közös megállapodásból jöhet. Csak néhány, melyet én érzek annak, érzek fontosnak és mélyrehatóknak, szerepelnek e sorokban.

És elkezdjük a „magyar” szóhoz és annak értelméhez fűződő feladatok egyikével: az „én” és a „magyar” összeférhetőségével. Előbbre való ez minden más feladatnál — melyek megoldásaikban hiányosak és torzultak, ha nincs összhangban énünk a magyarságunkkal. Számvetés ez önmagunkkal. — Magyar vagyok-e? Ne fussunk el e kérdés mellett magától értetődéssel. Mert vajjon tényleg magyar vagyok? Ami azt is kérde tőlem: Vajjon mindenek előtt az vagyok? Vagy előbb vagyok földművelő, iparos, kereskedő, bányász, szakmunkás, pap, tudós, művész . . . esetleg egyszerű kenyérfaló? Vagy előbb vagyok tán szocialista, nemzeti-szocialista, demokrata, liberális, legitimista . . . talán egyszerű nádszál, ki a hatalom szelétől ide-oda ringok? Előbb-e, vagy csak a magyar után? Ha pedig bármi is áll a magyar szó, a magyar érzés előtt, úgy könnyű ítéletet mondanom: Akkor nem vagyok magyar. Nem magyar, aki csoport vagy szakérdeket a nemzeti közösség organikus élete elé helyez. Az ilyen ember vagy hatalomszagú individualista, vagy valamely ideológiai fertőzésben szenvedő internacionalista. És akármilyen nagy egyén is az ilyen a nemzet szempontjából legfeljebb, másodhegedűs. Még akkor is, ha agyveleje kiváló, de — ez sokszor az eset — a gerincvelő rovasára fejlődött naggyá. S egy nemzetet, egy közt legalább kétharmadrészben a gerinc tart, nem pedig a ma amúgy is túltekerényezett agy. Agyat könnyebb kölcsönözni is, mint gerincet. Ideológiákat könnyebb utánozni, mint a magamét érvényre juttatni. Az idegen gerinc pedig olyan, mint a bodzafamankó: rövidesen kiszárad belül, eltörik, s csonkja legfeljebb ütlegetésre marad jó. Kérdezzük csak meg magunktól — nem is egyszer — hogy hoztunk-e ilyen mankót magunkkal ki a számkivetésbe. És hányat? Hoztuk-e, mert egyebünk nem maradt? Vagy azért, mert nem is volt egyebünk?

De lássuk tovább. Kérdezzük meg magunktól: Igyekeztem-e jobb magyar lenni mint más? Vagy én is csak az ütlegetők sorába álltam? Csak azért, mert nem bírtam ellenállni, hogy én is ne mondjak valamit, hogy én is ne tegyek-vegyek, sűrögjek? Tűztem-e ki célt magamnak, amelyik nemzetemet emeli és ezáltal engem is méltó emberré nevel? Vagy küzdöttem-e inkább lefelé színtező eszményekért? Céлом lényemből következett-e, vagy csak a külső lökések reflexe volt? A magam vagy csoportom szüksége, amelyen keresztül általánosítottam, s ezért akartam-e az élő közre rákényszeríteni? Mi volt és mi ma a céloom? — Mert ezt úgy hiszem mindenki tudja — a kitűzött cél emel magasra avagy sújt porba nemzetet, egyént egyaránt. És nem tévesztettem-e össze a célt az életmóddal? Így például a béke nem lehet cél: az egy életmód. Azt minden nap, lépésről-lépésre és csendesen, feltűnés nélkül élni, cselekedni kell. Ha célnak tűzöm ki, akkor mihamar összeveszünk annak módján. Egy cél, ahogy haladunk feléje, nyögve és izzadva, nevetve vagy sírva, mint a délibáb távolba vész és távolodik tőlünk. Mért? Mert az idő dolgozik, a helyzetek változnak és így az eredeti cél is változásoknak van alávetve a tér-időben. Az igazi cél ezért magasabb kell legyen: metafizikai tartalommal kell bírnia az ember és társadalmának Istenhez vezető útján. Cél lehet a nemzetet felemelni az anyagi sivárságból a szellemi-lelki magaslatok felé. Egy cél erkölcsi tartalom nélkül nem cél. Legfeljebb feladat. Ez a különbség a kettő közt: a feladatnak nem kell okvetlen erkölcsi tartalommal bírnia, a célnak igen. A célt csak a beléje vetett hit teszi elérhetővé. A cél eléréséhez tűzünk ki feladatokat — ezeken keresztül közelítünk a célhoz. Mint magyar ember céloom a magyarságot Istenéhez vinni, boldoggá tenni, kiegyensúlyozottá. Ebből folynak patakok módjára a feladatok. És első feladatom ennél fogva a céllal foglalkozni nap mint nap, rajta gondolkodni, vele élni.

Hányan tették fel maguknak a kérdést — otthon és idegenben —: Mi a céloom mint magyarnak? Ha ezt nem tette, akkor miféle feladatai voltak? Vagy összetévesztette a célt a feladattal? Itt-ott felkapva egy gondolatot, egy ideológiát néha idegen szolgálatba állítva képességeit célnak vélt valamit, nem kérdezve meg mást; és ím ráébredhetett: az idő vasfoga kirágta, az idők megváltoztak, — ejh gyerünk csak, kapjunk elő valami mást, hogy létjogosultságomat igazoljam!

Az igazi cél nem feladat. Célért küzdeni kell; feladatot megoldani. Ez magyar vonatkozásban is fennáll. A magyar ember feladata nemzetének rögzös útján irányt mutatni, cselekedetei által nevelni ifjúságot és jövőt, bölcsen és becsületesen a nemzetet az általános emberi magaslatokra tanítani. Miközben ezt cselekszi ezer meg ezer kérdés tódul agyába, lelkébe. Nemes magyar lélekkel cselekszem? Alkotok-e valóban? Vagy fűrészelem a fát, amelyen magam is ülök? Kritizálok-e, mert egyéni hiúságomat ez kielégíti? Szidom-e a magyar testvéremet, vagy az idegent mert más mint én? Más mint ahogy nekem tetszik, vagy más mint ahogy szeretném őt látni? És így tovább. Elég ennyi is, néhányaknak talán sok is már. Azonban mindez feladat. Feladat a magunkkal való számvetés. Csak ez visz arra a csúcsra, ahol szélvihar dacára is mondhatjuk, kiálthatjuk: Magyar vagyok.

Ha tehát valaki magyarnak vallhatja magát és egyben érzi hogy számkivetett akkor, rakja össze maga: mit jelent magyar számkivetettnak lenni. Kibírhatatlan sors ez. És ezért meg kell változtatni. A változást előidézendő vannak feladatai a magyar számkivetettnak. Ezek lehetnek egyéniak vagy csoportosak, közösségek. Ezek megint feloszthatók társadalmi, kulturális, gazdasági és politikai feladatokra.

Bár nehezek az egyéniak is, hisz számos akadályt gördít az élet mindegyikünk elé, ezeket leírni mégis könnyebb. Egyéni legfőbb feladatunk: megmutatni, hogy a magunk lábán is meg tudunk állni. Tudással és akarattal helyet tudunk magunknak teremteni. Miért? Azért, hogy ne sajnáljanak, ne undorodjanak tőlünk, ne vessenek meg, de becsüljenek és szeressenek. Tudás, akarat és emberszeretet hozza meg a megbecsülést önünknek és a magyarságnak is. Értsünk meg tehát mást is, épülünk be környezetünkbe alkotó társadalmi elemként, anélkül azonban, hogy magyarságunkat feladnánk. Ez kötelességünk — mert csak ha rendesnek és magyarnak tekintenek bennünket, akkor fogják a magyarság ügyét is felkarolni más egyének és népek. Ez adja meg a hírnevet, ez oszlatja el a múlt hamis propagandájának árnyait és szerez nekünk barátokat. Az egyén tehát úgy egymaga, mint ahogy az egyének összességükben is, a magyar hírnév javításának hordozói. Ha magyar vagy, akkor ez feladat számodra.

Miután azonban a jót kevésbé veszik észre és kevésbé általánosítják mint a rosszat, ezért óvakodjunk a belpolitikásdít játszástól. Ne gúnyoljuk ki más magyar testvérünket, ne támadjuk se hátba se szembe az idegenek előtt. Ha valaki újságcikkben más valakit kifiguráz, lehetetlené tesz, agyonüt, az kétségtelenül árt a magyar társadalomnak, de önmagának is. Mert az éretlen tacsót jellemzi a „belpolitikásdi”. Van erre szüksége? Nem volna jobb elhagyni a sok támadást becsmérlést, vélt és lényegtelen hibák sarával való dobálózást? Nem veszi észre az, aki mást személyében támad, hogy ezzel a magyar nemzet hitelét rongja a világ előtt. A világ nem azt várja tőlünk, hogy egymást személyileg kivégezzük, de viszont várja azt — a maga érdekét is nézve — hogy ügyeinket elintézzük. Világégés közepette mindenki megégetheti magát és aki, ahelyett, hogy csak kritizált volna, csinált is valamit, az meg is kellett égesse magát, ha pokoli hatalmak ellen védekezett. De ha cselekedett is kifogásolhatóan olykor-máskor, azt csak a nemzet plénumának van joga felvetni, őt felmenteni vagy elítélni. Ha egy egyén vagy csoport viszont a magyar névnek és ezáltal a nemzetnek árt és erről leszokni nem tud, úgy talán jó volna, ha a saját portáját nézné meg előbb, a saját ruháját, lelkét. Sötét lelkek nem magyarok. Nekünk feladatunk a magyar név híréért egyénileg is helytállani, őket tárgyi alapon orvosolni és nem a betegség megnyilvánulásait gyógyítani csupán, mégkevésbé azokat állandóan vakargatni. Legyen egyik feladatunk az, hogy egyéniségünkön keresztül ítélve a világ azt mondja rólunk: A magyar alkotó, értékes nép; objektív másokkal szemben és így magával szemben is.

A végső cél elérése érdekében és a jelenlegi helyzet következtében, valamint az önvizsgálat lefolytatása után első feladatunk a magyar nép és Magyarország felszabadításáért küzdeni. És megegyezzen leírom: ez nem cél, ez csak feladat. Mert ha cél volna akkor mi volna az elért cél után? Úr? Feladat az azért, mert ennek megoldásával juttatjuk a nemzetet olyan helyzetbe, hogy a maga módján és akaratával, szabadon és függetlenül vihesse végre célját. És azt is újra le kell szögezni, hogy ez köz-cél. Nem egyéni, nem csoportoké csupán. Közös akarat, közös munka, közös szellem, közös hit és becsület eredményez felszabadulást, amelyet függetlenség követhet. Egyébként vagy csoportdiktatúra vagy demokrácia az eredmény. S ezekből elég volt, sőt sok is. Közös érzés és akarat tesz csak lehetővé szervezkedést, nem pedig az az elképzelés és vágyálom, hogy én, a magyar én, leszek ország és nép megmentője.

A magyar számkivetettek egy másik feladata az, hogy az összmagyarságot képviseljék. A hazát és a népet, tehát a nemzetet. Nép lehet haza nélkül, nemzet nem. Nemzet a kettőt együtt jelenti. Ezt kell képviselnünk. Nem a számkivetett magyarságot. Annak száma még ahhoz is kicsi, hogy népet alkosson. Képviseljük tehát a táj és nép egységében élő magyarság egészét. Ezzel szorosan összefügg az a feladat, hogy értsük meg egymást, legyünk megértéssel a számkivetésben egymás iránt és találjuk meg azt a méltó tárgyalási szintet, amelyen állva személyi ellentétek letompításával vagy elkerülésével a magyarságot valóban reprezentálni tudjuk. És mert a világ először politikai síkon ítél, ez elsősorban politikai feladat. A politikai síkon kell tehát megegyezni, tárgyalni tudni. Ha nem így értené a magyar nyelvészolás úgy a „személyelni” szóval jelölte volna meg az ilyirányú ténykedést. Ne zárjunk ki senkit, de ne is kötelezzünk be senkit; ne keretezzük ezért magunkat aranyba, másokat feketébe, vagy zöldbe, vagy vörösbe csak, személyi érzelmeink alapján, csak azért mert valaki vagy egy

csoport valaha sandán nézett ránk Mert ne képzelje senki, hogy, ha elérjük nemzetünk függetlenségét, neki lesz majd legnagyobb tábor, legtöbb követője otthon. S ne képzelje senki, hogy a másik rosszabb nálánál. De még ha van is múltbeli ok vajjon egy nemzet nem bocsát-e meg inkább annak, aki megváltozik, halad, mint a tétlenségben hadonászónak. Nem bocsát-e meg az Úr is inkább a megtérő bűnösnek, mint a hiúnak, a hatalomszeretőnek? Nem a számkivetett csoportok feladata kirekeszteni egymást a magyarságból. De feladatuk a köz súlyával oda építeni be őket, ahol nem ártva konstruktív munkát végezhetnek, energiájukkal felfrissíthetik a köz vérét. Kirekesztődsi játék közben előbb-utóbb mindenki pártütővé fajul. Ha pedig valamit nem akarok a jövőben a nemzet számára akkor afelett elmegyek ma is, nem teszem, nem idézem elő. A legbiztosabb halál valamire, ha azt agyonhallgatják. Ha tehát nem akarunk „klikket” úgy hallgassuk agyon, ezáltal is lehetetlenné téve. Ez is egy a sok feladatunk közül.

Ezek után kérdehetjük: mi ben egyezünk meg? És kik egyezzenek meg? Nem lévén egy tapotnyi szabad földünk, amelyen magunk rendelkezhetünk, szabadon és függetlenül határozhatunk, a jelenben el kell fogadnunk az oly hatalmak beleszólását is amelyek ma pártolnak. Ez tény; ez valóság. Ez ellen ágálni nem lehet. De ennek a kifogása mögé bújni sem. El kell határoznunk, hogy feladatunk az eddig már megalakult politikai és egyéb csoportok bevonása a számkivetettség közéletbe és meg kell magyaráznunk az idegen hatalmaknak is, hogy csak így tudunk együttes és erős ellenállást kialakítani: a számkivetésben és otthon is. Meg kell magyaráznunk, hogy csak egy egyetemleges magyar összefogás tudja az elnyomott országot bitorlóitól megszabadítani és csak így tudunk a megkívánt függetlenség keretén belül szabad emberekből álló társadalmat kialakítani a jövőben. De ki indítsa ezt meg? Erre — nem nekem kell választ adnom. Ez politikusok feladata. Ha ma részt vennék a politikában, akkor ezt is igyekeznék megmagyarázni. Nem újságcikkkel. Nem beszédekkel. Cselekedetekkel... De lehet, hogy csak az igyekezéssel maradnék. Mert az én meggyőződésem szerint csak az ér valamit, ami a köz egyetemlegességéből fakad. Nem pedig a vezérkedésből.

Hogy mi ben kell először megegyezni politikai síkon az lehet vélemény kérdése. Úgy hiszem azonban, hogy sem alkotmány, sem államforma kérdéseken. Ezt hagyjuk meg nemzeti ténykedésnek, ha független lesz országunk. Feladat lehet ezt előkészíteni szakszerű alapokon és erre ifjúságot nevelni. Fontosabb ennél ma külpolitikai irányvonalban megegyeznünk. Ez nem jelenti csak a volt vagy leendő szomszédokkal való jó-viszony előre kiépítését. Nem jelenti csak nagyhatalmakkal való barátság szorosra fűzését. Jelenti azonban azt — részben — hogy teremtünk kapcsolatokat minden olyan országgal és néppel már ma is, amelyek ugyanazt vallják mint mi, ugyanarra törekszenek. És teremtünk kapcsolatokat azokkal akik országunkat később is támogatni fogják a népek közötti küzdelemben. Kik ezek, kérdezi bizton sok olvasó? Ha ezt e cikkben megírom, akkor fikarcnyit sem volnék politikai gondolkodású egyén. Ez, mint ahogy a diplomácia története erre megtanít, nem kikürtöllandó előre. Ezt, ha megegyezés jön létre különösen tartsuk meg magunknak. De ha megvan az irányvonal, tartsuk is magunkat hozzá. Ez szintén feladatunk. Sok ugrálás fárasztó és hitele sincs a világ előtt. Sok váltogatás eltávolít mellőlünk szomszédot s távolabb élőt egyaránt.

A külpolitika azonban nem személyes és egyedüli privilégiuma a politikusnak. Éppúgy van joguk hozzá és talán az életben erősebben is szólnak bele ma tudósok, művészek, kereskedők, ipari foglalkozásúak, a gazdasági élet szálszövői és az ifjúság. Ezért feladatunk a szervezkedés és ennek széles körben kell érvényesülnie. Ez visz át minket a társadalmi szervezkedés feladatához. Politikai vagy egyéb csoportjainkon keresztül hozzá kell tudnunk szólni a világeseményekhez, deklarációkat és véleményeket idejében és nem elkésve, nemcsak a mi ügyeinkben, de az általános világügyekben is meg kell tennünk, hogy ezáltal észrevegyenek, elfogadjanak, vagy elfogadni kénytelenek legyenek. Aki a világesemények iránt néma, az ne is várja, hogy a világ rajta segít majd. Minden cselekedetünknel és kijelentésünknel legjobban a formára, alakiságra ügyeljünk. Ez szabja meg befogadását vagy elvetését. Ez kemény szellemi munka és nem lehet érzések-diktálta csupán. Napi és évekre terjedhető politikai működésünkben gondoljunk mindig arra, hogy amit teszünk, magyar érték marad-e a jövőben is. Amiről meg vagyunk győződve, azt emeljük ki is s a többi végesszük el csendben és feltűnés nélkül. Az értékeket pedig a társadalom szabja meg. Ezért kell társadalmi szervezkedésünk legyen. A társadalmi szervezkedés a Magyarok Világszövetségének kellene feladata legyen. Hogy mért sántikál, azt egyszerűen az magyarázza, hogy egy társadalmi szervezkedés nem lehet egyben politikai orgánus is. Ettől irtózik sok ember és méltán. Egy politikai fórum felügyelhet és támogathat ilyen szervezkedést, de nem teheti politikává. Mert ez tárgyköri diktatúrára vezet. Ahol a politika van túlsúlyban, ott könnyű az elcsúszás. Ahol a társadalmi élettől függ a politika, ott mindig alakulhat, változhat az, és nem viszi sem a csoportokat, sem a nemzetet a szakadékba.

A társadalom szervezésének egyik főága a kulturális működés. Mondhatjuk úgy is, hogy kultúrpolitika a számkivetésben. A kulturális feladatok sokrétűek és szorosan függenek össze a számkivetett magyarság életével, fennmaradásával és a magyarság jövőjével. Mert kultúrájában él egy nemzet avagy annak hiányában bukik; a számkivetett részttestekre — vagy testrészekre — ez még inkább érvényes. Kultúra hiányában hiába rendezünk gazdaságilag, hiába végzünk politikai légtornát; a történelem, mely ítélni tanít, megmutatta számtalanszor, hogy ilyenkor egy nemzet eltűnik a népek közösségéből e földtekén. De kivégezhet egy kultúrát a gyilkos is. Lépésről-lépésre: ez történik ma hazánkban. Ezt meggátolni, a magyar kultúrát fejleszteni; a mi feladatunk.

Vallási és egyházi vonalon az a türelem és egymást segítés elve alapján kell történjék. Megértés, egymást támogatás, összeműködés az egyházak feladata, azaz magyar tagjainak. Nemcsak a keresztény egyházaknak. Mert nincs rossz vallás vagy

jó vallás, csak rossz lelkek és jó lelkek. És ezt nem lehet kategorizálni, uniformizálni vagy általánosításokkal elintézni. Éppígy van ez a létezőnek vélt „faji” vonalon, melynek alapja nincs, mert fajokat századok óta nem tenyészteneek már csak a növény és állatvilágban. — A valló ember pedig a szeretet tudományának metafizikai távlatán át az Úrhoz kell közeledjen — s nem más személyes jóhírébe kell mártsa epés tollat vagy véres törét.

Feladatunk a magyar zene és képzőművészet fejlesztése és pártolása. Nemcsak azért mert ez nevet csinál. Hanem azért is, mert ezek érzelmek felfokozói és hangolói. Ezeken keresztül érezheti az Idegen is — szakszerű magyarázat nélkül is — az örök magyar értékeket, ezen át a magyar ember a saját énjét, örökségét, ösztöneit és talán jövőjét is.

Igy állunk az irodalommal is szemben. Feladatunk magyar könyvet olvasni — költeményt, prózát. És ezen keresztül nyelvünket ápolni és fejleszteni. Olvasókörök, magyar nyelvet ápoló társaságok sok nehézséget áthidalhatnak ma. Hol van erre idő? — kérdehetik sokan. Hát éppen ez az — ha nincs és nem találunk rá időt, úgy bizzuk inkább az otthonmaradottakra jövőjük kialakítását. Összejövételek pedig azért kellene, mert gondolatcsere nélkül nincs szellemi fejlődés; magyarnyelvű gondolatcsere, társalgás nélkül nincs se jelene, se jövője a magyar nyelvnek és kultúrának. Fordulatosság, frissesség, gondolatbőség a nyelvünkben, életet szül. De ugyan hol a pénz erre ebben a drága világban? Hát ez pedig társadalmi feladat. Áldozatkész társadalom összehozza ezt is, legalább részben. De csak ha van már magyar számkivetett társadalom. Enélkül ez nem mehet, csak itt-ott töredékesen és nehézkesen. A gyakorlati megvalósítás kifejtése nem e pár sor feladata.

Feladat továbbá a tudomány előbbrevitele. Azonban nemcsak egyének által. Létre kell hozni egy olyan intézetet vagy munkaközösséget, amelyik az államtudományi, a szellemtudományi a történelmi, nyelvi, gazdasági és egyéb kérdéseket rendszeresen feldolgozza, a rohamlépésekkel fejlődő világgal a jelenben is egy szintre hozza és a jelen és jövő problémáit feldolgozza.

És ez mind csak egy kis része a feladatoknak. Egyet azonban meg kell említeni még, hisz talán éppen ez az elsődleges fontosságú: az ifjúság nevelése és képzése. Ez szervezési feladat egyrészt, a szülőké másrészt. A számkivetett magyar ifjú nemzedéknek nem szabad elfelejtenie nyelvét, szokásait, történelmét, országát és főleg magyarságát. Ha nem tudunk adni a gyerekeknek, az annyit jelent, hogy bennünk se sok van mindebből. Akkor csak nyomorult kenyérfalók vagyunk a nagyvilágban. Nem lehet mindent mástól várni, nem lehet, mindent vágyálmodni; se tudást, se nyelvet, se gerincet. Ahol nincs szervezett tanítótétel, ott minden egyén maga is tanítója a fiatalabbnak. Ez kötelezettségeket jelent és feladatokat magunkkal szemben. De vannak már ma is mozgalmak, iskolák, intézmények, amelyek ezt a feladatot végzik. Nem ezeknek szólnak e sorok. Ezeknek feladata a magyar ifjúságot munkaközösségbe fogni és jövőbeli problémákkal foglalkoztatni. Nemzeti problémákkal.

Hátra maradtak a gazdasági feladatok, amelyek részben a politikaiakkal párhuzamosak. Magyar gazdasági személyeket a világ minden táján hálózattá kell összeszöni, előre kiépíteni jövőben lehetséges gazdasági kapcsolatainkat, amelyek majd országunknak teremnek gyümölcsöt. Nem olyanokat kell kiépíteni, amelyek visznek, hanem amelyek az országnak hoznak. Ennek gyakorlati elgondolásai sem e sorok keretébe valók. Erről sem „feladat” előre locsogni. Főleg nem nyilvánosan.

Néhány feladat ez csak a sok közül. Mindenki állíthat magának is néhányat, minden egyén, minden csoport, minden társaság. A fő az, hogy legyenek feladatok és azoknak érezzük őket. Viszont vissza kell térni még egyszer e kérdéshez: ki szervezi meg mindezt? Felelet: a magyar számkivetett társadalom. Feltéve, ha ilyen ki tud alakulni, ha vannak akik elindítják, ha vannak, akik ápolják. Mert eddigelé — tisztelet a kivételeknek — magyar számkivetett osztálytársadalmat nem látok még. Látok sok veszekedő és egymást tépázó ideológiai kötöttségben élő egyént, ki magyarul beszél, kő gyanánt hány magyar szót más magyar felé anélkül, hogy megnézne bemocskolja-e önként is a kő. És látok sok jóindulatú, értékes, képzett magyart, aki a pusztá megélhetésért küzd, néhányan már beolvadoznak idegen környezetükbe és elfelejtene magyarul beszélni és gondolkodni, mások még tartják magyarságuk fáklyáját. De meddig? Meddig élnek ezek? S meddig tart a számkivetés?

*

Ez az írás nem a gyakorlati teendők felsorolása. Ehhez egyedül nem is tartom illetékesnek magam. De rá akartam mutatni arra, hogy első feladatunk a számvetés önmagunkkal, utána alakítandó ki a cél és a feladatok. Egyéni és közkérdéseket kívántam felvetni. Számkivetett és otthoni magyaroknak ezek folyamatot képeznek. Egy folyamat mindig egyetemleges, tér-időbeli. Ez annyit is jelent, hogy a magyar élet folyamata részben európai, részben földkereségi; mult, jelen és jövőbeli. De annyit is jelent, hogy egy nemzet életében nem az állam vagy az alkotmányforma a döntő s a kulcspont. Ezek változnak. Aminek állni kell szilárdan, összhangban a külső és a belső természettel az a közakarát. Ezt létrehozni, magyar közakarát alkotni és működtetni magyar feladat. Ezt előkészíteni magyar számkivetettek feladata.

~ ~ ~ ~ ~

Új Magyar Út

1952. február hó

III. évfolyam 2. szám

HAJNÓCZY, Gergely : Szellem, erkölcs és — politika

Pusztán gyakorlati tapasztalataira utalva az ember sokszor kénytelen volna azt hinni, hogy a politika — közszereplők túlnyomó többségének viselkedésén mérve le — egyszerűen a gyors és könnyű érvényesülés tudománya. Tudomány olyan értelemben, hogy a csizma készítéséhez is kell bizonyos mesterségbeli tudás, de azzal a lényeges eltéréssel, hogy politikai kontároknak, — akik pedig gyakran mindnyájunkra nézve súlyos döntéseket hozhatnak, — csak a legkritikább esetben kell az elrontott csizmákért számot adniok. Nemzeti katasztrófának ugyanis nemcsak adott világpolitikai helyzetek az okozói, hanem legalább ugyanolyan mértékben az apró hibáknak és durva tévedéseknek az a láncolata is, amit tehetségtelen vagy elvakult politikusok szoktak saját népeikkel és azok szomszédaival szemben többnyire felelőtlenül elkövetni.

Épp ezért abban a kollektív eszmélkedésben, mely a holnapi másképp cselekvés módjai körül idekint ma folyik, jelentős helyet kell kapnia annak a kérdésnek is, mikép válassza majd meg népünk a maga vezetőit, ha régi hibákba visszaesni nem akar. Jó példával ugyanis a múlt e tekintetben alig szolgálhat. A hatalomba magukat jól befészkelte érdekcsoportok annakidején általában minden rendelkezésre álló eszközzel igyekeztek meghamisítani a népképviselési elv alkalmazását s természetesen találták, hogy a saját politikájukkal szembenálló törekvéseket a legkönnyörtelenebbül elfojtsák. Ezzel együttjárt, hogy konokul elzárkóztak minden olyan érvnek a becsületes mérlegelése elől, mely politikájuk helytelenségének belátására kényszeríthette volna őket. A hatalom urainál hihetőleg az életösztön önzése volt, hogy a holnappal ne gondoljanak s cselekvésükben ne engedjék magukat korlátozni semmitől, ami csorbíthatta volna pillanatnyi érdekeiket.

E hosszú hagyományokra visszatekintő hatalmi erőszak nemcsak a közéleti szereplés jogcímének megadásánál végzett olyan személyi szelekciót, mely semmikép sem volt a nép széles rétegei előnyére, hanem azonfölül olyan szellemi magatartást is tett a politikában otthonossá, amely tudatosan szemethúnyt a magyarság valódi sorsproblémái előtt, mert megoldásuk helyett azoknak inkább elkendőzésére s a figyelem elterelésére törekedett. Ez a képmutatás, mely a múlt gyakorlatának második felöltő vonása, végeredményiben a politikai gondolkodás tisztességének elkorcsosodását vonta maga után, mert a hazug jelszavakkal takaródzó önzésnek mindig sikerült a közvélemény józanítető részét, ha nem is félrevezetni, de legalább hitelétől megfosztani.

Igy történhetett, hogy amikor a nagybirtok fojtogató nyomása következtében az Alföldről százezres tömegek vándoroltak ki évről-évre Amerikába, a feudális beállítottságú hivatalos politika a magyarosítás nagyétvágú, de elkésett és rosszvértszült ábrándjával kábította a nemzeti öntudatot. Egyidejűleg pedig ravasz ügyességgel vette igénybe a nemzetiségek beolvasztott elemeinek „darabont” szolgálatait a jobbra 48-as érzületű magyarság fékmentésére és kisemmizésére.

Ugyanez a csalfa játék ismétlődött meg a Trianon utáni időkben is, amikor a még mindig esedékes földreform és demokratikus átalakulás elfelejtetésére a területi integritás követelésének izgatószerével tartották állandó deliriumban a fájdalmas operáció utókövetkezményeitől gyötört magyarságot s ugyanakkor a Wolf Károlyok álarcot viselő kurzus-lelkiségével kódósították azt a politikai éleslátást, amelyre otthon pl. Szabó Dezső befolyása alatt kezdtek nyiladozni a szemek. Vaskos szembekötődsi volt ez a magyar nép politikai és szociális megújulásának, a változott nemzetközi helyzetbe való beilleszkedésének sajnó problémáival, aminek kétértelműségét csak halványan érzékeltetheti a királyüző királyság alkotmányjogi furcsasága, az ipari és agrár munkásság kiszípolozását tűző fajvédelem, a zsidó nagytőke felhizlalásával jólmegférő antiszemitizmus, a népnymor és a diplomások állatalanságának mélyei felett meghirdetett neo-barokk kultúrfőlény, a retrográd viszonyai miatt politikai vonzerő gyakorlására teljesen képtelen csonka-ország revizionista igénye az időközből roppant fejlődésen keresztülment nemzetiségek visszaszerzésére, s több efféle önellentmondás.

Ahol a képmutatás ilyen fókig ver gyökeret, ott a politika rendszerint vastag bőrt ölt s a politikus elveszti a képességét, hogy a szellem figyelmeztető szavára elpiruljon. Az átlagos honatya megszokja, hogy betanított kórista módjára figyelje a karmester pálcáját s az egyéni véleményalkotást — ha netán ilyenre képes is volna — olyan fényűzésnek tartsa, melyet politikai karrierjének zátonyra futásával kell esetleg megfizetnie. Ezt a magatartást már csak egy hajszál választja el attól, amit minden álszemérmert félretéve korrupciónak kell neveznünk. Nem a szónak közönséges megvesztegetést jelentő értelmében, hanem a politikai erkölcsöknek azt a lazaságát értve rajta, aminek folytán a hatalom szolgálatában elkövetett bármely hitványság érdemnek, a pusztá szervilizmus pedig sok mindenre jogosító érénynek számít. Így válik a politika egy bizonyos fajtájává a cinkosságnak, mely azonfölül, hogy nem szereti sem a nyilvánosságot, sem a kérdések szabad megvitatását, mintegy a hamiskártyások szolidaritásával fogja össze a szinte kaszinói társasággá rostált hivatalos nemzet kétes oszlopait. S így lesz végül a haza fogalmából egyesek számára egyszerű fejtűs tehén, a hazafiság pedig valamelyes kései pallosjog, amivel sommásan el lehet intézni azokat, kik a tej elosztás módjával netán nem értenének egyet.

Kétségkívül túlzás volna azt kívánni, hogy minden politikus valóban államférfiúi érényekről tegyen tanúságot. Az azonban joggal elvárható bárkitől, aki polgártársai bizalmából vagy annak címén közéleti szerepre pályázik, hogy az önzetlenségnek és

lelkiismeretességnek az átlagot meghaladó mértékével rendelkeznek s azonfölül olyan értelmi és jellembeli tulajdonságoknak is legyen a birtokában, amikkel elfogadhatóan igazolhatja a közügyek intézésére való hivatottságát. A politika a közösség életakaratának a kifejezője s a politikus az a közeg, melynek közreműködésével a köz dolgainak irányítására szükséges elhatározások megszületnek. Épp ezért a rosszul megválasztott politikusok a legnagyobb veszélyt jelentik az országra, mert kuruzslók vagy szélhámosok módjára a nép valódi érdekei ellenére használhatják fel a beléjük helyezett bizalmat, — ha ugyan ilyesmiről éppen a mandátumok szépséghibái miatt egyáltalán szó lehet.

A vezetők helyes kiválasztása mindenkor egyik legvitatottabb problémája volt az államtudománynak s ideális megoldását alighanem majd csak a tökéletes emberek társadalmában fogják megtalálni. Addig azonban átmeneti megoldásként szerényen azzal is beérnők, ha sorsunk intézői nem kimondottan a hivatlanok soraiból kerülnének ki. Nem akarunk általánosítani, de nehezünkre esik elhallgatni azt a benyomásunkat, hogy a magyar közélet porondján mindig túlnagy számban nyüzsögtek a hagyományos kontraszelekció révén szerephez jutott apró intrikusok, hataloméhes akarnokok, buzgó szekértolók, bujtatott zsoldosok és egyéb karriervadászok, akiket nem rátermettségük és a választók spontán bizalma, hanem valami felsőbb kegy vagy háttérből operáló hatalom emelt be a politikába.

Nem állítjuk, hogy az így összeverődött közéleti garnitúra külön-külön véve feltétlenül selejtes vagy korlátolt emberekből tevődött volna össze. Ez nem felelne meg az igazságnak. Együttvéve azonban a közélet e kakuktojásai rendszerint olyan politikai atmoszférát teremtettek maguk körül, melyben az ország tájékozódó képessége a legéletbevágóbb kérdések tekintetében is a minimumra csökkent s az idők szavára a szellemi sükettség kétségbeejtő tévreflexeivel felelt. Csak ilyen légkörben válhatott megszokottá, hogy a hatalom nyers erejével szemben az érveknek ne legyen súlya, a kellemetlen igazságok pedig nyilvánosan ne kapjanak visszhangot.

De nem a mult és fél-jelen visszasságainak meddő felhánytorgatása a célunk. Annál is kevésbé, mivel a multat, mely politikai tisztesség szempontjából legfeljebb csúnyán szeplős volt, ma olyan rendszer váltotta fel, melynek „tisztességét” már éktelen hullafoltok borítják. Egyiknek is, másiknak is eltűnése a nemzetközi nagypolitika eseményeinek volt és lesz a folyománya s nekünk, magyaroknak, végeredményben csupán az a feladat marad, hogy új állami berendezkedésünk alapjainak lerakásánál ne feledkezzünk meg a közélet szellemi és erkölcsi tisztaságának biztosítására szükséges előfeltételek megteremtéséről.

Állítólag minden országnak olyan politikusai vannak, amilyeneket megérdemel. Ez aforizmánál azonban sokkal szomorúbb az a végzetes circulus vitiosus, hogy gyámoltalan nép nyakába garázda politikusok ülnek, viszont ahhoz, hogy gyámoltalanságát levetkőzze, előbb jó politikusokra volna szüksége. S e körből nagyon nehéz kitörni, mert nem elég jogot adni a népnek, a joggal élni is kell tudni s ehhez hosszú évek nevelő munkája, esetleg néhány nemzedéknyi gyakorlat is szükséges. Kedvezőbb történeti feltételek mellett a magyarság bizonyára maga is ki tudta volna alakítani a népi önrendelkezésnek s az egyéni szabadság tiszteletének azt a hamisítatlanul demokratikus és parlamentáris rendszerét, aminek ragyogó példáját az angolok adták a világnak. Mi annak idején e rendszernek, sajnos, csak a külsőségeit vettük át, annak polgári öntudatot adó tartalma és társadalmi háttérje nélkül. De nálunk Moháccsal az önjogú magyar politikai fejlődés tragikusan megszakadt s nemzeti sorsunk mostohaságának még sok-sok nyomorú emlékét kell majd kiküszöbölnünk, mielőtt elvárhatnók, hogy ismét teljes erejében, külső erők beavatkozásának rontó gátlásaitól mentesen bontakozzék ki józan, mértéktartó és igazságszerető népünknek valódi tehetsége az államalkotásra.

Addig is azonban, míg a valóban építő munka egyszer újra elkezdődhetik, nem árt megfontolnunk, hogy a nemzet egészséges továbbfejlődésének mik a szubjektív előfeltételei. Mert ha életünk anyagi kereteit tetszés szerint nem is módosíthatjuk, szellemi és erkölcsi téren annál szabadabban határozhatjuk meg teendőinket, — feltéve természetesen, hogy szempontjaink olyanok, melyek minden jó magyar megértésére számot tarthatnak.

Ilyen elsőrendűen fontos szempont egyebek közt az is, hogy a politika — mint egy viszonylag szűk csoport által hosszabb vagy rövidebb ideig gyakorolt hivatás — mikép állítható a közvélemény hatályosabb és közvetlenebb ellenőrzése alá s másrészt ez a közvélemény maga is miként óvható meg attól, hogy rossz politikusok hamis irányba tereljék. Mondanunk is felesleges, hogy az e kérdésre adandó teljes válasz a könyvek egész sorát igényelné s a magyar emigráció boldog lehetne, ha ezek csak egy részének is a megírására akadna a körében néhány megfelelően felkészült és lelkiismeretes vállalkozó. Ami bennünket illet, mi itt épp csak rá szeretnénk irányítani a figyelmet egy-két gondolatra, amikkel minden jóhiszemű demokrata alighanem könnyen egyetért, de amiknek a gyakorlatba való átvitele a politikailag elmaradt vagy félrenevelt országokban tapasztalás szerint annál nehezebb.

Kezdjük azon, hogy köztudomás szerint nincs életképes demokrácia demokraták nélkül s a törvényhozó akaratából létrehozott intézmények üres képletek maradnak, ha tartalmat nekik nem demokratamódra gondolkodó és cselekvő polgárok adnak. A törvény betűje ugyanis, bármily tökéletes mintákat kövessen is, csak betű marad, ha igazi hatóerejét nem a közszellem eleven forrásaiból meríti, mert az emberi szabadságjogoknak legbiztosabb garanciája sohasem az írott jog, hanem az a tényleges erő és meggyőződés, amellyel védelmükre minden percben készek vagyunk kiállni. És természetesen nem elég, ha pusztán egy szűk kisebbség vagy, ami szomorúbb, egy-két bátor hazafi vállalja a jogtiprás elleni tiltakozás kockázatát, mert az ellenállás szörványossága csak felbátorítja az elnyomót ahelyett, hogy visszariasztaná. Szabadság és demokrácia tehát csak

ott van, ahol az mindenkinek személyes ügye s az egyéni esett sérelmet az egész társadalom a saját biztonsága veszélyeztetésének érzi.

Ennélfogva — nagy távlatból nézve a dolgokat — aligha van mélyrehatóbb jelentőségű feladat, mint rendszeres és átgondolt állampolgári nevelés útján gondoskodni egy minden irányban felvilágosított, értékelésében megbízható s magatartásában gerinces politikai köztudat kialakításáról. Más szóval olyan társadalmat kell nevelnünk, melynek minden felnőtt tagja tudatosan és tevőlegesen résztvesz a közösség problémáinak eldöntésében, mégpedig nemcsak szavazata leadásának gépies tényével, hanem úgy, hogy e problémákat valóságosan átéli, távolabbi összefüggéseit megérti, megoldásuk lehetséges módjait felől tájékozódni képes azok tekintetében legjobb lelkiismerete szerint kifejezetten állást is foglal.

Divatos kifejezéssel élve, politikailag aktívvá kell tenni a tömegeket, de nem abban az értelemben, ahogy ezt ma odahaza csinálják. A népnek nem a szenvedélyeit kell felkorbácsolni, hogy azután vezényszóvá merevített üres jelszavakkal hamisítsák meg az akaratát és nyomják el a lelkiismeretét, végül a szemérmetlen hazugságok áradatával fojtva el benne a megfélemlített józan ész legkisebb moccanását is. Ellenkezőleg: minden eszközzel elő kell segíteni szellemi látókörének tágulását s megbízható tárgyismeret rendelkezésre bocsátásával tenni számára lehetővé a higgadt és elfogulatlan állásfoglalást. Ez azt jelenti, hogy a politikai jogkiterjesztésnek karöltve kell haladnia az általános műveltségnek s ezzel együtt a politikai ítélőképességnek a legszélesebb körben való kifejtésével, mert enélkül — elefántot eresztünk a porcellánboltba, aminek tudvalevőleg az a velejárója, hogy menthetetlenül a poráz és az ostor politikájának a hívei kerülnek ismét nyeregbe. Mondhatnók azt is, hogy a zsarnokokat egyenesen a tömegek politikai éretlensége termeli ki s ezzel tökéletes összhangban van a tételnek fordítottja is: csak művelt népek élhetnek valóban szabadon.

Amire szükség van, az egy oly következetesen keresztülvitt köznevelési programra, mely tiszta képet ad az egyének a kollektívumhoz való viszonyáról és amely kora fiatalságától kezdve mindenkit egy reális társadalomszemlélettől áthatott s osztályelfogultságoktól mentes nemzeti köztudat részesévé tesz. A választónak, hogy úgy mondjuk, hazulról és az iskolából kell hoznia azt az iránytűt, mely megbízhatóan eligazítja őt a sok hamissággal átszőtt politika kavargásában.

Szinte érthetetlen, hogy amikor a túlvilághoz való metafizikai kapcsolataink tolmácsolására és tudatosítására általában oly sok erőfeszítés történik, a társadalomban élésnek sorsunkat sokkal közelebből elhatározó gyakorlati tényeit és normáit — az elégtelennek bizonyult felebaráti szeretet parancsán túl — közoktatási szempontból mindeddig alig méltatták figyelemre. Még ennél is különösebb, hogy míg a honvédelmi célra történő katonai kiképzés jelentőségét bárki habozás nélkül elismeri, az ország belső békéjének és fejlődésének biztosítására nézve oly rendkívül fontos polgárnevelésről (éducation civique), ami pedig a politikai jogok gyakorlására való előkészítés elemi formája, nálunk a múltban, a szocialistáktól eltérően, még csak szó sem esett, — hacsak nem vesszük e tekintetben kivételnek Széchenyit, aki a nemzeti műveltség és jólét szükségét szívesen helyezte elébe a politikai emancipáció követelésének. E sorrendi kérdés azonban ma már elveszítette időszzerűségét s egy állam, mely demokratikus elvek szerint kíván berendezkedni, súlyos mulasztást követ el önmagával szemben, ha nem igyekszik minden polgárát a tudás, érdeklődés és megértés aktív szálaival vonni be a közélet vérkeringésébe. Csak így remélhető ugyanis, hogy a polgár nem egy rejtett vagy idegen erőktől mozgatott karhatalmat fog látni az államban, hanem a saját biztonságát és boldogulását szolgáló magasabb szervezetet, melynek kielégítő működéséért ő maga is felelős, mert irányításában neki is része van s fenntartásához ő nyújtja az anyagi eszközöket.

Röviden: az államnak úgyszólván létérdeke fűződik ahhoz, hogy homályos formulákba burkolt, irracionális öncélúságából kilépve minden polgárának tudatába úgy vonuljon be, mint a közösség jóléti és kulturális célkitűzéseinek szolgálatára rendelt engedelmes apparátus, mely nem egy ellenőrizhetetlen felsőbb hatalomforráshoz tapadó tekintély súlyával nehezedik az „alattvalók” passzív tömegére, hanem mindenestül a népben gyökerezik. A nemzeti összetartozás sokat emlegetett védő köteléke csak így válhat eleven és termékeny lélektani tényezővé, mely képes a társadalom testét fenyegető élődsi törekvéseket kiküszöbölni azzal, hogy egészséges ösztönzéseket ad a politikai cselekvés számára a harmonikus együttélés feltételeinek megteremtése és megóvása céljából. Ehhez azonban, ismételjük, az kell, hogy minden egyes polgárnak világos áttekintése legyen a nemzeti organizmus legfontosabb életjelenségeiről és pontosan érzékelje a maga helyét és szerepét az egészben, számot adva magának egyúttal arról is, hogy az ő és a hozzá hasonlók millióinak közös akarata szabja meg az államgépezet minden funkcióját.

Amit az imént elmondtunk, az egyeseknek talán túl iskolásan elvontnak és jámbornak fog tetszeni. Pedig nem kevesebbről van szó, mint az állam lelki birtokbavételéről és a vele való érdekazonosulásról, aminek jelentőségét csak azok nem tudják felbecsülni, akik még ma is úgy vélik, hogy az állam ellen ostromra indult tömegeket továbbra is a tekintély és erő hagyományos eszközeivel kell fékentartani. A forradalmi szocializmus eddig az államhatalom erőszakos átvételének egyszerű műtétével remélte feloldani azt az ellentétet, mely az uralkodó rétegeket az elnyomottak széles tömegeitől elválasztotta, s az állam ellen érzett gyűlöletében odáig ment, hogy doktrinálisan is lassú elhalásra ítélte. Ez elméleti elgondolásokra azonban az események keményen rácafoáltak, mert az erőszakban fogant „szocialista” állam sokkal kegyetlenebb zsarnoknak bizonyult, mint bármely történeti előzője. A helyes megoldás ennél fogva csak a tárt kapuk politikája lehet: az államot át kell adni a népnek, viszont mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy a nép maga ne kerüljön politikai hamisjátékosok és kalandorok befolyása alá.

Épp ezért az állampolgári nevelésnek az az előkészítő szakasza, mely pusztán ismereteket közöl s áttekintést nyújt a nemzet élettevékenységeinek egész területe felett, önmagában nem elég. A politikai tájékozódó képesség kifejlesztését nyomon kell követnie a cselekvőkészség beidegzésének, ami csak az önkormányzati elv messzemenő alkalmazásával biztosítható. A polgár csak úgy érezheti magát otthonosan az államban, ha a legközvetlenebbül reá tartozó ügyek intézésében ő maga is résztvehet. Ezért a központi igazgatás ne tartson fenn magának ügyeket, amik országos érdekek sérelme nélkül bátran a helyi autonóm szervek gondjaira is bízhatók. A szabad diszkusszió és egyéni felelősségvállalás demokratikus módszereinek a kiterjesztése teszi ugyanis lehetővé, hogy a területi autonómiák mintegy a politikus-képzés alapfokú iskoláit alkossák. Innen kell elindulniuk azoknak a kipróbált embereknek, akik az országos politika utánpótlásaként ott nem a pártvezérek vagy pártközpont hajlékony eszközei lesznek, hanem helyi hátvédjükre támaszkodva csakugyan képesek ügyelni arra, hogy a nagy-politika soha ne szakadjon el a néptől s az államvezetés valóban alulról felfelé épüljön ki.

Annak, hogy egy országot ne valódi érdekei ellenére kormányozzanak, természetesen egyéb tényezőkhöz kötött garanciák is vannak, mint politikusai személyi megválasztásának mikéntje. Ettől függetlenül azonban a különböző politikai testületek minőségi összetételének megjavítása semmi esetre sem hanyagolható el s ebből a szempontból az önkormányzatok hatáskörének megnövelése rendkívül fontos, mivel nagy mértékben segítheti elő a vezetésre valóban alkalmas személyek spontán kiválasztódását. S a szelekciónak ez a módja annál tökéletesebb, minél közvetlenebb és élesebb szemű az a nyilvánosság, amely előtt a kezdő vagy beérkezett politikusnak bizonytságot kell tennie képességei felől.

Mondanunk sem kell, hogy nyilvánosság alatt nem kizárólag azt értjük, amely csupán a tanácskozó termek falaiig terjed. A nyilvános ellenőrzés gyakorlása tekintetében a sajtónak minden egyebet meghaladó jelentősége van, — s ezzel elérkeztünk ahhoz a problémához, mely az egész itt tárgyalt témakörnek úgyszólván a magját alkotja. Mert akár a nép kellő irányban való neveléséről, akár a hatalom és a közélet ellenőrzéséről vagy akár egyszerűen a tények hű és pontos közléséről legyen szó, mindig abba az izgató vagy lehangoló ténybe ütközünk, hogy a sajtó általában nem felel meg az e téren reá váró küldetésének.

Kikapcsolva most érdeklődésünk köréből a magyar sajtónak azt a legaljasabb mai formáját, amelynek az igazmondáshoz tudottan és következetesen semmi köze, sajnos, a megelőző politikai rezsimek sajtójáról sem állíthatjuk, hogy az a szellemi rangnak és tisztességnek valamilyen magas mértékét ütötte volna meg. Pénzéhes újságjaink és íróik rendszerint mindenkinek szolgálatára álltak, aki kész volt őket zsoldjába fogadni s szállították azt az árut, amit éppen rendeltek náluk. Zsurnalizmus címén egy nagyképu, fölényeskedő, böbeszedű és álcsilllogású műfajt műveltek, melyből bárki, aki kicsit is ismerősebb volt a dolgokkal, azonnal megállapíthatta, hogy az újságíró mindenhez hozzászól, de nincs ideje témájával komolyabban foglalkozni s ezért semmihez sem ért, elmegy a lényeg mellett, amit nem tud, azt képzelőereje szüleményeivel pótolja s inkább szórakoztatni akar, semmint pontosan informálni. Egész magatartásából pedig a szellemi ripacs öntelt kérdése vigyorgott feléd: „úgy-e milyen ügyesen forgatom a tollam?” Az újság mindent elnyelt s mivel tévedéseit senki sem szokta számontartani, — hacsak valaki nem érezte magát személyében sértve általuk, — közléseit kútfő-hitelesség szempontjából senki sem vette túlságosan komolyan. Aki meggyőződést akar szerezni arról, hogy milyen felfogást vallott ez a sajtó a hírszolgálat megbízhatóságát illető szabályokról, az nézze meg pl. a korabeli lapok parlamenti beszámolóit: a saját pártbeli szónokok beszédeit fontosságukra való tekintet nélkül hasábkon keresztül közzétették, de a másik tábor szónokainak többnyire a nevét sem említették meg.

Messzire vezetne, ha fel akarnók sorolni mindazokat az okokat, melyek mintegy parancsolólag írják elő egy alapos és minden részletében átgondolt sajtó-reform bevezetését. A sajtó szellemi és lelki hatalom, mellyel országokat lehet romlásba vinni, ha visszaélnék vele vagy akár csak elfajzásait is türik. A sajtószabadság elve nem lehet menlevél a sajtóbetyárok javára s ezért pontosan körül kell irni a sajtó tisztességének védelmére szükséges alapvető rendelkezéseket.

Így először is lehetetlenné kell tenni, hogy egy újság álarcban jelentkezze a közönség előtt. Tudni kell róla, hogy kit és mit szolgál, illetve honnan kapja a pénzt. Jövedelmeiről el kell számolnia s azok ellenőrzésére egy független társadalmi szerv létesítendő. Az újság lehet üzlet, valakinek vagy valaminek a politikai szócsöve, sőt altruista vállalkozás is lehet, tudni azonban mindig jó és fontos, hogy anyagi kapcsolatai kinek a zsebéhez fűzik, mert ebből lehet a legbiztosabban visszakövetkeztetni a lap mögött meghúzódó igazi szándékok minéműségére.

A sajtóval elkövetett minden visszaélést a legkönnyörtlenebbül üldözni kell, természetesen nem közigazgatási úton, hanem szakértőkkel kiegészített külön sajtóbíróság és esküdtszékkel igénybevételeivel. Nem a vélemény-nyilvánítás szabadságát kívánjuk ezzel korlátok közé szorítani, hanem súlyosabb elbírálás alá vonatni a hamis tényállításokat, a tudatos ferdtést és a jóhiszeműség kimutatható hiányát. A sajtónak nevelő hivatása is van s attól, aki nevelői tisztet akar ellátni, fokozott mértékben kell számon kérni minden botlást, mert kis hibákkal is — különösen, ha szokásszerű elkövetésüket senki sem zavarja — beláthatatlan károkat lehet okozni.

Másfelől egy teljesen autonóm újságírói kamara feladatává kell tenni, hogy tagjainak hivatásbeli tevékenységét a szükséghez képest ellenőrizze s indokolt kifogás esetén őket megfelelő korlátozások vagy leminősítések szankciójával sújtsa. Az újságírók nemcsak saját céhük társadalmi megbecsülésének, de a köznek is tartoznak azzal, hogy az újságírói tisztességgel, de egyszerűen a kötelező lelkiismeretességgel összeegyeztethetetlen jelenségeket se engedjék elharapózni a körükben s együttesen ügyeljenek a sajtó erkölcsi és szellemi színvonalára.

Általában a közélet tisztaságának, valamint a közvélemény világos tájékozódásának nincs hívatottabb őrzője és előmozdítója, mint a jogilag és anyagilag egyformán független sajtó, feltéve, hogy olyanok írják, akiknek műveltsége és jelleme a legmagasabb kari kívánalmaknak is megfelel. Ezért igen meggondolandó, nem volna-e célszerű az újságírókat is olyan rendszeres képzésnek és képesítő vizsgáknak vetni alá, mint az a főiskolai oktatás egyéb területein szokás. Azonfelül pedig ezen a területen is kívánatos lenne lehetőség szerint bevezetni a kamara felügyelete alá helyezendő szakirányú tagolódást (specializálódást). Szervezettebb, jól képzett s főleg jól fizetett újságírókkal — nem szólva itt az alkalmi külső munkatársokról — a sajtó kétségtelenül sokkal tökéletesebben láthatná el a közélet cenzorának azt a legmagasabbra értékelt feladatát, melyben szükségserűen kell, hogy találkozzék valami a bíró, tudós, pap és pedagógus hivatásának legnemesebb erényeiből.

Ezzel szemben a tényleges helyzet hagyományosan az — és erőteljes ellenhatás nélkül az is marad, — hogy a sajtó-ember inkább cselédje és kitartottja a politikának, semmint megközelíthetetlen és elfogulatlan bírálója. Szomorú volna, ha e némileg általánosításnak is vehető megállapítás alól nem akadna kivétel, hazánkban azonban ahol nem tetsző egyéneket és csoportokat mindig könnyebb volt megfojtani, mint egyebütt — a meggyőződés bátorságának ritka esetei távolról sem dönthették meg az ellenkező tapasztalatokból adódó szabályt, mely a szubvenció és szájkosár kettős pillérén nyugodott. A sajtó, festőien szólva pénzlesen álló kiadók és parádés politikai törtétkék vagy törzsfőnökök, valamint gazdasági ragadozók homályos dzsungelje volt, ahol gerince-tört író-kulik tartották kéznél a minden célra alkalmas fegyverül szolgáló tollhegyet. Az az újságíró, akinek nem sikerült a lelkiismeretét elhallgattatnia, az magára maradt és menthetetlenül elveszett. És ugyan kire támaszkodhatott volna? Az olvasók táborára bizonyára nem, mert a híg mellébeszéléshez, vásári kikiáltók lármájához vagy szemforgató andalgásokhoz szoktatott közönség útmutatást arra nézve alig kapott, mint illik szellemiekben igényesnek és követelőnek, erkölcsiekben pedig kényesnek, sőt alkalmilag kíméletlennek lennie. Az eredmény az lett, hogy amit állampolgári nevelés terén az iskola elmulasztott, azt a sajtó nem volt képes pótolni. De ki törődött az ilyesmivel? Mert ugyebár könnyebb a népet az orránál fogva vezetni, ha nem tanítjuk meg a politikai egyszeregyre s az eléje rakott hazafias és egyéb szalmáról el lehet vele hitetni, hogy az a legjava kalász, amiből kenyér lesz.

E sivár helyzeten változtatni egyedül sajtórendészeti eszközökkel természetesen nem lehet. Alapjában véve ennél jóval többre van szükség és ez: visszaállítani a szellemi és erkölcsi kiválóság normáinak tekintélyét, hogy ezáltal lehetetlenné tegyük selejtes embereknek irányító posztokra való jutását. Meg kell szüntetni azt a lehetetlen állapotot, hogy a társadalom meghajoljon olyanoknak közéleti befolyására vagy politikai hatalomra irányuló törekvései előtt, akiknek érvényesülési eszközei vagy stílusa úgyszólván tagadását jelentik a hívatottság elismeréséhez általában szükséges követelményeknek. Szinte hihetetlen, hogy a szűk látókör, vészes egyoldalúság, sekélyes gondolkodó képesség, judicium-hiány és laza lelkiismeret mennyire nem diszkvalifikáló körülmények a politikában, ahol — erkölcsi kiválóságról nem is szólva — ellenkezőleg épp azok számíthatnak rendszerint sikerre, akik eszközeikben a legkevésbé válogatosak s kalózok, meg kondottierek merészségével és gátlástalanságával gázolnak keresztül minden akadályon, ami hatalomra jutásuk útjában áll vagy annak megtartását veszélyeztetheti. És ha nem is lesz mindegyikük diktátor, lényük mélyén mégis gyakran van valami, ami rokonságot tart korunknak e gyakori típusával: izgága tömegemberek, akik az általuk képviselt embercsoport legprimitívebb ösztöneit és hajlamait hordják magukban. Ez képesíti őket arra, hogy híveket toborozzanak maguk köré s látszólag a tömeget szolgálva a leglelkiismeretlenebbül nyergeljék meg annak tapasztalatlanságát és tudatosan felszított indulatait.

Odáig semmiesetre sem megyünk, hogy a plátói állam ábrándját követve a filozófusok és gondolkodók részére követeljük a hatalom gyakorlásának jogát. Bizonyára nem a „tisztá ész” emberei azok, akik a legalkalmasabbak volnának a tömegek megmozgatására. Viszont az ellenkező véglet még nagyobb abszurdum, mert az észszerű és egészséges emberi viszonylatokat fejetetejére állítja s a társadalom lassú felbomlásának csiráit hordja magában. A helyes megoldás középen van: szigorú és intelligens ellenőrzésnek vetni alá a hívatottnak látszó politikusok kiválasztását, valamint megbízatásuk gyakorlásának módját. Ez az ellenőrzés azonban ahhoz, hogy eredményes legyen, olyan közvéleményt tételez fel, amely politikailag eléggé iskolázott és amelyet minden rendelkezésre álló eszközzel becsületesen felvilágosítottak a közösséget illető kérdések lényege felől. A felvilágosításnak napról-napra folyó munkáját pedig természetesen csak egy magas színvonalú és tiszta eszközökkel dolgozó sajtó végezheti el.

Ismételjük, aligha akad horderőben súlyosabb tennivaló, mint a tehetség és tudás tekintélyének a helyreállítása, hogy az ország ügyeinek vitele s a közvélemény irányítása a szellemileg és erkölcsileg valóban kiváló befolyása alá kerüljön. A szerepek eddigi megoszlását ezért gyökeresen meg kell változtatni: ne pártok, politikusok és a hatalom egyéb kezelői osztogassanak mintegy politikai jutalmazásként állásokat és pozíciókat, káros függőségi helyzetet teremtve adományozók és adományozottak közt; hanem megfordítva, a munkájuk, tehetségük és emberi minőségük alapján a legkülönbözőbb élethivatásokban élre került vagy fajsúlyuknál fogva értéket jelentő emberek automatikus közmegegyezése szabja meg láthatatlan areopágként a politizálásnak szokáserkölcseit és szellemi irányát. Az emberi minőség ez arisztokráciájának lesz majd azután a feladata, hogy mintegy habilítálja vagy kiostálja a politikusokat.

Utópia volna ez? Nem, csak kissé skolasztikus megfogalmazása egy folyamatnak, amely emberek és csoportok közt önként és magától értetődően bonyolódik le, ha hatalmi befolyás, társadalmi előítéletek és szűk kisebbségek szervezett ellenállása nem hiúsítja meg a természetes kiválasztódás ősidőktől fogva működő szabályának érvényesülését.

Mindenesetre nem szabad elfelejtenünk, hogy a demokrácia nemcsak nyilvános ellenőrzést és az előrejutásnak mindenki számára azonos feltételeit jelenti, hanem többnyire azt is, — s ebben idáig alig különbözik a többi rendszertől, — hogy igen könnyen juthatnak közéleti szerephez olyanok, akiknek egyetlen erényük esetleg csak az, hogy jól tudnak a nép nyelvén beszélni és gyöngéiknek hízelegni. Az ebből származó veszélyeknek a tömegek politikai ítélőképességének megedzésén kívül nincs más ellenszere mint az ilyen besurrant politikusoknak vesztégyár alá helyezése. A közönségnek minden eszközzel joga, sőt kötelessége védekezni az ellen, hogy sorsának irányítását arra teljesen alkalmatlan emberek ragadják magukhoz. Márpedig a tömegember, aki — tartozzék bármely társadalmi réteghez is — semmiben nem áll felette környezetének, hacsak nem hibái és fogyatkozásai felnagyított mértékével, nem tekinthető alkalmas vezetőnek.

Állampolgári nevelés egyfelől, az elit befolyásának növelése másfelől, ez a kettős korrektívum óvhatja tehát meg az óhajtott magyar demokráciát attól, hogy a politika, mely a múltban „úri huncutság” volt s jelenleg a totális népcsalás terrorisztikus útjait járja, holnap ne váljék megint olyan csatatérre, ahol az álarcban visszasettenkedő reakció s a felemelkedés lehetőségétől újólág megfosztott „köznép” vívják elkeseredett s önemésztő harcukat, és ahol a sötét háttér előtt továbbra is konok, semmit nem tanult vagy csupán egyéni pecsenyéjükre figyelő kancsal politikusok folytatják az ismert tragikomikus kakasviadalt. A magyar politikai génusz, vagy amit annak szoktunk nevezni, már régóta a lassú, de feltartóztatlan züllés lejtőjére került. Ezt talán nem kell külön bizonyítanunk; a történeti Magyarország államférfiaink által is előmozdított szétesésének kínos folyamata erről mindennél ékebben beszél, a trianoni korszak kontár diplomáciája és dekadens „állam-művészete” pedig még ma is arcunkba hajthatja a vért. Nem érzí az emigráció, hogy ezen a téren tennie kellene valamit? Például azért, hogy a jövő világának megformálásában ne a pusztá leltári tárgy szerepét töltsük be, hanem aktív tényezői legyünk a bennünket érintő elhatározások megszületésének, meg hogy kül- és belpolitikai vonatkozásban egyaránt hagyjunk fel az alvajárásnak már szinte hagyományossá vált szokásával.

Nem akarunk nagy szavakat használni, de az előzők konklúzióját nehéz volna másképp kifejezni: a hosszú ideje csödült mondott magyar államvezetés hibáinak jóvátételére mozgósítani kell szellemi életünk legjava erőinek összességét. Értelmi és erkölcsi kiválóságuk jogán ő rájuk, mint a nemzet lelkiismeretét képviselő új arisztokráciára vár a már alig halogatható feladat, hogy előre megvilágítsák az utat, amelyen az országnak holnap haladnia kell. Az ő összefogásukon múlik, hogy a hivatása magaslatán egyáltalán nem álló politikus garnitúra feje felett kialakuljon egy egyetemes magyar közvélemény, mely a siker több kilátásával veheti majd fel a küzdelmet az „ancien régime” erőinek ostoba önzése és a barbár idegenek forradalmának gonosz rontása ellen egyaránt.

Várjuk tehát őket, hogy elindítsák az „írástudók lázadását”.

~ ~ ~ ~ ~

Új Magyar Út

1955. április-május

VI. évfolyam 4-5. szám

CSEH, Tibor : Magyar ifjúság Braziliában

„.....
Magyarok voltak Magyarország nélkül,
Magyarok vannak Magyarország nélkül,
Magyarok lesznek Magyarország nélkül.
Mert az országnál mélyebb a magyarság,
Mert test az ország és lélek a nép...”
(Reményik: Mi a magyar?)

Ahogy múlnak az évek s peregnak az emigráció fájáról a levelek, úgy lesz egyre kevésbé egyszerű a kép, ami akkor tárul elénk, ha a világban szétszórta magyar fiatalság életét vizsgáljuk. Az a magyar gyermek és ifjú, aki öt-hat évvel ezelőtt egy ausztriai, vagy bajorországi cserkész táboron megjelent, feloldódott abban a közösségben, amit magyar DP ifjúságnak nevezünk akkor. Ebben a keretben úgyszólván eltűnt az a máz, amivel az Európa valamelyik sarkában eldugott menekült tábor környezete s a kényszerből befogadó nép kultúrája vont be a fiatal magyar lelkét.

A kivándorlások megkezdése után a szétszóródás egyelőre csak kontinentális, illetve regionális elkülönülés jegyeit viselte. Ebben az időszakban a fiatalok levelei kivétel nélkül mérhetetlen honvágyról tesznek tanúságot. Honvágy az elhagyott kis osztrák falu, francia major, vagy még az Alpok tövében meghúzódó DP-tábor után is. A lélek természetes reakciója az Amerikával, vagy Ausztráliával való találkozás megrázkódtatására. S ez a honvágy a fiatalok legnagyobb részénél nem jutott el a magyar rónára, hanem elakadt egy alpesi vadvirágos rétnél, ahová egy szép kirándulás, vagy különösen kedves tábor emléke fűzte, mert a kora gyermekévek otthoni élményei nem szívódhattak be elég mélyen a zsenge lélekbe.

A befogadó országban az első évek a kíméletlen életharc keserves jegyében zajlottak. Braziliában ehhez még hozzájárultak a klimatikus nehézségek. Rioban a tikkasztóan, éjszaka sem kíméletes, forró nyár, Sao Paulóban a szervezetet megviselő és szeszélyes hőmérséklet hullámzások. De míg az idősebbeknél az otthoni karrier és életszínvonal emléke ott kísértett a hónaposszobák minden zugában, a fiataloknál elmaradt ez a teher, és ahogy fokozatosan megbarátkoztak az új környezettel, kitárult előttük a jövő körvonala. Az ő helyzetük sem volt könnyű. Tekintélyes részük pályájuk kezdetén, félbeszakadt, sok esetben örökre abbamaradt iskolai tanulmányok után, könnyen belső megrázkódtatások áldozatául eshettek volna, hogy sajnálatraméltó lelki rokkantjaivá váljanak a népek nagy viharának, százalmas félfurák, akiket szüleik hajdani társadalmi helyzete, az otthon légköre olyan hivatásokra predesztinált, amelyeket immár soha megvalósítani nem tudnak.

Ma már elmondhatjuk, hogy az emigrációs magyar fiatalság sikeresen megállta ezt a súlyos lelki próbatételt. A magyar fiatalokból nem lettek torz, modern lelkibetegek, hanem életerős és életvidám egyéniségek, akik megfogták a dolgoknak a kezük ügyébe eső végét, ügyesen és gyorsan elsajátították az új környezet sokszor merőben idegen feltételeit és meglepő gyorsasággal beleilleszkedtek az új haza életritmusába.

De míg az idősebb nemzedéknél a szétszóródás továbbra is csak területi elhelyezkedés jelentőségével bír, addig a fiatalok egyéniségének, gondolkodásmódjának, kultúrájának és világszemléletének kialakulásánál lényeges, a legifjabb korosztályoknál pedig döntő jelentősége van az új hazának. Ezzel a ténnyel szembe nem nézni, valóban oktan struccpolitika lenne. Ennek a jelenségnek azonban nemzeti szempontból is megvannak a maga előnyei. Csak arra gondoljunk, hogyha ennek a fiatalágnak egykor csak egy elenyésző töredéke hazakerülhet, micsoda friss, gazdag színeket és tapasztalatokban dús kezdeményező erőt vihetnek magukkal az öreg, lomha Duna medencéjébe.

Így, a magyar otthon indításával, de Anchieta és Cabral földjén, alakult ki a braziliai magyar fiatalság. Magyar, mert magyar szóval indította az életbe édesanyja és mert vágyódik a magyarság kultúrájának és szellemiségének elsajátítására, de neve elé kétségtelenül oda kell tegyük a braziliai jelzőt. Braziliai, mert egyre jobban beleépül ennek az országnak elsősorban gazdasági életébe, de még nagyon szigorú elvek alapján sem mondhatjuk ki az ítéletet, hogy elveszett a magyarság számára.

Reményik mintha a jövőbe látott volna, amikor leírta a Korszerűtlen Versek ciklusában, 1941-ben, Kolozsváron:

„Vannak korszakos szörnyű tévedések
És vad politikai divatok —
De néha egy-egy költő mondja el
Joggal: az állam mostan én vagyok.”

Az emigrációs költő joggal elmondhatja: a magyar állam mostan én vagyok! És az emigrációs magyar ifjút szólólongatja a történelem: a magyar jövő mostan te vagy! Nézzük, hogyan válaszol erre a hívásra a Braziliában élő magyar ifjúság.

Brazilia gazdasági és szociális viszonyai miatt a magyarság majdnem kizárólag a városokban települt. Még az első világháború után bevándorolt, úgynevezett „rég magyarok” is — nagy többségükben hajdani szegény parasztok — nagy tömegükben elhagyták az interiort, ahová kezdetben települtek és behúzódtak a városokba, elsősorban a nagy ipari centrumba, Sao Pauloba. Így települési viszonyai szerint a magyar fiatalság is majdnem kizárólagosan a városi polgári rétegekhez tartozik. A fiatalágnál igen kedvező fejlődési folyamatot észlelhetünk a hajdani, otthoni társadalompolitikai viszonyokhoz képest: nincsenek osztályellentétek. Míg az idősebb nemzedékeknek számos esetben avult osztályelítéletek és muzeális jellegű társadalmi formák egy részéről, bizalmatlanság és gátlások a másik részről sajnálatos makacssággal a mai napig konzerválódtak, hogy gátat emeljenek magyar és magyar közé, vagy helyükben kialakult az amerikai stílusú úgazdag-góg, addig a fiataloknál határozott szolidaritás tapasztalható. Ez kétségtelenül nagy részben az amerikai demokrácia befolyásának köszönhető, de messzemenő érdemei vannak benne a cserkészmozgalomnak, amely az emigrációs fiatalság legfontosabb nevelőszerve. Az évek tapasztalatai bebizonyították, hogy a cserkészlet tud a leghatásosabban magyarságélményt adni az ifjúságnak.

A cserkészmozgalom Braziliában is a legerősebb és legjobban fejlődő ifjúsági megmozdulás. Az országban 4 cserkészcsapat működik. Egy leány- és fiúcsapat Sao Paulóban, egy-egy vegyes csapat Rio de Janeiro-ban és Lorenában, valamint egy újonnan alakult szórványörs Belo Horizontéban. Ezeknek a cserkészcsapatoknak összlétszáma mintegy 200 körül mozog. Gyakran szemére szokták vetni a cserkészeknek, hogy a csapatok létszáma igen alacsony az illető városokban élő magyar fiatalok számához képest. Akik ezzel a kritikával élnek, elfelejtik azonban, hogy a cserkészlet minőségi mozgalom és sohasem törekedett erőlyes, vagy éppenséggel erőszakos toborzásra. Ha a 200 fiatalból egykor csak 20 hazamegy hazáját építeni és fajtáján segíteni akaró szándékkal, és a további 180-ból csak 90 nem feledkezik el Teleki Pál tanításáról, akkor a braziliai cserkészek jó munkát végeztek.

A saopauloi cserkészcsapatok székhelye a bencés papok gimnáziuma, amely egyre inkább a braziliai magyar fiatalság szellemi központjává női ki magát. A cserkészmunka mellett magyar tanfolyam, önképzőkör, gazdag magyar tárgyú könyvtár, társadalmi egyesület foglalkoztatja az ifjúságot. Nagylelkű felajánlás következtében a pauloi cserkészek valódi erdős-ligetes cserkészparkhoz is hozzájutottak, ami a csapatok életének újabb impulzust adott. A táborozások száma évről-évre szaporodik. Amióta a "Vártán" című ifjúsági lap megindult, azóta ennek az ifjúsági központnak a jelentősége túlnőtt az ország határain. A „Vártán” körül kezd kialakulni egy ifjúsági gárda, akik között tehetségek bontogatják a szárnyaikat, mint Lóczy Katalin, vagy a Réz testvérek. A folyóirat munkatársai az emigrációban felserdült nemzedékből sorozódnak. Múltévi irodalmi pályázatára számos biztató értékű pályamű futott be. Az „Ahogy Lehet” öregező fiataljai után tehát jön az utánpótlás. A magyarsáágélményt és magyar öntudatot ezeknek a fiataloknak is a cserkészlet nyújtja. Egytől-egyig cserkészek, illetve cserkészvezetők.

Nagyon szép nevelőmunka folyik Lapán, a református egyház szárnyai alatt. Az erdélyi stílusban épített templom helyiségében hétről-hétre összegyűlnek a fiatalok kulturális és magyar tárgyú előadások meghallgatására. Az egyház által kiadott "Harangszó" című folyóirat cikkírói között is gyakran találkozunk fiatalok neveivel. Áldozatos lelkű fiatal lányok rendszeres vasárnapi iskolát tartanak fenn. A hagyományos, havonként megismétlődő, első vasárnapi kultúrdélutánokon nagy számban vesznek részt a fiatalok, mind a pódiumon, mind a közönség soraiban.

A bencés gimnázium és lapai egyház a két legfontosabb ifjúsági súlypont. Azonban ezek közel sem vallási, hanem sokkal inkább területi polarizációt jelentenek, a város óriási területe és a közlekedés nehézségei miatt. A fiataloknál a szolidaritás vallási térre is kiterjed.

A fentiekén kívül említésre méltó a Szent István Ifjúsági Kör, amely Anastáción, nagy magyar létszámú külvárosban, a régi magyarok gyermekeinek társadalmi egyesülete.

Rioban, az ifjúságnak egyetlen szerve a „Szondy György” cserkészcsapat. A szépen működő egység a múlt évben ünnepelte fennállásának öt éves évfordulóját. Az ebből az alkalomból rendezett ünnepségen résztvettek az ország összes aktívan működő cserkésztestületjei. Almay Béla, országos vezetőtisztt elnöklésével megtartott konferencián elhatározták, hogy szorosabbra fűzik a csapatok kapcsolatait. Kontinentális jellegű találkozók is zajlottak le a tavalyi évben. A saopauloi jamboree alkalmából, az uruguayi magyar cserkészparancsnok, Szerencsy Attila, látogatta meg a pauloi csapatokat. Délamerikai körútja során, Leskó Béla, argentinai vezetőtisztt kereste fel a braziliai cserkészeket. Ezeken a találkozáson merült fel a délamerikai magyarságismereti tábor terve, mint az eljövendő évek legszebb célkitűzése.

A színjátszó képességekkel megáldott fiatalok próbálkozásainak nagy lendületet adott Hajmássy Miklós szintársulata, mely elsősorban a fiatal erők tanításával foglalkozik. Bujdosó Lilla, Medgyessy Vera, ifj. Lajtaváry Endre nevével, hogy a legtehetségesebbeket említsem ebből az emigráns színi iskolából, bizonyosan gyakran fogunk még találkozni az eljövendő években.

Az ifjúsági szervezetek tevékenységének áttekintése után érdemes megtekinteni, hogyan foglal állást a braziliai fiatalság az emigráció feladataival és az emigráns csoportok működésével szemben. Ezen a téren sok támadás éri fiatalságunkat, amely kevés kivétellel egyik csoportnak sem tagja. Közömbösnek, hazafiatlannak ítélik sokan az ifjúságot, elsősorban azok, akik egyáltalán nem vesznek részt a fiatalság nevelésében és így távolról sem ismerik problémáikat, lelkivilágukat. Egy bizonyos. A fiatalság nagy többsége bizalmatlanul és csöppet sem rokonszenven kísérli az emigrációs pártok és klikkek tusakodását. Ez a fiatalság sok egyéb hasznos és káros tulajdonság mellett átvett egy magyar szempontból igen értékes jellemvonást az amerikai szellemből: a dolgok racionális, mondhatni üzleti kiértékelését. „Mi az én hasznom ebből? Mi a fajtámnak a haszna belőle?” — jelentkezik a kérdés automatikusan az Amerikában felnőtt ifjú agyában. És az a véleménye, hogy az anakronisztikus pártviszályok, csepürágó klikkharcok és emigráns Don Quihote-ok marakodásainak értéke, nemzeti szempontból a semminél is kevesebb. Befelé szükségtelen energiapocsékolás, kifelé az emigráció tekintélyének és komolyságának lejárátását eredményezi.

Sokan azzal is támadják a fiatalságot, hogy elsősorban a táncnak és szórakozásnak él. Ez a vád igazságtalan. Két okból. Elsősorban azért, mert a legszebb gyermek- és ifjúéveknek DP-sorban eltöltött nyomora után érhető egy ilyen irányú erőteljesebb visszahatás. Másrészt, igen jelentős azoknak a fiataloknak a száma, akik amellet, hogy dolgoznak — sok esetben családfenntartók — esti órákban tanulmányaikat végzik. Emellet résztvesznek valamelyik ifjúsági szervezet életében és hosszú órákat áldoznak arra, hogy megismerkedjenek népünk kultúrájával, irodalmával, ami jelentős anyagi áldozatot is jelent, ha tekintetbe vesszük az otthonról kijutó könyvek méregdrága kúfár-árait. Hogy ezenkívül még szórakozásra és kirándulásra is marad idejük, az annak a csodálatos időbeosztásnak köszönhető, amit csak a fiatalság energiája engedélyez. Tanulmányai során a fiatalok egységesen jó eredményt mutatnak fel, számosan pedig egészen kiválóak. Sokan osztályelső és akad olyan magyar fiatal, aki iskolaelső portugál nyelvből, jónéhányszáz brazil gyerek között.

A legifjabbaknál kétségtelenül erősfokú és gyors az asszimiláció. Elsősorban ott, ahol a családok elszigetelve élnek és a gyerekek nincsenek magyar játszópajtásai. Kiderült, hogy az édesanya igyekezete, az otthon magyar légköre mellett, a pájtások nemzetisége az egyik legfontosabb tényező a gyermek magyar nevelésénél. Több esetben a szülők magyar öntudatának megcsappanásáról is lehet beszélni. Az ilyen szülő mentalitása a következő: ... Örülök, hogy én kikerültem az európai viharokból. Nem fogok a fiamnak lelki hasadást okozni, hogy ráeröltessem a tragikus magyar sorsodat. Belőle majd egy feltörő, fiatal, gazdag és boldog nemzet tagja lesz, amely nagyon félreesik a népek országútjától.

Az ilyen körülmények között felnevelt fiatal természetesen végérvényesen elveszett a magyarság számára. Ha erre gondolok, önkénytelenül eszembe jut az egyiptomi görög kolónia, amely amellet hogy hűséges polgárokat ad Egyiptomnak, több mint egy évezrede őrzi ősi görög kultúráját és a szülők rendszeresen átküldik gyerekeiket az óhazába tanulni. Vagy évszázados magyar dallamok csengenek a fülembe, amiket nincstelen csángó parasztok őriztek meg a román népi tengerben...

Íme, röviden a braziliai magyar ifjúság keresztmetszete. Ha végigtekintünk ezeken a fiatalokon, megállapíthatjuk, hogy nem jelentéktelen részük ösztönösen, vagy tudatosan érzi történelmi hivatását: megteremteni a meghasonlott magyar lélek új szintézisét. Ifjúságunknak ez a része szétszórta, és a legtöbb esetben elszigetelten, de gondolkodásmódja egyre határozottabb formában tanúsítja, hogy felvette a magyar kézből kicsavart zászlót, és nem klikkek és befagyott emigrációs évfolyamok korszakaiban él, hanem eleget téve egy új nemzedék kötelességeinek, fokozatosan és észrevétlenül alakítja az ősi nemzeti eszményeknek korszerű kontösét. A fiatalságnak ez a része észrevette, hogy az idő nem állt meg sem akkor, amikor ő emigrált, sem amikor a nagybátyja menekült. Bizonyos, hogy ez a fiatalság nem forradalmi nemzedék és soha nem is lesz azzá. Túl sok szenny, vér és szenvedés csapódott fiatal lelkéhez, hogy lelkesedjék az erőszak bármilyen hízelgően tált formájáért, akár vörös, akár nemzetszínű kokárda alatt jelentkezék.

De mennyi pozitívumot hozhat a magyar életbe ez a nemzedék! Az előző generáció a technikát hódította meg, a jogásztól elfordulva. Kényszerhelyzetében az emigrációs fiatalság rohamot indított a kereskedelem felé. És bebizonyította, hogy a magyar tehetséges kereskedő. Csak az évszázados nevelési hiányokat kellett bepótolni sürgősen. És sikerült. Ezek a fiatalok, ha egyszer hazajutnak, nem nyugdíjas állásokat fognak hajszolni, hanem két-három világnyelv, kereskedelmi ismereteik és megtárgult világhorizontjuk birtokában kezükbe veszik a magyarság nemzetközi kereskedelmét. Azt hiszem, fölösleges ennek a jelenségnek nemzetvédelmi értékét bizonygatni. Számos fiatallal beszélgettem, aki ilyen tervek birtokában céltudatosan készül a jövőre.

Korunkat az eszmék zűrzavara jellemzi. Ez előtt a zűrzavar előtt torpan meg a magyar emigrációs ifjú is. Ó, hogy kellene valaki, egy önálló, gerinces, végtelenül gazdag szellemű és heroikus lelkű egyéniség, aki a szélsőségek barbár harcában és az óvatos megalkuvók hajlongó fejei felett meg tudná mutatni az "egész látóhatárt." Mint az égető szárazságban kiapadt földnek a üdítő, drága eső, úgy hiányzik külföldre szakadt fiatalságunknak egy emigráns Szabó Dezső, aki kijelölné a keskeny magyar utat, kinek szellemi fölénye előtt elhalkulna a másodperc-emberké hangos rikácsolása. Bizonyosan sokan, nagyon sokan támadnák. De hiába. Mert övé lenne a jövő, ő „ifjú szívekben élne”, mögötte állnának a szabad magyar fiatalok, akik nem marakodni, nem bosszút állni és nem restaurálni akarnak, hanem csupán a magyar nép jövőjét szeretnék alázatos szívvel építeni. Ott, ahol éppen állanak és ott, ahová a Mindenható állítani fogja őket.

HIGHLIGHTS FROM THE 20th CENTURY HUNGARIAN PRESS IN THE WEST

Between January 1950 and Spring of 1956 the 'New Hungarian Way' periodical was published first in Munich then in Washington D.C. It was established by Géza Soós and functioned as an 'Independent Spiritual Forum'. Among its main editors we can count Elemér Bakó, Gyula Gombos, Albert Wass and László Vatai. Next to that, numerous leading Hungarian writers living in the West were among its contributors.

In this column we selected a couple of writings that reflect best the spirituality of the periodical. The authors and the titles of the articles are the following:

- Manifesto of the Hungarian Spiritual Panel
- BAKÓ, Elemér : New Hungarian Way
- GOMBOS, Gyula : Our Spirit — and their Propaganda
- TELEKI, Géza : Duties of the Hungarian Outlaws
- HAJNÓCZY, Gergely : Spirit, Ethics and — Politics
- CSEH, Tibor : Hungarian Youth in Brazil

